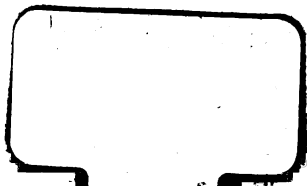
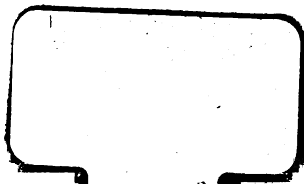

VE RI
TAS

Israels Historie

i de fire sidste Mosebøger

oplyst

ved Hjælp af nyere Reisebeskrivelser samt andre videnskabelige Hjælpemidler

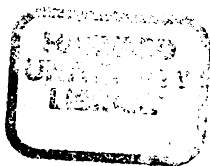
ved

C. N. Boisen,

Mag. artium, Sognepræst for Vesterborg
og Birket Menigheder.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Universitetsboghandler C. A. Reitzel.
Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno.
1850.

Forord.

Opmuntret ved ikke faa Opfordringer og uafskrækket ved min strænge Anmelders Dom i Theologisk Tidsskrift af Scharling og Engelstoft 12te Binds 1ste Hefte S. 156 fgd., seer jeg mig istand til, skjøndt efter nogen Forsinkelse, at forelægge mine Læsere Fortsættelsen af Israels Historie indtil Enden af 5te Mosebog. At jeg ikke, som jeg ellers gjerne havde gjort, har kunnet tage et for mit Arbeide gavnligt Hensyn til en videnskabelig Bedømmelse som den ovenanførte, har sin Grund i, at denne næsten aldeles synes mig at beroe paa en Smagsforskjel, hvorom der ikke kan disputeres. Recensenten har ikke paaviist mig nogen factisk Urigtighed i exegetisk eller historisk Henseende, men kun i Enkeltheder angivet, hvad han finder, kunde tages eller forklares anderledes. Det Samme gjelder om den almindelige Bedømmelse af mit Arbeides Aand og Retning.

Denne er efter Recensentens Dom altfor „objectiv, bogstavelig, ikke pneumatisk“ o. s. v.; Formen findes „smagløs, massiv“ o. s. v. Kun „for den halve Dannelse“, hedder det, „kan et saadant Værk være en velkommen Gave og hjælpe til at smykke sig med laante Fjedre, men iøvrigt hverken tilfredsstille dem, der søge Opbyggelse eller dem, som drives af videnskabelig Interesse.“ Som saa godt som eneste udførte Exempel paa det altfor strængt Objective anføres saaledes den babyloniske Sprogforvirring tænkt som en supranatural pludselig Act, medens Recensenten finder det objectivt nok at antage at „hvad der i Virkeligheden medtog en Række af Aar, har den gamle Beretning skildret saaledes, at det synes concentreret til eet Øieblik.“ En saadan Betragtning af Skriften kan jeg nu aldeles ikke gaae ind paa, men maa forsaavidt holde mig til dens Bogstav, som dette hjælper mig til at finde dens ligefremme Mening. Men dette er, som sagt, en Smagssag, og det Eneste, som her synes at kunne fordres, er, at man afholder sig fra at bedømme fra sit Standpunkt, hvad der kun kan have Gyldighed paa et andet. Hvad mine Læseres Tilfredsstillelse angaaer, saa er det mig nok at have faaet baade private og offentlige Vidnesbyrd derom fra Mænd, som selv Anmelderen neppe vil frakjende videnskabelig Dannelse, med mindre han vil indskrænke denne til den

meget snevre Kreds af de saakaldte Lærde ex professo, for hvilken jeg naturligviis ikke har kunnet tænke paa at skrive.

Om Fortsættelsen af mit Arbeide har jeg ikke meget at sige. Det blandede Indhold af de fire sidste Mosebøger har gjort det vanskeligere at fastholde den historiske Traad, saameget mere som de ikke egentlig historiske Dele dog indeslutte mange Brudstykker, Notitser og Vink, som ere af Vigtighed for en nøiagtig Fremstilling af det Skete. Jeg har stræbt saavidt som muligt at tage Alting med og at ordne det med bestandigt Hensyn til Tiden og Stedet for enhver Begivenhed. Det er Israels Reisebeskrivelse i Egne, der siden ere blevne Gjenstand for saa mange Reisebeskrivelser og dog endnu trænge til saamegen nøiere Undersøgelse. Men det er ogsaa Moses Levnetsbeskrivelse og maa derfor heelt igjennem knyttes til hans Person som den egentlige Repræsentant for det frelste og med den sluttede Pagt til sit Hjem tilbagevendende Israel. Han er Gudsmanden, med hvem Herren omgaaes som med sin Næste i Lighed kun med Vennen Abraham fordum. Han er Midleren mellem Gud og det Folk, han havde udkaaret sig fra Abrahams Dage af og nu vilde føre sin Bestemmelse og Forjættelse imøde. Derfor maa Israels Historie i dette Tidsrum fornemmelig dreie sig om Mose og hans Bedrifter, og det maa især være magtpaaliggende at forestille sig ham i

hans historiske Eiendommelighed. Dette har jeg ogsaa bestræbt mig for med det inderlige Ønske at gjøre det store Billede for mig selv og Andre baade klart og kjært.

Foruden andre Hjælpemidler, som i dette Affnit have forladt mig eller ikke kunnet tilveiebringes, har jeg især savnet Luther, den mageløse Veileder i Patriarkernes Historie. Jeg har været mere overladt til mig selv, men dog ikke forsømt at benytte, hvad der endnu tilbød sig for mig i forskjellige Henseender. Hengstenbergs critiske Arbeider og archæologiske Samlinger for det gamle Testament have været mig til stadig Nytte; men naar Talen er om det, der giver Liv og Aand i Historien, maa jeg ogsaa her fremfor Alle takke Grundtvig for hvad han har sagt og sunget for os om Mose og om Israel i Moses Dage.

Vesterborg den 11te October 1849.

L. N. Boisen.

Israels Stammers Bannere 5186.

Indhold.

Israeliterne i Ægypten.

Ved Begyndelsen af 2den Mose Bog finde vi Israels Børn endnu i Ægyptens Land, men i en anden Tid, end da vi sidst forlod dem, og under meget forandrede Forhold. Joseph var forlængesiden død saavel som alle hans Brødre og hele den med ham samtidige Slægt 2 Mos. 1, 6. Men Israels Børn havde imidlertid formeret sig og vare blevne overmaade talrige, saa at Landet blev fuldt af dem 1, 7. Det var den begyndende Opfyldelse af Abrahams Forjættelse om talløst Afkom s. 1 Mos. 13, 16. Hertil bidrog ogsaa Landets og Climaets Beskaffenhed; thi Ægypten var i Oldtiden ligesom nu bekjendt for overordentlig Frugtbarhed baade blandt Mennesker og Dyr. Efter Columella skal Tvillinger i det gamle Ægypten have været noget meget Almindeligt, og efter Aristoteles hørte Trillinger ja endog Fiirlinger ikke til det Usædvanlige (s. Baumgarten I. S. 392) ligesom ogsaa nyere Efterretninger stadfæste denne overordentlige Frugtbarhed. Tidsrummet, hvori den store Formerelse af de 70 Sjæle, som atter anføres 1, 5, til et Folk paa nogle Millioner gik for sig, var de 400 eller 430 Aar, som Skriften angiver for Israels Ophold i Ægypten. Jeg indseer nemlig ikke, at man kan undgaae at erkjende denne Angivelse, som udtrykkelig findes 1 Mos. 15, 13 og endnu bestemtere 2 Mos. 12, 40, hvor det hedder: „den Tid Israels Børn havde opholdt sig i Ægypten, var 430 Aar, og da de 430 Aar vare til Ende, drog Herrens hele Hær paa den samme Dag udaf Ægyptens Land.“ De 4 Generatio-

ner, som omtales 1 Mos. 15, 16, maae da forstaaes, som om enhver af dem endnu regnedes til 100 Aar, hvilket ogsaa bogstaveligen vilde være bleven Tilfældet, dersom Fædrene overhovedet ligesom Abraham vare blevne 100 Aar gamle, førend de avlede Sønner. I de didhørende Slægtregistre maa, som Følge deraf, antages nogle udeladte Mellemled, navnlig 4 Mos. 26, 59 imellem Levi og Jochebed, skjøndt det unægtelig synes, som om Forfatteren her udtrykkelig har villet gjøre hende til Levis umiddelbare Datter, hvilket paa den anden Side dog ligesaalidt stemmer med de fire Generationer og med de 210 Aar, som i ethvert Tilfælde maa tillægges Opholdet i Ægypten. Naar Apostelen Paulus Gal. 3, 17 synes at gjøre Abrahams Tid til Udgangspunktet for de 430 Aar, saa maa det betænkes, at „Pagten", der her modsættes „Loven" kan siges at omfatte ikke blot Abrahams, men alle Patriarkernes Tid, som ret egentlig kan kaldes „Forjættelsens". Det runde Tal 400 Aar for Opholdstiden i Ægypten finde vi ogsaa anført i det Nye Testament Ap. Gj. 7, 6. Aabenbart falder den store Formerelse af Folket naturligere i mere end fire Aarhundreder, end naar man med Grundtvig og Andre, rigtignok efter en gammel jødisk Tradition, der ligefrem følges saavel af de gamle Oversættelser som af Josephus og Rabbinerne, indskrænker Opholdet i Ægypten til omtrent to Aarhundreder. Naar nu Abrahams Indvandring i Kanaan, da han var 75 Aar gammel, fastsættes efter Tidsregningen til Aaret 2024 efter Verdens Skabelse, saa indtræffer hans Død i Aaret 2124, da Jakob alt var 15 Aar gammel, og dennes Indvandring i Ægypten skeer altsaa 115 Aar derefter ɔ: 2239. Føies hertil 430 Aar, udkommer Aaret 2669*),

*) Ranke har 2667 ved en lille Forskjel i Sammentællingen (s. Untersuchungen über den Pentateuch I. S. 32).

og naar Christi Fødsel antages at have fundet Sted omtrent 4000 Aar efter V. Sk., saa falder Israels Ankomst til Ægypten omtrent paa Aaret 1700 f. Ch. F. og Udgangen af Ægypten paa Aaret 1300, hvilket Sidste ikke er langtfra at stemme med Grundtvigs Antagelse af 1250 (s. Verdenshistorien I. S. 100 fgd.), ligesom det Første underligt nok næsten ganske kommer til at stemme med Rasks paa den ægyptiske og hans egen Tidsregning grundede Angivelse af Aaret 1727 (s. Ældste Hebr. Tidsregning S. 96 og 99). Vistnok bliver det neppe muligt hermed at forene alle de følgende Slægtregistre og jødiske Efterretninger, hvorefter Nogle f. Ex. Prichard med Josephus antage henved 600 Aar, Andre, f. Ex. Usher henved 500 Aar imellem Udvandringen og Salomon, men med Grundtvig holde vi os nærmest til Christi eget Slægtregister hos Matthæus, hvilket stadfæster den mosaiske Tidsregning, saa Udgangen af Ægypten bliver at ansætte til Slutningen af det 14de Aarhundrede før Christus, og Moses Fødsel altsaa omtrent til Aar 1400.

Paa den Tid var der kommen en ny Konge over Ægypten, som ikke kjendte Joseph 2 Mos. 1, 8. Dennes Velgjerninger imod Ægypten vare i Tidens Løb gaaede i Glemme, og det fremmede stedse voxende Folk, som han havde ført ind i Landet, var nu kun Gjenstand for Ægypternes Had og Misundelse saavelsom for deres Fyrsters Mistanke og Frygt. Har Joseph med sin Tro og Gudsdyrkelse en Tidlang gjennem Konger og Præster havt ogsaa aandelig Indflydelse paa Ægyptens Tilstand, saa var der nu skeet et Omsving; det gamle Væsen havde atter faaet Overhaand, og Hadet imod Israeliterne var blevet desto større. Man seer, at Ægypterne have betragtet dem ligesom andre fremmede iblandt dem bosatte Folk, som Trælle, de kunde bruge til hvad de vilde, og derfor ei vilde lade slippe ud af Fangenskabet, men sørge for,

at de ikke bleve mægtige nok til selv ved en given Leilighed at skaffe sig Frihed. Dette ligger i Kongens Tale til Folket: „Velan, vi vil handle klogeligen med dem, at de ikke skal tage mere til; thi det kunde jo skee, om der kom Krig paa, at ogsaa de slog sig til vore Fiender, strede imod os og droge ud af Landet“ 1, 10. Det i Landet indespærrede Hyrdefolk syntes at være naturlige Bundsforvandte for indbrydende Nomadestammer, der altid have været det af Ørken paa begge Sider omspændte frugtbare og cultiverede Ægyptens farlige Fiender. Saaledes er det endnu Tilfældet med de Arabiske Beduiner i Ægypten, om hvem Prokesch i hans „Erindringer fra Ægypten og Lilleasien“ siger: „De gjorde fælleds Sag med Araberne imod de Folk, som vare i Besiddelse af Landet, men blev Arabernes Fjender fra det Øieblik af, at disse selv blev Jorddyrkere. De førte Krig imod de Sarazeniske Dynastier i Ægypten, mod de Turkomaniske, saasnart disse vare blevne Herrer i Landet, mod de mamelukiske Sultaner, som vare Turkomanernes Efterfølgere og imod Osmanerne uden Ophør, siden disse satte deres Fod i Ægypten“ (s. Hengstenberg Mos. u. Ægypt. S. 77). Folket var, som Følge deraf, strax enigt med Kongen om at plage Hebræerne med Trælarbeide, hvortil blandt Andet Indretningen og Befæstningen af Pithom og Raamses til kongelige Forraadsstæder gav forønsket Leilighed 1, 11. Man satte Fogeder over dem og tvang dem ubarmhjertig til Arbeide i Leer og Tegl foruden al Slags Hoveri paa Marken 1, 14. Josephus beretter (Jød. Hist. II. c. 9), at Israeliterne ogsaa bleve brugte til at grave Kanaler, opføre Diger og bygge Mure og Pyramider, og at de til den Ende maatte lære allehaande Haandværker. Dæmninger og Kanaler høre tildeels med til Markarbeidet, der just formedelst den nødvendige Overvanding bliver saa besværligt, „at der neppe gives noget Land,

hvis Agerdyrkning udfordrede saameget egentligt Slavearbeide som Ægypten" (Hengstenb. p. a. St. S. 84). Til alle saadanne offentlige Arbeider brugte man i Ægypten Fanger og Slaver, og det var stundom Kongernes Stolthed, at ingen ægyptisk Haand havde arbeidet paa deres Storværker. Hvilke Masser af Mennesker der er blevet anvendt, og hvormange Menneskeliv det har kostet, seer man f. Ex. deraf, at under Kong Necho satte 100,000 Mennesker Livet til ved Forsøget at grave en Kanal fra Nilen til det røde Hav. Noget lignende kan man endnu faae at see i Ægypten.. Muhamed Ali tvang 150,000 Mennesker, især Araber fra Overægypten til at arbeide paa hans Kanal imellem Nilen og Søen ved Alexandrien; 20,000 af dem omkom under Arbeidet. En ny Kanal var under Arbeide da Carne var i Alexandrien. Denne Skribent siger: "Kanalens Leie fremviste et nyt Skuespil, da det var opfyldt med et uhyre Antal Araber af forskjellige Farver, som trællede i Dagens stærkeste Hede, medens deres ægyptiske Tugtemestere med Pidske i Haanden passede paa Arbeidets Fremskridt. Det var en livlig Forestilling af Israels Børn, som fordum bleve tvungne til at slide af deres haarde Herrer" (s. Pictorial Bible t. d. St.).

Israeliternes Hovedarbeide maa dog have været med Leer og Teglsteen og de deraf opførte Bygninger. At de brugte hakket Straa til Teglstenene, som sjeldent bleve brændte men meest tørrede ved Solen, sees af 2 Mos. 5, 7, og hermed stemmer det mærkværdigt overeens baade, at man i alle ægyptiske Muurstene fra Oldtiden finder mere eller mindre Straa blandet med Leret, navnlig i de Pyramider, som ere opførte af Muursteen. Prokesch siger om Teglstenene i den første Pyramide ved Daschur: "de ere blandede af fiint Niildynd og Hakkelse. Denne Blanding giver Stenene en ubegribelig Varighed" (s. Hengstenberg p. a. St. S. 78). Endnu

mærkværdigere er et Gravmalerie, fundet i Theben, hvoraf Rosellini først har givet en Afbildning og Beskrivelse, og som han ligefrem har kaldt: „et Malerie forestillende Hebræerne, som stryge Tegl“. Her seer man nogle Arbeidere beskjæftigede med at transportere Leer i Kar, andre med at bearbeide det med Hakker, andre at trække Teglstenene ud af Formen og udbrede dem i Rader, andre endelig at transportere de allerede brændte eller tørrede Steen med et Stykke Træ paa Ryggen og Snore paa begge Sider. Forskjelligheden fra Ægypterne falder strax i Dinene; Farve, Physiognomie og Skjæg gjør, at man ikke kan miskjende Hebræerne. Mellem Hebræerne seer man fire Ægypter, ganske forskjellige fra hine ved Væsen, Figur og Farve. To af dem bære Stok i Haanden, den Ene siddende, den Anden staaende, slagfærdig imod to andre Ægypter, som her blive stillede lige med Hebræerne. Ei alene Rosellini selv, men ogsaa Heeren efter ham antager dette Malerie for at forestille Israeliternes Trældom, og Hengstenberg har forsvaret det imod Wilkinsons Tvivl og iblandt Andet gjort opmærksom paa, at efter Herodot udgjorde Svinehyrderne i Ægypten en Kaste, som levede i almindelig Foragt ligesom Parias i Indien, var udelukt fra al Omgang med andre Stænder ja endog fra Adgang til Templerne, hvoraf fulgte, at de sluttede sig nærmere til de i lige Maade foragtede og mishandlede Fremmede og kom til at dele deres Kaar. Overeensstemmende dermed finde vi, at Israeliterne ved deres Udgang af Ægypten bleve ledsagede af en Mængde ægyptisk Pøbel, som siden maatte forrette Vedhugger- og Vandbærertjeneste for deres nye Herrer (s. Hengstenb. p. a. St. S. 79 fgd.).

At Israeliterne under deres idetmindste hundredaarige Trældom — thi en rum Tid før Moses Fødsel var den begyndt — og med den Dygtighed i Bygningskunst og Haand-

værker de maatte erhverve sig, have opført ikke alene Fæstningsværker omkring Stæderne, som Josephus ogsaa anfører, men og andre mærkelige Bygninger, vil man finde rimeligt, og er de store Steenpyramider blevne byggede i Israels lykkeligere Tid og maaskee til den sande Guds Ære, saa kan det ikke undre os, at f. Ex. Grundtvig i Teglsteenspyramiderne (beliggende i det af ham antagne Gosen-Land) vil see „Mindesmærker af Israeliternes Trældom, i det med Flid forstyrrede Horn-Tempel (Kar-Karun) uden Hieroglypher, ventelig en Jehovahs Helligdom, og i Labyrinthen (som ogsaa Jablonsky anseer for at være bygget af Israeliterne) maaskee de tolv Patriarchers Begravelse“ (Verdenshist. I. S. 99). Til det, vi alt tidligere have meddeelt om Landskabet Fajum, kunne vi endnu føie Følgende efter Beretning af dets nyeste Besøgere i Bogen: Egypt and Nubia by J. A. St. John. London 1845 p. 153 fgd. Ikke langt fra Hovedstaden Medina, hvor især Rosenhaverne findes, imellem den store gravede Sø Møris (Birket-el-Karun) og Josephskanalen, der staaer i Forbindelse med denne, findes Teglsteenspyramiderne ved Hauara og Illahun. Ved den Første have Franskmændene meent at finde Spor af Labyrinthen. En Mængde Levninger af store Bygninger, Brudstykker af Søiler, nogle af skjønt hvidt Marmor, andre af rød eller blaa Granit, findes ogsaa her. Hele Slettens Overflade har Udseende af Toppen af en By, som er blevet begravet i Sandet. Men under Jorden har man endnu ikke fundet noget af Labyrinthens 1500 underjordiske Kamre, saa Sagen er endnu tvivlsom. Ingen Hieroglypher findes. Pyramiden tæt derved er i en meget forfalden Tilstand, ligner allerede nu en uformelig Hob og vil snart kun see ud som en uhyre Gravhøi. Intetsteds findes større Muursteen end i denne Pyramide. De ere 17 Tommer i Længden, 8 i Breden og 4½ tykke, men da de

kun ere soltørrede, falde de let fra hinanden. Paa Pyramiden ved Illahun seer man imellem de mørke ubrændte Muursteen store Steenblokke at stikke frem igjennem den ydre Skal, og denne saavel som flere Jagttagelser lede til den Formodning, at de fleste Pyramider bestaae af naturlige Høie eller Klipper, som have været stikkede til at udbygges med Muurværk og dannes til den mystiske Deltaform, som de alle have. Derved forklares ogsaa den Uregelmæssighed, hvormed de ere strøede omkring i Landet saavelsom nogles paafaldende indbyrdes Nærhed. Naar Herodot*) lader Kong Asychis for at overgaae sine Forgængere opføre en Pyramide af Muursteen, hvortil Dyndet med Stænger var taget op af Søen, og denne Sø enten har været Møris eller Bahr Jusef, som ofte synes at forverles dermed, saa er det sandsynligt, at Asychis's Pyramide har været enten den ved Hauara eller ved Illahun. Den Sidste er ligesaa forfalden som den Første, og den bliver bestandig mere og mere undermineret for at hente Steen derfra. Om Landet Fajum i det Hele hedder det hos St. John S. 181: „Denne Provinds frembyder en slaaende Contrast til det øvrige Ægyptens opfyllede Sletter (allüvial plaines), da den bestaaer af en høi bølgeformet Grund, og Frugttræer, Rosenhaver og Viingaarde imellem Lunde af Oliven- og Morbærtræer giver den et afverlende Udseende. Søen Møris danner en smuk Udstrækning af Vand imod Vesten, og paa hiin Side deraf er den ubegrændsede Ørken. De gamle

*) Det er ganske mærkeligt, at Herodot, som bekjendt, omtaler den store Bekostning, som ved Pyramidernes Opførelse er gaaet til de Løg, Arbeidsfolkene fortærede, og at i 4 Mos. 11, 5 de misfornøiede Israeliter iblandt Andet klage over Savnet af de Løg, de i Ægypten aad frit, nemlig som Slaver, der fik Føde og Klæder, men ingen Løn.

Kanaler og Vandløb synes at være udførte med stor Kunst, og det maa beklages, at man ikke har nogen regelmæssig Udmaaling af dem, som sandsynligviis vilde vise Nilens tidligere Stand, skaffe Underretning angaaende Bahr-Bela Mah og maaskee lede til Opdagelsen af den berømte Labyrinth og andre mærkelige Levninger. Men uagtet Provindsens Frugtbarhed er i ingen Deel af Landet Elendigheden mere aabenbar end her og intetsteds bliver der lagt mindre Vind paa Dyrkning; en betydelig Deel af Landet er aldeles forsømt. Thi foruden den Undertrykkelse, hvorunder hele Landet lider, bliver det tilstedet Beduinerne at leire sig her i stor Mængde, og disses Qvæg gaaer med fuldkommen Tryghed imellem Kornet, medens Beboerne ere nødt til at drive deres hjem til Landsbyerne hver Aften, og Knaldet af Skydegevær, Raab af Mennesker og den bestandige Gjøen af Hunde hele Natten igjennem viser, at ikke engang der er de i Sikkerhed."

Men om end Pyramiderne tildeels staae som gruelige Mindesmærker om Israels Trældoms Tid i Ægypten, saa kunde dog ikke heller saadanne herkuliske Arbeider standse den Formerelse, som grundede sig paa Herrens Forjættelse og Velsignelse, og Kong Pharao foranledigedes derved til en ny, men voldsommere Plan, hvorefter Hebræernes tvende Gjordemødre, som formodentlig havde Overopsyn over de Andre, skulde allerede i Fødselen myrde alle Israels Drengebørn. Dersom det dunkle og meget omstridte עַל אָבְנָיִם (over Stenene) 1, 16 efter Gesenius forklares ved: „over Badekarret", saa svarer dette til hvad Thevenot i sin Reise beretter, at Persernes Konger lade de Drengebørn, som fødes af deres Slægtninge, dræbe i de Steenbadekar, hvori Børnene strax efter Fødselen blive afvadskede, for at de ikke i den voxne Alder skulle blive dem til Uleilighed. Man kan derhos lægge Mærke til Josephus's Fortælling om, at det var bleven Kon-

gen spaaet, at der just paa den Tid skulde fødes en Hebræer, som vilde blive den ægyptiske Magt meget farlig, naar han blev voxen og bortføre sit Folk, og at dette gav Anledning til den grusomme Efterstræbelse. Den forbilledlige Lighed mellem Pharaos og Herodes's Udaad bliver saaledes endnu mere paafaldende. Men Gjordemødrene frygtede Gud og adlød derfor ikke Kongens Befaling. De undskyldte sig med, at Hebræerinderne vare saa levende d. e. livskraftige, at de gjerne fødte før Gjordemoderens Ankomst 1, 19. Den lette Fødsel staaer i naturlig Forbindelse med Frugtbarheden saavel som Landets og Climaets Beskaffenhed: efter Chardin skal der endnu være mange Egne i Orienten, hvor man slet ingen Gjordemødre kjender. Gud gjorde vel imod Gjordemødrene Siphra og Pua for deres Gudsfrygts Skyld og byggede dem Huse d. e. grundfæstede deres Familier iblandt Folket. Men Kongen gaaer nu fra sin List over til aabenbar Vold og befaler sine Folk at kaste de nyfødte Drengebørn i Floden 1, 22.

Paa denne Tid var det, at Amram af Levi Stamme havde taget sin Faster Jochebed*) s. 6, 20 til Hustrue og med hende næst efter Aron og Mirjam avlet en Søn, hvis særdeles Skjønhed 2, 2 maa have været Moderen paafaldende og maaskee givet hende Haab om, at han var bestemt til noget Overordentligt med Hensyn til Guds Folk, saa at Stephanus har udtrykt hendes Mening, naar han kalder Barnet „deiligt for Gud" Ap. Gj. 7, 20, og Hebræerbrevet med Rette priser begge Forældrene for deres Tro med Hensyn til dette Barn Hebr. 11, 23. Saameget mere var Moderen derfor betænkt paa at sikkre sin Søn imod dem, som stræbte

*) Naar hun 4 Mos. 26, 59 kaldes Levi Datter, født i Ægypten, saa maa der ligesom for Amram antages udeladte Mellemled.

ogsaa ham efter Livet, og da hun ei længer kunde holde ham skjult i Huset, lavede hun en Kiste af Papyrus, tættede den med Asphalt og Beg, lagde Drengen deri og satte den i Sivet ved Flodens Bred, medens hans Søster stillede sig i en Afstand for at see, hvorledes det gik ham 2, 3. 4. Papyrusplanten*) blev i Ægypten brugt til mangfoldige Ting, efter Herodot endogsaa til smaae Fartøier i Lighed med de cirkelrunde Fartøier af Dadelpalmens Løv, som tættede med Jordbeg endnu bruges til at sætte over Tigrisfloden. Asphalt anvendtes især til Indbalsamering, og Beg var ligeledes bekjendt i Oldtiden (s. Hengstenberg p. a. St. S. 84. 85). Redningsplanen lykkedes over Forventning, da Kongens egen Datter kom for at bade sig i Floden, fandt og ynkedes over det grædende Hebræerbarn og besluttede at antage sig det. Nilens Vand ansaaes for helligt, hvilket forklarer, at Kongedatteren vilde tvætte sig i Floden. Hos Wilkinson findes en saadan ægyptisk Badescene afbildet — en Dame med fire Tjenerinder, som opvarter hende (Hengstenb. S. 85), Søsteren var imidlertid ved Haanden for at skaffe en Amme til Barnet af Hebræerinderne, og saaledes blev Moderen sit eget Barns lønnede Amme 2, 9 — et Billede paa Kirken i dens Trældomsstand, naar den stundom af Verden og under dens Beskyttelse maa modtage sine Børn til Opfostring. Da Drengen var voxet til, blev han antaget af Prindsessen i Søns Sted og fik derfor ogsaa af hende Navnet Mose 2, 10, som, skjøndt det ogsaa kan passe til det hebraiske maschah: uddrage, dog rimeligviis var ægyptisk, og skal efter Josephus

*) Papyrus's Brug navnlig som Skrivematerial tilhører den ældste Tid, og ligesom vort »Papiir« er dannet af dens græske Navn, saaledes har Ordet Bibel (Bog) sin Oprindelse fra dens ægyptiske Navn: Byblos

og Andre være sammensat af det ægyptiske mo: Vand og udschah: reddet, hvoraf det maaskee ogsaa kommer, at Alexdrinerne skrive Navnet: Moyses. Josephus har en temmelig vidtløftig Fortælling om hans Barndom og Ungdom. Prindsessens Navn angives at have været Thermuthis, og blandt Andet fortælles, at Kongen, som ingen Sønner selv havde, lod sig overtale til at adoptere ham og lod ham i hans tredie Aar lege med Kongekronen, som han traadte paa og var nær bleven dræbt for det onde Varsels Skyld, men blev dog atter reddet af sin Pleiemoder og siden som Yngling paa Grund af et Orakelsvar gjort til Høvding imod Æthioperne, hvis Hovedstad Saba, siden kaldet Meroe, han indtog ved Hjælp af Prindsessen Tharbis, som blev forelsket i ham, og som han ogsaa ægtede. Grundtvig gjør opmærksom paa, a det ogsaa 4 Mos. 12, 1 omtales, at han havde en æthiopisk Hustru (s. Verdenshist. I. S. 100). Til saadanne Ungdoms Kaar og Bedrifter saavel som til hans senere Kald passer det aldeles, hvad der i Ap. Gjern. 7, 22. 23 bemærkes, at Mose blev oplært i al Ægyptens Viisdom og var mægtig i Ord og Gjerning, allerede førend han 40 Aar gammel fik i Sinde at besøge sine Brødre, Israels Børn. Men der kan ei heller være nogen Tvivl om, at han allerede af sin Moder er bleven oplært i sit Folks Historie og gjort bekjendt med Guds store Forjættelser, saa han „formedelst Tro kunde, da han var bleven stor, nægte at kaldes Pharaos Dattersøn og heller vælge at lide Ondt med Guds Folk end at have Syndens timelige Nydelse“ Hebr. 11, 24 fgd. Og underlig maae vi tilvisse finde den Styrelse, hvorved Ægypterne i deres Had og Fjendskab mod Israel selv maatte tjene Udførelsen af den guddommelige Plan med dette Folk og selv opfostre dets udvalgte Leder, som det hedder i Sangværket:

Saa fødtes den Mose til Høibaarnes Kaar,
Der skulde som Konge befale,
Saa vorte han op i Kong Pharaos Gaar,
Som skulde Tyrannen betale!
Hebræernes Høvding blev ikke omsonst
Oplært i Ægypternes Vidskab og Konst.
Vil Nogen Guds Anstalter hemme,
Han nødes til selv dem at fremme.

Da Mose 40 Aar gammel besøgte sit Folk i Gosen, og saae paa deres Slid, saae han ogsaa en Ægypter slaae en Hebræer af hans Brødre 2, 11. Lindberg oversætter: myrde, og da det samme hebraiske Ord bruges i 11te som i 12te Vers, kan det ikke nægtes, at det ligesaavel hist som her kan betyde: slaae ihjel. I al Fald kunde Mose ikke taale at see paa Hebræerens Mishandling uden at straffe den, og da han troede sig useet, slog han Ægypteren ihjel og skjulte hans Legeme i Sandet 2, 12, men Dagen efter, da han vilde stille tvende Hebræere ad, fik han at vide, at Sagen med Ægypteren dog var blevet bekjendt 2, 14, og da Pharao virkelig truede med at forfølge Sagen — efter Josephus var han ogsaa af andre Grunde mistænkt og forfulgt af Ægypterne — flygtede Mose ud af Landet til Midian. At dette Midian laae i Nærheden af det røde Hav og ei langt fra Sinai og Horeb, viser Sammenhængen. Ogsaa Josephus har, at Mose kom til Staden Madiana ved det røde Hav, hvilken er opkaldt efter Abrahams Søn med Ketura. Ptolemæus kalder Staden Modiana og efter Reland (Palæstina I. c. 19) skal der endnu ved den arabiske Bugt findes Spor af en Stad ved Navn Midjan. Hieronymus siger i Onomasticon under Ordene Choreb og Madian: „Choreb er Guds Bjerg i Landet Madian ved Siden af Bjerget Sinai oven over Arabien i Ørken — men en anden Stad bærer samme

Navn (Madian) ved Arno og Areopolis, hvoraf der endnu kun vises Ruiner" (s. Raumers Palæst. S. 276). Ogsaa den hellige Skrift kjender en anden Afdeling af Midianiterne ved det døde Hav Østen for Jordan i nær Forbindelse med Moabiter og Ammoniter s. f. Ex. 4 Mos. 22—31, ligesom de alt tidligere sammenblandes med Ismaeliter s. 1 Mos. 37, 28. Dette kan forklares af, at de ligesom disse vare Nomader og senere for en Deel kunne være flyttede mod Nord. Her have vi kun med de sydlige Midianiter at gjøre, som, skjøndt det er muligt, at det var Moses midianitiske Hustru, der 4 Mos. 12, 1 til Spot kaldes en Kuschitinde, uden Tvivl dog var af Abrahams Slægt, saa det var ikke til ganske Fremmede, Mose flygtede. Medens han opholdt sig i dette Land 2, 15, fik han engang ligesom Jakob fordum i Haran, Leilighed til ved en Brønd at vise Emirens Døttre en Tjeneste 2, 17; thi Præst, som han kaldes, betegner vistnok baade den geistlige og verdslige Værdighed i Nomadestammen. At en saadan Mands Døttre findes ved Brønden, er i sin østerlandske Orden, og naar Josephus bemærker, at disse Midianiter overlod til Qvinderne at passe Hjorderne, saa stemmer dette underligt nok sammen med den Bemærkning af Reisende, at endnu er paa den sinaitiske Halvøe mere end ellers i Arabien dette Arbeide overladt til Qvinderne. Præsten Reguel 2, 16. 17 er maaskee den Samme som Jethro 3, 1, skjøndt det ogsaa er muligt, at Reguel var Fader til Jethro og Hobab s. 4 Mos. 10, 29, og at han enten som Stammens Overhoved kaldes Fader ogsaa til Jethros Døttre, eller חֹתֵן d. e. egentlig den, som giver til Ægte, brugt om Jethro 3, 1 betegner: Svoger. Iøvrigt hørte Jethros Familie til den Green af Midianiterne, som siden kaldes Keniter og som for Moses Svogerskabs Skyld stod i Venskab med Israeliterne s. 1 Sam. 15, 6 ja for en Deel vare op-

tagne iblandt dem f. Domm. 1, 16. 4, 11. Af samme Familie vare Rechabiterne 1 Krøn. 2, 55. 2 Kong. 10, 15, som Jerem. 35, 2 fgd. endog fremstilles til Exempel for Israels Børn og saae en særegen Velsignelse ved Prophetens Mund 35, 18. 19, og det er mærkværdigt, at endnu skal midt imellem Muhammedanerne i Nærheden af Mekka denne Stamme findes og holde sig til den mosaiske Lov og Skik. Missionairen Wolff fortæller i sin „Reise i Mesopotamien" følgende Træk: „Nogle Jøder gjorde mig opmærksom paa en Mand, som var af Rechabiternes Stamme. Han stod holdende sin Hest ved Tøilen og saae ud som en vild Araber. Jeg viste ham den hebraiske og arabiske Bibel. Han havde megen Glæde deraf og kunde læse Bibelen i begge Sprog. Af det Nye Testament vidste han Intet. Jeg forkyndte ham Forløsningen ved Christus og skjænkede ham Bibelen og det Ny Testament baade paa Hebraisk og Arabisk. Da jeg spurgte ham: hvem er Eders Fædre? svarede han med Stolthed: Mit Navn er Musa, og hvem vore Fædre er, vil jeg vise Eder. Med disse Ord slog han Jerem. 35 op og forelæste mig fra det 5te til det 11te Vers. Hvor er Eders Boliger? spurgte jeg videre. Han slog 1 Mos. 10, 27 op og sagde: I Hadoram, som Araberne kalde Sinar, i Usal, som Araberne kalde Sanan, og idet han læste det 30te Vers — i Mesa, som nu er Mekka og i de omkring disse Stæder liggende Ørkener. Vi boe i Telte, vi drikke ingen Viin, dyrke hverken Viinbjerg eller Ager, som vor Fader Jonadab har budet os. Hobab var vor Stamfader. Kom til os, og du skal finde, at vi ere 60,000 i Tallet, og at Spaadommen gaaer i Opfyldelse paa os: „derfor sagde den Herre Zebaoth Israels Gud saaledes: der skal ikke fattes Jonadab, Rechabs Søn en Mand, som skal staae for mit Ansigt alle Dage". Med disse Ord svang

han sig paa sin Hest og fløi derfra“ (s. Calwer Bibl. Geogr. S. 112).

Mose gjaldt i Midian for en ægyptisk Mand 2, 19, men hans Tjenstvillighed gav Anledning til en nøiere Forbindelse med Jethro, som, efter at have faaet ham i Huset, gav ham sin Datter Zippora til Ægte 2, 21. Med hende avlede han tvende Sønner, som han gav betydningsfulde Navne efter sin Stilling og sit Haab. Thi Gersom betyder Fordrivelse, hvorved han mindedes sin Udlændighed i det fremmede Land, dog vistnok uden at ansee Ægypten for sit rette Hjem, og den anden Søn, som først nævnes 18, 4, fik uden Tvivl ogsaa alt i Midians Ørk sit trøstefulde Navn Elieser d. e. Gud er Hjælp; thi allerede her kunde Mose bekjende, hvad sildigere blev end mere stadfæstet: Min Faders Gud var mig til Hjælp og han frelste mig for Pharaos Sværd. I den følgende lange Tid 2, 23, de 40 Aar, som vi af Ap. Gj. 7, 30 veed, at Mose opholdt sig i Midians Land, døde Kongen i Ægypten, som allerede maa have været gammel, da hans Datters Pleiesøn i sit 40de Aar flygtede; men Israels Trældom blev uforandret, og Gud hørte deres Suk og ihukom sin Pagt med Abraham, Isak og Jakob: han saae til Israels Børn og kjendtes ved dem, om de end ikke kjendtes ved ham 2, 24. 25.

Medens Mose vogtede Faarene hos sin Svigerfader eller Svoger Jethro, kom han, da han engang drev Faarene bag i, d. e. som Lindberg oversætter, Vester paa i Ørken, til Guds Bjerg Horeb 3, 1. Midian maa altsaa have ligget ved den østlige, den ælanitiske Arm af det røde Hav, og Horeb ikke været langt fra Jethros Bolig. Den Dal, hvor nu Katharineklosteret ligger ved Sinai, kjende Araberne under Navn af Wadi-Schueib eller Jethros Dal (s. Robins. I. S. 146). Klosterkirken selv skal efter Traditionen være byg-

get over det Sted, hvor Herren aabenbarede sig for Mose. Bag Alteret forevise Munkene Tornebuskens Sted, som anſees for det Helligste paa hele den sinaitiske Halvøe. Tæt derved vises en Kilde, hvoraf Mose skal have vandet Jethros Hjord (Robinſ. I. S. 160). Det nu saakaldte Horeb er ei langt derfra og hæver sig steilt som en Muur, saa at man kan gaae lige til dets Fod og berøre det, og er ligesom et Forbjerg af Sinai, som nu betegner deels hele Bjerggruppen, deels den Bjergryg, som strækker sig imellem de parallele Dale Schueib og El-Ledscha, og som til den anden Side hæver sig opad til Dschebel-Musa, efter Traditionen det egentlige Sinai (ſ. Robinſ. I. S. 155. 170). I det gamle Testament bliver derimod efter al Sandsynlighed hele Bjergegnen betegnet ved Navnet Horeb, hvoraf Sinai var et enkelt Bjerg (ſ. Hengstenb. Authent. d. Pent II. S. 396 fgd.). Hengstenberg bemærker, at „førend Israels Børn komme i denne Egn og efterat de have forladt den, staaer altid Bjergegnens almindelige Navn Horeb i Modsætning til Ægypten, Moabs Sletter o. ſ. v. Under Opholdet der træder det Særegne frem af det Almindelige; som Skueplads for Begivenhederne bliver indenfor Horebs Gebeet Bjerget Sinai og dets Ørken betegnet.“ Saaledes maae vi ogsaa her ligesom 18, 5 og 1 Kong. 19, 8 forstaae Horeb om Bjergegnen i det Hele og antage, at det kaldes „Guds Bjerg“ med Hensyn til de guddommelige Aabenbarelser, for hvilke især een af dets Høider er bleven Skuepladsen. Vi ville senere komme til en udførligere Beskrivelse af Sinai og Horeb.

I denne Egn var det altsaa, at Mose havde „det store Syn“ 3, 3 af den brændende og dog ikke fortærede Tornebusk, hvori man fra gammel Tid har seet et Billede paa Israel, som i sin Trængsels Ildovn dog bliver bevaret af Herren. Derfor er det ogsaa Herrens Engel, som aabenba-

rer sig for Mose i Ildsluen og, da han træder nærmere, kalder ham i Herrens Navn til sit nye og store Kald efter først at have mindet ham om den Helliges Nærværelse ved de Ord: „drag dine Skoe af dine Fødder; thi det Sted, du staaer paa, er hellig Grund“ 3, 5. Fra Oldtiden af har det altsaa været Skik i hine Egne at tilkjendegive sin Ærbødighed for Stedet ved at blotte Fødderne, ligesom endnu i hele Orienten, hvor det ganske træder i Stedet for hos os at blotte Hovedet, og vilde ikke alene ansees for høist uanstændigt at betræde en Kirke, Moskee eller andet Tempel uden at have skilt sig ved sin Fodbedækning, men ogsaa for fornærmeligt mod en Huusherre, at komme ind i hans Værelse med Skoe eller Støvler paa. Ogsaa paa det hellige Sted i Sinais Kloster maae endnu Alle, ligesom Mose fordum, drage Skoene af (s. Robins. I. S. 160).

Med blottede Fødder og tilhyllet Hoved 3, 6 ligesom Elias, da Herren aabenbarede sig for ham paa samme Sted 1 Kong. 19, 13, hørte Mose Herren kundgjøre sig for ham som Abrahams, Isaks og Jakobs Gud og forkynde ham, at Han havde seet Sit Folks Elendighed i Ægypten og var „stegen ned“ jfr. 1 Mos. 11, 5. 7 for at udfrie dem af Ægypternes Haand og føre dem op af dette Land til et godt og rummeligt Land fuldt af Melk og Honning, men endnu besat af Kananiter o. s. v. 3, 8. Rummeligt kaldes Kanaan i Modsætning til det snævre Gosen, hvori Israeliterne nu vare indespærrede, og at det „flyder med Melk og Honning“ er en staaende Betegnelse for dets Frugtbarhed, som især viste sig i de græs- og blomsterrige Sletter og Dale, hvoraf maatte følge Overflødighed af Melk og Bihonning. Dette har altid hørt til Landets Hovedprodukter*), saa at ogsaa Honning af

*) Hasselqvist (Reise nach Palæstina S. 177) fortæller om Byen

vilde Bier ofte forekommer som vigtigt Næringsmiddel s. Domm. 14, 8. 9. 1 Sam. 14, 26. 27 Matth. 3, 4. Desuden flød ogsaa en Slags Honning rigelig ud af visse Træer s. Reland Palæst. I. c. 57, hvor blandt Andet anføres Plinius's Vidnesbyrd om elæomeli, en Saft, som flyder ud af Olietræerne, tykkere end Honning og af sød Smag. Det er muligt, at baade Jonathans og Johannes den Døbers vilde Honning har været af denne Art. Olie og Honning sammenstilles ogsaa 2 Kong 18, 32 saavel som 5 Mos. 8, 7, hvor det om Landets Frugtbarhed i det Hele hedder: Herren din Gud fører dig ind i et skjønne Land, et Land med Vandbække, Kilder og Strømme, som springe ud paa Bjerg og i Dal, et Land med Hvede og Byg, med Viinstokke, Figentræer og Granatæbler, et Land med Olivenolie og Honning o. s. v. Denne Frugtbarhed bevidnes ikke alene paa mange Steder i det gamle Testament, men stadfæstes af sildigere Forfattere. Tacitus, Justinus og Ammian tale om Jordens beundringsværdige Frugtbarhed, og Hieronymus, som selv levede der en lang Tid, siger til Ezech. 20: „At Judæas Land er berømt og frugtbarere end alle Lande, kan ingen tvivle om, som fra Rhinocorura (Ægyptens Bæk) indtil Taurus-Bjerget og Euphratfloden har betragtet Landet baade i Henseende til Byernes Vælde og Egnenes Ynde.“ Til Frugtbarheden kan man især slutte sig af Folkemængden. Ved Davids Folketælling 2 Sam. 24, 9 maa der i Forhold til Antallet paa de stridbare Mænd antages at have været henved 5 Millioner Ind-

---

Sephora i det nordlige Palæstina, at Bier her bleve opelskede i stor Mængde med liden Møie. Man gjorde Bistaderne af Jord to Alen høie og en halv Alen i Diameter ligesom i Ægypten. Ti til tolv Stykker satte man ovenpaa hinanden paa den bare Jord (og opførte et Muurværk derover, saa at deres Bihuse fuldkommen lignede vore Bønders Hundehuse).

byggere i Palæstina, som, naar man regner Landets Udstrækning paa Davids Tid til 500 Qvadratmile, gjør 10,000 Mennesker paa hver Qvadratmiil. Dette maa være gaaet endnu langt videre siden, da Josephus beretter, at der alene i Galilæa var 204 Stæder og Flekker, hvoraf den Mindste havde over 15,000 Indbyggere, ligesom ogsaa Dio Cassius fortæller, at der under Hadrians Regjering blev ødelagt 985 jødiske Flekker (s. Raumer Palæstina S. 88. 89). Man har villet bestride Josephus's Angivelse som aldeles utrolig, da der efter den vilde paa Galilæa alene komme omtrent 4 Millioner eller omtrent 44,000 Mennesker for hver Qvadratmiil; men Raumer har i sit „Anhang" S. 427 fgd. viist, at efter den overordentlige Frugtbarhed og Cultur, som Josephus beskriver i hans Tids Galilæa og med den Nøisomhed i Henseende til Fødemidler, som Østerlænderne indtil denne Dag have havt fremfor andre Folk — en Beduin kan efter Burckhardt hjælpe sig med 1½ Pd. Brød i 24 Timer uden al anden Næring — er denne Befolkning ikke større end, at den kan svare til Befolkningen i adskillige Distrikter i England og endnu langt overgaaes af mange Egne i China. At det nu seer heelt anderledes ud i det forjættede Land, er vist nok. Nu kan man reise flere Mile uden at træffe paa en Landsby, og den største Deel af Landet ligger aldeles udyrket. Bækkene og Kilderne ere for det Meste udtørrede ligesom Skovene udryddede. Men Ruiner af ødelagte Stæder finder man allevegne selv i den sydligste Deel af Landet, hvor det allerede er bleven til en fuldkommen Ørken, og Tidslerne, som i talløs Mængde bedække de frugtbarere Sletter, bevise, at det kun er Mangel paa Dyrkning, der gjør Landet øde. Hvor det bliver dyrket, er det endnu frugtbart, men Undertrykkelsen, hvori Indbyggerne leve, og den fuldkomne Usikkerhed, som maa indtræde under en despotisk Regjering og midt imel-

lem Røverhorder, gjør det umuligt, at nogen almindeligere Cultur kunde finde Sted. Velsignelsen er veget bort fra Landet og har givet Plads for Forbandelsen. „Jeg maa tilstaae, siger den christelige Reisende Jowett, at det gjør et eget melancholsk Indtryk, naar man seer saameget Land ligge øde og saa faa Indvaanere i Landet. Dog har man ingen Grund til at ansee Landet for ufrugtbart af Naturen. Dets nuværende Ufrugtbarhed kan ingenlunde tilskrives naturlige Aarsager, men tyder i egentligste Forstand hen paa Dom og Forbandelse. En retfærdig Gud har ved en længe opsat Opfyldelse af sine Trudsler gjort det frugtbare Land til en Ørken for deres Ugudeligheds Skyld, som boede deri.“ Fra en anden Side og maaskee med andre Øine betragtes Sagen i Bogen: Syria and the holy Land by Kelly, London 1844, men kommer dog omtrent ud paa det Samme, naar det hedder S. 317 fgd: „Jeg havde efter Andres Beskrivelse ventet et indesluttet Land uden Sletter, Træer eller Vand, et Land bedækket med hvide eller graae Høie, hvor den arabiske Røver skjuler sig i Buskene for at udplyndre Reisende. Saaledes er maaskee Veien fra Jerusalem til Jaffa. Men her var Judæa saaledes, som vi betragtede det den første Dag fra de Høider, der begrændse Sletten ved Ptolomais, som vi siden fandt det paa den anden Side af Zebulons Høie ved Nasareth og ved Foden af Bjergene Hermon og Karmel, og som vi drog igjennem det fra Høiderne, der beherske Tyrus og Sidon indtil Søen Tiberias og fra Bjerget Tabor til Høiene ved Samaria og Nablus og derfra lige indtil Zions Mure,“ og efter en Beskrivelse af disse Landstrækningers yndige Afverling og rige Vegetation, S. 318: „imellem disse Klippeblokke frembringer en sort, let og dyb Jordbund en bestandig Vegetation og vilde frembringe Hvede, Byg og Mais ved Hjælp af den ringeste Dyrkning istedetfor Skove af tornede Brombærbuske,

vilde Granatæbletræer, Jerichoroser og uhyre Tidsler, hvis Stammer naae ligesaa høit som Hovedet af en Kameel," og endelig efter en yderligere Skildring af Landets nuværende Skjønhed S. 320: „Saadan et Land befolket igjen af en ung jødisk Nation, dyrket og vandet ved forstandig Flid, frugtbargjort ved en tropisk Sol, frembringende af sig selv alle Planter, som ere nødvendige eller behagelige for Mennesker fra Sukkerrøret og Bananen til de tempererede Egnes Viin og Korn, Cederen og Alpernes Fyr — saadan et Land, siger jeg, vilde endnu den Dag idag blive Forjættelsens Land, dersom Forsynet vilde gjengive det et Folk og en Forfatning, hvori det kunde nyde Hvile og Frihed."

Dette Land havde hidtil været i de kananitiske Stammers Hænder, som nævnes 3, 8, men skulde nu overgives til Guds Folk, som Mose skulde føre ud af Ægypten. Han var dengang allerede 80 Aar gammel, og den lange Udlændighed i en underordnet Stilling maa have tjent til om ikke at bøie hans Mod, saa dog ydmyge hans Hjerte, saa at Bibelsangeren vist har skildret ham rigtigt, naar det hedder:

Der gik en Hyrde og vogted Faar
I Midians Land i Ørken,
Ved firsindstyve var Hyrdens Aar,
Dog mindsked' det ei med Styrken.

Den Faarehyrde var Amrams Søn,
Opvoxet i Kongeborgen
Landflygtig bar han sin Kraft i Løn,
Saa bar han og Hjertesorgen.

Han sig forivred' i Ungdoms Aar
Og tæmmed' ei Kæmpemodet,
Men Gud ham lærte med trange Kaar
Den Konst at slaae Vand i Blodet.

Ogsaa er det en deilig Tanke paa samme Sted, at det har været dengang og i denne Stemning, Mose kan have sunget sin veemodige og dog haabefulde Sang, den mærkværdige halvfemsindstyvende Psalme, som Samleren af Davids Psalmer kalder „Mose den Guds Mands Bøn“ jf. 5 Mos. 33, 1, og som selv en skeptisk Fortolker som Ewald finder med Rette at kunne afledes fra Mose (s. hans Commentar til Psalmerne S. 91) og at være i Henseende til Sproget beslægtet med Svanesangen 5 Mos. 32*). Ikke maa han da have ventet, at han selv endnu havde 40 af sit Livs vigtigste Aar tilbage, siden han i ydmyg Resignation og i prophetisk Anskuelse af Menneskelivets tiltagende Afkortning allerede betragter sig selv som staaende paa dets yderste Grændse Ps. 90, 10. Men Haab har han endnu om Glæde efter de kummerfulde Dage, om Aabenbarelse af Guds Herlighed og om Stadfæstelse af hans Tjeneres Gjerning Ps. 90, 15—17. Derfor siger hans Eftersanger:

Saa dybt han sukked' og sang og bad,
Hvor Tankerne gik i Skare,
Paa Brink af Bjerget, hvor kjæk han sad,
Graahærdet med Øine klare.

Da slog hans Time, som slumrer ei,
Men lytter, naar Hjerter bede,
Og førte Mose paa Viisdoms Vei
Igjennem et Vilderede.

„Hvo er jeg“, var Gudsmandens ydmyge Svar paa

*) Naar man med temmelig Sandsynlighed har antaget, at Mose ogsaa er Forfatter til Jobs Bog, saa maatte den rimeligviis høre til hans digteriske Frembringelser, medens han endnu opholdt sig i Midian og altsaa være den ældste Bog i det gamle Test.

Herrens første Opfordring, at jeg skulde gaae til Pharao og at jeg skulde føre Israels Børn udaf Ægypten?" 3, 11. Men Herren trøstede ham, ligesom Jakob fordum paa Reisen til Haran, forud med sin kraftige Nærværelse og med det store Tegn paa hans Sendelse af Gud, som skulde gives baade ham og Folket paa dette samme hellige Bjerg 3, 12:

Bind op omkring dig nu som en Mand,
Mit Ærinde skal du rygte:
Udfør mit Folk af Ægypti Land!
Du tør ikke ved at frygte!

Din Gud er med dig, hvor du gaaer,
Mit Ord dig er lagt paa Tunge,
Dit Folk skal knæle, hvor nu du staaer,
I Ørken mit Navn lovsjunge!

Derefter spørger Mose om den Guds Navn, som saaledes vilde gaae i Kamp for sit Folk imod Ægyptens mange Guder. Og at Meningen dermed ei blot er at faae et Navn at høre, men at faae Sikkerhed for hvad det var for en Gud, som vilde sende ham, see vi af Svaret 3, 14. 15: "Da sagde Gud til Mose: Jeg bliver den jeg er, og han sagde: saaledes skal du sige til Israels Børn: "Jeg som bliver" — han har sendt mig til Eder. Og Gud sagde endvidere til Mose: Saaledes skal du sige til Israels Børn: "Han som bliver", han Eders Fædres Gud, Abrahams Gud, Isaks Gud og Jakobs Gud, han har sendt mig til Eder, og dette er mit Navn til evig Tid, og dette er min Ihukommelse fra Slægt til Slægt."

Det kan ikke antages, at Navnet paa Israels Gud, hvilket allerede Abraham, Isak og Jakob havde brugt, skulde være Mose ubekjendt, men Betydningen af Navnet behøvede han i al Fald at faae stadfæstet af Herrens egen Mund, og

derved tillige at blive forsikkret om, baade at den Gud, som talede til ham, var Israels Gud, og at denne var den sande levende Gud, som „var og er og kommer“ Aabenb. 1, 8, igaar og idag og til evig Tid den Samme Hebr. 13, 8. I Tillid til denne Herre og med Fuldmagt fra ham som Hebræernes Gud 3, 18 skulde Mose drage hen for at røgte sit Ærinde i Ægypten; thi da vilde Herren selv gjøre, at den gjenstridige Pharao, som end ikke „ved en vældig Haand“ vilde tillade Israels Børn at drage tre Dagsreiser ud i Ørken for at offre til Herren, tilsidst maatte lade dem ganske fare; men paa samme Tid vilde han give dem Naade for Ægypterne, saa de ikke kom til at drage tomhændede ud; enhver Qvinde skulde forlange Sølv- og Guldkar og Klæder af sin Nabo og den, hun boer tilhuse med, disse Ting skulde de tage med og frie Ægypterne derfra 3, 19—22. De skulde tage dem tillaans til Brug ved Festen i Ørken og i den Hensigt at bringe dem tilbage, og det var vistnok allerede en underlig Naade, naar Ægypterne tilstod de foragtede Hebræer dette. Siden vilde Herren mage det saa, at de med Rette kom til at beholde, hvad der først ikkun var dem laant. Om dette Laan ville vi dog senere faae Leighed til at forklare os nøiere.

Da Mose imidlertid endnu frygter, at Folket ikke vil troe paa hans Sendelse, giver Herren ham Magt til at gjøre Tegn for Folket; Hyrdestaven*), som han havde i sin Haand, skulde blive til en Herskerstav, en Guds Stav 3, 2. 20 jfr.

*) Ogsaa de ægyptiske Vise havde hver sin Stav 7, 12, som de brugte til deres Kunster, og Mose fulgte ogsaa heri en ægyptisk Skik, som er stadfæstet ved de gamle Afbildninger. De ægyptiske Præster og andre Rangspersoner findes sædvanlig afbildede med 3 til 6 Fod lange Stokke, som i Almindelighed synes at have været af Acacietræ (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 86).

17, 9, og med den gjorde han nu det første Tegn, som gik ud paa at vise, at han kunde maale sig med de ægyptiske Slangebesværgere. Det andet Tegn angik Haanden, som skulde føre Staven og kunde tillige minde Mose om, at han kun behøvede at gribe i sin egen Barm for af sit Livs Erfaring at erkjende, hvorledes det stod til Herren i en Haandevending at forandre alle Omstændigheder, nedstøde de Mægtige og igjen ophøie de Ringe. Men om de ikke vilde troe paa disse to Tegn, saa skulde han udøve sin Magt ogsaa over Nilflodens Vande 4, 9 og dermed bevise, at hans Gud var mægtigere, end selv Ægyptens høieste Gud; thi Nilen, hvorpaa al Ægyptens Herlighed beroede, blev tilbedt under Navn og Skikkelse af Osiris. Men Mose gjør endnu bestandig Indvendinger — han gjør, som Luther siger, sig selv alt for lille og ringe, anseer Sagen for umulig og indlader sig ligesom i en Trætte med Gud for ikke at modtage Embedet. Først undskylder han sig med sin Mangel paa naturlig Talegave 4, 10, som ikke engang ved denne Herrens Aabenbarelse var blevet afhjulpet, men bliver viist i Rette af Herren med det Spørgsmaal: „Hvo giver Mennesket Mæle? eller hvo gjør stum eller døv, klarsynet eller blind, mon ikke jeg, Herren? og trøstet med den Forsikkring, at den, som udsendte ham, ogsaa vilde være med hans Mund og lære ham, hvad han skulde tale. Og da Mose endelig i sin Ængstelse ligefrem frabad sig Herrens Ærinde og vilde have en Anden sendt i sit Sted, blev Herren meget vred 10, 14, men føiede ham dog forsaavidt, at han lovede ham en Medhjælper i hans Broder Leviten Aron, som han vidste var veltalende, og som med Glæde skulde møde ham; men Mose skulde dog være den, som talede ved Aron, ligesom Herren vilde tale ved Mose — „han skal være dig som Mund, og du skal være ham som Gud.“ „Et Menneske, siger Luther, som har Guds Ord,

bliver kaldt Gud. Dette bliver skrevet for alle deres Skyld, som tale og føre Guds Ord. Thi Mose er ikke alene Gud, men de ere ogsaa Guder, som have Guds Ord. Thi vi ere Guds Børn, og hvo som har Guds Ord og er troende, han har Guds Aand og Kraft, har ogsaa den guddommelige Viisdom, Sandhed, Hjerte, Sind og Mod og Alt, hvad Guds er. Naar man har Alt, hvad Guds er, saa maa man ogsaa have Guds Navn“ (s. Baumgarten I. S. 418 fgd.)

Efter at have taget Afsked med sin Svigerfader, hvem han dog kun sagde, at han vilde hen og see til sine Brødre i Ægypten 4, 18 og efterat Herren endnu engang havde opmuntret ham til Reisen med den Trøst, at alle de Mænd vare døde, som stode ham efter Livet, tog Mose sin Hustru og sine Sønner, lod dem ride paa Esler og drog til Ægypten med Guds Stav i sin Haand 4, 20. Herren siger ham imidlertid forud, at Han vil forhærde Pharaos gjenstridige Hjerte (Baumgarten gjør efter Hengstenb. Authent. d. P. II. S. 462 opmærksom paa, at Pharaos Forhærdelse netop ligesaa mange Gange tilskrives Gud, som ham selv), saa han ikke vil lade Folket fare, og byder ham at forkynde Pharao, at hvis han ikke lader Israel, Herrens førstefødte Søn fare, saa skal han miste sin Førstefødte 4, 23, hvilket ogsaa siden skeer 12, 29, medens Herren selv med høi Haand kalder sin Søn fra Ægypten Hos. 11, 1, som Forbillede paa den Søn af Israels Huus, som engang skulde være til Herberge der, men kaldes tilbage fra Ægypten, naar de vare døde, som stode Barnet efter Livet, Matth. 2, 15. 20.

Paa Reisen blev Mose dog stræbt efter Livet af Herren selv, fordi han rimeligviis af sin Hustru havde ladet sig afholde fra at udføre Omskjærelsen paa sin Søn, formodentlig Elieser, som nu var født 4, 20. Under Livsfaren, hvori Mose svævede, ilede Zippora at indhente det Forsømte, idet hun

selv omskar sin Søn med en Steenkniv, men forekastede alligevel Mose, at han under disse Betingelser var hende en Blodbrudgom ved Omskjærelsen 4, 25 fgd. Endnu var Mose ikke kommen ud af Horebs Bjergegn 4, 27, da allerede Aron efter Herrens Løfte og paa hans Befaling kom Broderen kjærligt imøde og fik af denne Underretning om Alt, hvad der var foregaaet. Begge droge de nu tilbage til Ægypten og sammenkaldte Israels Ældste, hvem Aron fortalte, hvad Herren havde sagt til Mose, ligesom han ogsaa — med Moses Stav — gjorde Tegnene for Folkets Øine. Og Folket troede og tilbad ham, som havde seet til dem i deres Nød 4, 31, ved hvilken første Imødekommen det bevistes, at dette Folk endnu med Rette kaldtes Guds førstefødte Søn, der var bestemt til at bane Vei for alle Guds Børn paa Jorden.

Da nu Mose og Aron bød Pharao i Herrens Israels Guds Navn at lade Folket nyde tre Dages Frihed, svarede han i sin ægyptiske Stolthed: hvem er den Herre, hvis Røst jeg skulde lyde, jeg kjender ikke Herren, og Israel slipper jeg ikke 5, 2. Og da Folkets Talsmænd beraabte sig paa en Aabenbarelse af Hebræernes Gud, hvis Vrede og Straf de ved en Offerhøitid vilde afvende, snøste Tyrannen ved Tanken om, at han af Frygt for en ikke-ægyptisk Gud skulde indrømme Slaver noget. Sendebudene selv viser han tilbage til deres Slavearbeide og langtfra at tilstaae en Lettelse i Arbeidet, beslutter han at give det ved sin Talrighed farlige Folk andet at tænke paa og underkue enhver Tanke om Frihed ved forøget Slid. Den ægyptiske Kongestolthed, som giver sig tilkjende i denne Pharaos hele Væsen, var ogsaa efter andre Efterretninger grændseløs og finder maaskee kun sin Mage i de afsindige romerske og de nuværende chinesiske Keiseres Exempel. Efter Champollion kaldte de sig selv Konger over hele Verden og forlangte guddommelig Ære. Paladserne i Theben have

været ligesaa meget Templer som Paladser, fordi de vare bestemte til Boliger for et Gudmenneske. Ogsaa Navnet Pharao betegner uden Tvivl en Aabenbarelse af Solen som Gud, hvorfor en Skive, som forestiller Solen, overalt fortrinsviis hører til de kongelige Emblemer. Champollion udlægger en billedlig Fremstilling i Theben af Kong Raemses Mejamuns Seire med tilhørende Indskrift saaledes: den Pharao, for hvis Fødder man nedlægger Seirstegnene (de afhuggede høire Hænder og Fødselsdelene) sidder rolig paa sin Vogn, medens Hestene foran den bliver holdt af Officierer, og holder en stolt Tale til sine Krigere: „Overlader Eder til Glæden, lad den opløfte Eder til Himlen; de Fremmede ere styrtede til Jorden ved min Styrke, mit Navns Skræk er kommen, deres Hjerter ere opfyldte deraf, jeg har viist mig for dem som en en Løve, jeg har forfulgt dem som en Høg, jeg har tilintetgjort deres forbryderske Sjæle, jeg har overskredet deres Floder og stukket deres Fæstninger i Brand; jeg er for Ægypten, hvad Guden Mandu var, jeg har beseiret Barbarerne; Amun Ra, min Fader, har ydmyget hele Verden under mine Fødder, og jeg er Konge paa Thronen for stedse“ (s. Hengstenberg Mos. u. Æg. S. 91 fgd.).

De ægyptiske Plagefogeder og de hebraiske Tilsynsmænd eller Skrivere*), som Schoter egentlig betyder (s. Heng-

*) At Skrivekunsten har været ældgammel og meget udbredt i Ægypten, er beviist af de skrevne og beskrevne Mindesmærker. Rosellini siger f. Ex „Steenarbeiderne pleiede at indgrave paa hver Qvadersteen et Tegn i Hieroglypher, et Fabrikstempel blev præget paa Teglstenene, som desuden ofte have Indskrifter, ligeledes bleve Oxerne mærkede; Huushovmesteren holdt skrevne Registre. Man skrev maaskee i det gamle Ægypten mere og ved ubetydeligere Leiligheder end hos os“. Af dette ægyptiske Skriveri kommer det maaskee, at Kopterne, de sidste Levninger af de gamle Ægypter, endnu næsten ere de eneste Skrivere i Landet. Man

stenb. Authent. d. P. I. S. 449), fik Befaling til herefter ikke at levere Folket Halm til Teglstrygning*) og dog paalægge dem det samme Maal Steen, som de hidtil havde leveret. Saaledes skulde de vænnes af med den Dovenskab, som Pharao saae i Ønsket om at holde Høitid, og lære ikke at agte paa løgnagtige Ord, som dem, de havde hørt af Mose og Aron 5, 8. 9. Over hele Ægyptens Land maatte Folket nu sprede sig for at sanke Halmstubber**) til Straa. Josephus siger, at de maatte sanke det om Natten for at være ved det sædvanlige Arbeide om Dagen, men Følgen blev, at da de bestemte Dagmaal af Steen ikke leveredes, fik de israelitiske Opsynsmænd Prygl***) af de ægyptiske Fogeder. Opsyns-

---

kan altsaa ikke undre sig over at finde Skrivekunsten i Brug ogsaa hos Hebræerne. Der skreves i Ægypten med rødligt Blæk paa Papiir af Papyrusplanten, som man finder i stor Mængde i de sædvanlige Grave, dog skreves ogsaa med Blæk paa Træ, Kalksteen og Læder (s. Hengstenb. p. a. St. S. 87 fgd.).

*) Ikke Teglbrænding, som Lindberg endnu oversætter; thi Halmen brugtes kun til at hakkes og blandes i Leret, saaledes som det endnu findes næsten i alle ægyptiske Muursteen, hvori man paa Straaets ufortærede Tilstand kan see, at de aldrig have været i Ild. De ere kun soltørrede og kunde i et saa tørt Klima som Ægyptens besidde stor Varighed. Paa Bearbeidelsen af Leret anvendtes der vistnok megen Flid. Herodot bemærker som en Synderlighed, at Ægypterne æltede Leer med Hænderne og Deig med Fødderne.

**) Ægypter og Hebræer pleiede at afskjære Kornet med kortere Straa end vi og lade det øvrige Straa staae for siden at brændes til Aske som Gjødning (s. Gesenius thesaur. p. 1245).

***) Denne Execution gjøres anskuelig ved Afbildninger hos Wilkinson af den ægyptiske Bastonnade, hvorefter de Skyldige dengang ligesom nu i Dommerens Nærværelse lagdes plat ned paa Jorden og bleve holdte fast ved Hænder og Fødder, medens de bleve pryglede. Ogsaa det, at Underembedsmænd bleve tagne af det undertrykte Folk selv og gjorte ansvarlige for deres Undergivnes Arbeide, stemmer overeens med Forfatningen i det nuværende

mændene klagede til Pharao, men erholdt Bebreidelser istedetfor Trøst, og de vare nærved at fortvivle, da de stødte paa Mose og Aron, hvem de med bitter Klage foreholdt den Ulykke, disse havde bragt over dem 5, 21. Deres Tro var nu borte, men Mose holdt fast vedsin og vendte sig derfor til Herren selv med sin Klage og det Spørgsmaal: hvorfor handler du ilde med dette Folk, og hvorfor har du dog sendt mig? 5, 22. Herren forsikkrede imidlertid Mose, at Pharao skulde blive tvungen til endog at drive Folket ud af Landet 6, 1 og kundgjorde sig atter paa en høitidelig Maade som den Gud, Patriarkerne vel havde kjendt, men dog ikke saaledes som han nu vilde aabenbare sig og svare til sit Navn: „Han som bliver" 6, 4. Nu skulde først dette Navn faae sin fulde Betydning, idet han med udstrakt Arm og store Straffedomme 6, 6 beviste, at han var Gudernes Gud og Herrernes Herre (s. Hengstenberg Authent d. P. I. S. 287 fgd.). Sin Pagt med Abraham, Isak og Jakob vilde han komme ihu og derfor ei alene frelse Israels Børn fra den nuværende Trældom, men tage dem til Folk, være deres Gud og føre dem ind i det forjættede Land 6, 8. Israels Børn hørte ikke efter Moses Forkyndelse i deres Sjæleangst, og Mose undskyldte sig atter med, at Pharao saameget mindre vilde høre ham, som

---

Ægypten. Paa samme Maade blive de arabiske Fellaher, hvis Tilstand i mange Henseender ligner Israeliternes, regjerede af Tyrkerne. Een af Araberne selv er i hver By Mellemmand imellem Regjeringen og Folket under Titel af Scheich el Beled. Han maa føre Folkene til de befalede Arbeider og indsamle de Afgifter, som Regjeringen paalægger dem. Det er ikke sjeldent at see en Scheich el Beled under Kaimakanens, Kaschefens eller Mamurens Stok istedetfor eet eller andet Individ af Folket, paa hvem hiin saa siden udøver sin Hævn (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 89 fgd.

dog var uomskaaren d. e. ureen og ufuldkommen (jfr. 3 Mos. 26, 41 Jerem. 6, 10) paa Læberne 6, 12. 30. Men Herren gjentog sin Befaling til Mose og Aron og gjennem dem til Israels Børn og Ægyptens Konge, og efterat Levis Præstestamme, som nu ved sine store Repræsentanter træder i Spidsen for Folket, er fremhævet ved Slægtregisteret 6, 14 fgd., skrider Fortællingen over til at fortælle de Jertegn og Under 7, 3, hvormed Mose og Aron ligeoverfor Pharao og al hans Magt skulde bevise deres nu fuldendte Kaldelse. Fra nu af skulde Mose staae som Gud for Pharao og Aron som hans Prophet 7, 1. Men Mose — hedder det her udtrykkelig — var 80 Aar og Aron 83 Aar gammel, da de saaledes begyndte at tale til Pharao 7, 7.

Ægyptens Plager.

Førend der blev skredet til de ti Jertegnsplager, hvormed Pharao og hans Folk skulde tvinges, lod Mose paa Herrens Befaling Aron som hans Prophet og vistnok ogsaa med hans Stav, skjøndt den her kaldes Arons 7, 9, gjentage det uskadelige Tegn for Pharaos Aasyn, som først havde tjent til at overtyde Mose selv og siden Israels Ældste om den guddommelige Sendelse. Dette Tegn — at forvandle Staven til en Slange og omvendt — skulde strax vise den Mose betroede Magt i Modsætning til noget, hvorpaa de ægyptiske Vise og Koglere især øvede deres Kunster, og hvormed de ogsaa nu tilsyneladende eftergjorde Herrens Tegn, og endskjøndt det just derved viste sig, at dette var af en anden Art end deres Tegn, og Herrens Magt større end deres Guders —

idet Arons Stav i Slangeskikkelse opslugte deres Stave — 7, 12, saa kunde dette dog ikke bøie Pharaos Hjerte 7, 13 til Lydighed mod det foragtede Israels Guds Befaling. Mærkværdigt er det nu, at Slangebesværgelser som foregiven Trolddomskunst fra den ældste Tid af indtil nu synes at have havt Hjem i Ægypten. Fra Oldtiden haves mange Beretninger derom. I Rom aflagde de saakaldte Psyller fra Ægypten hyppigt Prøver paa denne Kunst, men paa Stedet selv har der vedligeholdt sig idetmindste en Levning deraf, som endnu i den nyeste Tid har sat mange Undersøgere i Forundring, uden at Tingenes egentlige Beskaffenhed er bleven opklaret. Hasselqvist (Reise nach Palästina S. 76. 79) saae i Kairo meget ofte Bønder fra Landet gjøre allehaande Kunster med de giftigste Slanger, uden at Gifttænderne vare udtagne. Ogsaa Fruentimmer saae han omgaaes med dem „som vore Fruentimmer med deres Snørebaand.“ Det er altsaa vist, siger han, at man endnu den Dag idag finder saadanne Folk i Ægypten, som de Gamle kaldte Psylli, men hvilke Kunstgreb de bruge for saaledes at behandle Slangerne, vidste han ikke. Især er det de franske Lærde, som paa Buonapartes Tog ogsaa have indhentet Oplysninger om denne Sag. De tilstaae, at de, skjøndt langt fra Lettroenhed, have været Vidner til nogle saa mærkværdige Kjendsgjerninger, at de ikke kunde ansee Slangetvingernes Kunst for chimærisk. „Jeg er overbeviist om, siger Quatremere, at der blandt Oldtidens Psyller fandtes et Antal Mennesker, som ved hemmelige Forberedelser satte sig i Stand til ikke at frygte Slangernes Bid, men ustraffet haandtere de giftigste af disse Dyr. I Ægypten og de omliggende Lande gives der endnu Mænd og Qvinder, som virkelig fortjene Navn af Psyller, og som uskadt omgaaes med Cerastes og andre Slanger, hvis Gift foraarsager den hastigste Død.“ Slangebesværgerne danne

en egen Corporation og paastaae, at aldrig nogen, som ikke er en Søn af en Saadan, opnaaer denne Evne. „De kan, hedder det i description de l'Egypte, efter deres Paastand forvandle en Slange af den Art, som de især bruge, til en Stok og tvinge den til at anstille sig som død. Naar de vil frembringe denne Virkning, saa spytte de den ind i Halsen, tvinge den til at lukke denne til og lægge den ned paa Jorden. Derpaa, ligesom for at give den den sidste Befaling, lægge de Haanden paa dens Hoved og strax bliver Slangen stiv og ubevægelig og falder i en Slags Stivkrampe. De vække den igjen naar de vil, idet de gribe den ved Halen og rulle den stærkt imellem Hænderne" (Hengstenb. Mos. u. Äg. S. 98. 99). Af alle Beretninger om Nutidens Slangebesværgere i Ægypten viser det sig, at disse ikke ere blotte Bedragere og Taskenspillere, men at de virkelig selv troe paa deres Kunst som en Trolddom og tildeels befinde sig i en sværmerisk fanatisk Tilstand, naar de øve den. Efter Minutoli holder Folket dem for hellige. Ved visse Høitideligheder, f. Ex. naar den store Karavane afgaaer til det hellige Kaaba, drage de i Processioner med levende Slanger om Halsen og Armene og gebærde sig convulsivisk som Rasende, indtil Fraaden staaer dem for Munden og de undertiden sønderrive Slangerne med Tænderne. Naar de ere i denne Tilstand, trænger Folket sig til, især Qvinderne, for om muligt at berøre deres fraadende Mund med Hænderne" Den samme Reisende beskriver en Slangebesværger, som blev hentet for at befrie et Huus fra Slanger, saaledes: „Dette Menneske saae ud som en sand Troldmand. Ved Begyndelsen af hans Operationer klædte han sig ganske af og beholdt kun et Skjørt om Hofterne, over hans Bryst hang en sort Koralsnor, hans Haar var afraget undtagen en Dusk, der stod som Børster i Veiret paa hans Isse, hans Legeme var sortebruunt

og kunstløst. Med fordreiede Øine og med Tryllestaven i Haanden skred han gravitetisk frem, idet han under bestandig høiere Imprecationer stødte med Staven imod Lofter og Vægge og gjennemsøgte alle Kamre og Kroge" (Hengstenberg p. a. St. S. 100). Dersom dette nu er en Levning og et Gjenskin af den gamle Slangebesværgelse som een af de Trolddomskunster, der øvedes i Ægypten, saa maae vi antage, at hine Troldmænd, som stillede sig imod Mose og Aron og efter en gammel Tradition, som Apostelen Paulus har fulgt, 2 Tim. 3, 8. ogsaa især vare To ved Navn Jannes og Jambres, virkelig have stridt i deres Guds Tjeneste og i fanatisk Tillid til ham imod Israels Gud, og først givet efter, da de mærkede, at denne Guds Finger 8, 19 var dem for stærk. Og naar vi nu veed, at Ægypternes Præster og Vise afskyede Israels Gud som den onde Aand og derimod tilbad, hvad der var denne modsat, tildeels under Skikkelse af *Slangen**), og at de i Eet og Alt vare *Løgnens* vitterlige Tjenere, saa undrer det os ikke, at de løgnagtige Tegn, de gjorde, kappedes, saavidt de kunde naae, med *Sandhedens* og at Udøverne dertil understøttedes af Kræfter, som kunne være overnaturlige og os ubegribelige, uden at deres Virkninger dog kunne henregnes til sande Mirakler, som Hengstenberg synes at ville kalde dem, naar de med Guds Tilladelse vare bevirkede ved dæmoniske Kræfter. Gud gav vistnok Tilladelse til denne Veddekamp,

---

*) „Det er grueligt, men det er vist, siger *Grundtvig* (Kort Begreb af Verdenshist. S. 76), at Ægypternes Vise ved den Typhon, som de tillagde alt Ondt, forstode den sande Gud, nemlig *Sønnen*, den usynlige Guds Billede, og som en Følge deraf tilbad Djævelen, deres gamle Mercurius som alt det Godes, det er *Snildhedens* Fader og Befordrer og som Fader til *Isis*, og det var da intet Under, at *Slangerne* ved Thebe agtedes for hellige og begroves i Ammons Tempel."

der just skulde tjene til at stille Sandhedens guddommelige Magt i et desto klarere Lys, og hvorved selv Modstanderne maatte tjene hans Hensigter, ja maatte hjælpe til at bringe Straf og Plager over dem selv. Derfor fik Troldmændene i en vis Grad Magt til at eftergjøre ogsaa nogle af Plagerne, men derimod ingen Magt til at borttage nogen Plage (s. Hengstenb. a. St. S. 102).

Det andet Tegn var den første Plage. Den hellige Nils Vand skulde forvandles til Blod d. e. blive rødt som Blod og saa fordærvet, at Fisk ikke kunne leve deri, og at Ægypterne maatte ækles ved at drikke det 7, 18. Dette skulde forkyndes Pharao, naar han i Morgenstunden gik ud til Vandet 7, 15 uden Tvivl for at yde Flodguden sin daglige Tilbedelse. Thi fra gammel Tid vistes Nilfloden i Ægypten efter alle Beretninger guddommelig Ære endog som den høieste Gud, Osiris. Mindesmærkerne stadfæste dette og vidne endog i Særdeleshed om den Ære, som Kongerne viste Floden. Efter Champollion forestilles det i et Kapel ved Ghebel Selseleh, hvorledes Kong Raemses offrer Viin til Guden Nil, som i den hieroglyphiske Indskrift hedder Hapi Moou d. e. den oplivende Fader til Alt hvad der er til. Raemses selv kaldes „elsket af Hapi Moou, Gudernes Fader“ (s. Hengstenb. p. a. St. S. 110 fgd.). Naar Ægypterne skulde ækles ved at drikke Nilens Vand, maatte der være foregaaet en stor Forandring dermed; thi ei alene er Nilvandet næsten det eneste drikkelige Vand i Ægypten, medens Vandet i de faa Brønde og Kilder er ildesmagende og usundt, men fra Oldtiden af have Beboerne sat en høi Priis paa Nydelsen af den hellige Flods Vand, som ogsaa i sin naturlige Tilstand skal have noget særdeles Velsmagende ved sig og være overordentligt reent: ved en nyere Undersøgelse er f. Ex. Vandet i Kairo befundet at være fem Gange renere

end Vandet i Seinen ved Paris. Tyrkerne finde Nilvandet saa behageligt, at de spise Salt for at kunne drikke destomere deraf, og de ægyptiske Pilegrimme tale ideligt om den Fornøielse, de ville have af ved Hjemkomsten igjen at kunne drikke af Nilen. En Jagttager paa Stedet bemærker: Hvo som aldrig har hørt om Nilvandets Behagelighed og ikke veed, hvor meget Ægypterne pleie at drikke deraf, vil nu finde et Eftertryk han ikke før har bemærket i de Ord af Mose: Ægypterne skulle ækles ved o. s. v. De vil ækles ved det Vand, som de ellers foretrak for alt Vand i Verden, og hvorefter de vare saa begjærlige. De vil hellere drikke Brøndvand, som i deres Land er saa ubehageligt (s. Hengstenb. S. 110). Men nu er der virkelig en Beskaffenhed ved Nilen, hvorved Vandforvandlingstegnet knytter sig til en naturlig Analogie. Ældre og Nyere ere enige om at berette, at Nilvandet skifter Farve, naar det om Sommeren begynder at stige, bliver først grønt, siden rødt og mister derved sin Reenhed og Behagelighed. Naar det har naaet sin høieste Stand, kalde Beboerne det rødt Vand (ma achmar). I sædvanlige Aar bliver Vandet alligevel drikkeligt, men i stærk Hede bliver Forandringen til en besværlig Plage. Abdullatiph fortæller, at i Aaret 596 (1199) var Nilens Voxen overordentlig ringe. „Omtrent to Maaneder før dens Begyndelse mærkede man Vandets grønne Farve. Denne tog efterhaanden til, og Smagen fik en raadden og fordærvet Beskaffenhed. Sygelige Folk undgik at drikke deraf og drak **Brøndvand** istedet. Ved Kogning blev Vandet endnu slettere. Ogsaa fandtes Orme og andre Dyr deri.“ De skadelige Egenskaber tilskriver man den Mængde Insecter, som Heden frembringer, og den røde Farve kommer maaskee af Jorddele, som Floden fører med sig fra Sennaar. Det synes da rimeligt at antage, at Herren har til Jertegn brugt disse naturlige Phænomener i en over-

ordentlig Grad, hvis Mageløshed viste sig deri, at Ægypterne slet ikke kunde drikke Vandet 7, 21 og at Fiskene døde, medens det Underfulde maa søges i Forandringens pludselige Indtrædelse efter Moses Forudsigelse og ved hans Stavs Opløftelse. Ægyptens Floder og Strømme, Søer og Vandsamlinger 7, 19 maa forstaaes om Nilarmene, de gravede Kanaler, de saakaldte Birketer og andre staaende Vande, med hvis Vand de længere fra Nilen boende Indvaanere maae lade sig nøie, men som alle ere afhængige af Nilen (s. Hengstenberg S. 109) og naar det hedder paa samme Sted, at der ogsaa skal være Blod i Træ og Steenkar, saa forklares det af, at man i Ægypten pleier at klare det urene Vand i saadanne Kar*) ved forskjellige Midler, som dog ved denne Leilighed have viist sig frugtesløse. Ogsaa dette Tegn gjorde Troldmændene imidlertid efter i det Mindre, og derved styrkedes Pharaos Hjerte i sin Uböielighed, saa han antog Sagen kun for naturlig og vendte hjem til sit Huus uden at høre Mose og Aron 7, 23. Ægypterne maatte grave omkring Floden for at faae Brakvand at drikke, og saaledes forløb syv Dage efterat Her-

*) John Sanderson som var i Ægypten i Aaret 1586, anseer ligesom Andre Nilens Vand for det sundeste i Verden og fortæller, at naar man bragte det i en Afstand af et Par Mil, var det saa varmt som Blod og syntes mudret, men naar det havde staaet Natten over i Leerkar, var det ganske klart og koldt om Morgenen og vedblev at være saaledes i Huset, om Luften end var nok saa varm. Robinson bemærker I. S. 26: Nilvandet er berømt for sin behagelige Smag og fortjener denne Berømmelse. Fremmede pleie i Begyndelsen at drikke formeget deraf og ikke sjældent bevirker det en mild Afføring. Vandet er noget mudret, men bliver klart, saasnart man filtrerer det igjennem de porøse Krukker, som man der bruger. eller naar man lader det staae noget i Krukker, hvis Indre er gnidt med Mandeldeig.

ren havde slaaet Floden 7, 25, og indtil Mose kom med den anden Plages Forkyndelse. Om den Førstes Ende fortælles Intet.

Den anden Plage bestod i Frøer, hvormed Floden saavelsom dens Kanaler og Søer kom til at vrimle paa Moses og Arons Bud, i den Grad, at disse Dyr nødtes til at gaae op paa Land, og at selv de tørreste Steder, ikke alene Senge og Sovekamre, men endog Ovne og Deigtruge bleve fulde af dem, til stor Byrde for Husenes Indvaanere 8, 3. Til enhver Tid ere de ægyptiske Vande og Sumpe stærkt besatte med Frøer; Hasselqvist (Reise S. 254) regner dem endnu til Landets Plager, og det Underfulde og Forfærdelige bestod kun i den overvættes Mængde, der paa et Vink af Guds Sendebud strax indfandt sig og „skjulte Ægyptens Land." Og skjøndt Pharaos Skriftkloge ogsaa eftergjorde dette Tegn paa deres Viis, blev han dog for Øieblikket bevæget til at søge Moses og Arons Forbøn om Befrielse fra denne Plage og love Folkets Løsladelse 8, 8. Mose lod ham endog have „den Ære at bestemme" Tiden, da Plagen skulde vige — „for at du skal vide, at der er Ingen som Herren vor Gud" 8, 9. 10, og næste Morgen vare paa Moses Bøn til Herren Frøerne atter indskrænkede til Floden og efterlod sig kun allevegne store Dynger af deres Aadsler, saa at Landet stinkede af dem 8, 14. Men aldrig saasnart havde Pharao „faaet Luft" 8, 15, førend Indtrykket af det Skete var glemt og dermed ogsaa det givne Løfte.

Efterat den anden Plage atter havde viist Herrens Magt over Floden og dens Vande, saa udstrakte den Tredie sig tillige over den af Vandet befrugtede Jordbund, idet Aron fik Befaling til med Staven at slaae Jordens Støv, saa det blev til Myg i hele Ægyptens Land 8, 16. De nyere Fortolkere ere enige om, at כִּנִּים skal betegne ikke Luus, men

Musquittomyggen, som af alle Insecter er den meest Piinlige i Orienten og navnlig i Ægypten. Allerede Herodot taler II. 195 om Myggenes Plage i dette Land, og nyere Reisende berette, hvorledes de undertiden ved deres Mængde formørke Luften, trænge ind allevegne, forfølge Menneskerne, hindre dem fra at spise og sove og foraarsage smertelige Bylder. Deres Udseende er ikke meget forskjelligt fra almindelige Myg, men de ere uden al Sammenligning besværligere, og i intet Land skal de være saa talrige og saa graadige efter Blod, og deres Stik saa piinligt, som i Ægypten. Herodot fortæller, at Indbyggerne i Nedre-Ægypten for at undgaae dem, sove under deres Fiskenet, som de udspænde over deres Leie, og lignende Forholdsregler bruges endnu paa Grund af den Erfaring, at Insecterne ikke flyve igjennem saadanne Net. Det er især efter Oversvømmelsen, og naar Riismarkerne ere afhøstede, at deres Sværme reise sig fra den fugtige Marskjord, hvor den foregaaende Generation har lagt sine Æg. Hengstenberg bemærker, at den overordentlige Landeplage saaledes kom til at passe til Aarstiden, i hvilken den sædvanlige indfandt sig. Vandets Fordærvelse høre til Oversvømmelsens Tid, og ved Enden af denne tage Myggene Overhaand (Mos. u. Æg. S. 113 fgd.). De Skriftkloge brugte ogsaa her deres Besværgelser og slog formodentlig ligesom Aron i Jorden med deres Tryllestav for at frembringe noget Lignende 8, 18, men denne Gang forgjæves. De tilstod derfor, at her var „Guds Finger“ uden dog at sige, hvilken Guds Magt de meente, og da det Onde, som ikke var uvant i Ægypten, ogsaa kunde hidrøre fra Landets egne Guder, blev Pharaos Hjerte endnu lige ubøieligt 8, 19.

Atter var Pharao tidlig om Morgenen gaaet ud til Vandet for at søge Hjælp hos sin Gud, og atter mødte Mose ham her for i sin Guds Navn at fordre Israels Frigivelse un-

der Trusel af en ny Plage. Denne bestod ligesom den Foregaaende i en Mangfoldighed af Insecter, hvorunder hele Landet skulde lide med Undtagelse af Gosen, som denne Gang skulde forskaanes til Tegn paa, at Israels Gud er Herren midt i Ægyptens Land og til Skilsmisse imellem hans og Pharaos Folk 8, 22. 23. Ved עָרֹב have nogle tænkt paa Kakerlaken (blatta Ægyptiaca) som findes i Mængde i Ægypten, fortærer Alt, hvad der kommer i dens Vei, Klæder, Bøger, Planter og tilføier ogsaa Menneskerne smertelige Bid. Ogsaa findes dette Dyr hyppigt afbildet paa Monumenterne; en colossal Afbildning deraf i grønt Granit gjemmes i det brittiske Museum. Det var uden Tvivl Gjenstand for ægyptisk Dyrkelse ligesom ogsaa Frøen, og urimeligt var det ikke, om Ægypterne saaledes vare blevne tugtede ved deres egne Afguder. Men de Fleste ere dog enige om at følge de Halvfjerdsindstyves Auctoritet, som oversætter עָרֹב ved *κυνομυῖα* Hundefluen, formodentlig den værste Art af Fluer i Ægypten. Det er den, som Philo maaskee lidt overdrevent beskriver saaledes: „Et behændigt og efterstræbende Dyr, som langtfra farer løs med Surren som et Spyd og falder paa med Magt og bider sig fast. — Uden Frygt gaae de paa, og om nogen vil forhindre dem, stride de uovervindeligt imod, indtil de ere blevne mættede af Blod og Kjød" (s. Gesenius thes. p. 1063). Fra nyere Tid har Sonnini en lignende Beskrivelse. De talrigste og besværligste Insecter, siger han, i Ægypten ere Fluerne. Mennesker og Dyr blive grusomt piinte af dem. Man kan ikke gjøre sig nogen Forestilling om deres Raserie, naar de vil sætte sig fast paa en Deel af Legemet. Jager man dem bort, saa sætte de sig i samme Dieblik atter ned, og deres Haardnakkenhed trætter den Taalmodigste. Især sætte de sig gjerne i Dienkrogene og paa Kanten af Dienlaagene, omfindtlige Dele, hvortil en ringe

Fugtighed trækker dem hen." Myg og Fluer sættes ogsaa af Jomard sammen som Ægyptens Plager i den varmere Aarstid, og Hasselqvist siger S. 264: „Alle pharaoniske Plager, som opstaae af det raadne Vand og den fugtige Jordbund, Frøer, Fluer, Myg o. a. gjøre Husene i denne Aarstid næsten ubeboelige." Pharao lod sig ved den fjerde Plage bevæge til at tilstede Israeliterne en Offerfest i Landet 8, 25, men Mose stod paa, at de som et frit Folk maatte drage tre Dagsreiser ud i Ørken og offre saaledes som Herren deres Gud vilde byde dem det 8, 27. Som Grund anførte han den folkelige og religiøse Contrast imellem Ægypter og Israeliter, hvilken voldte, at de Sidstes Offerfest maatte blive de Første en Vederstyggelighed 8, 26. Hengstenberg mener, at denne Vederstyggelighed blot bestod i, at Israeliterne ikke i den Grad som Ægypterne iagttog Offerdyrenes Reenhed (v. a. St. S. 116); men da det ikke var til Ægypternes Guder, der skulde offres, synes dette ikke at kunne ligge dem meget paa Hjerte, hvorimod det maatte være dem afskyeligt, idlandt Israels Offerdyr at see saadanne, som de selv ansaae for hellige, ja tilbad som Guder, og eftersom Dyretilbedelsen var i de forskjellige Provindser saa forskjellig, kunde man vanskelig undgaae at forsee sig derimod. Naar vi høre af Diodor, at under hans Ophold i Ægypten en romersk Gesandt uden Skaansel blev myrdet af Folket, fordi han af Vanvare havde dræbt en Kat, undrer det os ikke, at Israeliterne kunde frygte for at blive stenede ved deres Offring 8, 26. Pharao gik da, skjøndt modstræbende ind paa Moses Forlangende, og Mose lovede ham atter sin Forbøn og dennes Bønhørelse næste Morgen, men advarede ham tillige om „ikke at bedrage tiere" 8, 29. Dog, da Fluerne vare borttagne, „saa der ikke blev een tilbage" 8, 31, for-

hærdede Pharao ogsaa denne Gang sit Hjerte og lod ikke Folket drage bort.

I den *femte* Plage begyndte Herren at lægge Haand paa det Levende, nemlig Qvæget, hvoriblandt Heste, Esler og Kameler nævnes 9, 3 jfr. 1 Mos. 12, 16, der blev beladt med en svær Syge, medens Israeliternes Hjorder bleve aldeles forskaanede. Med Qvægsyge bliver Ægypten endnu af og til stærkt hjemsøgt; men denne udbrød paa den af Herren bestemte Tid 9, 5, og omendskjøndt det Følgende viser, at Udtrykket: „alt Ægypternes Qvæg døde“ ikke skal tages bogstaveligt, saa maa det dog betegne en overordentlig Dødelighed i Modsætning til Tilstanden i Gosen, hvor ikke eet Stykke døde 9, 6. Om denne mærkelige Forskjel overbeviste Pharao sig selv ved udsendte Bud, men ikke destomindre blev hans Hjerte ubøieligt som før. Den *sjette* Plage skulde derfor gaae ud baade over Mennesker og Dyr, og ligesom Nilens Vand og Jordens Støv tidligere var taget i Tjeneste, saaledes maatte nu Mose og Aron tage deres Næver fulde af Aske fra Ovnen og strøe den mod Himlen for Pharaos Øine. כִּבְשָׁן betegner formodentlig de store Kalkovne og Smelteovne (s. Gesenius thes. p. 659), som brugtes til at berede Materialier for de ægyptiske Bygninger, og *Baumgarten* kan have Ret i, at dette Tegn saaledes synes rettet imod den ægyptiske Stolthed, for hvilken Israeliterne især havde maattet trælle. Tegnets Virkning bestod i Bylder, som sloge ud med Saar paa Mennesker og Qvæg saa at end ikke de Skriftkloge kunde vise sig for Mose for Byldernes Skyld 9, 10. 11. I 5 Mos. 28, 27 tales der om Ægyptens Bylder og andet Udslet som noget Sædvanligt i dette Land, ligesom det er vitterligt, at dets Klima i høi Grad befordrer Hudsygdomme; Elephantiasis f. Ex. kaldes af Plinius et for Ægypten eiendommeligt Onde; hvilken Sygdom det imidler-

har været, som ved denne Leilighed i saa overordentlig Grad har angrebet baade Mennesker og Dyr, uden dog at være livsfarlig, lader sig ikke bestemme (s. Hengstenb. p. a. St. S. 117 fgd). Ei heller denne Plage bøiede den gjenstridige Pharao, og det hedder nu første Gang om ham, at Herren forhærdede hans Hjerte.

Bebudelsen af den syvende Plage har en særegen Høitidelighed og Udførlighed. Herren, som kommer Pharao stedse nærmere med sin straffende Haand, vil nu (denne Gang) sende alle sine Plager over hans Hjerte, „saa at du skal faae at vide, at min Lige er ikke paa hele Jorden“ 9, 14. Han kunde allerede have udslettet ham og hans Folk af Jorden, men har ladet ham staae for at vise ham sin Magt og for at kundgjøre sit Navn i alle Lande 9, 16 jfr. Rom. 9, 17. Men dersom der nu atter blev lagt hans Folk Hindringer i Veien, saa skulde der næste Morgen ved samme Tid falde en meget svær Hagel, hvis Lige ikke havde været i Ægypten fra den Tid, det blev Fastland og indtil denne Dag 9, 18. Derhos gav Herren Pharao og hans Folk det Raad at tage Qvæget og Trællene ind fra Marken; thi naar Hagelen faldt over dem, maatte de døe, saa det denne Gang ogsaa skulde gaae ud over Menneskers Liv. Ogsaa var der dem blandt Pharaos Tjenere, som frygtede Herrens Ord og rettede sig derefter, medens Andre ikke videre lagde dem paa Hjerte 9, 19—21. Plagen kom, da Mose rakte sin Stav imod Himlen (egentlig „over Himlen“ for at betegne, at denne Stav var mægtig nok til at sætte Himlens Kræfter i Bevægelse). Tilligemed Hagelen og Regnen kom der Torden og Lynild, ja ligesom Klumper af Ild (אֵשׁ מִתְלַקַּחַת) saa Mage til Uveir havde der aldrig været i Ægypten 9, 24. Alt hvad der var paa Marken, blev slaaet ned, baade Mennesker og Qvæg og

al Markens Grøde, og hvert Træ knækket, kun i Gosen Land faldt ingen Hagel 9, 26.

Saameget mere forfærdende maatte dette mageløse Uveir virke, som endog Uveir i langt ringere Grad er sjældnere i Ægypten end andre Steder. Især i Øvre- og Mellemægypten er baade Hagel og Torden sjælden og næsten aldrig heftig. Thevenot fortæller om en Mand, som i Kairo blev slaaet ihjel af Lynilden, men føier til, at det var noget aldeles Uhørt. Du Bois Aymé forsikkrer, at i de to Aar, han tilbragte i Ægypten, hørte han kun een Gang et Tordenslag og det saa svagt, at mange Personer slet ikke mærkede det. Coutelle, en anden Medarbeider af det store franske Værk over Ægypten, siger: „Naturbegivenhederne følge paa hinanden i dette Land med bestandig Eensformighed. De samme Vinde komme regelmæssig igjen paa samme Tid og vare lige længe. I Delta regner det om Sommeren slet ikke og næsten ikke om Vinteren. Vi have i Kairo kun meget sjældent seet det regne. I Øvreægypten er Regnen et Under *). En høiere Temperatur, en stærkere Frost, rigeligere Regn ere overordentlige Ting“ (s. Hengstenb. p. a. St. S. 120). Naar der falder Regn o. s. v. i Ægypten, saa er det i Vintermaanederne, og dermed stemmer det nu, at Qvæget paa det pharaoniske Uveirs Tid var paa Marken. Alle Efterret-

*) Dette benægtes dog af Jomard i samme Værk. Ogsaa Robinson siger I. S. 87, at Dalene omkring Theben vise aabenbare Spor af, at der undertiden falde heftige Regnskyl. Han anfører ogsaa følgende Vidnesbyrd af Wilkinson: „lette Regnbyger finde hvert Aar Sted i Theben maaskee 4 eller 5 Gange om Aaret, og hvert 8de eller 10de Aar fylde stærke Regnskyl de ellers tørre Bække i Bjergene, som straane ned til Nilens Bredder. Et Uveir af denne Art gjorde for nogle Aar siden stor Skade paa Belzonis Gravmæle.“

retninger stadfæste hvad Niebuhr beretter (Reisebeschr. I. S. 142), at Qvæget kun i Maanederne Januar, Februar, Marts og April gaaer paa Græs, men ellers maa hjælpe sig med tørt Foder. At Uveiret indtraf paa denne Aarstid, bekræftes paa en mærkelig Maade ved den 9, 31. 32 tilføiede Notits, at Hørren og Bygget blev nedslaaet; thi Bygget havde Ax og Hørren Knopper, men Hveden og Spelten blev ikke nedslaaet; thi de vare sildigere paa Vei (Lindberg: „endnu ikke skredne"). Dette er altsaa en Indskrænkning i det Almindelige: al Markens Grøde og tillige en bestemt Angivelse af Aarstiden. Thi Hørren, som efter Herodot II. 81. 105 var et vigtigt Produkt i Ægypten*) og endnu dyrkes meget i Ægypten, er moden og bliver høstet i Marts Maaned og maa derfor have Knopper i Februar. Bygget høstes en Maaned før Hveden og har ligeledes Ax i Februar, medens Hveden endnu ikke er skreden. Spelt, (som Ordet כֻּסֶּמֶת, de Halvfjerdsindstyves ὄλυρα rimeligviis betegner), var efter Herodot II. 36 det Korn, hvoraf Ægypterne især beredte Brød, men har nu veget Pladsen for Durra. Den bliver moden paa samme Tid som Hveden. Richardson (Travels II. p. 163) bemærker som Øienvidne i Begyndelsen af Marts: „Bygget og Hørren ere nu vidt fremmede, det Første staaer i Ax, og det Sidste i Knopper, og det synes at have været paa denne Aarstid, at Gud bragte Tordenens og Hagelens Plage over Ægypten for at straffe den skyldige Pharao, som havde forhærdet sit hovmodige Hjerte imod Almagtens Mirakler."

Pharao var denne Gang rystet mere end nogensinde før: han tilstod, at han denne Gang havde syndet 9, 27, han kaldte Herren ved Navn som den Retfærdige og bad atter om

*) Hos Rossellini findes Afbildninger af de Gamles Hørhøst.

Moses og Arons Forbøn, at det maatte være nok med den Guds Torden og Hagel, saa vilde han gjøre Alt, hvad der forlangtes. Mose lovede, naar han kom ud af Staden, at udbrede sine Hænder for Herren 9, 29 for at faae Uveiret standset, skjøndt han vel vidste, at Pharao og hans Tjenere endnu ikke frygtede Gud. Men da det var skeet, syndede Pharao endda og forhærdede sit Hjerte tilligemed sine Tjenere 9, 34.

Herren byder nu Mose og Aron atter at gaae ind til Pharao, hvis Hjerte saavelsom hans Tjeneres han havde ladet være udøieligt, for at det kunde blive fortalt til Efterslægten, hvad Storværk han havde øvet i Ægypten 10, 2. Hvorlænge, spørge de den Udøielige, vil du staae imod og ikke ydmyge dig? De true ham nu med en mageløs Græshoppesværm næste Morgen, der skulde fortære, hvad Hagelen havde levnet, og vende ham derpaa Ryggen og gaae ud fra ham 10, 6. Ogsaa nogle af Pharaos Tjenere trænge ind paa ham med det Spørgsmaal: veed du endnu ikke, at Ægypten er lagt øde? 10, 7. Mose og Aron bleve derfor hentede tilbage, men da Kongen hørte, at Israeliterne skulde efter deres Guds Bestemmelse drage ud baade Unge og Gamle, Mænd og Qvinder tilligemed deres Hjorder som et frit Folk for at holde Høitid for Herren (חַג = det endnu brugelige arabiske Hadsch for Pilgrimsvandringen i stor Karavane til Mekka), blev han rasende, idet han deri saae sin Mistanke om, at Israel ganske vilde løsrive sig fra ham, stadfæstet, udbrød i spottende Ord imod „Herren" og hans Folk, og stødte Mose og Aron ud 10, 10. 11. Paa Herrens Bud og Moses Vink kom Græshoppesværmen dreven af Østenvinden over hele Landet, saa det blev ganske sort af dem, og der blev intet Grønt tilbage paa Træer eller Værter i Ægypten (Gosen naturligviis undtaget), en Plage, der i Skriften

staaer som Forbillede paa Verdens sidste Dages Hiemsøgelse, saaledes som den poetisk udmales hos Propheten Joel og endnu viser sig i Synet for Johannes Aabenb. 9. Endnu ansees Græshoppernes Plage i Orienten for en af de Forfærdeligste. De komme altid med Vinden og stundom i saadan Mængde, at Solen formørkes af deres Sværme 10, 15 Joel 2, 10, og med en skrækkelig Larm, der ligner Lyden af fremrykkende Kavallerie Joel 2, 5. Hvor de nedlade sig, ligge de ofte Alen høit over hinanden og fortære i kort Tid alt Grønt, ja angribe endog Træernes Bark og Rødder. Naar de drage videre, efterlade de deres Æg og Skarn, som foraarsager en afskyelig Stank. De flyve i regelmæssige Kolonner jfr. Ordsp. 30, 27 Joel 2, 7 altid om Dagen og søge om Natten Ly imod Kulden bag Mure og Gjærder jf. Nah. 3, 17. Ingen Muur eller Hegn kan standse dem, de trænge ind i Menneskernes Boliger 10, 6 Joel 2, 9 og gnave selv Læder og Træ (s. Winer Realler. 2den Udg. S. 489 fgd.). Ligesom i Oldtiden drager man endnu ud imod dem med ordentlige Krigsrustninger. Hasselqvist fortæller S. 255, at en Pascha i Tripolis i Syrien opbød 4000 Soldater imod denne Landeplage og truede dem, der ei fulgte Opfordringen, med at hænges. Sædvanlig finde de dog først deres Undergang i Havet 10, 19, som de paa deres snorlige Fart ikke undvige, men ikke heller uden at være begunstigede af Vinden kan flyve over og efterlade da atter ved Kysten en ulidelig Stank Joel 2, 20 (s. Hasselqvist p. a. St. S. 253). En Fiende have de dog, som forfølger dem og gjør dem meget Afbræk; det er Fuglen, som Araberne kalde Semermer (gryllivora), der dog ikke skal fortære dem, men kun gribe og dræbe saamange som muligt s. Robins. III. S. 433. 499. Kritikerne have meent, at de ikke kunde komme med Østenvind fra Arabien, men kun med Søndenvind fra Æthiopien, ligesom de overho-

vedet meest drage mod Nord. Men nyere Undersøgelser have viist, at Arabien netop er deres Hovedsæde, og at de kunne komme med hvilkensomhelst Vind og ved Hjælp deraf komme over endnu bredere Vande end det røde Hav. Allerede den syriske Fortsætter af Barhebræus beretter, at i Aaret 1463 kom mange Græshopper fra Østen, naaede Ægypten, fortærede Sæden o. s. v. (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 12). Fra nyere Tid fortæller Denon Følgende (Hengstenb. S. 122 fgd.): „To Dage efter denne Ulykke (de vare blevne overfaldne af en heftig Chamsin), underrettede man os om, at Sletten var bedækket med Fugle, som i sluttede Hobe droge fra Øst til Vest. Vi saae virkelig langt borte, at Markerne syntes at bevæge sig, eller idetmindste, at en lang Strøm flød hen over Sletten. I den Formening, at det var fremmede Fugle, som saaledes drog forbi i meget stor Mængde, skyndte vi os derhen for at iagttage dem. Men istedetfor Fugle fandt vi en Sky af Græshopper, som gjorde Jordbunden bar, idet de opholdt sig ved ethvert Græsstraa for at sluge det og saa fløi videre efter nyt Bytte. I en Aarstid, naar Kornet er spædt, vilde det være en sand Plage; ligesaa magre, virksomme og livlige som de arabiske Beduiner, ere de ligeledes en Frembringelse af Ørken. Efterat Vinden havde dreiet sig og var blevet lige imod Retningen af deres Tog, kastede den dem tilbage i Ørken."

Forskrækket kaldte Pharao Mose og Aron atter tilbage, bekjendte sin Synd imod Herren og imod dem og bad om Tilgivelse endnu denne Gang og om Befrielse fra denne Ulykke (i Texten: Død) 10, 16. 17. Paa Moses Bøn vendte Herren Veiret til en meget stærk Vestenvind, og den reiste Græshopperne og kastede dem i det røde Hav, saa der blev ikke een tilbage 10, 19. Thi saasnart Græshopperne komme over Havet, og der indtræder enten Vindstille eller Storm,

styrte de øieblikkeligt ned i Bølgerne og finde der deres Død (s. Hengstenb. S. 12). Men Herren lod Pharaos Hjerte være ubøieligt, saa han lod ikke Israels Børn drage ud 10, 20.

Den niende Plage, der nu paafulgte, det tykke tre Dages Mørke, „saa man kunde tage og føle derpaa", eller, saa at man maatte famle i Mørke og den Ene ikke kunde see den Anden, kan med Rette tilskrives som naturligt Medium eller idetmindste finde sin naturlige Analogie i de bekjendte Virkninger af den ægyptiske Stormvind Chamsin, hvilke alle ældre og nyere Reisende beskrive som saa skrækkelige. Sædvanlig varer den tre Dage, i hvilken Tid Alle indelukke sig, alle Gader ere tomme, og der hersker dyb Taushed som om Natten. Naar Chamsin blæser, siger Du Bois Aymé, er Solen bleggul, dens Lys er tilhyllet, og Dunkelheden tager stundom til i den Grad, at man skulde troe, man befandt sig i den sorteste Nat, som vi henved Midten af Dagen have erfaret det i Kene, en By i Said." Vidtløftigere beskrives den af Denon tilligemed det hele Oprør i Naturen, som er forbundet dermed. Mørket kommer af de uhyre Støvskyer, som den opvækker og vælter foran sig, hvorved den ophedede Luft bliver endnu mere qvælende, saa at man neppe kan aande. Robinson beskriver en Sirocco, der havde Lighed med Chamsin. Den blæste med stor Heftighed og frygtelig Hede, Atmosphæren var opfyldt med smaa Sanddele og blev til blaalig Dunst, Solen var neppe til at see, man kunde neppe see 30 Skridt omkring sig, og Øine, Ører, Mund, og Klæder vare fulde af Sand (Robins. I. S. 323). Schubert beskriver en lignende Sandstorm II. S. 409 og bemærker, at den tætteste Taage paa en Efteraars- eller Vinter-Dag ikke kan sammenlignes med den derved bevirkede Dunkelhed. Fra det 11te og 12te Aarhundrede fortæller Dschemaleddin om heftige Storme, hvorved Bygninger bleve ødelagte og

hvorved Ægypten bedækkedes af et saa tykt Mørke, at Alle troede, Opstandelsen var forhaanden. Ogsaa Aarstiden, paa hvilken det ægyptiske Mørke indtraf, passer, som vi strax skulle see, til den, i hvilken sædvanlig Chamsin raser (s. Hengstenberg S. 126). Men til Gosenland strakte sig ei heller denne Plage, saa der var lyst i alle Israels Børns Boliger 10, 23, og i denne Forklaanelse saavel som i Uveirets overordentlige Grad og dets Indtrædelse i det Dieblik, da Mose rakte sin Haand imod Himlen 10, 22, ligger det Underfulde. Pharao tilbød nu at lade hele Folket drage ud, naar Faar og Oxer bleve efterladte til Pant paa dets Tilbagekomst. Men Mose paastod, at de maatte have Slagtoffre og Brændoffre med, som paa Stedet maatte kunne udvælges af hele deres Eiendom, og at derfor ikke en Klov skulde blive tilbage 10, 26, en Talemaade, der endnu bruges i Orienten om et fuldkomment Opbrud. Herover blev den forhærdede Konge atter saa opbragt, at han truede Mose med Døden, hvis han oftere kom ham for Øine. Og Mose svarede: Som du haver sagt; jeg skal ikke tiere see dit Ansigt 10, 29.

Men førend Mose sidste Gang forlod Kongen, havde Herren kundgjort ham den sidste Plage, som han vilde føre over Pharao og Ægypten, og som skulde bevæge den Første til endog at trænge Israel bort. Ligesaa mægtig vilde Herren vise sig i at give Israeliterne Naade for Ægypterne, saa de frit af deres Naboer kunde forlange de Sølv- og Guld-Kar, de behøvede til den forestaaende Høitid 11, 1. 2. Mose, som nu var en stor Mand i Ægypternes Øine 10, 3, slutter derfor sin Forhandling med Pharao, idet han forkynder ham, hvad der endnu samme Dag ved Midnatstid vil skee: Herren vil drage igjennem Ægypten, og alt Førstefødt skal døe fra Pharaos Førstefødte, som sidder paa Thronen, til Slavindens Førstefødte, som træller ved Haandqværnen og

alle Førstefødte af Qvæget 11, 5, medens derimod „ikke en Hund skal knurre mod Israels Børn“, og derved Skilsmissen, Herren har gjort imellem Ægypten og Israel, blive kjendelig 11, 7. Da skulde Mose ikke mere komme til Pharao, men dennes Tjenere komme til Mose og nedkastede for ham bede ham at drage ud med sit Folk. Efter denne Bebudelse gik Mose ud fra Pharao i heftig Vrede 11, 8.

Den sidste Plage skulde være den Værste og skulde ret egentlig gaae løs paa Livet og paa det Kjæreste i Livet. Det skulde komme til Udførelse, hvad Herren havde truet Pharao med 9, 15 at slaae ham og hans Folk med Pest. Thi at denne Plage bestod i et voldsomt Udbrud af Pesten eller en anden lignende dødelig Syge, er aldeles sandsynligt. Endnu pleier Pesten i Kairo gjerne at vise sig mod Enden af Marts eller i Begyndelsen af April. Paa samme Tid er det, at Chamsinvinden især blæser og staaer saaledes i Forbindelse med Pesten, ligesom de tre Dages Mørke med de Førstefødtes Død. Minutoli beretter, at under en vedholdende Chamsin tager Pesten frygtelig til og dræber de Angrebne hastigt. Ligeledes fortæller Legh i hans Reise, at Chamsin sædvanlig begynder at blæse Paaske-Mandag og vedvarer 50 Dage, og at Pesten paa denne usunde Tid altid pleier at herske og andre Sygdomme at være farligst, saa Araberne pleie at ønske hinanden til Lykke, naar de have overlevet denne Periode (s. Hengstenb. S. 127). At Plagen imidlertid især traf de Førstefødte, skjøndt derved ikke udelukkes, at den ogsaa naaede Andre, viser hen til Herren, som straffer Pharao, fordi han ikke vil slippe hans Førstefødte 4, 22. 23 og vil ramme baade Folk og Konge paa det ømmeste Sted og Alle uden Undtagelse. Jammeren maatte derfor blive mageløs 11, 6, thi i ethvert Huus var der et Liig 12, 30. Noget Lignende kan man iøvrigt endnu opleve ved en ægyp-

tist Pest. I det franske Værk beskrives en saadan voldsom Pest saaledes: „Man hørte Hylen og Skrigen i alle Huse, man mødte Liigtog ved hvert Skridt, flere Liig vare ofte samlede paa den samme Baare, og jeg saae Mennesker, som bare den, overgive deres Byrde til Andre og lægge sig paa Jorden med alle Symptomer af Pest“*) (s. Hengstenberg S. 126). Ogsaa for Israeliternes Forskaanelse anfører Hengstenberg naturlige Analogier i de nuværende ægyptiske Beduiner, som sjældent faae Pest eller andre Sygdomme. Prokesch siger om Beduinen: „Hans Sundhed er urokkelig. Man tilskriver Duggen og Ørkenens Støv den Øienpest, som raser blandt Fellaerne og selv i Stæderne. Beduinen sover under aaben Himmel og sværmer fra Ørken til Ørken, og aldrig har Pesten udbredt sig iblandt Stammerne.“ Ligeledes Michaud: „Beduinerne ere i Almindelighed meget maadeholdne, de have ingen Læger og ingen Sygdomme; Øienpesten, dette i Ægypten saa udbredte Onde, er dem næsten ubekjendt. Pesten anretter sjældent Ødelæggelser iblandt dem“ (s. Hengstenberg p. a. St. S. 128).

*) Forfatteren af Eothen har ogsaa et Capitel med Overskrift: Cairo and the Plague, hvori han fortæller, at under hans Ophold i Kairo, som ogsaa var i den varme Aarstid, rasede Pesten saaledes, at man tilsidst regnede 1200 Døde om Dagen, og at omtrent Halvdelen af Befolkningen blev bortrevet. Fra Morgen til Aften hørte man tilsidst uophørligt Liigtog med deres Ledsagelse af Hylere drage forbi. Og dog har dette kun været lidet imod den Nat, da Herren i Moses Dage gik gjennem Landet, og da der paa een Gang var et Liig i hvert Huus, saa det hedder med Rette, at Mage til Jammerskrig har der aldrig været og skulde aldrig komme 11, 6.

Paaskemaaltidet og Udvandringen af Ægypten.

Ogsaa den sidste Bebudelse af Straffedommen fandt Pharaos Hjerte ubøieligt 11, 10, saa kun over hans Førstefødtes Liig kunde Herren udføre sin Førstefødte og dermed gjøre Ende paa den fortvivlede Kamp, hvormed Pharao nu næsten et heelt Aar om havde trodset ham. Men til den sidste Nats Begivenheder skulde vigtige Indstiftelser knyttes for Israels Fremtid, og dertil udfordredes endnu nogen Forberedelse. En ny Tidsregning skulde tage sin Begyndelse for Herrens Folk, dateret fra den Nat, hvori dette blev frelst fra Døden og udfriet af Ægyptens Trældom. Derfor havde Herren, rimeligviis da Nyet tændtes i Begyndelsen af Maaneden, forkyndt Mose og Aron, at den Maaned, hvori man nu befandt sig, herefter skulde for Israel være den Første i Aaret 12, 2. Thi paa den 10de Dag i denne Maaned skulde man berede sig til det sidste Maaltid i Ægypten, idet hver Huusbonde tog et Lam for sit Huus, eller for saamange, som kunde fortære Lammet; et lydesløst Vædderlam maatte det være, eet Aar gammelt, i den Alder, da det var meest velsmagende, og tages enten af Faarene eller af Gederne. Affondret fra Hjorden maatte det bevares til den 14de Dag i samme Maaned, og saa slagtes „ud paa Aftenen" i hele Israels Menigheds Forsamling 11, 6. Med Blodet skulde begge Husets Dørstolper og det øverste Dørtræ bestryges, men Kjødet spises stegt med bittre Urter og usyret Brød. Intet turde spises raat og intet levnes. Opkiltede om Lænderne, med Skoe paa Fødderne og Stav i Haanden som de, der vare beredte til en lang og besværlig Vandring*), skulde Israels Børn i Hast

*) Østerlænderne gaae endnu i lange vide Klæder, passende for den sædvanlige rolige Sidden, men til Hinder for den frie Bevægelse,

holde dette Maaltid som Paaske for Herren til Minde om den פֶּסַח, πασχα, som bestod i Fordærverens Forbigaaen alle vegne, hvor Blodet paa Dørstolperne var Tegn paa, at Herrens Folk var inde, naar Herren samme Nat i sin Engel gik igjennem Landet for at ihjelslaae alle Førstefødte, baade Mennesker og Qvæg og øve sine Straffedomme paa Ægyptens Guder, der nu skulde vise sig i deres Intet. Og denne Dag skulde være til en Amindelse og feires som en bestandig Fest for Herren ogsaa hos Efterkommerne 12, 14. Thi et Offerlam var det, som slagtedes til Bod for Folkets Synder, saavel som til Frelsens Tegn og Middel i Lighed med Væddere-lammet, der sattes i Isaks Sted og som Forbillede paa det Guds Lam, der bar al Verdens Synd, det nye Israels Paaskelam, som er slagtet for os 1 Cor. 5, 7 og givet os at nyde i den nye Pagtes Maaltid, saa at baade dets Kjød og dets Blod kommer os tilgode, saasandt som vi høre til Herrens Folk og kan i Aanden tilegne os, hvad Herren sagde til Mose og Aron og disse igjen til Folket, for at dette siden kunde forklare de spørgende Børn denne Skik, dette Paaskeoffer for Herren 12, 26. 27 og vi endnu gjentage det for vore Børn med Sangerens Ord:

---

hvorfor de maa opkiltes deels ved Hjælp af Bæltet om Lænderne, deels ved at kastes over Skuldrene, naar man skal sætte sig i Bevægelse til Vandring eller Arbeide. Skoe eller Sandaler paa Fødderne har man ogsaa sjældent i Huset eller naar man sidder tilbords. De gamle Ægypter og Israeliterne med dem have i denne Henseende vistnok lignet de nuværende Araber; thi paa Mindesmærkerne og Malerierne finder man meget faa Personer med Fodbedækning, der maa antages kun at have været brugt paa Reiser. Israeliterne holdt altsaa fuldkommen reiseklædte deres sidste Maaltid i Gosenland og rimeligviis staaende med Vandringsstaven i Haand, som de, der havde Hastværk.

Et Lam skal for Husene bløde
Til Minde, til Tegn og til Bod,
Dørstolperne skal males røde
Med Lammets uskyldige Blod.

Udeelt og uknækket I stege
Et Lam for hvert Huus under Tag
Med Urterne bedske og blege
Og ei efter Mundenes Smag.

Og æder det saa med hverandre
Opreiste i Pilegrims Dragt,
Beredte til brat at udvandre
Med Himmelens Herre i Pagt!

Den 14de Dag i Maaneden om Aftenen blev Paaskelammet spiist med usyret Brød, og dermed begyndte Festen; men i syv Dage skulde den fortsættes som de usyrede Brøds Høitid*), og Suurdeig maatte derfor i denne Tid ikke findes i noget Huus under Straf af Udelukkelse af Samfundet 12, 15. Og ligesom de bittre Urter kunde som Modsætning til det Søde tjene til Kryderie ved Maaltidet og minde Israel om Bitterheden af den ægyptiske Trældom, hvorfra de nu vare befriede, saaledes betegnede de usyrede Brød vistnok Renselsen fra det gamle, naturlig fordærvede Væsen, hvorpaa Herrens udvalgte Folk maatte beflitte sig for styrket ved Naadens Maaltid at vandre en ny Bane, og svarer saaledes forbilledlig til den Udfeielse af det Gamle, vi som Christne maae kjende, naar vi skal forstaae Apostelens Ord 1 Cor. 5, 8: Derfor lader os holde Høitid ikke med den gamle Suurdeig,

---

*) Navnet Paaske bruges aldrig om hele Festen, men kun om Paaskeofferet og Paaskemaaltidet — hele Festen derimod hedder de usyrede Brøds Høitid (s. Hengstenb. Authent. d. Pent. II. S. 372).

ei heller med Ondskabs og Skalkheds Suurdeig, men med Reenheds og Sandheds usyrede Brød. Man veed, med hvilken Ængstlighed de øvrige Jøder endnu i Paasketiden bortskaffe al Suurdeig af deres Huse, saa at Huusfaderen med Lys seer efter i enhver Krog, og naar han finder en Krumme syret Brød, overgiver det til Ilden. Suurdeigen bestaaer endnu i Østerlandene kun i gammel Deig, som gjemmes indtil den bliver suur. Af den friske Deig, som endnu ikke var bleven syret 12, 34, bagte Israeliterne usyrede Kager 12, 39 og vare saaledes beredte til, naar Timen slog, efter holdt Paaskemaaltid at bryde op og drage bort. Ingen turde i denne Nat før om Morgenen gaae udenfor Dørren af sit Huus 12, 22; thi kun indenfor de blodbesprængte Dørre var der Sikkerhed for Livet, da Herren vilde see paa Blodet, der paa hans Befaling var udgydt og ikke lade Fordærveren gaae ind, hvor dette fandtes 12, 23.

Endnu nogle nærmere Bestemmelser ved „Paaskeloven“ 12, 43 maae vi bemærke. Ingen Fremmed turde spise af Maaltidet, med mindre han først vilde underkaste sig Omskjærelsen for at agtes som Indfødt i Landet; ingen Uomskaaren maatte tage Deel i Pagtens Maaltid. Dette svarer til Daaben, som Betingelse for den hellige Nadveres Nydelse, men aabner ligesom Daaben, idet Skilsmissen sættes imellem Israel og andre Folk, Adgangen for alle Folk til de samme Goder; thi kun een Lov skulde gjælde for den Indfødte og den (omskaarne) Fremmede 12, 49, og denne Bestemmelse kunde allerede nu træde i Kraft med Hensyn til den Blandingsflok (עֵרֶב), som drog ud med Israeliterne 12, 38, til Tegn paa, at Israels Frelse ogsaa stod aaben for Hedninger. „Udeelt og uknækket“ skulde Lammet fortæres i ethvert Huus af Israels Menighed 12, 46. 47, fordi det var et Gjenløsningsoffer for alt det Førstefødte, der ellers var falden under den almindelige Dom. Men

derfor tilhørte nu ogsaa alt Førstefødt Herren, og herefter skulde alt det Førstefødte af Qvæget, som var af Hankjønnet, offres Herren, men Menneskers Førstefødte skulde indløses ligesom ogsaa det Førstefødte af urene Dyr, som hvis Exempel Esler nævnes, fordi disse ikke kunde offres 13, 12—15. Saaledes maatte det blive, indtil den Førstefødte kom, som, efter først at være bleven indløst af Mennesker Luc. 2, 22 fgd, offrede sig selv for mange Brødre Joh. 17, 19. Rom. 8, 29 og fandt en evig Forløsning Hebr. 9, 12. Indtil denne Tid skulde Paaskeoffret være Israels Børn fra Aar til Aar „til Tegn paa Haanden og Pandebaand imellem Øinene", billedlige Udtryk, som har givet de bogstavelige Jøder første Anledning til deres Tankeremme (φυλακτηρια Matth. 23, 5), men som oversættes godt med Lindberg: „haandgribeligt Tegn og Kjendemærke for dine Øine paa, at Herren med vældig Haand førte os ud af Ægypten 13, 16 (s. Hengstenb. Auth. d. P. I. S. 458 fgd.),

Ved Midnatstid 12, 29 skete i Ægyptens Land Dødsslaget, der saaledes beskrives af Digteren:

Dødsengelen gaaer gjennem Landet
Med Seglen ved Midienat,
Hvor Stolpen er ikke blodrandet,
Der blegner en Dødelig brat.

Det skete i Nilstrømmens Dale
Afsjælet alt Førstefødt laae,
Fra Kronprinds i Høielofts Sale
Til Drengen og Kalven paa Straae.

Da blev der stor Jammer og Kvide,
Alt Folket foer op med et Skrig,
Og Pharao fik det at vide,
Der laae i hver Hytte et Liig.

Samme Nat blev Mose og Aron opfordrede af Pharao til at drage ud med Alt, hvad de havde forlangt og derhos ønske Godt over den forfærdede Konge, der nu maa give Slip paa sine egne Guder og tye til Israels Gud 12, 32. Og Ægypterne trængte haardt paa Folket for i en Hast at faae dem ud af Landet, sigende: vi døe Allesammen 12, 33. Dette var den nærmeste Aarsag til, at Israeliterne maatte tage den raae Deig, som de ellers efter at have nydt Paaskelammet med usyret Brød, havde i Sinde at syre og bage til Reisen, usyret med i deres Deigtruge, som de bar indsvøbte i deres Klæder paa Axelen 12, 34. Mose maa da endnu ikke have meddeelt dem Bestemmelsen om de syv Dages usyrede Brød, der skulde gjælde for Fremtiden; men ved Omstændighederne bleve de tvungne til allerede paa Reisen at iagttage denne Skik; thi Deigen have de formodentlig bagt som den var paa den første Hvileplads, hvorved de syv Dages usyrede Brød ogsaa blev et Minde om den iilsomme Flugt udaf Ægypten*). Deigtrugene have rimeligviis lignet dem, Araberne endnu bruge og som efter Shaw bestaaer i smaae Træboller ogsaa tjenlige til Spisekar og andet Brug, hvortil et Fad behøves. Andre have taget det Stykke Læder, hvorpaa Araberne i Ørken sætte Maden, og som de ved Hjælp af Ringe trække sammen til en Pose og deri bære deres Brød og Madlevninger, i Betragtning og meent, at Israeliterne kan have brugt lignende Deigposer formedelst Hastværket. Som Forberedelse til Reisen var det ogsaa, at Israeliterne efter Moses Bud havde forlangt Sølv- og Guld-

*) s. 12, 39 „Af den raae Deig, som de førte fra Ægypten, bagte de usyrede Kager, thi den var ikke bleven syret, fordi Ægypterne skyndte paa dem, saa de kunde ikke tøve, og de havde ikke beredt sig paa Tæring til Reisen.“

kar og Klæder af Ægypterne, havde faaet det Forlangte og kom saaledes til at fratage Ægypterne dem 12, 35. 36. Imod den ofte gjentagne Beskyldning for Bedragerie har Hengstenberg ved denne Leilighed ivrigt og vidtløftigt taget dem i Forsvar (Authent. d. P. II. S. 507 fgd.) og har vist ogsaa Ret i, at der ikke udtrykkelig staaer talt om noget Laan; vi kunne saaledes vel overlade Herren baade at forklare og forsvare Maaden, hvorpaa hans Folk erholdt hvad han havde tiltænkt dem af Ægyptens Skatte for ei at lade dem fare tomhændede 3, 21, idet vi nøies med at fortælle, at saaledes skete det og kun tilføie med Grundtvig (Verdenshist. I. S. 97), at „heller end at tyvte Ebræerne for Alt, hvad de baade legemlig og aandelig tog til Laans i Ægypten og glemte at bringe tilbage, skulde man heller juble over hvert Gran, der ene paa en saadan Maade kunde komme Menneskeslægten til Nytte, uden at indlade sig paa det ligesaa unyttige som ubesvarlige Spørgsmaal, om hver enkelt Israelit kunde fuldelig hjemle sig hvad han udførte.“ Og med samme Forfatter synge vi endnu frit for vore Børn:

Saa førte Jehovah med Ære
Sit Folk ud af Trældommens Land,
Paa Vei gav sig med deres Kjære
Sexhundretusinde Mand.

Med Sølv og med Guld og med Glæde
De ved den Almægtiges Haand
Uddroge fra Mørkhedens Sæde,
Afrystede Trældommens Baand.

I Gry under Skyerne hvide
Da sagde de Gosen Farvel,
Der Solen gik op under Lide,
Da stod de ved Nildalens Skjel.

Det var i Maaneden Abib (Axmaaneden), der senere blev kaldt Nisan, at Paaskeofferet holdtes og Udvandringen skete*). Denne Maaned blev, som vi have seet, fra nu af den Første i Aaret for Hebræerne. Den svarer omtrent til vor April, paa hvilken Tid Axene i Palæstina begynde at modnes. Den 14de i denne Maaned om Aftenen holdtes Paaskemaaltidet, og tidlig om Morgenen derpaa, altsaa den 15de („2den Paaskedag“ s. 4 Mos. 33, 3) vare Israeliterne paa Veien efter at have tilbragt en Vaagenat for Herren, der ogsaa siden blev iagttaget som hellig Skik 12, 42. Fra Raamses brød de op og drog til Sukkoth 12, 37, medens Ægypterne vare beskjæftigede med at begrave deres Førstefødte 4 Mos. 33, 4; thi Gud førte dem ikke ad Landeveien til Philisternes Land, skjøndt den var den Nærmeste, for at det ikke skulde angre dem, naar de saae Krigen, saa de vendte tilbage til Ægypten 13, 17. Endskjøndt de fra nu af vare Herrens Hær 12, 41, og skjøndt de slagfærdige droge ud af Ægyptens Land 13, 18, vare de dog endnu ikke skikkede til at bestaae den Kamp, som vilde have ventet dem i Philisterlandet. Derfor førte Gud dem om ad Veien gjennem Ørkenen til det røde Hav 13, 18. Hvad denne Vei angaaer, har jeg allerede i Undersøgelsen om Gosens Beliggenhed imod Hengstenberg, Robinson og Andre erklæret mig for den af Josephus angivne og af Traditionen understøttede Antagelse af Veien fra Bezatin gjennem „Forvildelsens Dal“ og siden sydlig istedetfor nordlig omkring Bjergstrækningen Attaka gjennem Vadi et — Tavarik til Sletten ved Havet Syd for Forbjerget Ras Attaka (s. Israels Historie i 1ste Mos. Bog

---

*) LXX: 'εν μηνὶ των νέων sc. καρπῶν vel γεννημάτων Vulg: novarum frugum, s. Gesen thesaur. p. 4.

S. 274 fgd.). Denne Vei har, efter Pater Sicard, Raumer (der Zug der Israeliten S. 10 fgd.) forsvaret, og kun naar man med Raumer alligevel sætter Gosen ved Heliopolis og Heroopolis, bliver, som ogsaa Grundtvig bemærker (Verdenshist. I. S. 99), denne Vei vanskelig at forklare. Ni Lieues fra Bezatin finder man Sletten Gandely med en drikkelig Kilde. Gandely betyder en Militairplads, og Sicard søger her Israeliternes første Station Sukkoth, der maaskee fik sit Navn af Hytterne eller Teltene, som de her opsloge. Ni Lieues fra Gandely og omtrent 8 Lieues fra det røde Hav paa Sletten Ramlieh sætter Sicard den anden Station Etham, hvor Israeliterne leirede sig paa Grændsen af Ørken efter at være brudt op fra Sukkoth. Etham betyder efter Jablonsky paa Ægyptisk Havgrændse. I den Egn, hvor Sicards Etham ligger er Vandskillet imellem Nilen og Havbugten ved Suez, og dette Vandskil kan ansees som den egentlige Grændse imellem den ægyptiske Ørken og Havet. I Etham var det nu, at Herren bød Israels Børn at drage om og slaae Leir foran Pi-Hachiroth mellem Migdol og Havet ligefor Baal-Zephon — der skulde de leire dem ved Havet 14, 1, og derved skulde Pharao ledes til den Tanke, at de havde forvildet sig i Landet og vare afskaarne af Ørken, paa det at Herren kunde komme til at indlægge sig Ære paa Pharao og hele hans Hær 14, 3. 4. Dette skete: de brøde op fra Etham, vendte sig henimod Pihachiroth, som ligger foran Baal-Zephon og leirede sig foran Migdol 4 Mos. 33, 7. Pi-Hachiroth kan betyde Hullernes Mund og sammenstilles af Sicard med Thuairek d. e. „smaae Huller", som er Navnet paa 3 til 4 salte Kilder paa Sletten Bede nær ved Havbugten og paa Sydsiden af Bjerget Attaka. Dette Bjerg holder han for at være Baal-Zephon, og Bjerget Kuaibe, som begrændser Hav-Sletten mod Syd, for Migdol. Det Pas,

som mellem Forbjerget Attaka og Havet fører til Suez, er saa snævert, at neppe 20 Mennesker kunne gaae derigjennem ved Siden ad hinanden, og et saadant Pas kunde Ægypterne let spærre (s. Raumer p. a. St. S. 12. 13). Til denne Lokalitet passer ganske den Beskrivelse, som Josephus giver af Israeliternes Stilling. Han beretter (Oldskr. II. c. 15), at Ægypterne havde besat alle Veie, hvorpaa Hebræerne kunde undslye, saa at disse vare indesluttede imellem Havet og Klipperne paa et Sted, hvor et formedelst sin Steilhed uveibart Bjerg løber ud indtil Havet. Naar Pharao med sin Hær naaede Israeliternes Leir paa Hav-Sletten Bede, havde disse foran sig mod Øst Havet, paa høire Haand Bjerget Kuaibe, paa Venstre Attaka og bag sig den mægtige og rustede ægyptiske Hær. Her var altsaa ingen anden Udvei end Havet, som tæt ved Ras Attaka er omtrent tre Mile bredt, medens det noget sydligere er mere end dobbelt saa bredt. At Overgangen er skeet her og ikke, som de Nyere efter Niebuhr have villet, tæt ved det nuværende Suez, hvor man ved Ebbetid endnu kan baade gaae og ride over, og hvor man i al Fald paa en kort Omvei kan omgaae hele Bugten, som neppe er en halv Miil bred — stadfæstes ved Arabernes Tradition, hvorefter Overgangen skete ved Ajun Musa d. e. Mose Kilder, der paa Østsiden ligge ligeoverfor Forbjerget Attaka (s. Raum. S. 14. 15). Ikkun ved denne Antagelse bliver Israeliternes foregaaende Angst og efterfølgende Triumph ret forklarlig, og at hele Hærens Overgang saavelsom Ægypternes Undergang kunde skee i een Nat, hvilket Robinson erklærer for umuligt paa en Afstand af tre Miil, beroer kun paa, hvor bredt det ved Herrens Almagt frembragte Tørre har været. Robinson antager, at i det Høieste 1000 Mand kunne have gaaet jævnsides (1. S. 93), men jeg seer ingen Grund, hvorfor man ikke ligesaa godt kunde antage 10,000 Mand.

Miraklet bliver derved hverken større eller mindre. Omtrent 600,000 Mand vare Israeliterne ved Udgangen af Ægypten foruden Qvinder og Børn 12, 37, altsaa 600,000 Familier, hvilket Tal ved Israeliternes store Frugtbarhed let kan være fremkommen i de 430 Aar, som paa det Bestemteste angives for Opholdet i Ægypten 12, 40. Hele Folkemængden anslaaes i Forhold dertil af nogle til 2½ af andre endog til 4 Millioner, og det Sidste er maaskee ikke formeget (s. Baumgarten I. S. 476). Og denne Hær blev anført af Herren selv, som „gik foran dem om Dagen i en Skystøtte for at lede dem paa Veien og om Natten i en Ildstøtte for at lyse for dem, saa at de kunde drage baade ved Dag og ved Nat“ 13, 21. Josephs Been havde de ikke glemt at tage med 13, 19.

Da Israels Folk fra Etham var draget videre henimod det røde Hav, blev dette meldt for Pharao som en Flugt, og nu forandredes hans og hans Tjeneres Sindelag imod Folket 14, 5, og den ægyptiske Stolthed oprørtes paany ved Tanken om at lade Israeliterne slippe fra Trælarbeidet. Kongen lod spænde for sin Stridsvogn og tog sit Folk med sig. Han tog 600 udvalgte Vogne og hvad andre Vogne der vare i Ægypten og satte sine Vognkæmpere paa dem alle. Det hebraiske schalischim oversætter de Halvfjerdsindstyve ved τριστάται, og efter Origenes hedde Vognkæmperne saaledes, fordi der gjerne paa een Vogn stode Tre, hvoraf den Ene kjæmpede, den Anden bedækkede ham med Skjoldet, og den Tredie styrede Hestene (s. Gesenius s. v.). At Ægypternes Hovedstyrke bestod i Krigsvogne, seer man allerede hos Homer Iliad. 9, 383, og det stadfæstes ved de gamle Afbildninger. „Overalt, siger Rosellini, hvor Armeer blive fremstillede paa Ægypternes store Mindesmærker, dele de sig i Skarer af Infanterie, bevæbnet med Buer og Landser, og Rækker af Vogne, som trækkes af 2 Heste (Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 129).

Dog maa det bemærkes, at de ægyptiske Vogne paa Afbildningerne sædvanlig ere meget smaae og kun indrettede til een Person, som har Hestenes Tøiler om Livet og strider selv med Bue og andet Vaaben. Stundom forestilles Vognkæmperne ogsaa stridende tilfods, medens Hovederne af dem, de have fældet, ere fæstede til Vognen, ligesom ogsaa Fanger slæbes efter Vognen: saaledes skulde formodentlig Israeliterne have været slæbt tilbage. Ryttere findes meget sjældnere afbildede, men urigtigt et det dog med Heeren, Hengstenberg og Champollion at antage, at Ægypterne slet intet Rytteri have havt, hvilket Wilkinson bestrider understøttet af adskillige Vidnesbyrd fra Oldtiden saavel som af den mosaiske Beretning, der vel overeensstemmende med det virkelige Forhold især fremhæver Vognene, men dog ogsaa udtrykkelig nævner Ryttere 14, 9. 23. 26. 28, uden at vi med Hengstenberg tør antage, at dermed kun er meent Vognryttere. Stor har den ægyptiske Magt været; thi de 600 udvalgte Vogne var formodentlig kun Kongens egen Livvagt, som vi fra Mindesmærkerne og andre Vidnesbyrd veed, blev holdt (Potiphar var saaledes i Josephs Tid Oberst for Livvagten). Men saa stor, som Josephus vil gjøre den pludselig opbudte Hær (250,000 Mand foruden Vognene), har den vistnok ikke været, og Israels Hær var den saaledes langt overlegen i Tal. Skjøndt vi nu ikke tør antage, at Israeliterne have været ganske værgeløse, al den Stund de 13, 17 kaldes slagfærdige, saa har dog vistnok deres Væbning været meget ufuldkommen, og ligesaalidt som Herren derfor vilde føre dem gjennem Philisternes Land, turde de paa nogen Maade maale sig med en krigsvant og disciplineret Hær som Ægypternes. Den „høie Haand“ d. e. det frie Mod, hvormed de vare dragne ud af Ægypten 14, 8 for alle Ægypternes Dine 4 Mos. 33, 3, forlod dem, da Pharao og hele hans Hær naaede dem

der, hvor de havde leiret sig ved Havet, og forskrækkede raabte de vel til Herren, men bebreidede tillige Mose, at han havde ført dem ud for at døe i Ørken istedetfor at lade dem trælle i Ægypten, hvor der var Grave nok 14, 10. 11. Men Mose tabte ikke Modet; han bød Folket være stille og uden Frygt staae og see paa, hvorledes Herren vilde kæmpe for dem, idet han forsikkrede dem, at Ægypterne havde de idag seet for sidste Gang 14, 13. 14. Selv vidste han vel ikke endnu, hvorledes Herren vilde frelse, og i Troen raabte han, ligesom Hine i Fortvivlelse, til Herren, men fik til Svar kun Befaling til at lade Folket bryde op og drage frem, efterat han havde hævet sin Stav og rakt Haanden ud over Havet for at kløve det, saa Israels Børn kunde gaae midt igjennem Havet. Thi i den Grad havde Herren ladet Ægypternes Hjerte være forstokket, at de vilde drage efter dem, saa Herren kunde komme til at indlægge sig Ære paa Pharao og hele hans Hær og Ægypterne saaledes faae tilgavns at vide, at Israels Gud var Herren 14, 15—17. Nu brød den Guds Engel op, som drog foran Israels Hær, og gik bag ved dem, og Skystøtten, som betegnede Engelens Nærværelse, gjorde altsaa det Samme; den kom til at staae imellem Ægyptens og Israels Hær paa den ene Side, som Jonathan og Symmachus rigtig forklarer det i Oversættelsen, med Mørke og paa den anden Side med Lys, og hele Natten kom Hærene hinanden ikke nærmere 14, 20. I det Dieblik da Mose udrakte sin Haand over Havet, drev Herren Havet bort for hele Natten ved en stærk Østenvind, saa Vandene skiltes ad, og Israels Børn drog midt igjennem Havet paa det Tørre med Bølgerne til Muur paa begge Sider. Og Ægypterne droge efter midt ud i Havet med alle Pharaos Heste, Vogne og Ryttere. Forgjæves har man villet kalde Ebben til Hjælp og gjøre Østenvinden til en Storm af Nordost for at faae

Vandet paa en naturlig Maade drevet ud af Bugten og saaledes forklare Miraklet. Heel Nordvest*) maatte den være for at kunne forstærke den vilkaarlig antagne Ebbe, og aldrig kunde den dog skille Vandene ad, saa de gik baade til Høire og Venstre for Israels Børn. Men Herren kunde ogsaa her bruge sine Engle som Vinde Ps. 104, 4 og lade en saadan Vind komme fra Østen, som ellers næsten aldrig blæser i hiin Egn, saa mægtig, at den drev Bølgerne til begge Sider for Hæren og banede den Vei gjennem Havet. Hvor latterlig vilde den i al sin Simpelhed høitidelige Skildring af Gudsunderet være, dersom det Hele gjaldt om at lade Israeliterne noget beqvemmere gaae over et smalt Vand, hvor man til dagligt Brug kan vade!

I Morgenvagten saae Herren ud til Ægypternes Hær af Ild- og Skystøtten og forfærdede Ægypternes Hær 14, 24. Man kan tænke sig dette Blik af Herren som Lynstraaler gjennem det tykke Mørke**) og maa finde det meget

*) Schubert bemærker om den Arm af Bugten, som tæt nedenfor Suez kun er en Fjerdingvei bred, at naar en vedholdende Nordvestvind især i Ebbetiden driver Vandet mod Syden, kan man fra Suez ride igjennem den og tilfods gjennemvade den, men naar Vinden pludselig springer om til Sydost, kan Vandet i kort Tid stige henved sex Fod. Han fortæller, at Napoleon erfarede dette, da han fra hiint Sted vilde ride gjennem Havet og ved Vandets pludselige Stigen geraadede i Livsfare. Da man lykkelig havde bragt ham igjen til Land, raabte han: „Det vilde have givet alle Præsterne i Europa en interessant Text, naar jeg var druknet her (s. Schubert Reise II. S 269).

**) Josephus udmaler det saaledes: En forfærdelig Regn faldt ned fra Himmelen, det tordnede og lynede forskrækkeligen, og Tordenen slog ned allevegne. Med eet Ord, alt det kom over dem som Gud pleier i sin Vrede at straffe Menneskerne med. Tilmed overfaldt dem den mørke Nat (Oldskr. II. c. 16).

rimeligt, at Hestenes saavelsom Menneskernes Forskrækkelse frembragte Forvirring, saa Hjulene ved Vognenes Sammenstød brødes itu, hele Hæren kom i Knibe og Ægypterne i Erkjendelse af, at Herren stred for sit Folk imod dem, besluttede at flygte istedetfor at forfølge 14, 25. Men denne Gang skulde det ikke blive ved Skrækken. Paa Herrens Bud udstrakte Mose atter, efter at være kommen over med hele Folket, sin Haand over Havet, og da Østenvinden strax aflod, maatte Vandene begynde at samle sig igjen i Vesten fra Nord og Syd, og Ægypterne saaledes komme til at flygte lige imod det til sit sædvanlige Leie tilbagestrømmende Hav, saa Herren styrtede dem midt i Havet, og der blev ikke een tilbage af dem 14, 27. 28. Saaledes frelstes Israels Børn af deres Fjenders Haand og saae dem i Morgenstunden ligge døde opskyllede paa Havets Bred. Formedelst Tro gik de igjennem det røde Hav Hebr. 11, 29 og bleve døbte i Havet til Mose 1 Cor. 10, 2, ligesom de Christne i Daabens Vand til Christus. Fra nu af vare de Guds frelste Folk ved Midleren Mose og viste sig idetmindste for Øieblikket som et Folk, der frygtede Herren og troede baade paa Herren og paa Mose hans Tjener 14, 31. Glade istemmede de Moses den Guds Tjeners Sang (jfr. Aabenb. 15, 3) om den store mageløse Begivenhed, hvorpaa et fast Haab kunde bygges om til Trods for alle fjendtlige Folk paa Veien, der maatte skjælve ved Rygtet, at naae til Arvebjerget, hvor alt i Abrahams Dage var bleven varslet om Herrens Bolig og Helligdom 15, 1—19. Ja —

Som Solen oprinder morgenrød
Hvor Himmelens Fugle de sjunge,
Saa Israel steg af Havets Skjød
Med himmelske Toner paa Tunge:

De sang om Hjælpen i Nødens Stund
De sang om Veien paa Havets Bund,
Om Kongehæren, der sank som Bly,
De kvad i Sky!

Da Mændene havde sjunget deres Lovsang*), svarede Qvinderne med Profetinden Mirjam i Spidsen under Dands og Haandpaukers Lyd: Synger for Herren, thi han har beviist sin Magt. Hesten og dens Rytter styrtede han i Havet! 15, 21. At saadanne Vexelsange have været en ægyptisk af Israeliterne optaget Skik, kan man med Rimelighed slutte af de ægyptiske Mindesmærker. Champollion fandt i Grotterne ved Beni Hassan et Malerie, som forestiller en Vocal- og Instrumentalconcert; en Sanger bliver ledsaget paa Harpe af en Tonekunstner og understøttet af to Chore, hvoraf

*) Lad os engang høre den glade Schubert paa hans Vandring i denne Egn: „Vi brød op Kl. 7 (i Nærheden af Ajun Musa), nær ved vor høire Haand viste sig det sagte bevægede Hav og paa hiin Side deraf Attaka i hele Breden af dens steile Affald, til Venstre hiinsides den sandige Slette Ruhatbjergets lave Strækning. Himlen var saa reen og klar, at vi paa den modsatte Kyst af Havbugten, som her har en Brede af fem til sex „Stunden“ kunde skjelne enhver Klippeklint saavelsom Strandbreddens smalle Rand, som kun netop er gangbar for Kameler og Fodgængere. En forfriskende Vind blæste fra Nordvest over Havet, undertiden syntes vi at bemærke Fiskenes glade Slag i den klare Strøm; vi sang vore Sange for den stille Ørken. Noget før Kl. 9 saae vi Grupper af Daddelpalmer; de staae ved Moses Brønd, som vi naaede endnu før Kl. 10. Her drak vore Kameler, vi hvilede i Skyggen af et tæt groet Palmebuskads. Paa et af de høiere Træer sang en Fugl fin for det ydre Øre endnu nye Sang; den besang Yndigheden af en Foraarsmorgen ved det røde Hav. Men i vor Sjæl tonede, med Havet og det høie Attaka og det sydligere sig hævende Kuaibabjerg for Øie, en anden Sang. Det var Moses Sang o. s. v. (Reise II. S. 269 fgd).

det Ene bestaaer af fire Mænd, det Andet af fem Qvinder, der slaae Takt med deres Hænder. Ligeledes beskriver Wilkinson en Scene i Theben, hvor Qvinderne røre Tamburinen og Darabokatrommen uden Tilføielse af noget andet Instrument, dandsende og syngende til dens Lyd. At Musiken i Ægypten især havde en religiøs Bestemmelse, søger Rosellini at vise (s. Hengstenberg Mos. u. Æg. S. 133 fgd.). Her træder den Kainitiske Opfindelse første Gang i Gudsfolkets Tjeneste.

Vandringen til Sinai.

Fra det røde Hav brød Israels Børn op og drog ind i Ørken Sur, hvor de vandrede tre Dage uden at finde Vand, og saa kom de til Mara 16, 22. 23. I 4de Mos. 33, 8 hedder det, at de brød op fra Pichachiroth og gik midt igjennem Havet ind i Ørken og leirede sig, efter at have vandret tre Dagsreiser ind i Ethams Ørk, i Mara. At Ørken ogsaa paa den østlige Side af Havet bærer Navnet Etham, kan ikke være paafaldende, da Landet paa begge Sider saa ganske har samme Beskaffenhed og virkelig udgjør een ved Landtungen sammenhængende Ørken. At man derfor ikke behøver at søge det vestlige Etham („paa Grændsen af Ørken"). hvorfra Toget vendte sig mod Syd, ved Nordspidsen af Bugten, er allerede viist. Den østlige Ørkens almindeligere Navn var Sur*), og gjennem den kom de paa den tredie

*) Sur omfatter i Skriften ofte i videre Betydning hele Ørkenen imellem Palæstina og Ægypten, og her see vi, at Navnet udstrakte

Dag til Mara, der fik sit Navn af Vandet, som her omsider fandtes, men saa bedsk, at man ikke kunde drikke det. Men da Folket derfor knurrede mod Mose, og han raabte til Herren, lærte Herren ham et Træ at kjende, som han kastede i Vandet, saa det blev sødt jf. Sirach 38, 5. Det var en Prøve for Herrens Folk, men tillige en Paamindelse om den satte Ret, at naar de flittig vilde høre Herrens Røst og lyde hans Bud, saa vilde han skaane dem for Ægyptens Plager*) og i al Bitterhed og Nød være Folkets Læge 16, 25. 26. Stedet, hvor dette foregik, har uden Tvivl Burckhardt fundet. Han reiste fra Ajun Musa (Mosekilden, hvortil vi have antaget Overgangen fra Ras Attaka) gjennem Kystørkenen „den sædvanlige Vei til Bjerget Sinai" og traf her Kilden Havâra 15¼ Timers Vei fra Ajun Musa. Vandet i denne Kilde, siger han, er saa bittert, at Mennesker ikke kan drikke det, og selv Kameler ikke gide havt det, naar de ikke ere meget tørstige. Han holder denne Kilde for Mara med Hensyn til Afstanden saavelsom til Vandets Beskaffenhed. Efter Burckhardt er dette bleven almindelig antaget og Robinson finder ligeledes, at Kildens Beliggenhed og Egnens

---

sig ogsaa over en Deel af den sinaitiske Halvøes Vestkyst. Det er ikke bleven bevaret, med mindre det skulde ligge i Wadi Sudr, efter Robinsons Kaart et Par Mile sydlig for Ajun Musa.

*) Ved Ægyptens Plager forstaaes de i Ægypten herskende Sygdomme, som udtrykkelig nævnes 5 Mos. 7, 15, og hvormed ogsaa det ulydige Israel bliver truet 5 Mos. 28, 60. At Ægypten har været mange skrækkelige Sygdommes Hjem, stadfæstes ogsaa ved Nutidens Erfaringer. Naturforskeren Wagner kalder Ægypten et stort, verdenshistorisk Focus for Sygdomme. Blandt disse nævnes Pest, som næsten aldrig ophører, Dysenterie, Øiensygdomme, hvormed idetmindste hver femte Person er beladt, Kopperne, som ere meget frygteligere der end i Europa o. s. v. (s. Hengstenberg Mos. u. Æg. S. 225).

Beskaffenhed passer nøie til denne Antagelse (I. S. 107 fgd.). Fra Ajun Musa til Havâra regner han 16½ Timer eller 33 engelske geographiske Miil, hvilket for Robinson var to, men for Israels Hær godt kunde være tre Dagsreiser. Paa den sædvanlige Vei dertil findes intet Vand. Robinson fandt Vandet i Havâra ikke meget slettere end det i Ajun Musa, men bemærker, at Araberne kalde det bittert og ansee det for det slettеste Vand i hele Omegnen*). Her flød ingen Vandstrøm, skjøndt der rundt omkring viste sig Spor af rindende Vand. Vandbækkenet var 6 eller 8 Fod i Gjennemsnit og Vandet omtrent 2 Fod dybt**). Tæt ved Kildens Aabning stod to forkrøblede Palmetræer og trindt omkring den mange Buske af en Tornvært, ved Navn Ghurkud, hvis Frugt ligner Berberisser og efter Burckhardts Mening kan have tjent til at gjøre Vandet drikkeligt, hvilket dog hverken stemmer overeens med Beretningen om Træet, som Herren lærte Mose at kaste i Vandet eller med den Omstændighed, at Ghurkudfrugten først modnes i den hede Aarstid, da derimod Israeliterne vare i Mara i April Maaned. Hverken Burckhardt eller Robinson kunde af Araberne erfare noget om noget Slags Træ, hvis Brug til at forbedre Vandet endnu var bekjendt;

---

*) Burckhardt bemærker: Israels Børns Klager over Vandets Bitterhed, da de vare vant til Nilens søde Vand, ere saadanne, som man daglig kan høre af ægyptiske Bønder og Tjenere, som reise i Arabien. Vante fra deres Ungdom til Nilens fortræffelige Vand, er der intet, som de saameget savne i andre Lande, og intet østerlandsk Folk føler saaledes Savnet af godt Vand som de Indfødte i Ægypten.«

**) Schuberts Ledsagere badede sig deri, medens han selv besaae Omegnen og fandt en lille kjedelformig Dal, der ret syntes af Naturen indhegnet og indrettet til Leirplads. Ogsaa han er vis paa, at dette Sted er Mara. (Reise II. S. 274).

derimod skal det baade i Ægypten og i Indien være Tilfældet med adskillige Slags. Navnet Mara for Kilden kunde Robinson heller ikke faae opspurgt, saaledes som Schaw og andre have angivet; men ikke usandsynligt er det dog, at dette Navn er bevaret i Wadi Amarah, som ligger neppe een Miil nordligere.

Den næste Hvileplads var Elim med de 12 Vandkilder og 70 Palmetræer*), hvor Israeliterne leirede sig ved Vandet 15, 27 jfr. 4 Mose 33, 9. Ogsaa derom ere alle nu temmelig enige, at dette Sted er Wadi Ghurundel, omtrent 2½ Timers Vei fra Havâra (for Israeliterne omtrent en halv Dagsreise). Allerede Breidenbach, som besøgte denne skjønne Dal i Aaret 1483 og fandt rindende Kilder og mange Palmetræer deri, holdt den for Elim, Niebuhr og Burckhardt ere af samme Mening (s. Raumer Zug der Isr. S. 27), for hvilken ogsaa Robinson har erklæret sig (I. S. 110 fgd.). Dette Sted er endnu bestandig formedelst sin Rigdom paa Vand, der dog heller ikke er godt, en Hovedstation for Araberne, Dalen er næsten en Miil bred og fuld af Træer og Buske (Daddeltræer, Tamarisker, Acacier og Ghurkud). At der nu ikke findes 12 aabne Kilder, beviser intet derimod, da hele Jordbunden ved at graves viser sig fuld af Kildevæld, der let aabnes, men ligesaa let igjen tilstoppes. Daddelpalmen er et ufeilbart Tegn paa Vand, derfor nævnes Vandkilderne tilligemed Palmerne. At de 12 Kilder svare til Israels 12 Stammer, ligesom de 70 Palmetræer til de 70 Ældste (2 Mose 24, 9) er ofte blevet bemærket, og lignes kan dermed i det Nye Testament de 70 Discipler, som Her-

*) Stedet havde rimeligvis sit Navn af de høie Træer, som betegnede det (s. Gesenius thes. s. v.).

ren udsendte ved Siden ad de 12 Apostler (s. Grundtvig Søndagsbog. III. S. 501).

Siden brød hele Israels Menighed op og kom til Ørkenen Sin, som ligger imellem Elim og Sinai, paa den femtende Dag i den anden Maaned efter Udgangen af Ægypten 16, 1. I 4 Mos. 33, 10. 11 bestemmes denne Vandring nøiere saaledes: Fra Elim brød de op og leirede sig ved det røde Hav*), og de brød op fra det røde Hav og leirede sig i Ørken Sin. Robinson har viist, at Israeliterne fra Ghurundel ikke kunde drage nogen anden Vei end indenfor Dschebel Hummam, som ved Havet støder til Bugten Hummam Farun, hvor de hede Svovlkilder findes, der uvist af hvad Grund bære Pharaos Navn. Bjerget Hummam er høit og steilt og strækker sig med flere høie Klippespidser langs med Havet. De steile Klippevægge gaae lige ud til Havet og afskjære al Forbindelse langs med Kysten fra de hede Kilder indtil Mundingen af et-Tajibeh, med Undtagelse af en Fodsti for Mennesker høit oppe paa Bjerget. Israeliterne maatte derfor gaae igjennem sidstnævnte Vadi til Havet, før der at slaae Leir**). Fra Ghurundel til Mundingen af Vadi et-Tajibeh er 16 engelske geographiske Miil eller omtrent 4 almindelige Miil, hvilket ikke kan ansees for en overdreven lang Dags-

*) Dette Hav kaldes i Texten bestandig ים־סוף d. e. Sivhav, ligesom endnu af Araber og Ægypter med Hensyn til den Mængde Siv og Tang, som findes deri, driver op paa dets Bredder og ved stille og lavt Vand stundom giver det Udseende af en Eng. Man har meent, at Grækerne og Romerne have givet det Navn af det Røde paa Grund af Tangens rødlige Farve, men det staaer snarere i Forbindelse med en Kong Erythra, som maaskee er en Oversættelse af Navnet Edom (s. Winer Reallexicon S. 439).

**) Ogsaa Laborde mener, at Stationen ved det røde Hav har været nær ved Mundingen af Vadi Tajibeh (s. Raumer S. 24).

reise, især da der i Elim kan antages at have været holdt adskillige Rastdage. Robinson gjør ogsaa opmærksom paa, at Hærens hele Masse neppe har marscheret tilsammen, saa de anførte Stationer meest angaae Moses og de Ældstes Hovedqvarteer med en Deel af Folket, som holdt sig til dem, medens andre Afdelinger i forskjellige Mellemrum gik foran eller fulgte efter, alt som Vandets eller Græsgangenes Leilighed kunde fordre det. Vand, skjøndt kun slet og i smaae Qvantiteter, kunde de finde i hele dette Strøg, og de vedblev formodentlig at forbedre det saaledes, som de havde lært i Mara, siden der ikke høres videre Klage over Vandet. At de kunde faae Vand nok i hele den Tid, de opholdt sig paa Halvøen, veed Robinson ikke at forklare sig paa anden Maade end ved at antage, at der i Fortiden har været mere Vand i denne Egn end nu (s. Robinson I. S. 113. 116 fgd.). Det ligger imidlertid nær at forestille sig, at han, som skaffede Brød fra Himlen, ogsaa vidste at frembringe tilstrækkeligt Vand af Jordens Skjød, uden altid at gjøre det paa en saa overordentlig Maade, som da Mose fik Befaling til med sin Stav at slaae Vand ud af Klippen 17, 6. Fra Leirpladsen ved Mundingen af Vadi et-Tajibeh maatte Israeliterne drage omtrent en halv Miil nedenom den sydlige Bjergryg, hvor der er Vei langs med Havet til den store Slette, som begynder ved en bitter Kilde kaldet El-Murkhah og strækker sig næsten til den yderste Spidse af Halvøen i større eller mindre Brede fra Havet af. Denne øde Slette anseer Robinson vistnok med al Grund for Ørken Sin. Fra denne Slette kunde Hæren paa forskiellige Punkter rykke ind igjen i Bjergegnen for at komme til Sinai (s. Rob. I. S. 118).

En Maaned (s. 16, 1) havde Israeliterne nu tilbragt paa Vandringen og imidlertid ernæret sig af Forraadet, de havde taget med sig fra Ægypten saavelsom af de medbragte

Hjorder. Men paa Sletten Sin begyndte de at lide Nød og derfor at knurre mod Mose og Aron, „som havde ført dem ud i Ørken til at døe af Hunger.“ „Hellere, sagde de, maatte Herren have slaaet dem ihjel i Ægypten, hvor de sad ved Kjødgryderne og havde Brød til Mættelse“ 16, 3. Nu forkyndte Herren for Mose, at han vilde lade Brød regne ned af Himmelen, saa Folket herefter kunde gaae ud og samle, hvad de behøvede til hver Dag. Men det skulde tillige være en Prøve paa deres Tro og Lydighed, om de vilde vandre i Herrens Lov eller ikke 16, 4. Derfor skulde de paa den sjette Dag med Hensyn til den halv forglemte Hviledag, der nu snart igjen ved Loven skulde stadfæstes, samle dobbelt saameget som ellers 16, 5. Mose og Aron forkyndte alle Israels Børn, at de allerede samme Aften skulde faae at vide, at det var Herren og ikke Mennesker, som havde ført dem ud af Ægypten, og næste Morgen skulde de see Herrens Herlighed i et Tegn, der ligesom Skystøtten vilde følge dem paa hele deres Vandring gjennem Ørken. Men derved maatte de ogsaa komme til at erkjende, at det var mod Herren og ei mod Mennesker, de havde murret 16, 8. Hvad de havde savnet af Ægyptens Goder, skulde de faae af Herrens Haand, Kjød for engang og Brød for bestandigt, men saadant Brød, som gjorde Kjød overflødigt. Og da nu hele Menigheden var forsamlet, og Aron talede til Folket, saaes Herrens Herligheds Glands paa en usædvanlig Maade i Skyen, men udenfor Leiren i Ørken til Tegn paa, at de ved at murre imod Herren, vare paa Vei til at skille sig fra ham 16, 10. Om Aftenen fløi der Vagteler op og skjulte Leiren 16, 13. Meningen er, som Sagen tydeligere forklares 4 Mos. 11, 31 ved Gjentagelsen i det Større af den samme Begivenhed, at store Skarer af disse Fugle bleve af „en Vind fra Herren“ førte fra Havet og slaaet ned over Leiren, saa de Bunke-

viis kunde opsamles. Vagtelens hebraiske Navn selav svarer ganske til det endnu brugelige arabiske schelva, og da disse Fugle ere en sædvanlig Spise for Araberne og findes i det petræiske Arabien i overordentlig Mængde, ere meget fede og blive snart trætte af at flyve, saa de lade sig fange med Hænderne (s. Winer Reallex. S. 731), saa kan der ingen grundet Tvivl være om, at det er med deres Kjød Herren saa pludselig har forsynet de kjødlystne Israeliter i Ørken *). Om Morgenen derpaa kom Brødet med Duggen fra Himlen. Da Duglaget slog op, laae der noget Fiint og Smaat (Lindberg: fiint Skjel) som Riim paa Jorden **) 16, 14. Da Israels Børn saae det, sagde den Ene til den Anden: Det er Man; thi de vidste ikke, hvad det var 16, 15. Lindberg oversætter: hvad er det? ligesom flere baade Nyere og Ældre, hvoriblandt Josephus, idet de antage en usædvanlig

---

*) „Schubert fortæller paa Reisen fra Sinai til Hor: „Hele Skyer af Trækfugle af en Udstrækning og Tæthed, som jeg endnu aldrig havde seet dem, drog i det Fjærne forbi os; de kom fra det sydligere Vinteropholdssted og ilede nu til Havkysten, for efterhaanden at rykke nærmere til deres Hjem. Saadanne tætte Skarer af Fugle ere her i Ørken saavelsom i de nordøstligere Egne ved Euphrat om Foraaret noget meget Sædvanligt. Om Egnen ved Kumah fortæller v. Hammer (Geschichte des Osmann. Reiches I. S. 724) efter at have beretket andre Ting, hvorved samme Egn er berømt: „Endnu berømtere, skjøndt hidtil ubekjendt for europæiske Reisende er den aarlige Fornyelse af Underet med den ægyptiske Vagtelsværm. En Sky af Vagteler eller andre smaae lignende Fugle formørker Egnen rundt omkring, og Indbyggerne indsylte dem i Eddike som Nærings- og Handelsartikel" (s. Schubert II. S. 361).

**) Josephus (Oldskr. III. 1) forestiller det saaledes, at Israeliterne ansaae Mannafaldet for et Sneefald, indtil de ved Smagen overbeviste sig om, at det var et Næringsmiddel, der skjænkedes dem ovenfra.

Form man for mah ɔ: hvad, fordi det udtrykkelig siges, at Israeliterne ikke vidste hvad det var, de saae. Men dersom de i Forveien kjendte noget, som blev kaldt Man, og som havde nogen Lighed med det fra Himlen Nedfaldne, saa var det ikke underligt, om de gav dette samme Navn, der saa betydningsfuldt betegner Gaven fra Himlen. Og hertil synes det at passe, hvad man i den senere Tid har opdaget, at der paa den sinaitiske Halvøe gives et Produkt, som Araberne endnu kalde El-Man, og som har idetmindste saameget Lighed med det i Mosebogen beskrevne Manna, at mange baade Naturforskere og Exegeter have anseet begge Dele for det Samme. Seetzen var i den nyere Tid den Første, som bragte Efterretning om dette Produkt til Europa tilligemed den af Bibelforskerne med Glæde grebne Forklaring, at Mose, som havde tilbragt flere Aar i denne Egn, kjendte Aarstiden, i hvilken Mannaet pleiede at vise sig, og vidste derfor, at det maatte komme inden faa Dage, da han 1½ Maaned efter Paaske opholdt sig med Hæren i Ørkenen Sin. Burckhardt stadfæstede Seetzens Beretning, at Mannaet drypper, dog kun i regnfulde Aar, ud af Tamarisken, der vorer i Mængde paa enkelte Steder af den sinaitiske Halvøe, nemlig i Dalene Scheikh og Nasſab. Rüppell siger ligeledes, at Tamarisken vorer i betydelig Mængde kun i nogle Dale, navnlig i Dalen Feiran, som er Fortsættelsen af Dalen Scheikh; efter Laborde findes den i den ligeledes med Dalen Feiran forbundne Vadi Mokatteb. De nøieste Efterretninger om Maaden, hvorpaa den nuværende Manna fremkommer, meddeelte Ehrenberg. Han siger: Endnu falder der i Sinais Bjergegn Manna vel ikke ned fra Himmelen men fra Tamariskebusken. Han kalder denne Busk Tamarix mannifera. De tyndeste Grene af denne Tamariske ere bedækkede med utallige Luus (Schildläusen), som han kalder coccus manniparus. Disse saare Tamariske-

grenene med fine Stik, der ikke kan iagttages med blotte Øine, og udaf Saarene svæder efter Regnveir en klar, langsomt rindende Saft, som Araberne opsamle fra Jorden, sjældnere fra Busken selv og spise som Honning til Brød. Ehrenberg bragte Manna, Coccus og Tamariskegrene med sig til Berlin. „Vi havde det Held, siger han, i Aaret 1823 først efter en lang Række af Aarhundreder at oplyse en Gjenstand, som var indhyllet i et helligt Mysterium, saavidt som den kan blive oplyst ved en oprigtig Naturforsker“ (s. Raumer p. a. St. S. 25. 26). Robinson fik ligesom Burckhardt et Stykke Manna af Prioren i Sinai Kloster. Det har, bemærker han, Udseende som Gummi, en sødlig Smag og smelter, saasnart det bliver udsat for Sol eller Ild. Araberne holde det for en stor Delicatesse, og Pilgrimmene skatte det meget høit, især de fra Rusland, som betale det meget dyrt. Prioren havde for Øieblikket kun lidet, hvilket han gjemte til det forventede Besøg af den russiske Generalconsul i Ægypten. Det er i de sidste Aar bleven saa sjældent, at Pundet bliver betalt med 20 til 25 Piastre. Efter Priorens Sigende fremkom det ikke alle Aar, undertiden kun efter 5 eller 6 Aar, og Massen er i det Hele meget aftaget. Om Tilberedningen beretter Burckhardt, at Araberne efter at have renset det og ladet det gaae igjennem et Stykke Klæde, lægge det i Lædersække, hvor de gjemme det til det følgende Aar og bruge det saa som Honning til at smøre paa deres usyrede Brød eller dyppe Brødet deri. Han hørte ikke, at det blev gjort til Brød eller Kager. Naar det holdes i Kjølighed, bliver det fast som en Kage, men blødt igjen ved Varme. Dets Form er skiden guul, og det Stykke, som Burckhardt saae, var endnu blandet med Stumper af Tamariskeblade. Dets Smag er behagelig, noget aromatisk og saa sød som Honning. Dets Mængde er ikke betydelig og overstiger i de bedste Aar maaskee ikke 5 til

600 Pund. Høsten falder sædvanlig i Juni og varer i 6 Uger. Schubert beretter, at en stor Deel af dette Manna nyde Indsamlerne selv, ikke blot for Velsmagens Skyld, men ogsaa fordi det ansees for meget tjenligt for Sundheden, en Deel sælge de til Kairo eller til Munkene ved Sinai. Prisen paa Stedet angiver han til 60 spanske Daler for en Voga (= $4\frac{2}{3}$ engelske Pund), altsaa for et Lod omtrent en Gylden (Schubert II. S. 347).

Sammenholde vi imidlertid hermed Mosebogens Beskrivelse af det israelitiske Manna, saa finde vi vel, at det havde Smag som Honningkage og Udseende som den vellugtende Gummi (Bdellium) og smeltede bort, naar Solen brændte hedt 16, 21, men ogsaa, at det var hvidt og lignede Korianderfrø 16, 31. 4 Mos. 11, 7 og laae fiint og smaat (i smaae Stykker) som Riim paa Jorden 16, 14. Ligeledes berettes, at Folket, efter at have sanket det, pleiede at male det i Haandqværnen eller støde det i Morteren, koge det i Potter eller lave Kager deraf, og Smagen lignede Oliekagens 4 Mos. 11, 8. Stødes og males kan det nuværende Manna ikke, koges og bages ikke heller uden at smelte, og den øvrige Beskrivelse passer ligesaa lidt til Brødet i Ørken 16, 15. Naar det nuværende Manna samles i et Par Maaneder af Aaret, kun i fugtige Aar og i enkelte Dale, hvor Tamarisken groer, saa havde Israeliterne derimod deres Himmelbrød hver Dag, med Undtagelse af Sabbaten, og det fulgte dem i 40 Aar under hele deres Vandring gjennem Ørken, indtil de kom til det beboede Land paa Grændsen af Kanaan 16, 35 jf. Josv. 5, 12*). Hvad den indsamlede

*) Dette udelukker naturligviis ikke, at Israeliterne ved Siden ad Ørkenens Manna kan have benyttet sig af andre Hjælpekilder,

Masse angaaer, da blev der samlet en Omer for hvert Hoved om Dagen og paa den sjette Dag to Omer. En Omer er Tiendedelen af en Epha 16, 36 og maatte efter Raumers Beregning i det Allermindste veie et Pund; der udkrævedes altsaa alene til de 600,000 Mand 600,000 Pund om Dagen, og efter Burckhardts Beretning producerer hele Halvøen kun i et frugtbart Aar henved 600 Pund Manna. Blandt de nyere Reisende har derfor Robinson bestemt erklæret sig imod, at dette Naturprodukt kunde ansees for det Samme som det israelitiske Manna (Rob. I. S. 189), og Raumer synes med Rette, uagtet selv Hengstenbergs Tvivl, at være kommen til den Slutning, at Israeliternes Manna er himmelvidt forskjelligt fra det nuværende Tamariskemanna, og at Himmelbrødet, Englebrødet, som Psalmisten kalder det (Ps. 78, 24. 25), hvormed Gud bespiste sit Folk, umulig kan gjøres til Eet med Naturforskernes Luseprodukt" (Raumer p. a. St. S. 28). Derimod bliver dette Produkt og dets Navn altid en Mærkværdighed netop i den Egn, hvor Brødet i Ørken*) faldt ned med Himlens Dug, der ellers fremlokker Brød af Jorden. Som en mærkelig Analogie har det været bekjendt længe førend dets egentlige Beskaffenhed og Oprindelse opdagedes, men uden at man tænkte paa at anvende det imod Herrens underlige Gjerning. Josephus fortæller, at der endnu bestandigt regnede Manna ned i den Egn, hvor Gud havde

---

naar Leilighed gaves f. f. Ex. 5 Mos. 2, 6, hvilket Hengstenberg har troet at maatte bevise ved en heel Afhandling (f. die Geschichte Bileams S. 280 fgd.).

*) At Jesus og hans Apostle med Jøderne og David ansaae Ørkenens Manna for himmelfalden og aandelig Mad, ligger vel tydeligt nok i Anvendelsen, som gjøres af denne historiske Kjendsgjerning f. Joh. 6, 31 fgd. jfr. Ps. 78, 24 og 2 Cor. 10, 3.

nedsendt denne Spise for Moses Skyld. Abarbanel anfører det Samme med den Bemærkning, at det naturlige Manna kun falder i Foraarsmaanederne og er i det Hele forskjelligt fra det Overnaturlige. Breidenbach og andre Pilgrimme fra Middelalderen tale ligeledes om Himmelbrødet, der om Morgenen falder som Dug i Dalene omkring Sinai og bliver opsamlet af Araberne og Munkene i Klosteret (s. Raumer p. a. St.). Det er et Efterspil af Naturen, som ogsaa kan have været Forspil til den egentlige umiddelbare Himmelgave og derfor har faaet Navnet Man (Gave) tilfælleds med den*). Med Gaven fik Israels Folk tillige en praktisk Anviisning til at stole paa Herren, som giver Enhver sit beskikkede Brød og vil, at hver Dag skal sørge for sin egen Plage, idet alle de Sankende fik nok „efter Tallet paa de Sjæle, som Enhver havde i sit Telt" 16, 16, men ingen fik tilovers, og om nogen af Omsorg for næste Morgen imod Herrens Bud vilde levne og gjemme noget af det Indsamlede, saa var der om Morgenen gaaet Maddiker deri, og det stinkede 16, 16—20. Indsamlingen var et Arbeide, hvormed de skulde tjene deres Brød, og hvortil de maatte staae tidlig op for at forekomme Solens Hede, men paa Sabbatsdagen fritog Herren dem ogsaa for dette Arbeide og gav dem derfor paa den sjette Dag Leilighed til

---

*) Schubert siger II. S. 348: „Naar Mesterens kraftige Haand første gang har sprængt Kanalen gjennem Klipperne, saa tager Vandet i alle kommende Aarhundreder sit Løb derigjennem; da Stamformen af de synlige Tings Slægter og Arter først engang var skabt ved Guds Almagtsord, saa forplantede den sig videre paa Avlingens sædvanlige Vei. Saaledes har ogsaa Ansatsen (die Anregung) til Mannaberedelse, som i sin Tid gjennemtrængte Luftens Livsaande og med den alle Landets Livskræfter, idetmindste vedligeholdt sig fortavlende i Mannatamariskernes levende Buske."

at samle det Dobbelte 16, 22, og det, som saaledes efter Herrens egen Anordning blev gjemt til Hviledagen, fordærvedes ikke 16, 24; men da nogle af Folket ogsaa mistroede denne Anordning og gik ud for at samle paa den syvende Dag, fandt de intet, men paadrog sig en Irettesættelse af Herren gjennem Mose, fordi de endnu vægrede sig ved at holde hans Bud og Love. Endelig hvilede Folket paa den syvende Dag 16, 30, og Sabbatskikken var saaledes praktisk gjenindført i Folkelivet, førend den blev stadfæstet i Loven. Den var et Tegn paa Folkets Samfund med Herren, som gjorde det deelagtigt i sin Hvile, men kunde just derfor først komme til sin sande Betydning, naar den blev holdt frivillig for Herren. Til Minde om den underfulde Bespiisning i Ørken maatte Aron efter Herrens Befaling til Mose tage et Kruus og lægge en Omer fuld Manna deri og nedlægge det for Herren at gjemmes til Efterkommerne, for at de kunde see det Brød, som Herren gav sit Folk at spise i Ørken, da han førte dem ud af Ægyptens Land 16, 32. Siden nedlagde Aron denne Krukke foran Vidnesbyrdets d. e. Lovens Tavler i Helligdommen 16, 34. Mannakrukken var efter de Halvfjerdsindstyve og Hebr. 9, 4 af Guld, og Reland vil have fundet den afbildet paa Samaritanske Mønter som en Urne med to lange Ører lig den Slags, som Grækere og Romere kaldte Esler. Han mener, at dette har givet Anledning til den Bagtalelse, hvorom Josephus beretter, at da Antiochus plyndrede Templet, fandt han der Figuren af et Eselshoved af Guld, der blev tilbedt af Jøderne*). Det himmelfaldne Brød har Chri-

*) Saavel Tacitus som Plutarch har den Fortælling, at Jøderne tilbade Billedet af et Asen til taknemlig Erindring om, at et saadant Dyr, da de i Ørken vare nær ved at omkomme af Tørst, havde ledet dem paa Spor efter en Kilde.

stus betegnet som Forbillede paa ham selv, det levende Brød, man skal æde for ikke at døe i denne Verdens Ørken, og af det skjulte Manna lover han at give hver den, som seirer Aabenb. 2, 17.

Fra Ørken Sin brød Israels Børn op paa deres Vandringer efter Herrens Munds Ord og leirede sig i Rephidim 17, 1. Disse Vandringer eller Dagsreiser angives i 4 Mos. 33, 12 fgd. saaledes, at Toget gik fra Sin til Dophka, fra Dophka til Alus og fra Alus til Rephidim. Mellemstationerne Dophka og Alus lade sig ikke paavise, men efter al Sandsynlighed er Vandringen gaaet fra den ovenfor beskrevne Slette ved Havet igjennem Vadi Mokatteb, Vadi Feiran og Vadi es-Scheikh. Med tre Mellemstationer bliver der altsaa fire Dagsreiser indtil Sinai, og dette passer ganske til Afstanden paa den angivne Vei af 26 til 28 Timer (Stunden), i hvilken Tid Kamelerne sædvanlig tilbagelægge den (s. Robins. I. S. 196). Dette stemmer overeens med Burckhardts Angivelser, som Raumer følger og kommer til det samme Resultat som Robinson, at Rephidim maa søges i Scheikhdalen ikke langt fra Forbjergene af Bjergstrækningen Horeb og omtrent en Dagsreise fra det egentlige Sinai (Robins. I. S. 198, Raumer S. 29). Et hertil passende Punkt findes der, hvor Vadi es-Scheikh træder ud af de høie indre Granitklipper. Robinson havde ikke selv besøgt dette Sted, men anfører Burckhardts Beskrivelse saaledes: „Vi nærmede os nu de i Middelpunktet staaende Toppe af Sinai, som vi flere Dage igjennem havde havt for Øie. Disse Granitklipper, 6 til 800 Fod høie, hvis Overflade Solen har sværtet, omgive Tilgangene til den ophøiede Platform, som nu i snævrere Betydning bliver kaldt Sinai. Disse Klipper indeslutte det hellige Bjerg fra tre Sider og aabne kun fri Udsigt til den østlige og nordøstlige Side henimod

Havbugten ved Akabah. Vi kom gjennem en snever omtrent 40 Fod bred Defilee med Granitklipper paa begge Sider til de ovennævnte Klipper. I denne Defilee findes det saakaldte Moses Sæde. Længere oppe aabner Dalen sig, Bjergene træde paa begge Sider tilbage fra Veien, og Wadi es-Scheikh stiger endnu bestandig opad i sydlig Retning." I Nærheden er Kilden Abu Sueir en Dagsreise fra Foden af Sinai. Ligeledes findes efter Burckhardt en vid aaben med lave Høie besat Slette Sueir. Fra dette Sted indtil det Punkt, hvor Scheikhdalen tager sin Begyndelse fra Sletten er-Râhah, hvorom vi siden skulle høre, regner Robinson 5 Timer, der ganske kunde passe til Rephidims Frastand fra Sinai. Det er rimeligt at antage med Raumer, at Mose, som ikke kunde finde Plads til at slaae Leir i de snevre Dale, drog ud af Scheikhdalen til den nærliggende Slette, hvor der ogsaa var Plads til Slaget med Amalekiterne*) Laborde anfører ligeledes en Slette som gaaer ud fra Scheikhdalen tæt ved Moses Steen og Kilde, og allerede Fabri og Breidenbach beskrive denne store og sandige Slette, der strakte sig hen til Foden af det hellige Bjerg Sinai. Vel fattes der just ikke i denne Bjergegn Vand, men da Israeliterne rimeligviis have opholdt sig flere Dage i Rephidim, kunde det ringe Vandforraad snart være udtømt, og Mangelen derved være indtraadt. Derover kivedes de nu med Mose og bebreidede ham at have ført dem med Børn og Hjorder op fra Ægypten for at døe af Tørst

*) Robinson bemærker I. S. 199, at man ikke behøver at see sig om efter en stor fri Slette, hvor Slaget kunde finde Sted efter Reglerne for den nyere Krigskunst. Amalekiterne vare en Nomadehorde, som gjorde et uordnet Angreb paa en Masse, som sandsynligviis ikke var meget bedre indøvet end de selv, og til en saadan Træfning frembyde de lave Høie og den frie Mark omkring denne Deel af Wadi es-Scheikh tilstrækkeligt Rum.

17, 3. Mose tog atter sin Tilflugt til Herren og klagede over Folket, som var nær ved at stene ham. Men Herren bød ham uden Frygt træde frem for Folket og med Underſtaven i Haand ledsaget af nogle af Israels Ældste som Vidner, gaae hen til en Klippe, som allerede hørte til Horebs Bjerge, og i hvis Nærhed Rephidim maa antages at have været. Klippen skulde han slaae med Staven, og Herren, som stod for ham paa Klippen i Horeb, vilde lade Vand flyde af den, saa Folket kunde drikke 17, 6. Dette skete, og Nøden blev atter afhjulpen, men til Minde om, at Israels Børn havde trættet med Mose og fristet Herren som om det endnu ikke var vist, at han var midt iblandt dem 17, 7, blev Stedet kaldet Massa og Meriba d. e. Fristelse og Trætte i Lighed med Esek og Sitna 1 Mos. 26, 20. 21. Klippen, hvoraf her blev drukket, bliver i det Nye Testament gjort til Sindbillede paa den aandelige Klippe, som giver aandelig Drik og er Christus 1 Cor. 10, 4. Det er ikke at undre over, at man gjerne har villet paavise ogsaa den synlige Klippe, som saa underligt stillede Israels Tørst. I den Omgang gjennem de nærmeste Dale fra Sinais Kloster, hvor Munkenes Tradition har, som Robinson siger, for en Beqvemmeligheds Skyld sammenbragt alle hellige Steder, som de vidste, stod i nogen Forbindelse med Sinai, findes ogsaa en mærkværdig Klippe, der vel ikke med nogen Sandsynlighed kan udgives for Horebsklippen i Nærheden af Rephidim, men dog, ogsaa med Hensyn til den dertil knyttede Aarhundreder gamle Tradition fortjener at beskrives. Klippen sees i Nærheden af det Bjerg, der nu bærer Navn af Horeb, og er efter Robinson „en stor enkelt staaende Terning af grovkornet rød Granit, der er falden ned fra det østlige Bjerg. Paa Forsiden gaaer skraat fra øverst til nederst en Aare af finere Korn, 12 til 15 Tommer bred med forskjellige uregelmæssige

lodrette Spalter, som nogenlunde ligne en menneskelig Mund, den Ene over den Anden. Der skal være tolv, men jeg kunde kun udbringe ti. Denne Aare trækker sig heelt igjennem Klippen og bliver synlig endnu paa den modsatte Side eller Rygsiden, hvor der ogsaa er lignende Aabninger skjøndt ikke saa store. Hullerne syntes os ei at være gjorte med Kunst, som man sædvanlig siger, endskjøndt vi nøie undersøgte dem. De høre meget mere til Aarens naturlige Beskaffenhed. Dog er det vel muligt, at nogle af dem ere blevne forstørrede ved kunstige Midler. Klippen er mærkværdig og uden Tvivl for sin Mærkværdigheds Skyld udvalgt (af Munkene) til Stedet for hiint Under" (Robinson I. S. 185). Araberne holde dette Sted i høi Ære. De stikke Græs ind i Revnerne, siger Burckhardt, som for at offre til Moses Minde, ligesom de lægge Græs paa deres Helgeners Grave, fordi Græs er for dem Naturens kosteligste Gave, hvorpaa deres Tilværelse især beroer. Ogsaa bringe de deres Hunkameler herhen, fordi de troe, at naar de lade Dyrene lægge sig foran Klippen, medens de læse nogle Bønner og stikke frisk Græs ind i Stenens Revner, vil Kamelerne blive frugtbare og give Overflødighed af Melk. Denne Overtro bliver meget understøttet af Munkene, som gjerne see de vantroe Arabere ære den samme Gjenstand som de selv."

I Rephidim maatte Israels Børn bestaae den første Kamp med mødende Fjender. Det var Amalekiterne af Esaus Æt s. 1 Mos. 36, 11, som angreb dem vistnok kun ved et røversk Overfald, saaledes som det beskrives i 5 Mos. 25, 17 fgd.: „Husk paa, hvad Amalek gjorde imod dig paa Veien, da I drog ud af Ægypten, hvorledes han mødte dig paa Veien, anfaldt din Bagtrop, alle de Svage, som fulgte efter dig, da du var træt og mødig." Amalekiterne boede som en Green af Edomiterne paa den sinaitiske Halvøe, og det er

mærkeligt nok, hvad Burckhardt anfører efter Historieskriveren Makrizi, at Staden Pharan, det nuværende Feiran i Dalen af samme Navn, var en af Amalekiternes Stæder. Endnu findes i Dalen og paa Bjergene paa begge Sider Ruiner af denne og andre Stæder med Taarne, Vandledninger og Begravelser. I de første christne Aarhundreder var Pharan eller Feiran en bekjendt Stad med et Bispesæde og de forefundne Levninger ere vistnok fra denne Tid, men kunne dog betegne Stedet, hvor ogsaa tidligere Folk have havt faste Boliger. I Aaret 535 bliver Pharan nævnet af Topographen Cosmas som Stedet for det tidligere Rephidim (s. Robins. I. S. 207. 428). Have Amalekiterne boet her, er det naturligt, at de søgte Leilighed til ved Overfald at svække og udplyndre de med rigt Bytte fra Ægypten kommende Israeliter. Deres nære Slægtskab med disse var nu glemt, og Amalekiterne blive saaledes, hvad Bileam i sin Spaadom kalder dem, Førstegrøden af Hedninger i Modsætning til Herrens Folk, og som saadan indviet til Undergang s. 4 Mos. 24, 20. Mose giver sin Vaabendrager, en Ephraimit med det betydningsfulde Navn Josva d. e. Herren er Hjælp, som ellers ogsaa kaldes Hosea d. e. Hjælp. s. 4 Mos. 13, 16, men hvis Navn Mose enten ved denne eller ved en anden Leilighed forandrede — Befaling til næste Dag med en udvalgt Skare at drage ud imod Amalekiterne i aaben Kamp, medens han selv vilde staae øverst paa Høien med Guds Stav i sin Haand, ikke, som man har meent, for at give Hæren Signaler, men for selv kæmpende i Bønnen at løfte Herrens Banner til Kamp. At denne Opløftelse var Hovedbetingelsen for Seiren, viste sig under den følgende Dags Kamp, idet Israel seirede al den Stund Mose opløftede sin Haand, men naar han lod sin Haand synke, seirede Amalek 17, 11. Til Understøttelse i denne Kamp havde Mose Aron og Hur,

som, da han blev træt, lagde en Steen under ham at sidde paa og fra begge Sider holdt hans Hænder stadig i Veiret, indtil Solen var gaaet ned. Guds Stav i hans Haand afbildede saaledes Forjættelsen, hvortil han holdt sig fast i Bønnen, Stenen, hvorpaa han hvilede, minder om „Israels Klippe“ 1 Mos. 49, 24, og de tvende Hjælpere kan betegne de Gudfrygtiges styrkende Samfund*). At Hur var Mirjams Mand kan vi gjerne troe Josephus, som iøvrigt (Oldst. III. 2) har en vidtløftig Beskrivelse over dette Israels første Slag: hvorledes Amalekiterne havde stillet sig i Spidsen for de øvrige Beboere af Halvøen for i Tide at standse det udvandrede Folks Fremskridt, hvilke kloge Forholdsregler Mose i Forening med Josva havde taget før Slaget, og hvilke vigtige Følger den vundne Seir havde, idet Fjenderne bleve afskrækkede og Israel derimod fik Mod og desuden stort Bytte, hvorved blandt Andet deres Mangel paa Vaaben blev afhjulpet. Hvor vigtigt dette Slag var, der gav „Amalek og hans Folk et Knæk“ 17, 13, sees deraf, at Herren udtrykkelig befalede Mose at skrive derom til Amindelse i Bogen, — den Bog, hvori Mose skriftlig skulde opbevare, hvad han tilligemed Folket oplevede (s. Hengstenberg Authent. d. Pent. II. S. 150 fgd.). Derhos skulde han ogsaa mundtlig indprænte Josva, sin allerede bestemte Eftermand, det Samme med den guddommelige Bestemmelse, at Amaleks Minde skulde udslettes under Himlen 17, 14. I samme Hensigt baade til Amindelse om den første under Herrens Anførsel bestaaede Kamp og til Varsel om den fuldkomne Udryddelse af alle hans Modstandere, blandt hvilke Amalek havde været den Første — reiste

*) Maaskee har Stedet faaet sit Navn Rephidim, som kan betyde Hvilestøtter, hvortil man læner sig, af dette Optrin.

Mose et Alter og kaldte det „Herren mit Banner" med de Ord: der er en udstrakt Haand, eller som L. Müller (i hans fortrinlige bibelske Historie I. S. 50) oversætter: der staaer et Mærke paa Herrens Throne d. e. et guddommeligt Vink om, at — „Herrens Kamp er mod Amalek fra Slægt til Slægt" 17, 15. 16.

Endnu en Begivenhed henhører til Opholdet i Rephidim, en Familebegivenhed, om man vil, men som dog ogsaa havde sin Betydning for hele Folket og dets Førelse. Jethro, Præsten i Midian, Moses Svoger eller Svigerfader — Josephus kalder ham ogsaa her Reguel — havde hørt Alt, hvad Gud havde gjort imod Mose og sit Folk, og bragte nu til Mose hans Hustru Zippora og begge Sønnerne med Navnene Gersom og Eliezer, der nu ret vare komne til deres Betydning. Sin Familie havde Mose skikket tilbage til dens Hjemstavn 18, 2 for des friere at kunne bestaae Kampen i Ægypten. Rabbiner og Talmudister have meent, at det er skeet paa Arons Raad, da denne havde mødt ham 4, 27. Men nu da han nærmede sig Midianiternes Egn og allerede havde leiret sig ved Guds Bjerg 18, 5 jfr. 3, 1, lod Jethro sig melde med den ham betroede Familie, og med kjærlig Ærbødighed gik Mose den midianitiske Høvding imøde og modtog ham i sit Telt 18, 7, hvor han meddeelte ham Alt, hvad Herren havde gjort for at føre Israel ud af Ægypten samt alle de Besværligheder, hvori Herren hidtil havde frelst dem. Derover glædede Jethro sig og priste Herren især for Frelsen af Ægypternes Haand; „nu veed jeg, sagde han, at Herren er større end alle Guder; thi just i den Sag, hvori de (Ægypterne) havde øvet deres Hovmod, kom han over dem" 18, 11, sigtende udentvivl, som alt de jødiske Fortolkere have meent, til Vandet, der af Ægypterne var bestemt til Israels, men nu var bleven til deres egen Undergang. Derefter bragte

Jethro Gud et Brændoffer og Slagtoffer, og af Levningerne af dette Takoffer (s. 24, 5. 11) holdtes et Offermaaltid for Gud, hvori Aron og alle Israels Ældste kom og toge Deel 18, 12. Men da Jethro den følgende Dag saae Mose sidde som Dommer fra Morgen til Aften for at forkynde Folket Guds Dom i alle deres Anliggender, dadlede han dette som noget, der gik over een Mands Kræfter og tilraadte Mose en ny Orden, hvorefter han selv mere i Almindelighed skulde oplyse Folket om Guds Bud og Love og i de særegne Tilfælde kun forbeholde sig de vanskelige Sager til Afgjørelse, men derimod overlade de ubetydeligere og dagligt forekommende Sager til udvalgte gudfrygtige, sandhedskjærlige og uegennyttige Mænd, der skulde sættes til Formænd for Tusinde, for Hundrede, for Halvtredsindstyve og for Ti, rimeligviis i nedstigende Subordination og svarende til Hærens Inddeling som det meest Passende for et Folk, der endnu levede som i Krigsleir. Dette Raad fulgte Mose*) til Lettelse for sig selv og til Bedste for Folket. Denne Gang lod han Jethro drage hjem til sit Land 18, 27, men overtalede ham eller hans Broder Hobab, dersom disse ere to forskjellige Personer, senere til at følge med paa Vandringen fra Sinai og tjene Hæren som Veiviser s. 4 Mos. 10, 31. Vi see heraf, at ligesom i Ægypten saaledes i Ørken drog Guds Folk ogsaa Hedninger med sig og efter sig til Forjættelsens Maal.

---

*) 5 Mos. 1, 12 fgd. fortæller Mose udførligere uden at nævne Jethro som Ophavsmand, om Maaden, hvorpaa han med Folkets Samtykke og ved dets Hjælp fik denne Indretning sat i Kraft. Kritikens Indvendinger imod Overeensstemmelsen af begge Beretninger ere tilstrækkelig gjendrevne af Ranke (Untersuch. über den Pentat. II. S. 272).

Lovgivningen paa Sinai.

Efter at være brudt op fra Rephidim kom Israels Børn til Sinai Ørk og leirede sig der lige for Bjerget, hvilket skete i den tredie Maaned efter Udgangen af Ægypten „paa den samme Dag“ (nemlig da Maaneden begyndte) 19, 1. 2. jf. 4 Mos. 33, 15 (s. Hengstenb. Authent. d. Pent. II. S. 363). Fra den 15de i Nisan forløb saaledes indtil denne Dag 44 Dage, og der bliver endnu 6 Dage til Forberedelsen for Lovgivningen, saa at Pintsedagen, som er den 50de efter Paasken, kan falde sammen med Lovgivningsdagen ifølge den jødiske Tradition paa den 6te i Sivan d. e. den sjette Dag i 3die Maaned (s. Baumgarten I. S. 519, hvor Oppositionen imod Hengstenberg synes at være overflødig, da den 3die Nymaanetænding efter Hebræernes Regning falder sammen med den 1ste Dag i 3die Maaned). Forend vi nu nærmere betragte Lovgivningen paa Sinai, ville vi ved Hjælp af Stedets nyere Besøgere søge at gjøre Skuepladsen for denne overordentlige Begivenhed mere anskuelig for vore Læsere.

Den sinaitiske Halvøe er overskaaren paa Tvers fra Vest til Øst af en Bjergkjæde, som kaldes Dschebel-et-Tih. Omtrent midt paa den derved afskaarne Deel ligger den høieste Gruppe af Bjerge, hvortil Sinai hører, og som nu af Araberne kaldes Dschebel-et-Tur. Denne er adskilt fra Et-Tih først ved vide sandige Sletter og Dale og tilsidst ved en Kreds af lavere Bjerge, som fra Nordsiden indeslutter en med de tilstødende Klippedale forbunden aaben Slette, medens Sydsiden deraf begrændses ved selve den sinaitiske Bjerggruppe. Denne er isoleret ogsaa mod Vesten, hvor den store Slette El-Kåa strækker sig langs med Suezbugten indtil Sydspidsen af Halvøen. I den nordlige Deel af denne Slette have

vi alt seet, at Ørken Sin maa søges. Imod Øst og Syd er derimod den sinaitiske Gruppe forbunden med Havet ved mindre fortløbende Bjerghøider. De meest fremragende Punkter i Gruppen selv ere, foruden de mere afsides liggende: Dschebel Um=Schaumer mod Syd og Dschebel Serbâl mod Nordvest, de tvende berømte nær ved hinanden liggende Bjergtoppe, hvoraf den Forreste eller Nordligste kaldes Dschebel Musa (Moses Bjerg) og er bleven anseet for det egentlige Sinai, det Bageste eller Sydligste hedder Dschebel Katherin (Katharinebjerget) og er stundom bleven anseet for Horeb. Katharinebjerget er det høieste af alle og har efter Rüpells Beregning en Høide af 8063 Pariserfod over Havets Overflade, Mosebjerget derimod en Høide af 7035 Fod. Bjerget Serbâl, der ogsaa af Nogle er bleven gjort til Sinai for de mange sinaitiske Indskrifters Skyld, der her findes, og fordi det ligger nærmest for dem, som komme fra Ægypten og ved sin isolerede Beliggenhed falder meest i Øinene, er efter samme Beregning kun 6342 Fod høit.

Vi have allerede tidligere bemærket, at tværtimod den nuværende Brug af Navnene paa Stedet selv, der er grundet paa den klosterlige Tradition, har Mosebøgerne tydelig betegnet Horeb og Sinai ikke som to forskjellige Bjerge, men det Første som Navnet paa hele Bjergegnen og det Sidste som Navnet paa det enkelte Bjerg, Lovgivningens bestemte Punkt, hvorhos dog dette Bjergs Omegn ogsaa stadig kaldes Sinais Ørk. Dette har Hengstenberg ved at gjennemgaae de enkelte Skriftsteder, hvor Navnene forekomme, oplyst (s. Authent. d. Pent. II. S. 396), og Robinson er ved en nøiagtig Undersøgelse af Lokaliteterne kommen til det samme Resultat. Jeg vil anføre hans Ord: „Benævnelserne Horeb og Sinai blive i Pentateuchen brugt afvexlende for at betegne det Bjerg, hvorpaa Loven blev givet, og denne Omstændighed

har bestandig voldt Fortolkerne megen Møie. Den sædvanligste og nær liggende Forklaring er at ansee det Ene (Sinai) som det almindelige Navn for hele Gruppen og det Andet (Horeb) som Betegnelse for et enkelt Bjerg, omtrent ligesom de samme Navne blive brugt af Nutidens Christne. Saaledes bruge ogsaa Araberne Benævnelsen Dschebel-et-Tur for at betegne hele den indre Granitegn, medens de enkelte Bjerge, hvoraf den bestaaer, hedde Dschebel Kâtherin, Dschebel Musa o. s. v. Da jeg under mit Ophold i Klosteret anstillede Undersøgelser derom, kom jeg til en lignende Slutning, dog med en anden Anvendelse af Navnene, idet jeg anseer Horeb for det almindelige og Sinai for det særegne Navn. To Omstændigheder synes at begunstige denne Slutning. Den Ene er, at før og under Israeliternes Tog fra Aegypten til det Sted, hvor Loven blev givet, kaldes dette kun Horeb, just ligesom Araberne nu tale om Reisen fra Kairo til Dschebel-et-Tur, men under Hebræernes Ophold ved Bjerget bliver dette med en eneste Undtagelse*) kun betegnet som Sinai og efter deres Afreise igjen udelukkende kaldt Horeb. Den anden og vigtigste Omstændighed er, at medens Israeliterne havde leiret sig i Rephidim, erholdt Mose den Befaling at gaae med de Aeldste frem for Folket og slaae Klippen i Horeb for at faae Vand for Leiren. Den nødvendige Slutningsfølge deraf er, at en Deel af Horeb laae nær ved Rephidim, medens Sinai endnu var en Dagsreise bortfjernet derfra«**) (s. Robins. I. S. 197).

Bestemmelsen af det enkelte Bjerg, hvor Lovgivningen

*) Denne Undtagelse er 2 Mos. 33, 6: »Saa aflagde Israels Børn deres Prydelse fra Bjerget Horeb af.«

**) I de sildigere Skrifter af det gl. Test. bruges begge Navne, dog meest Horeb. I det Nye Test. forekommer kun Sinai, der ligesom nu var bleven et almindeligt Navn (s. Ap. Gjern. 7, 30. 38

sandt Sted, maa nødvendig være afhængig af den i Nærheden værende Plads for den store forsamlede Folkeskare, der havde stillet sig under Bjerget 19, 17. En saadan Plads have de Lærde ofte savnet, idet de holdt sig til det af Traditionen betegnede Middelpunkt for Begivenheden. Thi det egentlige Dschebel Musa ligger saa langt inde i Bjerggruppen, at man fra dets Top ikke seer nogen Slette, og ikke engang Bunden af de tilgrændsende Dale, ikke heller gives deromkring nogen Plads, hvor Folket havde kunnet forsamle sig (s. Robins. I. S. 172). Derimod findes et fuldkommen tilstrækkeligt Rum for Israels Leir og Forsamling paa Sletten Er-Râhah foran den bratte Forside af den Bjergryg, hvoraf Dschebel Musa danner den ophøiede Baggrund, og som nu kaldes Horeb, men efter Robinsons Mening er det egentlige Sinai. Hans Ankomst til denne Slette gjennem det snevre og steile Bjergpas Nukb-Hawy beskriver han selv saaledes: Vi kom forbi en lille Kilde med godt Vand, bag hvilken Dalen efterhaanden udvider sig, og Grunden bliver mindre ujævn. Her viste sig først for os de indre og høiere Spidser af Sinais store Kreds, sorte, vilde, øde Toppe, og idet vi gik videre, traadte den mørke truende Forside af Sinai selv (de Christnes nuværende Horeb) os imøde. Vi gik endnu bestandigt jævnt opad, og Dalen udvidede sig mere, men endnu var Alt en øde Ørken. Senere var der nogle Buske at see deromkring, og en lille Leir af sorte Telte viste sig til Høire, med græssende Kameler og Geder og nogle Esler, som hørte til Klo-

---

Gal. 4, 24. 25). Det Samme er Tilfældet i Josephus's Skrifter. Især efter Korstogene have de Reisende vaklet i Benævnelsen af de enkelte Bjergspidser med Navnene Horeb og Sinai. I Aaret 1722 var den nuværende Brug, hvorefter Dschebel-Musa bliver kaldt Sinai og den nordlige Deel af samme Bjergryg Horeb, allerede indført (s. Robins. I. S. 427 fgd.).

steret. Egnen, som vi nu havde gjennemvandret, erindrede mig meget stærkt om Bjergene omkring Jishavet i Schveits. Jeg havde endnu aldrig seet et vildere og ødere Sted. Efterhaanden udvidede Dalen sig stedse mere, steg høiere op og var fuld af Buskads og Urter, paa begge Sider indesluttet af høie Granitbjerge med vilde adsplittede Spidser, tusind Fod høie, medens Horebs brede Klippevæg hævede sig ligefor os. Saavel min Ledsager som jeg brød uvilkaarlig ud i de Ord: „Her er Plads nok for en stor Leir“. Saasnart vi vare oppe paa Høiden eller Vandskillet, laae en skjøn jævn Slette for os, som efterhaanden sænkede sig imod Syd-Sydost og var indesluttet af raae ærværdige Bjerge af mørk Granit: vilde nøgne spaltede Spidser og Kamme af ubeskrivelig Høihed. Omtrent en halv Times Vei videre frem sluttede Horebs kjække høie Væg, som i truende Majestæt hæver sig lodret til en Høide af 1200 til 1500 Fod, det Hele. Det var en herlig ophøiet Omegn, ganske uventet, og hvoraf vi endnu aldrig havde seet noget Lignende; de Tanker, som i dette Dieblik gjennemtrængte vore Sjæle, vare næsten overvældende. Eftersom vi gik videre fremstillede sig nye interessante Punkter for vore Blikke. Paa venstre Side af Sinai trækker en dyb snever Dal sig videre mod Syd-Sydost imellem høie Klippemure, som om den var Fortsættelsen af Slettens sydøstlige Krog. I denne Dal, omtrent en halv Times Vei derind, ligger Klosteret. Det dunkle Grønne af dets Frugttræer og Cypresser smiler Vandreren allerede langt borte fra imøde — en skjøn Oase midt i det gyselige Øde. Ved den sydvestlige Vinkel af Sletten træde Klipperne tilbage og danne en Indbøining eller fri Plads, der trækker sig endnu videre fra Sletten imod Vesten. Fra denne Indbøining gaaer der en lignende Dal henad Sinais Vestside. Denne Dal hedder El-Ledscha og løber parallel med den, hvori Klosteret ligger.

Her staaer det forladte Kloster El-Arbain med sin Have af Oliven- og andre Frugttræer; fra Sletten kan det ikke sees. En tredie Have ligger ved Udløbet af El-Ledscha og en fjerde endnu mere vestlig i den nys nævnte Indbøining. Hele Sletten hedder Wadi-er-Râhah og Klosterets Dal kjende Araberne under Navn af Wadi-es-Schueib d. e. Jethros Dal. Da vi gik videre, hævede Horeb sig som en Muur foran os. Man kan gaae ganske nær til dets Fod og berøre Bjerget. Tæt foran Foden er det dybe Leie af en Bæk, hvorigjennem Vandet i Regntiden gaaer fra El-Ledscha og fra Bjergene rundt omkring Indbøiningen tværs over Sletten mod Østen. Dette er Begyndelsen af Wadi-es-Scheikh, som siden løber gjennem en Aabning af de østlige Klipper, en skjøn, bred Dal, som danner den eneste beqvemme Adgang til Sletten og til Klosteret. Medens vi skred over Sletten, bleve vi meget grebne deraf, at vi her saa uventet fandt et Sted, som saa ganske passer til den bibelske Fortælling om Lovgivningen. Ingen Reisende har beskrevet denne Slette, ingen nævnet den uden i flygtige og almindelige Udtryk, maaskee fordi de Fleste naaede Klosteret paa en anden Vei uden at gaae over den og maaskee ogsaa af den Grund, at hverken Sinais høieste Top (nu kaldet Dschebel Musa), eller den endnu høiere Spidse St. Katharina er synlig fra noget Sted paa Sletten" (Robins. I. S. 144 fgd.).

Siden maalte Robinson denne Slette og fandt, at den kunde anslaaes til to engelske geographiske Miil i Længden og een til to Trediedele Miil i Breden eller et Fladeindhold af omtrent een engelsk Qvadratmiil. „Dette Rum, vedbliver han, bliver næsten fordobblet saavel ved den ofte nævnte Indbøining i Vesten som ved den brede jævne Flade af Wadi-es-Scheikh i Østen, som i ret Vinkel løber ud fra Sletten og paa samme Maade kan sees fra Forsiden og Toppen af det

nuværende Horeb. Denne Undersøgelse overbeviste os om, at her var Rum nok for at tilfredsstille alle den bibelske Histories Fordringer, hvorefter Israeliterne her vare forsamlede for at modtage Loven. Ogsaa kan man ret vel indsee det Passende i hiin Befaling at gjøre et Hegn omkring Bjerget for at nemlig hverken Mennesker eller Dyr skulde komme det nær 19, 12. 13. Leiren „ligefor Bjerget“ 19, 2 kan, som allerede forhen antydet, have bestaaet af Hovedqvarteret for Mose, de Ældste og en Deel af Folket, medens de Øvrige med deres Hjorder vare spredte i de nærliggende Dale“ (Robins. I. S. 156 fgd.).

Efter at have undersøgt Sletten foran Bjerget, besteg Robinson dette selv, men fandt sig paa Toppen af Dschebel Musa, der ligger næsten en Miil (1½ Stunden) borte fra Sletten og ganske afskaaret derfra ved mellemliggende Klippespidser, saa lidet tilfredsstillet, at han til Trods for de mange Aarhundreders Tradition*) blev overbeviist om, at Mose aldrig har havt noget at gjøre med den Bjergtop, som nu bærer hans Navn**). Derefter banede han sig med stor Møie

*) „Bibelens Beretning, siger Rob. ved denne Leilighed, og den klosterlige Tradition ere to meget forskjellige Ting, og medens den Første er saa bestemt og nøiagtig, at Bibelen paa vor hele Reise tjente os som den bedste Veiviser, viste den Sidste sig for os et blot sædvanlig, men næsten regelmæssig som grundløs Opdigtelse.“

**) Dette turde dog maaskee være for meget sagt, da det vel kunde være, at Lovgivningen selv foregik paa een af de nærmere Bjerghøider, men at den fjærnere og øverste Top var Stedet, hvor Mose opholdt sig de 40 Dage og Nætter i nærmere Samfund med Herren 24, 18. Den idetmindste 1500 aarige Tradition, som Robinson med en vis Ærbødighed nævner S. 172, kunde saaledes forsaavidt beholde Ret, at Dschebel Musa bliver Toppunktet

Vei til den ikke før besøgte høieste Spidse i Forgrunden af Sinais Bjergryg ved Navn Râs-es-Suffafeh, hvorfra en snæver Spalte løber hen imod Sletten, saa at Bjerget ogsaa herfra kunde bestiges. Paa Toppen af denne Høide fandt han sig herlig lønnet for den besværlige og farlige Opstigning ved Udsigten, som her aabnede sig for ham. „Hele Sletten Er-Râhah, siger han, med de nærliggende Vadier og Bjerge laae udbredt for vore Fødder, medens til Høire Vadi-es-Scheikh og til Venstre Indbøiningen, men begge forbundne med Sletten og bredt udløbende derfra, udvidede Sletten næsten til det Dobbelte. Vor Overbeviisning befæstede sig, at her eller paa een af de nærliggende Klippetoppe var Stedet, hvor „Herren nedfoer i Ilden" 19, 18 og forkyndte sin Lov. Her laae Sletten, hvor hele Folket kunde forsamle sig, her stod Bjerget, som man kunde komme saa nær, at man kunde røre ved det, naar det ikke var forbudt, her var ogsaa Bjergspidsen, hvor alene Lynilden og den tykke Sky kunde blive synlig, og Tordenen saavelsom Basunens Lyd blive hørt, da „Herren steg ned for hele Folkets Øine paa Sinai Bjerg" 19, 11. Vi hengav os til Indtrykket af den ærefrygtbydende Begivenhed og læste med en Følelse, som aldrig vil udslettes, den ophøiede Fremstilling af Optrinet og de Bud, som der ere givne, i Grundterten, saaledes som de ere nedskrevne af den store hebraiske Lovgiver selv" (Robins. I. S. 171 fgd. og 175 fgd.). Resultatet af Robinsons Undersøgelse bliver da, at Sletten Er-Râhah er Stedet, hvor Israels Menighed var forsamlet, og det derover fremragende Bjerg, det nuværende Horeb, Lovgivningens egentlige Sted. „Efter lang Prøvelse

---

for Lovgivningens Bjerg, skjøndt ikke det Punkt, hvor den med Lovgivningen forbundne Aabenbarelse af den guddommelige Lovgiver blev øiensynlig for Folket.

og Forskning, bemærker Robinson endnu en Gang, vare vi fuldkommen overbeviste derom, at der paa intet Sted af Halvøen og idetmindste ikke omkring nogen af de høiere Bjergspidser gives et Sted, som paa nogen Maade saa ganske svarer til den historiske Fortælling og de ved Begivenheden Stedfindende Omstændigheder, som dette. Men jeg har nøie fremsat Enkeltheiderne, fordi tidligere Reisende kun overfladisk have berørt dette Punkt, og fordi det indtil denne Dag er en sædvanlig Mening blandt de Lærde, at der ikke gives nogen fri Plads mellem disse Bjerge. Vi vare overraskede og glade ved her i det Indre af disse mørke Granitklipper at see den skjønne Slette udbredt foran Bjerget. Jeg veed ikke, naar en stærkere Bevægelse nogensinde er faret igjennem mig, end da vi første Gang drog over denne Slette, og, medens Horebs dunkle Klippevægge i høitidelig Majestæt steg op for vore Blikke, Overbeviisningen kom over mig, hvor fuldkommen hele Skuepladsen passede til de Diemeed, for hvilke Israels store Lovgiver havde udvalgt den. Mose har uden Tvivl i de 40 Aar, da han vogtede Jethros Faar, ofte vandret over disse Bjerge og var ligesaa godt bekjendt med Dalene og de dybe Grunde som de nuværende Arabere. I ethvert Tilfælde havde han besøgt Stedet, hvorhen han skulde føre sit Folk 2 Mos. 3, 1, dette Adytum midt i Granitomgivelsens store Kreds, forsynet med en eneste ikke besværlig Indgang, et hemmeligt helligt Sted afsluttet fra Verden ved eensomme øde Bjerge*)."

*) If. Raumer S. 31: „Fra Rephidim droge Israeliterne ind i Sinais Ørken og leirede sig ligefor Bjerget Sinai, sandsynligviis i den mellem himmelhøie Klipper indesluttede Slette, ved hvis sydlige Ende Kathrineklosteret ligger. I denne eensomme ved Ørkenen Et-Tih og Havet fra den øvrige Verden afsondrede Bjergegn gav Herren fra Sinais Top Loven til det Folk, som han havde udvalgt af alle Folk, at det eensomt og afsondret fra Ver-

(Robinſ. I. S. 195 fgd.). Til dette Sted nærmede Israeliterne ſig ſandſynligviis gjennem Wadi Feiran og traadte gjennem den øverſte Deel af Wadi-es-Scheikh ind paa Sletten, og fra det af os antagne Rephidim til Leirpladſen „ligefor Bjerget“ 19, 2 var, ſom vi alt have ſeet, for dem en fuldkommen Dagsreiſe.

Endnu vil vi, ſkjøndt med Gjentagelſe af noget Foregaaende, tilføie en ſammenfattet Beſkrivelſe af Sinais Bjergegn, ſom uddraget af de forſkjellige Reiſendes Beretninger, men maleriſk udført findes i en ſmuk lille Bog: „das heilige Land und die angrenzenden Landſchaften in anſchaulichen Schilderungen dargeſtellt von F. Bäßler, Merſeburg 1846“ S. 111 fgd.: „I ſælſomme Omrids, mørke og truende ſtige Sinais Forbjerge, ligeſom Udenværkerne af en kjæmpemæsſig Klippefæſtning fra 800 til 1000 Fod i Høiden ſteilt og vildt kaſtede imellem hinanden, ſom om de vilde forbyde enhver Adgang til den indre Helligdom. Dybere inde i Bjergegnen give Sandſteenmasſerne af disſe ydre Volde Plads for Grønſteen, Porphyr og Granit. Sværtede af Solens Brand, ſønderrevne ved Uveirſtormenes Magt, ſnart overhængende og bydende hinanden Panden ſom to Kæmpere, ſnart i rolig Majeſtæt lodret opreiſte udvikle Urbjergets Klipper immer vældigere og underligere Former: kjæmpemæsſige Pyramider, afbrudte Kegler, Spidſer og Kupler. Over Granitvæggenes rødbrune Flader ſeer man hiſt og her vilde Striber af mørkeblaa Staalfarve, ligeſom om Lynet havde gjennemløbet ſin Ildbane derpaa, ſom om Guds Finger havde ſkrevet ſit uudſigelige Navn paa disſe Urverdenens Steentavler. Men ogſaa Menneſkehænder have efterladt Spor af deres længſtforſvundne

---

den ſkulde være Hans hellige Eiendomsfolk, Førſtegrøden i Folkenes Opſtandelſe til Gjenfødelſe.“

Tilværelse paa de Sinaitiske Klipper. I mange Dale, især i Vadi Mokatteb d. e. den bestrevne Dal løbe sælsomme Indskrifter*) med indblandede Tegn af Kors, Kameler, Bjergge-

---

*) Disse sinaitiske Indskrifter, hvoraf allerede Pococke og Niebuhr have givet ufuldkomne Aftegninger, Seetzen og Burckhardt bedre, findes paa alle Veie, som fra Vesten føre til Sinai og sydlig indtil Staden Tur; paa Bjerget Serbal findes de i Mængde lige indtil Toppen, hvoraf man har sluttet, at dette Bjerg i ældre Tid har været anseet om ikke for Sinai, saa dog for et helligt Sted, — derimod ikke paa Dschebel Musa eller det nuværende Horeb, paa Katharinebjerget eller i Klosterdalen og ikke en Eneste Østen for Sinai. Det største Antal Indskrifter sees i Vadi Mukatteb, hvorigjennem den sædvanlige Vei gaaer til Sinai, inden man kommer til Vadi Feiran, den Samme, som Israeliterne rimeligviis have fulgt. I Vadi Mukatteb staae de i Tusindviis især paa saadanne Steder, som frembød beqvemme Hvilepunkter for Reisende og Pilgrimme i Middagsheden. Cosmas omtaler dem først i Aaret 535 og anseer dem for de gamle Hebræeres Arbeider, og den Tids Jøder meente at kunne læse og forklare dem som efterladte Notitser af enkelte Personer om deres Reise. Endnu i forrige Aarhundrede ansaaes de almindelig for israelitiske Mindesmærker. I den nyeste Tid har man derimod tilskrevet christelige Pilgrimme dem i det 4de Aarhundrede paa deres Reise fra Ægypten til Sinai. En Professor Beer i Leipzig skal fornylig (1839) have fundet Nøglen til Skrifttegnenes Læsning uden dog at have faaet meget ud af Indholdet. Man seer kun, at det er semitiske Navne ledsagede af Ord som שלם Fred, ברוך velsignet, כהן Præst o. s. v. Beer mener, at de hidrøre fra Nabathæerne og ere de eneste Levninger af det Sprog, som taledes i det Petræiske Arabien, førend det Arabiske udbredte sig der. Enkelte lignende Indskrifter skulle være fundne i Nærheden af Vadi Musa og Petra — ogsaa i Ægypten og i Steenbruddene ved Kairo og i Granitbruddene ved Asvan. Den historiske Sammenhæng er vistnok vanskelig at udrede, saalænge man ikke kjender mere til deres Indhold, men som en høist mærkværdig Kjendsgjerning, bemærker Ro-

der og Kæmpere langs med Steenvæggene, men ingen har endnu kunnet udlægge disse Træk, ingen forstaaer Sproget, som de tale; thi Alt imellem disse Bjerge er stort, ophøiet, fuldt af Ahnelser, Erindringer og Gaader. Sinais Dale ere for en Deel øde og tomme, belagte med uhyre Steenblokke og nedrullede Klippestykker eller bedækkede med Flyvesand, andre derimod ere frugtbare og vel forsynede med Vand og gjøre denne Bjergegn i tørre Sommere til et Tilflugtssted for alle Beduiner paa Halvøen.' I Vinterstrømmenes Leier voxe Buske og Græs nok for et vandrende Hyrdefolks Hjorder, og ædle Urter, som under Menneskets Fødder udaande den sødeste Duft, gjør mangen ophøiet Dal til en vellugtende Urtehave. Som et Plantebælte snoer den herlige Feirandal sig gjennem de vestlige Bjergstrækninger. Der blomstrer Kongelyset paa solbare Høie, høistammede Daddelpalmer træde selskabelig sammen ved Kilden, pragtfulde Sommerfugle af usædvanlig Størrelse gjøgle i den klare Luft, og medens Pilgrimmens løsladte Kameel begjærlig gnaver paa Lyngen, lokker en Honningluft ham selv ind i det træhøie Tamariskebuskads, ved hvis Grene Mannaet hænger som stivnede Dugdraaber og glindsende Perler. Udaf Feirans yndige Grunde træder man ind i Scheikhdalen, som i en viid Bue omkredser Nordsiden af den indre Bjergegn og ligesom en Triumphvei fører op til Foden af den høieste Top. En bred skjøn Slette Wadi Er-Râhah danner Forpladsen til det hellige Bjerg. Den er beklædt med Buske og Urter, men nøgne med

---

binson, maa det altid ansees, at man her blandt de eensomme Bjerge finder et Alphabet paa Klipperne, der ved Tusinder af Indskrifter bevise sig som meget udbredt, medens der andetsteds maaskee ikke er et Spor tilbage deraf (s. Robins. I. S. 210 fgd. og S. 428 fgd.).

absplittede Spidser og spaltede Kamme indeslutte Granitbjergene dette Rum, og over dem alle rager i høitidelig Majestæt Horebs dunkle steilt opstigende Forvæg. Fra Siden fører en snæver Klippespalte op til Ryggen af Bjerget i et dybt af Buske, Slaaentræer og duftende Ysop grønt smykket Bækken, omkring hvilket tolv majestætiske Bjergspidser staae som alvorlige Vægtere for det Allerhelligste. Dette er, hvis ikke alle Mærker skuffe, Stedet for Moses Lovgivning. Wadi Er-Râhah var Israels Skole i Ørken. Her og ellers intetsteds i den vildt slyngede Forvirring af de Sinaitiske Dale træde Bjergene vidt nok fra hinanden for at give Rum for den meest Storartede af alle Folkeforsamlinger; her kunde Israels Tusinder for ne sig i een Leir, da de „vare dragne ud fra Rephidim og leirede sig i Sinai Ørk ligefor Bjerget“ 19, 2. Ved den sydlige Rand af denne Slette kan man træde tæt hen til Bjergets steile Skrænt og med Haanden „røre dets Ende“ 19, 12. 13, hvorved det bliver begribeligt, hvorfor den præstelige Lovgiver maatte beskjærme det for Menneskers og Dyrs vanhellige Berørelse ved et Hegn 19, 23, førend han „førte Folket ud af Leiren for at møde Herren og stillede dem under Bjerget“ 19, 17, paa hvis Klippetinde Jehovas Majestæt for Folkets Øine „foer ned med Torden og Lynild og en tyk Sky“ 19, 18. 20, 18. Og selv den smalle Klippesti synes endnu at være forhaanden, paa hvilken den Guds Mand steg op fra Sletten og „gik ind i Dunkelheden, hvor Gud var“ 20, 21. Hvor nøie stemme alle de enkelte Træk i dette Landskab overeens med den Mosaiske Beretning!“

Paa det her beskrevne Bjerg var det, at „Mose steg op til Gud, da Herren kaldte paa ham fra Bjerget“ 19, 3, hvor formodentlig Skystøtten havde leiret sig, medens Folket slog Leir foran Bjerget. Og Mose fik nu Befaling til i Herrens

Navn først at minde Israels Børn om de underlige Maader, de Ørnevinger, hvorpaa Herren havde ført dem til sig 19, 4 paa et Sted, hvor han nu paa overordentlig Viis vilde aabenbare sig for dem og handle frit med dem om deres Forhold til Ham. Dette skulde bestaae i en Pagt med Herren, som de, efter at have hørt hans Røst, frivillig skulde holde og derved fremfor alle Folk blive hans Eiendomsfolk, hvem al Jorden hører til, et Kongerige af Præster med Hensyn til de andre Folk, som igjen ved dem skulde føres til Gud, et helligt Folk (baade for Gud og Mennesker) 19, 6. Disse Herrens Ord overbragte Mose som Midler til Folkets sammenkaldte Ældste, og disse rimeligviis igjen til hele Folket, der eendrægtigen svarede, at Alt, hvad Herren talede, vilde de gjøre 19, 8. Med Svaret vendte Mose tilbage til Herren. Anden Gang talede Herren til Mose, bebudede sin Aabenbarelse i en tyk Sky og lovede, at Folket selv skulde høre ham tale med Mose for siden des fuldkomnere at troe denne, naar han fremtraadte som Midler 19, 9. Dernæst fik Mose atter et Budskab til Folket, der skulde indpræge dem Herrens Hellighed i Modsætning til det vanhellige Menneske, ligesom det første Budskab hans Kjærlighed i Forhold til det udvalgte Folk. Derfor maatte de ved Renselser og Afholdenhed 19, 15 i to Dage berede sig til at møde Herren paa den tredie og dog vogte sig nøie og ved et opført Hegn hindres fra at komme ham saa nær, at de rørte ved hans hellige Bjerg, en Berørelse, der maatte koste baade Mennesker og Dyr Livet 19, 12. 13. Kun indtil Skrankerne turde Folket bestige Bjerget, naar Basunens Klang forkyndte Herrens Nærværelse. Allerede om Morgenen paa den tredie Dag var der Torden og Lynild og en tyk Sky paa Bjerget tilligemed en meget stærk Basunelyd, der betegnede Herren som de himmelske Hærskarers Gud, ligesom Naturens Stemmer udraabe ham som dens

Herre. Forfærdet føres Folket ud af Leiren og stiller sig under Bjerget. Og hele Sinai Bjerg røg, fordi Herren foer ned paa det i Ilden, Røgen stod op af det som af en Ovn, hele Bjerget bævede, og Basunlyden blev jo længere jo stærkere, indtil, som Ranke forestiller det (II S. 41), den vældige Tone blev til et artikuleret Ord, hvormed Gud selv svarede Mose gjennem Tordenen 19, 19. Indtil Bjergtinden steg Herren ned og kaldte Mose derop, men kun for at byde ham atter stige ned og paaminde baade Folket og dets paa patriarkalsk Viis selvvalgte Præster om ikke at styrte sig selv i Ødelæggelse ved at trænge sig nærmere 19, 23. 24. Siden maatte han tilligemed den af Herren bestemte Præst Aron stige op igjen. Men da Mose nu var steget ned med denne Advarsel, begyndte Herren at tale i hele Folkets Paahør.

De Ord, som Herren saaledes talede, efter at have nævnet sit Navn som den, der havde udført Israel af Ægyptens Trællehuus 20, 2, vare de bekjendte ti Budord. Disse bestemme Menneskets Forhold til Gud og til Næsten i Tanke, Ord og Gjerning saaledes, at der, som Hengstenberg bemærker, først skrides frem fra det Indvortes til det Udvortes 20, 3—11 og dernæst igjen fra det Udvortes til det Indvortes 20, 13—17 med Omfattelse af det hele Menneske, der i Kjærlighed maa overgive sig til den eneste sande, men usynlige Gud for i Kjærlighed at blive forbunden først med de Mennesker, som paa særegen Maade ere satte i Guds Sted 20, 12 og dernæst med alle dem, som bære hans Billede paa Jorden (s. Hengstenb. Authent. d. Pent. II. S. 603 fgd.) Ordene vise tilbage paa det Foregaaende, som Israels Børn alt havde erfaret under Herrens Styrelse og Opdragelse i Ægypten og hidindtil, men vise tillige fremad paa det Tilkommende, som var dem forjættet (s. Ranke I. S. 85). Som en nidkjær Gud forkynder Herren sig selv i sit Forhold til

sit eget Folk, ligesom han alt har beviist sig saaledes i Kampen for dette Folk, og truer med fortsat Straf over dem, som ikke vil lyde ham, fordi de hade ham 20, 5, medens han derimod lover evig Miskundhed (i tusinde Led) imod dem, som elske ham og derfor holde hans Bud 20, 6. Ingen anden Guds Tilbedelse vil han taale, ei heller noget selvgjort Skabningen tilhørende Billede af den Hellige og Usynlige 20, 3, 4. Navnet, hvormed han ikke synlig, men hørlig har aabenbaret sig, skal holdes helligt under Trudsel med Straf over Vanhelligeren 20, 7, Hviledagen, som Herren fra Skabelsen af har indstiftet, skal kommes ihu og helliges 20, 8 fgd. Fader og Moder, som de, der af Gud ere satte over Børnene, og ved hvem disse erholde af Gud baade Livet og dets Opholdelse, skulle æres, og til denne Orden i det naturlige Liv knyttes først (s. Ephes. 6, 2) Løfte om jordisk Velfærd og langt Liv i det forjættede Land 20, 12. Den almindelige Menneskekjærlighed fordres dernæst beviist i Gjerningen med Hensyn til Næstens Liv 20, 13, Livsforplantelsen ved Ægteskabet 20, 14 og Livsopholdelsen formedelst Eiendom 20, 15, i Ord ved Afholdelse fra ethvert falsk Vidnesbyrd mod Næsten, og i Tanke under Bekæmpelse af enhver Begjæring imod Næstens Ret.

Denne var Loven, hvis Hovedsum Herren har angivet at være de tvende store Kjærlighedsbud, hvoraf det Ene er ligesom det Andet, fordi de ei kan skilles ad i Menneskehjertet. Men at Kjærligheds Bud ogsaa er Helligheds Bud, og at den guddommelige Hellighed og Retfærdighed har noget Forfærdeligt for den menneskelige Syndighed og Vanhellighed, det følte Folket ved Foden af det rygende og bævende Bjerg under Tordenen og Ildblussene og Basunskraldene, og veg tilbage og stod langt borte 20, 18, saaledes som det beskrives i Sangværket:

Guds Røst var som Himmelens Torden
Med Klang dog som klarest Basun,
Med Gjenskrald det dundred' i Jorden,
I Flamme stod Sinais Tind.

Da rystede Folket som Løvet,
De flygted' med Iil og med Skrig:
Ei Tordneren tale til Støvet,
Vi knuses, vi kvæles, vi døe!

O Moses! en Mægler du være
Imellem Jehovah og os!
Hans hellige Lov du os lære!
Dit Bud vil vi lyde som Guds.

Mose bød Folket, der bad om hans Mellemkomst, ikke at frygte, da Guds Hensigt med denne Prøve kun var at indjage dem gudelig Frygt for at synde. Dog stod Folket endnu langt borte, da Mose, som under Lovens Forkyndelse havde været hos Folket, igjen gik ind i Dunkelheden, hvor Gud var 20, 21, og denne Ærefrygt, som iøvrigt bliver billiget af Herren 5 Mos. 18, 17 og under Lovens Aag ikke kan være uden Frygt og Bæven, skal endnu navnlig ved Sinai Bjerg komme over Israeliterne. Schubert blev, da han saae Toppen af Bjerget i Solens fulde Glands grebet af en Medfølelse af den Frygt, som afholder Israels Folk indtil vore Dage fra at bestige Sinai, „thi, siger han, som det blev os forsikkret i Jerusalem, vover endnu ingen strængttroende Jøde „at stige op paa Bjerget eller røre ved dets Ende", saa dybt har Mindet om hine Timer indpræget sig det under Loven staaende Folk" (Schubert II. S. 315).

Det Første, som Herren strax efter Lovens høitidelige Forkyndelse bød Mose at minde Israels Børn om, var næst efter hvad de havde seet, at Herren havde talet med dem af

Himmelen, den Grundsætning intet at sætte jævnsides Ham og derfor ingen Guder gjøre sig af Guld eller Sølv eller noget andet jordiskt Stof 20, 22. 23. Derimod maatte de nok have en udvortes Gudsdyrkelse, som alt Patriarkerne havde havt med Brændoffre og Takoffre af deres Faar og Øxne for derved at bevare Samfundet med den Himmelske. Dertil skulde de foreløbig bygge et Jordaltar, eller om det blev et Steenaltar, af uhugne Steen, thi naar Meiselen gik over det, var det vanhelliget 20, 25. Det midlertidige Offersted skulde være, i Lighed med Abrahams, Isaks og Jakobs simple Altre og forskjelligt fra de kunstige og med Billedværk prydede Bygninger af samme Art, der hørte til Ægypternes og andre Hedningers Afgudsdyrkelse*). Mennesket i sin naturlige Vanhellighed maatte ikke mene ved sin Kunst ligesom at kunne hædre den hellige Gud. Derfor turde der heller ikke være Trapper op til Alteret, saa at ved dets Bestigelse Menneskets Blusel blev blottet over det 20, 26. Overhovedet skulde Israel vide, at et saadant Sted for Gudsdyrkelsen kun kunde være foreløbigt, da Herren selv vilde vælge det Sted, hvor han vilde lade sit Navn ihukomme og komme til sit Folk med Velsignelse 20, 24. Derom bemærker Ranke I. S. 88: „Af den Befaling at bygge et Altar af Jord viser det sig, at det hellige Telt dengang endnu ikke var oprettet, hvorhos

---

*) Ægypterne vare berømte for deres Kunstfærdighed i at tilhugge og sammensætte Qvadersteen. En saadan Tilberedelse forestilles i eet af Thebens Gravmæler. Nogle Arbeidere staae der, som jævne Stenenes Overflader med Meisler af forskjellig Form, andre undersøge, om Qvadraturen er fuldstændig. Denne Nøiagtighed anseer Rosellini for een af Hovedgrundene til de ægyptige Monumenters Varighed (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 219). Men hos Israeliterne maatte Kunsten ikke anvendes uden paa det, Herren selv havde anordnet og helliget. Ikke heller skulde deres Gudsdyrkelses Steder endnu være af blivende Art.

det dog ikke maa oversees, at disse Love pege hen paa Oprettelsen af en Helligdom. Allerede Ordene 20, 24: „Paa ethvert Sted, hvor jeg lader mit Navn ihukomme“ o. s. v., tyde hen derpaa, at Jehovah selv forbeholder sig Bestemmelsen af Stedet for hans Dyrkelse, altsaa ogsaa af Helligdommen. Endnu meget bestemtere tyder dog den Befaling, at alt Mandskab tre Gange om Aaret skal fremstille sig for Herren den Evige med Offergaver 23, 14—17 hen paa Oprettelsen af en for hele Folket fælleds Helligdom. Ja det Antydede bliver ganske bestemt nævnet V. 19, hvor det bydes Israeliterne at bringe Førstegrøden af Landets Frugter til Herrens deres Guds Huus.“

Foruden det allerede Anførte sluttede sig strax til den egentlige Lov en Række af lovmæssige Bestemmelser (מִשְׁפָּטִים) og Anvendelser paa de forskjellige Forhold og Tilfælde i Livet under Forudsætning af forekommende Brud paa Loven. Sindrigt og maaskee ikke uden Grund antager Baumgarten efter Bertheau en fortsat dekalogisk Orden i disse Lovbestemmelser i Lighed med de første ti Budord, idet han finder ti Love om Trælle og Trælqvinder 21, 2—11, ti Love om Mord og Lemlæstelser imellem Mennesker 21, 12—27, ti Love om Krænkelse paa Eiendom 21, 28 — 22, 16, ti Love om Ting, hvorved Hensyn til Herren griber ind i det ydre Liv 22, 18—31, ti Love om Kjærlighed og Retfærdighed i Forhold til Undertrykte og Forladte 23, 1—12, ti Love om de tre store Høitider og hvad dertil hører 23, 13—19, saa at der, de ti første Bud iberegnet, bliver en „Lovgruppe“ af 7 Tidelinger, der, fulgt af Forjættelser 23, 20—33, hvori man ligeledes har fundet Fuldendelsens Tital, gaaer forud for Lovpagtens endelige Slutning. Vi kan her ikke indlade os paa Drøftelse af de enkelte Love, men ville kun ved at nævne de tilføie nogle Oplysninger.

Naar der 21, 7 tales om, at en Mand sælger sin Datter til Tjenerinde, saa viser det Følgende, at her menes Salg til Hustru af anden Rang, saaledes som Hagar var Abrahams Hustru og dog tillige Tjenesteqvinde, og som det endnu er hyppigt i Orienten. Medens derfor i Almindelighed de samme Regler gjælde for Slaver og Slavinder s. 5 Mos. 15, 12—17, saa gjøres her en Undtagelse, idet en saadan til Medhustru solgt Qvinde enten slet ikke skal frigives, naar nemlig hendes Herre enten selv beholder og behandler hende som Hustru eller trolover hende med sin Søn 21, 9 — eller ogsaa skal frigives uden at vente paa Frigivelsesaaret, da Herren, naar han ikke finder Behag i hende, maa lade hende løskjøbe igjen af hendes Paarørende 21, 8 eller, naar han nægter hende de ægteskabelige Vilkaar, sætte hende i Frihed uden Erstatning 21, 11. Der er saaledes ingen Modsigelse imellem Bestemmelserne i 2den og 5te Mose Bog i denne Henseende (s. Hengstenb. Authent. d. P. II. S 438 fgd).

Af Gjengjældelsens strænge Ret 21, 12. 23. 24 sees, hvor langt den guddommelige Lovgivning er fra de nyere Theorier om Straf kun for at afskrække og forbedre. Dog er Erstatning paa anden Maade endogsaa for Livet ikke udelukt i alle Tilfælde. Udtrykkelig blive Bøder for et Menneskeliv her kun bestemte 21. 30, naar en Oxe har stanget en Tjener eller Tjenesteqvinde ihjel. Men af 5 Mos. 35, hvor Anordningen gives om Fristæderne for ufrivillige Drabsmænd, (hvilken nærmere Bestemmelse allerede her loves 21, 13), og hvor det forbydes at tage Mandebod for et vitterligt Mord, sees, at denne Bod i Almindelighed fandt Sted, ligesom det ogsaa endnu blandt Arabere og andre østerlandske Folk i Almindelighed staaer Blodhævneren og hans Familie frit for at tage mod Mandebod. Paa nærværende Sted er Talen

ogsaa om andre voldsomme Fornærmelser, Slag, Lemlæstelser, og Reglen er ogsaa her: Liv for Liv, Øie for Øie, Tand for Tand o. s. v. 21, 23 fgd. Men det følger af sig selv, at anden Erstatning ogsaa her fandt Sted, saa at man kunde løskjøbe sit Øie, Tand o. s. v. for en vis fastsat Priis. Saaledes have ogsaa Araberne bestemte Løsepenge for alle haandgribelige Fornærmelser, som ikke drage Døden efter sig. Burckhardt siger: „Alle fornærmelige Udtryk og alle Voldsgjerninger, et nok saa simpelt Slag og et Saar, hvoraf kun en Draabe Blod flyder, have deres bestemte Priis."

Ved Bestemmelsen af Erstatning for Brandskade paa Korn, som ligger i Stak eller staaer paa Roden, af den, der stak Ild paa 22, 6, sigtes uden Tvivl til den i Orienten almindelige Skik at sætte Ild paa det tørre Græs før Begyndelsen af Regntiden, hvilket med Rette ansees for at befordre næste Aars Grøde, men maa foretages med megen Forsigtighed, da Græssets og Buskenes Tørhed efter Sommerheden er saa stor, at den antændte Ild ikke let kan standses, hvor den finder nogen Næring og saaledes kan komme til at anrette stor Skade.

Naar det tillades at tage Næstens Klædebon i Pant for Laan, men ikke at beholde det længer end til Sol gaaer ned, „fordi det er hans eneste Skjul for hans Legeme, det Klæde, hvorpaa han skal ligge" 22, 26. 27, saa viser dette atter hen til een af de østerlandske indtil denne Dag uforandrede Sædvaner, idet man maa tænke sig det omtalte Klædebon i Lighed med den vide uldne Kappe, som for Ørkenens Araber næsten udgjør den hele Beklædning, og som om Natten tjener ham istedetfor Seng, da han lægger sig paa Jorden blot indsvøbt i denne, men derfor ogsaa vanskeligt i de ofte kolde Nætter kunde undvære den. At en Broder berøves det Nødvendige, vil den Herre ikke tillade, som overhovedet med Barm-

hjertighed antager sig de Ringe og Fortrykte uden dog at ville have de Ringes Sag besmykket for Retten 23, 3, antager sig Enker og Faderløse 22, 22 og de Fremmede, der havde sluttet sig til Israels Børn, og minder disse om, at de selv have været fremmede i Ægyptens Land, saa de maa vide, hvorledes det er den Fremmede om Hjertet 23, 9. Af lignende Barmhjertighedsgrund bliver Sabbatsaaret indstiftet for den kommende Tid til Fordeel for de Fattige og selv for de vilde Dyr paa Marken 23, 11, og Sabbatsdagen indskjærpet til Vederqvægelse baade for Mennesker og for Dyr 23, 12. Den nøiere Bestemmelse om Hvileaaret findes 3 Mos. 25, 3 fgd., hvoraf sees, at det var den selvsaaede Efterhøst, og Druerne af den ubeskaarne Viinstok, der i Hvileaaret skulde betragtes som Fællesdsgods for alt Levende ligesom i Urtilstanden, hvorimod til Erstatning for Jordeierne Herren lovede en dobbelt Velsignelse hvert sjette Aar, saa de endnu i det ottende Aar kunde spise af den gamle Høst 3 Mos. 25, 20 fgd. Hvileaaret var tillige Frigivelsesaaret for alle hebraiske Trælle og Trælqvinder 21, 2 jf. 5 Mos. 15, 12, og lægge vi nu hertil, sige vi med Grundtvig (Verdensh. I. S. 131), at „efter Loven maatte Israeliterne hverken tage Renter af hinanden 22, 25 eller Pant af den Fattige, og at det eneste Tyveri, der stod Livsstraf paa, var det, de Rige helst gad drevet: at stjæle Mennesker til Salg 21, 16, da seer man godt, at det var de Ringes Ven, de Faderløses Fader og Enkers Forsvarer, som gjorde Mose til Lovgiver, og kan ikke nægte, det var lysteligt at boe i et Land, hvor vel, som allevegne, kun Faa blev meget rige, men hvor endnu Færre var meget fattige og slet Ingen maatte bringes til Betlestaven end sige seipines eller sælges for Gjæld.“

De tre store Hoitider indstiftedes 23, 14 fgd., den Første under Navn af de usyrede Brøds Høitid med Hensyn til de

syv Dages usyrede Brød, som hørte til Paasken i Axmaaneden, i hvilken Israel gik ud af Ægypten. Paa den bestemte Tid i samme Maaned skulde Festen derfor stedse holdes. Dernæst kommer Høstfesten, naar Førstegrøden af Sæden er høstet, endelig Frugtsamlingsfesten ved Aarets Udgang, naar Frugterne af Arbeidet paa Marken er indsamlet 23, 15—16. Om alle Høitiderne gjælder det, at man ikke skal fremstille sig tomhændet for Herrens Aasyn 23, 15, men bringe ham Gaver af det, han har skjænket enten paa Marken eller i Hjorden. Men Bestemmelsen om ei at offre Offerblod ved Suurdeig og ei lade Flommen af Høitidsoffret ligge Natten over til om Morgenen 23, 18, angaaer kun Paaskeoffret, thi ved andre Offre blev Fedtet brændt. De tre Høitider bestemtes endelig til Valfartstider for alt Mandkjøn 23, 17; Qvinderne kunde ogsaa drage op til Helligdommen, som vi see af Samuels og Jesu Mødres Exempel, men det var dem ikke paalagt som Pligt. Hensigten dermed var at holde det i forskjellige Stammer adskilte Folk forenet omkring det samme Middelpunkt, en Forening, som derfor Jeroboam strax søgte at opløse ved at give de ti Stammer egne Steder for Gudsdyrkelsen. Tillige tjente disse aarlige Sammenkomster uden Tvivl til al fremme at anden nyttig Samfærdsel imellem de adspredte og fra andre Folk skarpt adskilte Hebræer. I denne og i andre Henseender have de israelitiske Valfarter havt Lighed med de nuværende muhamedanske, der ogsaa ved Navnet Hadsch minder om det hebraiske חַג (Khag) Fest, og kan tjene til Oplysning om Maaden, hvorpaa Pilgrimmene reiste, slog Leir, provianterede sig og understøttede hinanden paa Reisen.

Budet om ei at koge et Kid i dets Moders Melk 23, 19, der gjentages endnu to Gange 34, 26 og 5 Mos. 14, 21, kan ikke sigte til Andet end Afværgelse af Grusomhed imod

de Dyr, som ellers bleve givne til Priis for de mangfoldige Offringer; thi noget Grusomt laae der, som allerede Philo har bemærket, i den Tanke, at Modermelken, der er bestemt til Næring, anvendes til det Slagtedes Beredelse. Iøvrigt kan der ved det hebraiske Ord for Kogning tænkes paa al Slags Tilberedelse ved Ild (som Stegning o. s. v.), og ved Melken kan forstaaes det, der beredes af Melken saasom Smør, der alt af Abrahams Historie vides at have været i Brug i den hebraiske Oldtid*) jf. 3 Mos. 22, 28 om ikke at slagte Oxe eller Faar samme Dag som deres Unge.

Blandt Forjættelserne, som knyttes til Loven og de første nærmere Lovbestemmelser, stilles den i Spidsen, at en Engel skulde gaae foran Israels Folk for at bevare det paa Veien og føre det til det Sted, som Herren havde beredt 23, 20; men hertil føies Advarslen om ikke ved Ulydighed at fortørne denne Engel, i hvem Herrens Navn er 23, 21, og herved betegnes denne Herrens Engel som forskjellig fra og ophøiet over alle andre Engle, i Lighed med den som kaldes Herren i 1 Mos. 18 og 28, medens To eller Flere underordnes ham, betegnes som den egentlige Aabenbarer af Guds Væsen (hans Navn), der engang skulde komme og gjenoprette alt det Tabte og Forstyrrede. Det er Ham, som Malach.

*) Michaelis bemærker, at Hensigten tillige kan have været at vænne Israeliterne til istedetfor Smør at bruge Bomolie, til hvis Dyrkning Palæstina var saa fortrinligt skikket og ogsaa derved forhindre deres Længsel efter Ægypten, hvor man af Mangel paa Bomolie maatte behjælpe sig med Smør (s. Mos. Ret II. S. 370 dansk Overs.), vistnok en underordnet Hensigt og aldeles forkastelig, hvis Religionen skulde tænkes som Middel for slige verdslige Beregninger, uden at vi dog derfor behøve at nægte, at Herren, som overskuer Alt og styrer det Mindste som det Største, ogsaa kan have havt noget Saadant for Øie.

3, 1 kaldes Pagtens Engel, med tydeligt Henblik paa den gamle Pagt i det Forbigangne saavel som den nye Pagt i det Tilkommende, hvorved det bliver forklarligt, at det nye Testament i Overeensstemmelse med den senere jødiske Theologie kan tale bestemt om Christus som Midler og Fører allerede i det gamle Testament 1 Cor. 10, 9 Hebr. 11, 26. 12, 26 (f. Hengstenb. Christologie des Alt. Test. I. S. 233 fgd. og 245 fgd.). Denne Engel skal anføre Israels Børn imod Kanaans fjendtlige Indbyggere, hvis Afguderie de skal skye og forstyrre for i det forjættede Land at tjene Herren deres Gud, som da vil velsigne dem med Brød og Vand, afvende al Sygdom og skjænke en frugtbar Forplantelse og langt Liv i Landet 23, 25. 26. Fjenderne skulle blive slagne med Forfærdelse, ja Herren vil sende Gedehamser for efterhaanden at udjage Landets Beboere og give sit voxende Folk det i Besiddelse 5 Mos. 7, 20 Josv. 24, 12 Viisd. 12, 8. Bochart anfører flere Vidnesbyrd for, at smaae Dyr have forjaget hele Folkeslag, og efter Ælian ere Phaseliterne, der boede ved Siden ad Solymerne, som talede Phœnicisk og sandsynligviis vare Kananiter, blevet fordrevne af Gedehamser, et Sagn, der underligt stemmer overeens med den her givne Forjættelse (f. Baumgarten II. S. 44 fgd.). Landemærket bestemmer Herren i videste Forstand imellem det røde Hav og Middelhavet, Ørkenen og Euphratfloden, og Raumer bemærker (Palæst. S. 28), at i Salomons Tid er dette gaaet i Opfyldelse, idet David allerede havde erobret Damaskus og undertvunget Syrien 2 Sam. 8, 6, og Salomon selv besad Ezion Geber og Elath ved det røde Hav 1 Kong. 9, 26. 2 Krøn. 8, 17, befæstede Hamath Zoba (sandsynligviis Epiphania) byggede Tadmor d. e. Palmyra i Ørken 2 Krøn. 8, 3. 4. 6, ja udstrakte sit Herredømme fra Thipsah ved Euphrat (Thapsacus) til Gaza 1 Kong. 4, 24.

Atter fik Mose Befaling til at stige op paa Bjerget til Herren, denne Gang ledsaget af den tilkommende Præst Aron, hans tvende ældste Sønner og 70 af Folkets Ældste (i Lighed med de 70 Stamfædre), medens Folket selv skulde tilbede langtfra. Selv hine Repræsentanter skulde holde sig i en vis Frastand, og kun Mose komme nærmere til Herren 24, 1. 2. Som Forberedelse til den høitidelige Pagt, der nu skulde oprettes imellem Herren og Folket, fortalte Mose dette alle Herrens Ord og Bud, og eenstemmig lød Svaret: „alle de Ord, som Herren har talt, ville vi gjøre." Dernæst opskrev Mose alle Herrens Ord og efter tidlig om Morgenen at have, paa Grund af hvad der var befalet og lovet 20, 24, reist et Altar under Bjerget tilligemed 12 Mindestene for Israels 12 Stammer, lod han ikke de hidtilværende Præster, der nu skulde afløses, men udvalgte Ynglinger blandt hele Folket træde hen og offre Brændoffre og Slagtoffre til Takoffer for Herren 24, 5. Offerblodet blev deelt i to Halvdele, hvoraf den Ene blev stænket paa Altaret, den Anden, som foreløbig kom i Offerskaale, over Folket. Pagtens Bog blev oplæst for Folket 24, 7, hvorved uden Tvivl menes hvad Mose havde opskrevet eller Indholdet af 20, 1 — 23, 33, „der skulde være en Thorah i det Mindre, med hvis videre Udførelse den følgende Lovgivning beskjæftiger sig" (s. Hengstenb. Authent. d. P. II. S. 153). Efter Oplæsningen gjentog Folket Løftet om at gjøre og lyde alt hvad Herren havde talet, og blev bestænket med Offerblodet med de Ord af Mose: „See, det er den Pagts Blod, som Herren har oprettet med Eder om alle disse Ord." Ranke betegner som Betydningen af denne Akt, der staaer i tydelig Analogie med Noahs (1 Mos. 8, 20) og Abrahams (1 Mos. 15) Forbundsoffer, at den, idet den opfylder de Fædrene givne Forjættelser, danner Grundlaget for alle Herrens følgende Forhold til sit Folk (Ranke

Pentat. I. S. 88 fgd.). Hvor vigtigt et Moment denne Handling var, kan vi ogsaa slutte deraf, at Christus idet han slutter den nye Pagt med sit Blod, tager de Ord af Moses Mund, hvormed denne har sluttet den Gamle. En overordentlig Aabenbarelse af Herrens Nærværelse paafulgte ligesom ved Abrahams Pagtslutning 1 Mos. 15, 17, idet Mose med Aron og hans Sønner og de 70 Ældste nu steg op paa Bjerget og saae Israels Gud 24, 9 i et Syn, som ikke beskrives, fordi det vel var ubeskriveligt, medens derimod Stedet, hvorpaa dette guddommelige Syn ligesom stod, udmales som et Gulv af Saphir, næst efter Diamanten den kostbareste Ædelsteen, der overgaaer alle Andre i Haardhed og Glands og er af himmelblaa Farve, hvorfor her ogsaa tilføies: „som Himlen selv i Glands“ 24, 10. At denne Aabenbarelse dog ikke var anderledes end hvad Mennesker kunde taale at skue s. 33, 20, sees deraf, at Israels Udvalgte paa Bjerget selv i Herrens Nærværelse sluttede den høitidelige Handling med et Offermaaltid, uden at Herren lagde Haand paa Israels Børns Ædlinger, saa de skuede Gud og spiste og drak 24, 11. Efterat de vare nedstegne fra dette Optrin paa Bjerget, indvarsledes Mose igjen for at modtage Steentavler og den af Herren selv skrevne Lov 24, 12. Josva tog han med sig, men lod Aron og Hur blive tilbage tilligemed de Ældste for i hans Fraværelse at dømme i alle forekommende Sager. Over Sinai Bjerg hvilede Herrens Herlighed ligesom før og var for Israels Øine som en fortærende Ild paa Bjergtinden, dog skjult i en Sky, der nu endog bedækkede hele Bjerget i sex Dage, men hvoraf Herren kaldte paa Mose den syvende Dag, og Mose kom midt ind i Skyen og var nu 40 Dage og 40 Nætter paa Bjerget 24, 18.

I disse 40 Dage erholdt Mose af Herren Anordningerne om Helligdommen, der skulde indrettes af Israeliterne til

en Bolig for Ham, som nu havde sluttet Forbund med dem og derfor vilde boe iblandt dem 25, 8 og saaledes træde dem endnu nærmere end hidtil, da Sinai Bjerg havde været Helligdommen og Aabenbarelsens Sted (s. Ranke I. S. 89). Ogsaa saaledes skulde det gamle Israel være Forbillede paa det Nye endog i dettes sidste Forklarelse og Forherligelse, der beskrives i Aabenb. 21, 3 med de Ord: „See Guds Paulun er hos Menneskerne, og han skal boe hos dem, og de skulle være hans Folk, og Gud selv skal være med dem og være deres Gud.“ Israel blev kaldet til selv at bygge Herrens Bolig efter hans Anviisning og paa det Sted, han vilde vælge; derfor skulde Materialet dertil sammenbringes ved Sammenskud af hver Mand, som vilde give af et godt Hjerte 25, 2, men Bygningen og hele Indretningen maatte skee i alle Stykker efter det Forbillede af Boligen selv og alle dens Redskaber, som Herren viste Mose paa Bjerget.

Først skulde Arken indrettes til Gjemmested for Loven eller Vidnesbyrdet (עֵדוּת), som Herren vilde give streven paa Steentavler 25, 16. 24, 12. Denne hellige Kiste var Gudsdyrkelsens Middelpunkt, derfor blev den beslaaet indvendig og udvendig med Guld, ingen maatte røre ved den, og Bærestængerne maatte altid sidde i Ringene paa dens Sider 25, 15 til Tegn paa, at Helligdommen var til at flytte og reise med. Et Laag maatte den have til at bedække Vidnesbyrdet, hvorved tillige betegnedes Bedækkelsens Skjul over de Synder, imod hvilke Loven vidnede*). Dette gyldne Laag, der ligesom træder imellem Loven forneden og Herren foroven, kaldes derfor כַּפֹּרֶת, der oversættes af de Halvfjerdsindstyve

*) S. 5 Mos. 31, 26. 27 hvor hele Lovbogen (de hellige Bud deri indbefattet) siges at skulle vidne imod Israel: „Tager denne Lovbog o. s. v.“ (s. Hengstenb. Authent. d. P. II. S. 640).

ἱλαςηριον ἐπιϑεμα og af Luther Naadestolen, og de to Tordenengle, Cheruber*), som bleve afbildede af drevet Guld, hver ved sin Ende af denne, og hvis Ansigter vendte mod hinanden og mod Naadestolen 25, 20, betegne ogsaa her, ligesom foran Edens Have, Stedet, hvor Herren er, men hvortil det syndige Menneske ikke uden en særegen Naades Foranstaltning tør komme — det er de samme Engle, som ogsaa i den nye Pagt begjære at skue ind i Forløsningens Hemmelighed 1 Pet. 1, 12 f. Hengstenberg Authent. d. P. II. S. 643). En Naadestol bliver det, fordi Herren som en naadig og barmhjertig Gud, langmodig o. s. v. 34, 6, vil throne her midt iblandt sit Folk — „der vil jeg aabenbare mig for dig“, siger han til Mose, „og sige dig fra Naadestolen ud imellem begge Tordenenglene, som staae paa Lovens Ark, alt, hvad jeg vil befale dig til Israels Børn“ 25, 22. Om denne hellige Kiste skulde minde om Noahs frelsende Skib, er uvist, men mærkeligt nok er det, at adskillige Folk have havt noget Lignende som Gjenstand for Gudsdyrkelse. Ægypterne bare i visse Optog en hellig Kiste, som indeholdt deres Religions Mysterier, Trojanerne havde deres hellige Kiste og Grækernes og Romernes Palladium var noget Lignende. I Germanernes Herthadyrkelse forekommer efter Tacitus en Vogn bedækket med et Klæde, som ingen uden Præsterne turde røre. Selv paa een af Sydhavsøerne (Huahine) fandt Cook en hellig Kiste, der blev baaret omkring og kaldet Guds Huus, ligesom det er bekjendt, at ogsaa Indianerne i Nordamerika, der af Nogle ansees for

*) At de bevingede Cherubers Skikkelse, der siden hos Propheten Ezechiel forestilles endnu mere sammensat af Dyr og Menneske, oprindelig stammer fra Ægypternes Sphinxfigur, har Hengstenberg gjort temmelig sandsynligt uden dog at fornægte den ægte israelitiske Betydning af dette Symbol paa den personificerede Skabning, der beskuer og afspeiler Herrens Herlighed (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. 157. Authent. d. P. II. S. 643).

Efterkommere af de ti Israels Stammer, i Krigen føre et Slags Pagtens Ark med sig. Hebræernes Ark var af Sittim, som bedst oversættes Acacietræ og rimeligviis var det, der paa Arabisk hedder Sont eller Sunt*). Overtrukket var den med purt Guld, og en Guldkrands dannet oven omkring den 25, 11. Ogsaa det hellige Bord skulde beslaaes med purt Guld og omgives med en Guldkrands 25, 24, og af purt d. e. renset Guld og drevet Arbeide skulde ligeledes den hellige Lysestage saavelsom alle Kar til Helligdommen være 25, 29. 31. Da Israeliterne kom fra Ægypten, kunde de forstaae og udføre denne Befaling; thi i Ægypten var den Kunst at rense og bearbeide Metaller gammel og bekjendt. Rosellini bemærker: „Af alle saadanne Gjenstande, som forestilles i de ægyptiske Grave, er det aabenbart, hvor gammel i Ægypten den Kunst var, at støbe og bearbeide Metaller. Et Maleri i en Grav i Theben, som bærer Mærket: Thutmes IV, synes at forestille Guldets Smeltning og Renselse. Mange Prydelser findes i alle ægyptiske Samlinger, som ere gjorte af det reneste Guld, og Mindesmærkerne give tydelige Beviser for, at Guldet blev renset og vel adskilt fra det Uforarbeidede og Urensede.“ „Vi finde, siger Wilkinson, „at

*) Formen Sumt synes kun at være en fordærvet Udtale af Sunt, det egentlige arabiske og ægyptiske Navn paa det Træ, hvis Frugt hedder Karadsch. Det er Forskåls mimosa Nilotica og de nyere Botanikeres Acacia vera s. Arabica, et tornet Træ, der ligner Acacia gummifera (Tulh), men er dog forskjelligt derfra. Det arabiske Navn frembyder en passende Etymologi for det hebraiske שִׁטָּה = שִׁנְטָה, som sandsynligviis var det samme Træ (s. Robins. II. S. 606). At arbeide kunstigen i Træ kan Israeliterne have lært i Ægypten, hvor ogsaa Snedkerhaandværket var drevet til stor Fuldkommenhed. Rosellini bemærker, at efter Monumenterne har Saugen der været bekjendt og brugt 2000 Aar før vor Tidsregning (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 142).

i Ægypten Substantser af forskjellig Slags blev overtrukket med fine Guldblade allerede i de tidligste Perioder, hvorfra Mindesmærker have vedligeholdt sig. Selv Mumierne bleve forgyldte" (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 139 fgd.). Man kan som Følge deraf antage, at Hebræerne have kjendt og efter Omstændighederne anvendt baade Guldbeslag med Plader og Forgylding, der dog ikke var saa forskjellig fra hiint som nu, da man ikke forstod at bringe Guldet til en saadan Grad af Tyndhed som nu, og Forgyldingen derfor var meget tyk og stærk.

Skuebrødsbordet havde megen Lighed med Arken. Det bares ligesom denne ved Stænger, som gik gjennem Ringe, men toges ud, naar det stod paa sin Plads, som Josephus bemærker, for ikke at være Præsterne i Veien ved deres Forretninger. Listen omkring det af en Haandbreds Høide med Guldkrandsen 25, 25 skulde forhindre, at noget faldt ned af Bordet. Paa Titus's Triumphbue i Rom findes ingen Afbildning af Arken, og siden der hverken hos Esra eller Nehemias, i Makkabæernes Bøger eller hos Josephus tales om nogen Ark i det nye Tempel, og da den Sidste udtrykkelig siger, at paa den Tid, da Templet blev indtaget af Titus, var der Intet i det Allerhelligste, saa er det sandsynligt, hvad Talmudisterne paastaae, at efter Exilet kom Pagtens Ark ikke tilbage, og blev ei heller fornyet. Det Sidste var derimod Tilfældet med Skuebrødsbordet, hvorfor det ogsaa findes afbildet paa Titus's Triumphbue, skjøndt vistnok en Deel forskjelligt fra det Oprindelige. Den hellige syvarmede Lysestage findes afbildet paa ovennævnte Triumphbue, men Josephus siger udtrykkelig, at dens Skaft blev sat paa en anden Basis for at føres med i Triumphen, ligesom den ogsaa havde lidt nogle flere Forandringer, og dette stadfæstes ved Afbildningen. Den oprindelige Lysestage var imidlertid ikke heller kommen

tilbage fra Babylon, men lignede vistnok den Eftergjorte. Den var heelt af purt Guld og veiede med sit Tilbehør et Centner 25, 39, skjøndt den, som Josephus bemærker, var indvendig huul. Armene vare skjønt sammensatte af Knopper (efter den jødiske Tradition i Form af Granatæbler), mandelformige Bægere og Blomster (efter Tradition Lilier)*), der afvexlede med hinanden. Paa Enden af hver Arm skulde en gylden Lampe anbringes og tændes saaledes, at de sex Lampers Lys vendte ind imod Skaftet, der dannede den syvende Arm og formodentlig havde sin Lampes Lys lige op 25, 37. Lys skulde der altsaa være i Herrens Bolig, endskjøndt han selv ikke behøvede det, hvorfor der i den inderste Helligdom omkring Naadestolen var mørkt. Men for Menneskerne, der skulde boe hos ham, tændtes Lys af Jordens Fedme, den rene Olivenolie 27, 20 for derved at betegne, at Herren træder ud af sit Lys, hvortil ingen kan komme og aabenbarer sig i Menneskets Lys (s. Baumgarten II. S. 58). Paa det hellige Bord skulde lægges Skuebrød for Herren 25, 30. De skulde offres ham, men da han selv ikke spiste dem, blev de Skuebrød, som han, efter at have skuet, overgav til sine Præster. De bestod i 12 temmelig store usyrede Brød, hvert paa $\frac{2}{10}$ Epha Hvedemeel 3 Mos. 24. 5, som lagdes paa Bordet i to Rader eller maaskee Stabler, sex i hver, og omvexledes hver Sabbat med megen Omhu, saa at Bordet aldrig blev tomt. Noget Lignende har man fundet hos adskillige hedenske Folkeslag og deriblandt ogsaa hos Ægypterne. Til

*) Ogsaa de kunstige Guldblomster minde om Ægypten; thi Ægypterne havde en overordentlig Forkjærlighed baade for naturlige og kunstige Blomster. Overalt finder man Lotusen og andre Yndlingsblomster anbragte til Forziring (s. Hengstenberg p. a. St. S. 140).

Bordet hørte ogsaa Tallerkener og Fade, Kander og Bægere „til det, som kan bruges ved Drikoffret“ 25, 29. Paa Fadene laae uden Tvivl Brødene og paa Tallerkener den rene Virak, som anbragtes ovenpaa Brødene 3 Mos. 25, 7. Bægere og Kander vare til Drikoffret, der vistnok bestod i Viin, skjøndt den ikke nævnes her.

Endnu tre vigtige Stykker henhørende til Gudsdyrkelsen maae nævnes, nemlig begge Altrene og Vaskebækkenet. Det mindste, men prægtigste Altar skulde gjøres af Acacietræ, men beslaaes med purt Guld med en Guldkrands omkring ligesom Arken og Bordet, og med Guldringe til de guldbeslagne Bærestænger. Dette var Røgelsealteret, som tilligemed Skuebrødsbordet og Lysestagen stod i det Hellige, og hvorpaa der Morgen og Aften offredes kostbar Røgelse, men intet Brænd- eller Madoffer, og kun een Gang om Aaret paa Forsoningsfesten Bestænkelse med Syndofferets Blod 30, 1—10. Det andet Alter var meget større og simplere: det bestod ligeledes i en huul Kasse af Acacietræ, beslaaet med Kobber, Kobberringe og kobberbeslagne Bærestænger 27, 1—8. Det netformige Gitterværk af Kobber 27, 4 have nogle forstaaet om en Rist i Midten af dets Overflade, hvorpaa Ilden laae, og hvorigjennem Asken faldt ned, men med Texten stemmer det dog bedre overeens at tænke sig det saaledes, at der omkring Alterkassen og midt paa den var en Indfatntning eller Bænk, hvorfra Gitterværket hang ned til Jorden og omgav hele Alteret. Paa Bænken steg Præsten op for at offre eller hvad han ellers havde at forrette paa Alteret. De fire Horn, som omtales ved begge Altrene som anbragte i Hjørnerne, skulde maaskee betegne den dyriske Kraft, der anvendtes i Menneskernes Tjeneste til Forsoning for Synden, maaskee var det ogsaa kun Prydelser i Lighed med hvad man skal kunne see paa ægyptiske Altre, hvis Afbildninger ere fundne i

Herculanum. Dersom Ps. 118, 27 skal oversættes: „Binder Festofferet med Reb fast til Alterets Horn“*), saa antyder David maaskee en Brug af disse Hjørneopstandere ved Brændofferets Alter. Med de af Herren selv til Gudsdyrkelsen anordnede Altre gjordes en Undtagelse fra Bestemmelsen for de Altre, som mere paa egen Haand bleve byggede før Helligdommens Oprettelse eller udenfor Samme 20, 24. 25; dog er det rimeligt, at det store Alter indvendig har været opfyldt med Jord. Til dette hørte en Deel Kobberredskaber saasom Askepander, Ildskuffer til Alterets Renselse, Bækkener til Blodsprængningen, Kjødgafler til at lægge Offerstykkerne tilrette m. m. 27, 3. Om Vaskebækkenet bliver siden Tale.

Vi komme nu til Beskrivelsen af Tabernaklet selv, saaledes som det i Synet var viist Mose paa Bjerget. Med Rette kaldes det **Boligen** 26, 1. 6. 12 o. s. v. (הַמִּשְׁכָּן); thi dets Bestemmelse og Betydning var, at Herren der vilde boe sammen med sit Folk s. 25, 8. 29, 45. 46. Denne Tanke udtales endnu tydeligere i Navnet **Forsamlingsteltet** (אֹהֶל מוֹעֵד) 27, 21. 28, 43 o. s. v., medens Benævnelsen: **Vidnesbyrdets Telt** (אֹהֶל עֵדוּת) peger hen paa Lovens **Vidnesbyrd**, der var nedlagt i Pagtens Ark. At denne **Bolig** fik Skikkelsen af et **Telt** med et Dække af Gedehaar ligesom andre Telte, har sin Grund i Omstændighederne, hvorunder den blev anordnet, medens Folket vandrede i Ørken, ligesom dermed ogsaa antydes, at Gud vilde være det Folk, i hvis Midte han boede, lig i alle Ting. Saalænge Folket boede i Telte, havde Herren sit Tabernakel, siden, da Israel

---

*) **Ewald** (die Psalmen S. 299) forklarer Stedet saaledes: „Binder Festen d. e. Festofferet (Mal. 2, 3) med Reb, for at det ikke undflyer under den hellige Handling, og hæver det op indtil det kommer til Alterets Horn, ovenpaa Alteret.“

havde faaet faste Boliger, fik Herren ogsaa sit Huus. Indretningen lignede en Høvdings Telt: i Forgemakket opholdt Tjenerne sig og i det Inderste var Herrens egentlige Bolig med Naadestolen som hans Throne. Denne var at ansee som Middelpunktet for al Gudsdyrkelsen, hvorfor og Israeliterne ei alene i Templet, men ogsaa hvor i Verden de efter Adspredelsen befandt sig, naar de bad, vendte Ansigtet hen imod det Sted, hvor Arken stod (s. Hengstenb. Authent. d. P. II. S. 631 fgd.). Hvorledes nu Boligen maatte deles, har Hengstenberg godt forklaret (p. a. St. S. 635): „Var det hellige Telt Forsamlingsstedet for Gud og hans Folk, saa maatte det efter sine Beboere adskille sig i tvende Hoveddele, da en udeelt Sammenboen ikke vilde have svaret til det Trin, hvorpaa dengang Naadens Foranstaltninger befandt sig. Guds Sted var det Allerhelligste, Folkets Sted egentlig det Hellige. Men da en Fremtrængen indtil den nærmeste Nærhed af Guds Sæde vilde have svækket Folkets Ærefrygt for ham, og de i det Hellige sig befindende res sacræ have tabt deres Betydning ved den bestandige nære Berørelse og blive vanhelligede; da det endnu ikke var paa Tiden, at Guds Folk havde umiddelbar Omgang med Gud, men det meget mere udvortes maatte holdes i de Skranker, som det endnu ikke indvortes forstod at bevare — saa turde Folket kun ved sine Repræsentanter og Midlere, Præsterne, betræde hans egentlige Vaaning, og det blev nødvendigt, at der, foruden det ideale fandtes et virkeligt Opholdssted for Folket. Dette var Forgaarden."

Tabernaklets Bygning var en aflang Fiirkant, 30 Alen lang og 12 Alen bred og var sammensat af Acaciebrædder 10 Alen høie og 1½ Alen brede, der vare heelt belagte med Guld og stod med Tapper i Fodstykker af massivt Sølv. Den strakte sig fra Øst til Vest, saa at Indgangen var fra

Østen, paa hvilken Side der ikke var Brædder, men 5 Piller ligeledes af guldbeslaaet Acacietræ i Fodstykker af Kobber, med Guldhager, hvorved det yderste Forhæng var heftet, hvilket var vævet af blaat Uldent, Purpur, Skarlagen og hvidt tvundet Bomuld med stukket Arbeide. Det indre Rum var deelt i tvende Afdelinger, hvoraf det bageste var 10 Alen langt og det forreste 20 Alen, adskilte fra hinanden ved fire gyldne Piller paa Sølvfodstykker, fra hvis Guldhager det indre Forhæng hang ned, vævet ligesom det ydre, men med endnu kunstigere Arbeide og navnlig med indvirkede Tordenengle. Loftet dannedes af 10 Tepper, som vare vævede ligesom det indre Forhæng i en Længde af 28 Alen og en Brede af 4 Alen og som, nøiagtigen sammenføiede ved Stropper, dannede et pragtfuldt Dække over hele Boligen. Ovenover dette var der et Teltedække af Gedehaar, sammenføiet af 11 Stykker, og over dette først et lignende af rødfarvede Vædderskind og tilsidst eet af et Slags Skind (תחש), som Lindberg og Kalkar ikke uden Grund oversætte Sælhundeskind istedetfor det almindelige: Grævlingeskind, da tahasch hos Araberne betyder Delphinen. Robinson mener, at det var den tykke Hud af en stor Fisk, som under Navnet Tun fanges i det røde Hav og hvoraf han i Sinaikloster fik sig et Par Sandaler (s. Robins. I. S. 190). Gedehaarsdækket var vistnok af samme Art som det Beduinerne endnu bruge til Teltdækker, og som bliver spundet og vævet af deres Qvinder. De tykkere og simplere Dækker vare na-

*) At have Forhæng istedetfor Dørre er en gammel og almindelig orientalsk Skik. Prægtigt broderede Forhæng findes saavel i de persiske Kongetelte som i de tyrkiske Mosteer. Morier fortæller i sin Reise gjennem Persien, at han nær ved Lahar undersøgte en tatarisk Nomadefyrstes Telt, der bestod af Træværk bedækket med Skind. Et Teppe virket og udsyet af Qvinderne med forskjellige Farver hang for Indgangen.

turligviis bestemte til at beskytte de finere og kostbarere, ligesom det Hele til at sikkre Boligen for Regn og Uveir. Dette Telt stod i et Indelukke, som kaldtes **Forgaarden** og dannedes af 60 Støtter kun halv saa høie som Teltet, hvoraf 20 paa hver af Længdesiderne og 10 paa hver af Bredesiderne, med et indbyrdes Mellemrum af 5 Alen, saa at hele Forgaardens Længde var 100 Alen og dens Brede 50 Alen. Støtterne vare af Træ, maaskee beslaaet med Kobber — de fire Støtter ved Indgangen siges udtrykkelig 38, 19 at have været af Kobber; men alle stode de i Kobberfodstykker og havde sølvbeslagne Kapitæler s. 38, 17 og Tværstænger foroven af Sølv samt Sølvhager, hvorved Omhænget til Forgaarden var befæstet. Dette Omhæng var vævet af simpelt hvidt tvundet Bomuld, men paa Forsiden imod Øst lukkedes Forgaardens Port ved et 20 Alen langt Teppe af samme kostbare Slags som de indre Forhæng 27, 16. Alle Nagler til Boligen og Forgaarden vare af Kobber 38, 20. Paa hvilket Sted i Forgaarden Tabernaklet stod, er ei udtrykkelig sagt, men efter Tradition saavel som Sandsynlighed var dets Plads i den vestlige Ende, for at give mere Rum til Alt, hvad der maatte foretages foran dets Forside.

I det Inderste af Boligen, det Allerhelligste, indenfor Forhænget stod nu Pagtens Ark med dens Indhold og med Naadestolen over sig 26, 33. 34. 40, 20 som Sindbillede paa Herrens naadige Nærværelse og Skjul over Folkets Synd, hvorimod Loven stedse vidnede. Ingen kom derind undtagen Ypperstepræsten paa Forsoningsfesten og de nødvendige Bærere, naar der skulde flyttes. I det Hellige derimod stod Skuebrødsbordet udenfor det indre Forhæng ved Boligens Nordside altsaa paa høire Haand af den Indtrædende med Brødene, som, Hengstenberg mener, skulde tilligemed Vinen betyde de gode Gjerninger, Guds Folk (efter sine 12 Stammer) havde at bringe

Herren (s. Authent. II. S. 649), men som vi heller ville nøies med at betragte som det daglige Spiseoffer og deri see et Forbillede paa det daglige Brød, den bestandige Næring af Viin og Brød, som Herren engang tilÆre for den nye Pagt vilde dele med sine Venner. Paa den modsatte Side stod Lysestagen, og Hengstenberg har vel Ret i, at som Olien overalt i Skriften er Sindbillede paa Guds Aand, saa betegner Lysestagen med sine ved reen Olie brændende Lamper Guds Menighed, Pagtens Folk (s. Authent. II. S. 645). Lampernes Syvtal peger hen paa Pagten; thi syv er, som tidligere viist, det hellige Forbundstal. Ogsaa i den nye Pagts Tid anvendes derfor den syvarmede Lysestage som Billede paa Menigheden med dens Forgreninger og sammenhængende Udvikling s. Aabenb. 1, 20: „De syv Stager ere syv Menigheder." Det gyldne Røgelsealters Plads var imellem Lysestagen og Skuebrødsbordet, men rimeligviis længere tilbage, tæt foran Forhænget til det Allerhelligste og lige for Pagtens Ark, hvorfra det skiltes ved dette 30, 6. Hver Morgen og Aften gik een af Præsterne efter lodbestemte Skifter, og ved høitidelige Leiligheder formodentlig Ypperstepræsten 30, 7 ind for med Ild fra Kobberalteret at lade den kostbare af forskjellige fastsatte Bestanddele bestaaende hellige Røgelse 30, 34—38 brænde paa Alteret, idet han tillige rensede eller antændte Lamperne 30, 7. 8. Andet havde Præsterne ikke at gjøre i det Hellige (foruden Skuebrødenes Omskiftning hver Sabbat), idet alle andre Offringer foretoges i Forgaarden. Røgelsealteret og Arken stode skjøndt adskilte ved Forhænget i nær Forbindelse med hinanden, og det Første skulde ligesom gjennem den finere Røgelse bringe Offerdampen fra det ydre Altar frem for Naadestolen, ligesom ogsaa hint Altar paa den aarlige Forsoningsfest blev tilligemed Naadestolen bestænket med Syndofferets Blod som høihelligt

for Herren 30, 10 jf. 3 Mos. 16, 18. Dette er vel Aarsagen, hvorfor Guldalteret stundom forestilles, som om det stod i selve det Allerhelligste Hebr. 9, 4. Aabenb. 8, 3, og naar det i Aabenb. 5, 8 hedder udtrykkelig, at Røgelsen er de Helliges Bønner jf. Aabenb. 8, 3. 4, saa er dette Autoritet nok for at bestemme Røgelsealterets sindbilledlige Betydning som Tegn paa, at Pagtens Folk var ikke alene et offrende, men ogsaa et bedende Folk (Hengstenb. Auth. II. S. 644). I Forgaarden altsaa udenfor Forsamlingsteltet og under aaben Himmel stod ved Indgangen til Teltet Kobberalteret til Madoffer og Brændoffer 40, 29, men imellem dette og Teltet — Rabbinerne mene dog ikke i lige Linie dermed — var det store Kobberkar med dets Kobberfod 30, 18. 40, 30 til at vaske sig i eller ved. Kobberfoden var maaskee et lavere Bassin, hvortil Vandet fra det Øvre førtes gjennem Rør med Haner, som Rabbinerne efter Traditionen angive. Kun saaledes var det beqvemt til Fodvaskning, ligesom Vaskningen overhovedet kunde skee i det strømmende Vand paa de nuværende Østerlænderes Viis, der vil have Vandet ligesaa reent i Slutningen som i Begyndelsen af Vaskningen. Hvad enten Præsterne skulde tjene ved Alteret eller træde ind i Tabernaklet, var det dem under Trudsel med Døden paalagt først at vaske Hænder og Fødder 30, 19—21 til Tegn paa den Reenhed, Herren fordrer hos sit Huses Beboere og Tjenere. Ogsaa i det Nye Testament bliver denne Reenhed sindbilledlig forestillet i Apostlernes Fodvaskning Joh. 13.

Tilligemed Helligdommen blev ogsaa dens Tjenere udvalgte og deres Tjeneste bestemt. Aron og hans fire Sønner skulde tjene Herren som Præster 28, 1, og for at indvies dertil, skulde de ligesom iføres Hellighed med de af Herren nøiagtig foreskrevne og med Viisdoms Aand forfærdigede Præsteklæder 28, 3. De vigtigste for Ypperstepræsten sær-

egne Klædningsstykker vare pragtfuldt virkede af Guld, blaat Uldent, Purpur, Skarlagen og hvidt Bomuld og bestod i 1) Ephod (Hagelen) med to Sardonyxstene indfattede i Guld paa Skuldrene, hvori Israels tolv Stammers Navne vare indskaarne, „som man stikker Signeter“ 28, 11, og som vare bestemte til „Mindestene for Israels Børn“ 28, 12, hvis Navne saaledes dagligen bleve baarne frem for Herrens Aasyn og 2) Choschen, Brystsmykket (fuldstændig: חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט Rettens Smykke) forbunden med Skulderklædningen og med 12 forskjellige Ædelstene i Guldindfatning, hvorpaa ligeledes Israels Stammers Navne vare indgravede til en stadig Ihukommelse for Herren 28, 29. I Brystsmykket var Urim og Thummim (Lys og Sandhed), hvormed Aron skulde bære Israels Børns Dom paa sit Hjerte altid, naar han traadte frem for Herrens Aasyn*). De nyere Fortolkere ere enige med Josephus og den jødiske Tradition om, at Urim og Thummim netop vare de 12 Ædelstene, hvilket stadfæstes derved, at i Beskrivelsen af Brystpladen 39, 8—21 nævnes Stenene, men ikke Urim og Thummim, medens derimod 3

*) Til Brystpladen svarede endnu den Plade af purt Guld, som med et indgravet: „Hellig“ eller „Hellighed for Herren“ skulde sidde paa Forsiden af Præstehuen, og hvormed Aron skulde „bære Skylden af alt det Helligede, som Israels Børn hellige i alle deres viede Gaver, for at Herren maatte naadig modtage dem“ uagtet den formedelst den syndige Natur vedklæbende Vanhellighed 28, 36—38. Denne Prydelse kaldes egentlig Blomsten (צִיץ) og „Hellighedens Krone“ (נֵזֶר־הַקֹּדֶשׁ) 39, 30. Præstehuen (הַמִּצְנֶפֶת egentlig det Omvundne“), er visinok den i Orienten almindelige af et langt omvundet Klæde bestaaende Hovedbedækning. Forskjellige fra Ypperstepræstens runde Hue vare de andre Præsters høie Huer (מִגְבָּעָה i Form af et omvendt Bæger s. Gesenius thesaur. I. S. 261).

Mos. 8, 8 disse anføres, men Stenene ikke. Det var Israels Kald og Bestemmelse altid at fremtræde for Herren i Lys og Sandhed som hans Folk. Ælian og Diodor fortælle, at den ægyptiske Ypperstepræst som øverste Dommer bar om Halsen i en gylden Kjæde et Billede af Saphir, der kaldes Sandhed, hvilket han hængte paa den af de stridende Parter, som erkjendtes at have Ret, og disse Angivelser stadfæstes ved de fundne Gravafbildninger, hvor der efter Rosellini forestilles Personer, som beklæde det øverste Dommerembede og sædvanlig bære det lille Billede af Gudinden Tme om Halsen, og efter Wilkinson findes en Afbildning af denne Guddom, som tilbades under Navn af Sandhed og Retfærdighed med tillukkede Øine (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 154 fgd.). Med Hensyn dertil er det maaskee, at de Halvfjerdsindstyve oversætter Thummim ved ἀλήθεια, og der kan neppe være nogen Tvivl om, at den israelitiske Anordning ogsaa har staaet i en vis Forbindelse med den ægyptiske Skik. Taget det fra Ægypterne paa egen Haand have Israeliterne vistnok ikke, da det er Herren selv, som anordner Alt for dem gjennem Mose, men ligesom Han lod dem laane Guld- og Sølvkar af Ægypterne, saaledes lod han dem ogsaa laane allerede tilvante Forestillinger, hvori der var eller kunde lægges Sandhed, og som Forberedelse dertil førte han dem igjennem den ægyptiske Skole. Jeg kan derfor ikke med Baumgarten finde, at Hengstenberg har været for tilbøielig til at see Overeensstemmelser imellem det Ægyptiske og Mosaiske, som aldeles ikke lider noget Skaar paa sin guddommelige Charakteer, fordi det paavises i sin naturlige historiske Sammenhæng.

Med Undtagelse af en Overkjortel, som heelt igjennem vævet af blaat Uldent altsaa usyet — en Væverkunst, der endnu har vedligeholdt sig i Indien — bares nedenfor Hagelen, besat paa Nedersømmene med Guldbjælder, ved hvis

Lyd det gaves tilkjende, som ved et hørligt Hellighedstegn foruden de mange synlige, naar Aron traadte ind i Helligdommen 28, 31—35 — vare de øvrige Præsteklæder fælleds for hele Præstestanden og bestod i Livkjortler, Belter og Beenklæder (for at skjule Bluselen over det hellige Sted 28, 42), og disse Klæder vare alle af hvidt Bomuld (שׁשׁ Byssus), der ogsaa udgjorde Hovedstoffet i Ypperstepræstens kun med farvet Uldent indvirkede Klæder jf. 39, 27 fgd. Allerede i Josephs Historie have vi seet stadfæstet, hvad den classiske Oldtid og Herodot som ældste Vidne har fremhævet som en Eiendommelighed hos de ægyptiske Præster, at de kun brugte linnede Klæder, hvortil ogsaa Byssus henregnedes. Grunden dertil var Reenlighed som Billede paa Hellighed, og den samme Grund maae vi antage hos Israeliterne, som ogsaa fik dette tillaans fra Ægypterne, uden dog, som vi have seet, at være slavisk bundne dertil. Denne Grund angives udtrykkelig Ezech. 44, 17. 18, naar det indskjærpes, at Leviterne skulle iføre sig linnede Klæder og ikke have Uldent paa, medens de forrette Tjeneste i den indre Forgaards Porte og indenfor, og skulle have linnede Smykker paa Hovedet og linnede Belter om Hofterne „og ikke omgjorde sig i Sved“. Hengstenberg gjør med Rette opmærksom paa, at „jo oprindeligere, selvstændigere og jo mere eneste i sin Art den Israelitiske Religion var i Henseende til Aanden, desto mindre behøvede den med Ængstelighed at undgaae enhver ydre Berørelse med andre Folks Religioner, desto friere kunde den tilegne sig de forhaanden værende passende Former og benytte de Fordele, som Sædvanen frembød“ (Mos. u. Äg. S. 153). Overhovedet maae vi tænke os Ægypten som den Skole, hvori Herren havde sat sit Folk for at optugte og danne det til sin Bestemmelse. Som Følge deraf vare Israeliterne nu ikke mere i deres tidligere patriarkalske Tilstand, men havde tilegnet sig

en stor Deel af den ægyptiske Dannelse, hvortil hørte de nøiagtigste strenge Ceremoniallove især for Gudsdyrkelsen. Herodot siger f. Ex. II. 37: „Præsterne rage hele Legemet hver tredie Dag — ogsaa bære de kun et linned Klædebon og Skoe af Byblos, og en anden Klædning eller andre Skoe maae de ikke tage paa. De bade sig to Gange om Dagen i koldt Vand og to Gange om Natten. Og endnu mange tusinde andre Skikke kunde jeg sige, maae de iagttage“. Det hørte nu til den guddommelige Viisdoms Accomodation at give Israeliterne en Ceremoniallov, der i de enkelte Bestemmelsers Nøiagtighed lignede hvad de i Ægypten vare vante til, og optog deraf, hvad der kunde bruges som Form for Sandheden, medens der blev nok tilbage, hvori den heelt forskjellige Aand kundgjorde sig. At de ægyptiske Paralleler tjene til at stadfæste Mosaismens Ægthed og Ælde, er hvad Hengstenberg i sine dertil hørende Arbeider især har havt til Formaal at lægge for Dagen (f. Mos. u. Æg. S. 147 fgd. Authent. d. Pent. II. S. 623 fgd).

Efter at være iførte Præsteklæderne skulde Aron og hans Sønner indvies til Embedet. Dertil hørte et Syndoffer 29, 14 for at borttage den Synd, som ellers maatte forhindre dem fra at nærme sig til Herren. Idet de lagde Hænderne paa Offerdyrets Hoved i Lighed med hvad Herodot II. 39 fortæller, skulde de ligesom lægge Synden fra sig for at faae Hænderne frie til at bringe Herren hans Offer, og dertil skulde Mose, efterat ogsaa et Fuldmagtsoffer var offret, give Fuldmagten i deres Haand 29, 26. 29. Bestænkes skulde de og deres Klæder med Blodet fra Alteret og den hellige Salveolie, hvormed desuden Aron, saasnart han var iført Klæderne, skulde salves 29, 7. Ogsaa Tabernaklet og Alt, hvad der hørte til Helligdommen, skulde salves med denne Salveolie, hvis kostelige Bestanddele angives 30, 22 fgd., „en duftende Salve

lavet efter Kunstens Regler". At Israeliterne kunde forstaae denne Kunst, følger ogsaa af deres ægyptiske Dannelse; thi at kunstige Salver vare meget brugte i Ægypten, sees deels af Gravmalerierne, deels af de endnu forhaanden værende Vaser til Opbevaring af Salverne, der tildeels endnu have vedligeholdt deres Duft. Det fortjener ogsaa at bemærkes, at Navnet Hin, der her først bruges som Maal paa Bomolien til Salven og siden oftere i Mose Bøger, rimeligviis ikke er af hebraisk Oprindelse, men at det, ifølge et Skrift af Leemans om de ægyptiske Monnumenter fra 1838, er taget af det Ægyptiske, hvori det oprindelig var det almindelige Navn paa et Kar, men siden af Ægypter og Hebræer blev overført paa et eget Maal af forskjelligt Omfang (s. Hengstenb. p. a. St. S. 146 fgd.). Med de øvrige Kunstfærdigheder og Materialier, der udfordredes til den hele fastsatte Gudsdyrkelses Indretning, og som har givet Kritikerne Anledning til at ansee det Hele mere som Digt end som Historie, forholder det sig ligeledes, og Hengstenberg har viist, hvor nøiagtig Beskrivelsen passer til det Forhold, der paa Moses Tid nødvendig maatte finde Sted imellem Ægypter og Israeliter, hvilke ikke havde levet som Nomader i Ægypten, men tilegnet sig alle den ægyptiske Culturs og Civilisations Fortrin*) og tildeels

*) "Faaer man først (siger Grundtvig i Verdenshist. I. S. 139) Syn paa den sælsomt indviklede, men mesterlig udførte glimrende Bedrift af Forsynet, hvorved Israeliterne lærte Agerdyrkning, Haandværker og borgerlig Tugt, Leviterne lærte at regne og skrive og Moses opdroges til den statskslogeste og meest videnskabelige Mand i Oldtiden, Altsammen paa Ægypternes Bekostning, uden at der dog gik det mindste tabt af den høie Tankeflugt, den rige Livsfylde og den varme Frihedsfølelse, der udmærker Abrahams Hyrdestamme og maatte udmærke det Prophetiske Folk, der skulde kundgjøre Slægtens Bane og styre dens Fjed; faaer man

opnaaet en betydelig Velstand (Hengstenberg p. a. St. S. 137). Men hvorvidt de gamle Ægypter havde bragt det i Haandværker og Kunstfærdigheder, have de nyere Opdagelser og Undersøgelser tilstrækkeligen bragt for Lyset. I det britiske Museum sees Arbeider i Steenskjærer- og Juveleerkunsten, som neppe give de nyeste Kunstneres Arbeider noget efter, skjøndt det af Afbildningerne sees, at Juvelerernes Apparat har været saa simpelt som muligt. Det Samme gjælder om Graveerkunsten, der har efterladt sig Seglringe og andre Ringe fra Pharaonernes Tid med mangfoldige stukne Indskrifter. Om Forgylding og andet Metalarbeide have vi allerede talt. Guldtraad, hvormed f. Ex. det ypperstepræstelige Ephod var indvirket, findes tydelig afbildet i de colorerede ægyptiske Dragter paa Malerierne. Guldkjæder forekomme ofte paa Halsbaandene. I Skind og Læder arbeidede Ægypterne med stor Dygtighed og Fiinhed, og i Gravene ved Theben findes efter Rosellini et heelt Værksted med Læderarbeidere afbildet. Man beredte ogsaa Læder med forskjellige Farver, hvorpaa det ene Dække over Tabernaklet af rødfarvet Væderskind er et Exempel. I Museet i Paris findes en ægyptisk Harpe, hvis Træ er beklædt med et Slags grønt Maroquin, udskaaret i Form af Lotusblomster. Væverkunsten tillægges af de Gamle Ægypterne som Opfindelse, og man finder mange Beviser for, at den har været drevet til stor Fuldkommenhed. Naar der 26, 1. 31 o. s. v. tales om hvidt tvundet Bomuld (Byssus), saa

---

først Syn derpaa, da er det kun med Møie man river sig løs fra den store Betragtning, der frister til at blive fyrretyve Aar i Ørken, før man gaaer videre, og afbryder vel bedst med den Bemærkning, at efter Præsternes Tale om Hyrdekongerne maa Joseph med temmeligt Held have prøvet paa at omskabe alle de ægyptiske Indretninger i en bedre Aand, hvorved Planen med Israeliterne og Moses er bleven betydelig fremmet."

passer dertil, at man i Gravene ved Beni Hassan seer Afbildninger, der forestille den Kunst at berede og tvinde Traaden (slaae Garnet, koge det o. s. v.) for at gjøre det skikket til Væyning (Rosell.). Især flete dette med Byssus, og Overskriften over et Stykke af et Vægmalerie udtydes af Rossellini: Byssusgarnets Forfinelse. Herodot (II. 35. 105) anfører i Overeensstemmelse med andre gamle Forfattere, som en Mærkelighed hos Ægypterne, at Qvinderne beskjæftige sig med de udvendige Forretninger, medens Mændene sidde hjemme og væve, og naar der ogsaa sees vævende Qvinder, maa det ansees som en Undtagelse. Paa en mærkværdig Maade stemmer dermed overeens, at Væverarbeidet for Helligdommen og Præsteklæderne bestandig tillægges Mændene s. 28, 32. 39, 27 „Væverens Arbeide" 28, 6. 15. 26, 31 „Kunstvæverens Arbeide" og 35, 35, hvor der tales om al Slags kunstigt og fiint Væverarbeide. Derimod læse vi 35, 25. 26, at „hver kunstforstandig Qvinde spandt med sine Hænder, og de bragte deres Spind af blaat Uldent, Purpur, Skarlagen og hvidt Bomuld, og hver kunstforstandig Qvinde, hvis Hjerte drev hende dertil, spandt Gedehaarene", ligesom i Ægypten efter Herodot II. 35 denne Forretning sædvanlig tilhørte Qvinderne, hvilket ogsaa hos Wilkinson stadfæstes ved Afbildninger. Man maa antage, at de farvede*) Tøier, som anvendtes

*) Ved at undersøge Farverne paa de ægyptiske Mumiers Klæder har man fundet, at ogsaa Farveriet har været vidt drevet i Ægypten, dog meest med vegetabilske Farver, hvoriblandt den Blaae rimeligviis er frembragt ved Indigo, der formodentlig er kommen fra Indien til Ægypten. Purpurfarverne have ogsaa Ægypterne tidlig kunnet erholde fra Phœnicien, med mindre de selv have havt en vegetabilsk Purpurfarve førend Phœnicernes animalske. Hebræernes Skarlagen תּוֹלַעַת שָׁנִי var rimeligviis Karmosin, som Araberne kalder Kermes. תּוֹלַעַת betyder egentlig en Orm

til Helligdommen, allerede vare farvede i Ulden eller Garnet, og det Samme var Tilfældet i Ægypten, som Minutoli bemærker: „Ved flere Prøver af gammelægyptiske Tøier iagttager man, at Byssusen allerede før Vævningen blev farvet i Ulden, hvilket ogsaa viser sig af 2 Mos. 25, 4. 26, 1.“ Wilkinson bekræfter samme Jagttagelse. De brogede Figurer i de israelitiske Tøier vare deels indvirket deels stukket Arbeide, og Kunstnerne, som udførte dette, kaldes חֹשֵׁב 26, 31 og רֹקֵם 26, 26. Begge Dele findes igjen paa de ægyptiske Mindesmærker, og Wilkinson bemærker blandt Andet: „Mange af de ægyptiske Stoffer frembyde Mønstre indvirkede med Farver og saa riigt sammensatte, at de kappes med Tøier, der ere broderede med Naalen.“ Paa Kongens og de Stores Lystfartøier vare Seilene stukne med Devîser, der forestille Phænixfuglen, Blomster og andre Sindbilleder (s. om alle disse Meddelelser udførligere Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 136 fgd.).

Ligesom man ikke har tiltroet Israeliterne den Dannelse og Kunstfærdighed, som Helligdommens Indretning forudsætter, saaledes har man ogsaa tvivlet om Muligheden af, at den Rigdom af Materialier, som udfordredes dertil, kunde være forhaanden i Ørken. Winer har endnu i sit Reallexicon gjort denne Tvivl gjældende med de Ord: „dette Forraad af Guld og Sølv bliver altid for betydeligt for et Nomadefolk, Metalarbeiderne for kunstige og de blot i dette Øiemed virkede Stoffer kunde idetmindste ikke i saa kort Tid blive leveret af omreisende Kjøbmænd.“ Watke vil bevise den mosaiske Lovgivnings Uægthed deraf, at den mosaiske Stat er

(Ormefarve) og שָׁנִי kan maaskee betegne hvad der er to Gange farvet, ligesom de kostbareste phæniciske Purpurtøier i Oldtiden vare de to Gange farvede.

grundet paa Forudsætningen af Agerdyrkning og et bosiddende Liv, altsaa paa en Tilstand, som dengang endnu ikke var forhaanden. Disse Indvendinger har Hengstenberg grundigen gjendrevet i hans Authent. d. Pent. II. S. 431 fgd. Han viser, at allerede hos Patriarkerne var den nomadiske Tilstand paanødt ved Omstændighederne i det fremmede Land, uden at den udelukkede dem fra Deeltagelse i deres Samtidiges og Naboers Civilisation. Judas Seglring, Josephs Stadsklædning, Abrahams Guld og Sølv, Lots Kjøbstadliv i Sodoma, Abrahams og Isaks Hofliv i Ægypten og hos Philisterne ere i denne Henseende bevisende Kjendsgjerninger. I Ægypten fik Israels Børn Gosen i fast Besiddelse 47, 11, og da det var den bedste Deel af Landet, kunde det ikke være andet, end at de der ogsaa beflittede sig paa Agerdyrkning. Heeren gjør opmærksom paa, at Overgangen fra Nomadelivet til Agerdyrkning intetsteds faldt lettere end i Ægypten, hvor Markarbeidet for det Meste slet ingen Møie udfordrede og man næsten kun behøvede at udstrøe Sæden for at høste, hvorfor ogsaa selv de arabiske Beduiner med Fornægtelse af deres Natur drive Agerdyrkning i Ægypten. At det virkelig var Tilfældet med Israeliterne, saa at de ikke alene dyrkede Jorden ved Hjælp af Nilens Vandledninger paa samme Maade som Ægypterne, men ogsaa havde rigt Udbytte af alle Slags Mark- og Haveprodukter, Træfrugt og Viinavl, sees af Skriftsteder som 5 Mos. 11, 10. 4 Mos. 11, 5. 20, 5. Alt taler for, at de med deres udmærkede Anlæg have tilegnet sig en stor Deel af den ægyptiske Dannelse og nydt Frugten deraf i en tilsvarende Velstand. Af 2 Mos. 12 sees, at de boede i Huse blandede med Ægypter og af 3, 22, at de endog havde Folk tilhuse hos sig, som kunde meddele dem Guld og Sølvkar af deres Overflødighed. Ægypternes Afsky, der omtales 1 Mos. 46, 34, gjaldt kun den

nomadiske Levemaade og maatte ophøre, naar de Fremmede antog Landets civiliserede og regelmæssige Sæder. At de besad Hjorder og drog Fordeel af Qvægavl, var noget, de havde tilfælleds med Ægypterne selv, og kun deres langvarige Ophold i Ørken tvang dem til atter at leve som Nomader, hvilket blev anseet som en Straf s. 4 Mos. 14, 33. 34 jf. Hos. 12, 10. Naar vi mindes, at de endog berigede ved Ægypternes Bytte, for ei at tale om Amalekiternes, droge ind i Sinai Ørk, kan det ikke mere undre os, at hele Folket af et godt d. e. villigt Hjerte 35, 5 kunde sammenskyde hvad der udfordredes til Nationalhelligdommen. Foruden den befalede Afgift af en Beka eller halv Sekel Sølv*) efter Helligdommens Vægt**), der blev hævet for hvert Hoved af dem, som efter Mandtalslisterne havde fyldt 20 Aar, som Løsepenge for deres Sjæle 30, 11 fgd., i Alt af 603,550 Mand 38, 26 — bragtes paa Moses Opfordring et Hævoffer eller frivilligt Offer for Herren 35, 5. 29 og faldt saa rigelig ud, at Mose tilsidst maatte frabede sig yderligere Bidrag 36, 6. Hvad der var Brug for, var af meget forskjellig Slags, saa der blev Leilighed for Enhver efter Evne og efter Hjertets Tilskyndelse at yde sin Skjærv. De Rige kunde bringe Guld, Sølv, Ædelstene og hvad der hørte til den kostelige Salveolie og Røgelse 25, 27, medens den mindre Velhavende kunde yde Gedehaar, Skind, Acacietræ o. s. v. 35, 23. 24. Hvo der intet havde at give, bidrog ved sit Arbeide eller Kunst. Baade Mænd og Qvinder kom med

*) Det var denne halve Sekel, som i fildigere Tid ansaaes for en aarlig Kopskat til Templet, og som endnu blev krævet af Jesus Matth. 17, 24—27.

**) Helligdommens Vægt har rimeligviis været Fuldvægt, efter Bertheau endog det Dobbelte af sædvanlig Vægt.

Spænder, Næse- og Ørenringe, Signeter, Livbaand og al Slags Guldtøi, og at de havde Overflødighed deraf, stemmer igjen med Ægypternes Skik; thi, siger Rosellini, saa simpel og sparsom i Almindelighed deres Klædning var, saa rige vare de paa kostbare og elegante Smykker. Belter, Halsbaand, Armbaand, Ringe, Ørenringe og Amuleter af mange Arter, som hængtes om Halsen, findes afbildet paa Malerierne og virkelig endnu paa Mumierne (Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 141). Det store Kobberkar med Fod blev forfærdiget af de Kobberspeile, som Qvinderne skareviis*) bragte til Indgangen af Forsamlingsteltet 38, 8. Det er bekjendt, at i Oldtiden kjendte man kun Metalspeile, men især i Ægypten kunde Israeliterne lære deres Brug. Efter Wilkinson var her Speilet een af de fortrinligste Toiletgjenstande. Det var af blandet Metal, især Kobber, meget omhyggelig udarbeidet og poleret, og saa beundringsværdig var Ægypternes Greb paa at sammensætte Metaller, at disse Speile erholdt en Glands, der endog tildeels er bleven restaureret ved de i Theben opdagede Speile, endskjøndt de have været begravede mange Aarhundreder i Jorden (s. Hengstenb. p. a. St. S. 141).

Over Alt, hvad der anvendtes til Helligdommens Indretning blev en Regning opgjort efter Moses Befaling ved

*) Saaledes oversætter Lindberg, men det kan ikke nægtes, at en Deel taler for Hengstenbergs Mening, at det var tjenende Qvinder, som allerede dengang havde helliget sig til en Slags asketisk Tjeneste (med Faste og Bøn) for Herren, saaledes som man senere sporer denne Skik. Saameget rimeligere var det, at saadanne Qvinder offrede deres Forfængeligheds forrige Redskaber til Herrens Tjeneste (s. Hengstenb. Authent. d. P. II. S. 133 fgd.). Men det synes rigtignok tidligt strax efter Tabernaklets Oprettelse at finde denne fastsatte skjøndt frivillige Orden i en saadan Udstrækning, at det tilstrækkelige Antal Speile derved kunde tilveiebringes.

Leviternes Hjelp af Ithamar, en Søn af Præsten Aron 38, 21 fgd., og Engelskmænd have derefter igjen gjort Regning over det Hele til en Værdie af idetmindste 250,000 Pund Sterling. Derved maa dog bemærkes, at de kostbare Metaller rimeligviis i hiin Tid og i hine Egne have været langt mindre sjældne og derfor mindre værdifulde end nu. Arabien var i Oldtiden ligesaa berømt for Overflødighed paa Guld og Sølv, som Spanien i Phœnicernes Tid, Mexico og Peru i det 15de og 16de Aarhundrede, og som maaskee Californien vil blive det i Nutiden. Arrian, Strabo, Agatharchides og Andre tale i gløbende Udtryk om de bosatte Araberes Rigdom paa kostbare Metaller. Pillerne af deres Huse glimrede af Guld og Sølv (ligesom Tabernaklets Piller), de havde Kar og Huusgeraad af samme Metal, og deres Personer vare prydede med Smykker deraf saavel som af ædle Stene. Naar noget er sandt i disse Beretninger, kan man saameget mindre finde Israeliternes Rigdom paafaldende (s. Noten til 25, 3 i Pictorial Bible). Det hele Arbeides Udførelse af de forhaanden værende Materialier blev endelig paa Herrens Befaling overdraget til Bezaleel Ben-Uri, Hurs Søn af Juda Stamme, og ham gav Herren formedelst Guds Aand Viisdom, Forstand og Kundskab til baade at udtænke og udføre Værket i det Hele og i alle Enkeltheder 31, 3. 4. Til Medarbeidere bestemte Herren Oholiab af Dans Stamme og hver kunstforstandig Mand, hvis Hjerte kunde gives Viisdom til eet eller andet Arbeide 31, 6, og vi see saaledes, at den kunstneriske Dannelse, især enkelte Israeliter i Ægypten maatte have tilegnet sig, virkelig blev taget i høiere Tjeneste og anvendt til Guds Ære.

Efterat Herren ved Ord og Syn havde forud meddeelt sin Tjener Mose alle sine Bestemmelser angaaende Helligdommen, indskjærpede han endnu engang Helligholdelsens Grund-

lov om Hvilедagen, som et Pagtens Tegn imellem Herren og hans Folk til evig Tid med Hensyn til Skabelsens Orden 31, 16. 17, og da han havde udtalt til Mose paa Sinai Bjerg, gav Han ham begge Lovens Tavler, „Steentavlerne, som vare beskrevne med Guds Finger" 31, 18. Disse Tavler maa tænkes i Format efter Pagtens Ark, som var indrettet til at gjemme dem, altsaa omtrent 4 Alen i Qvadrat, og Hengstenberg har viist det Urimelige i de Wettes og v. Bohlens Indvending imod, at Lovens Ord kunde findes skrevet eller indgravet paa Fladen af disse portative Tavler, der efter 32, 15 vare beskrevne paa begge Sider. Tavlerne vare Guds Gjerning og Skriften var Guds Skrift, som var skaaren i Tavlerne" 32, 16; men førend denne Guds Gave kunde skjænkes Folket, og førend alle de andre guddommelige Bestemmelser kunde komme til Udførelse, var en Begivenhed indtruffet i Israels Leir, som syntes at ville forstyrre det Hele.

Pagtens Brud og Fornyelse.

De fyrretyve Dage, som Mose tilbragte paa Bjerget, var nok til at udtømme Folkets Taalmodighed. Ham, deres hidtilværende Anfører ventede de tilsidst ikke mere tilbage, og den usynlige Gud, hvis Røst de havde hørt, glemte de snart og forlangte nu, hvad de i Egypten vare vant til, selvgjorte og derfor synlige Guder, der kunde gaae foran dem 32, 1. Aron, til hvem de henvendte sig, lod sig bevæge til at føie dem: han lod baade Mænd og Qvinder afrive og bringe deres Guldørenringe, som rimeligviis i Lighed med dem, man

seer paa ægyptiske Afbildninger, vare temmelig store og vægtige, og dannede derpaa først med Meislen altsaa enten efter Model ved Støbning eller af Træ med Forgylding en Kalv, i hvilken Israel strax hilsede „de Guder, som havde ført Folket op af Ægyptens Land“ 32, 4. Der er ingen Tvivl om, at Arons Værk var en Efterligning af hvad man havde seet i Ægypten, hvor ogsaa Afgudsbilleder af Guld og Sølv vare i Brug s. 5 Mos. 29, 17. Billedet selv var aabenbar dannet efter den ægyptiske Apis, som, efter Jablonsky, dyrkedes levende i Memphis, men i Afbildninger rundt omkring i Landet, hvor man ogsaa har fundet Levninger deraf. Et Vink derom haves vel i Herodots Fortælling om Mycerinus's hule, stærk forgyldte Træko, der idetmindste siden dyrkedes som Afgudsbillede og ved den aarlige Osirisfest bares omkring i Procession. At den skulde være et Billede paa Isis, hvis Symbol Koen var, stadfæstes af Plutarch, som i Bogen om Isis og Osiris fortæller, at Ægypterne tilbade Isis under Billedet af en stærk forgyldt Ko, som ved den aarlige Sorg over Osiris gjordes til Gjenstand for offentlig Dyrkelse, og at de holdt Koen for Billedet paa Isis og Jorden (s. Hengstenberg Authent. d. P. S. 155 fgd.). Det samme Billede brugte nu Israeliterne for derunder at dyrke den Gud, som havde ført dem ud af Ægypten og skulde føre dem videre, og Aron gik ind paa denne Forestilling, idet han byggede dem et Altar, sammenkaldte dem og sagde: I Morgen er det Fest for Herren 32, 5. Men denne efter hedensk Forbillede selvgjorte Fest blev af hedensk Art; thi efter næste Morgen at have offret Brændoffre og Takoffre, stikkede man sig til Sæde for at spise og drikke og stod op igjen for at lege 32, 6. Hos Ægypterne var Yderlighed i Lystighed og larmende Overgivenhed ved Festerne formelig anseet for Religionspligt. Herodot stemmer overeens med Kirkefædre som Clemens Alexan-

primus i at berette, at Optogene lignede Orgier, hvorved selv Qvinderne viste sig under uanstændige Sange og Dandse, larmende Musik og bacchantiske Drikkelag. „Nogle Qvinder klappre med Klapprer (κρόταλα), nogle Mænd spille paa Fløite, de øvrige Qvinder klappe i Hænderne og synge.“ Selv Præsterne tage Deel deri. Da Kambyses anden Gang kom til Memphis, blev han Vidne til en Apisfest, hvorved alle Ægypter gik i Høitidsklæder og jublede, fordi man igjen havde fundet en Apistyr med dens bestemte Kjendemærker, men denne Fest fik en sørgelig Ende, da Kambyses dræbte Tyren, pidskede Præsterne og forbød al Festlighed til Afgudens Ære (f. Herodot III. 27. Hengstenberg Mos. u. Æg. S. 213. Authent. d. P. I. S. 161 fgd. Grundtvig Verdenshist. I. S. 276).

En ikke mindre bedrøvelig Ende tog det med Israeliternes Kalvefest. Herren forkyndte Mose, hvad der var skeet, og forlanger nu, at Midleren selv skal lade hans Vrede have frit Løb til at fortære det haardnakkede Folk, hvorefter Han vil sætte ham istedet som Stamfader til et stort Folk 32, 9. 10. Men Mose, som ikke vilde adskille sin Sag fra Folkets, bad inderlig for Herrens hans Guds Aasyn, at han for sin egen Æres Skyld og med Ihukommelse af sine Løfter til Abraham, Isak og Jakob, vilde „vende sig fra sin Vredes Brand og fortryde det Onde imod sit Folk“ 32, 12. Og det skete, som han bad, saa Straffedommen idetmindste ikke strax kom til Udførelse 32, 14. Derpaa steg Mose ned af Bjerget med Lovens Tavler i sin Haand og ledsaget af sin Tjener Josva. Denne hørte Lyden af Folkets Skrigen og ansaae det for Krigsraab. Men Mose svarede, at det var ikke Vexelraab mellem Seirende og Slagne, men en almindelig Vexelsang 32, 18. Og da han nærmede sig Leiren og saae Kalven og Dandsen, optændtes hans Vrede, saa han kastede Tavlerne

af sin Haand og slog dem itu ved Bjergets Fod 32, 19. Som en Straffens Engel viste han sig blandt Folket, der slaaet af den onde Samvittighed lod ham gjøre ved sig, hvad han vilde. Kalven brændte han i Ild, stødte den til Pulver og strøede det paa Vandet, som Israels Børn maatte drikke 32, 20. I 5 Mos. 9, 21 siger han selv ligeledes, at han brændte Kalven i Ilden, stødte og malede den vel, indtil den blev smaat som Støv og kastede Støvet i Bækken, som flyder ned af Bjerget. Dette passer vistnok bedst til et guldbelagt Træbillede, som der ogsaa er andre Grunde til at antage. Hvad Ilden havde levnet, blev stødt i Mortere, saaledes som Wilkinson efter Afbildninger beskriver Stødningen hos Ægypterne i store Steenmortere med svære Metalstødere, hvorefter det Stødte gaaer igjennem et Sold for derpaa endnu engang at komme i Morteren (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 215). Dernæst foreholder Mose Aron den Synd, han havde bragt over Folket, og at dennes Undskyldning, hvorved han vilde vælte Skylden fra sig over paa Folket alene 32, 22 fgd., ikke blev taget for gyldig, see vi af 5 Mos. 8, 20, hvor det hedder, at Herren blev meget vred ogsaa paa Aron, saa han vilde have ødelagt ham, men at Mose paa samme Tid bad for ham. Aron, som tilligemed Hur skulde have styret i Moses Fraværelse, havde givet Folket Tøilen, saa det havde løsrevet sig fra den sande Gud til Spot for hans og deres Modstandere 32, 25. Men Mose greb Tøilen igjen og brugte Svøben, idet han fra Leirens Port kaldte til sig hver, som vilde høre Herren til, og da Leviterne strax flokkedes til ham, bød dem at drage gjennem Leiren med blottet Sværd og slaae de Gjenstridige ned for Fode uden Hensyn til Slægtskab eller Venskab. Henved 3000 Mand faldt for Leviternes Sværd, og Mose erklærede Levi Stamme ved denne Heltedaad for indviet som med et Fuldmagtsoffer til Herrens Tje-

neste og til at bringe Velsignelse tilbage igjen over hele Folket 32, 29. Gregor den Store priser i den Anledning Mose som en beundringsværdig Midler, der fører Folkets Sag hos Gud med Bønner og Guds Sag hos Folket med Sværd, og medens han indvortes elskende modstaaer den guddommelige Vrede ved Forbøn, udvortes straffende knuser Brøden ved Slag og redder Alle ved Faas Død (s. Baumgarten II. S. 106).

Næste Morgen forkyndte han Folket, at han vilde stige op til Herren for om muligt at gjøre Forligelse for dets Synd 32, 30. For Herren bekjendte han Folkets store Synd, men bad om Forladelse eller i modsat Fald om Udslettelse ogsaa for sig af den Bog, Herren havde skrevet 32, 32, det himmelske Mandtal, han havde taget over Sine, ligesom han nylig havde befalet at optage Mandtal over hans Folk paa Jorden*) 30, 11 — et Maal af Kjærlighed lig den, Paulus yttrer Rom. 9, 3, og som vi med Bengel maae lade staae over vor Kritik eller Vurdering. Herren viste i sit Svar vel hen til sin Retfærdigheds faste Grundsætning, der kun udsletter af hans Bog den, som har syndet imod ham 32, 33, men opfyldte dog allerede Moses Begjæring forsaavidt, at han lovede Opsættelse af Hjemsøgelsens Dag og fornyede Moses Kald til at føre det allerede straffede Folk til sit Maal under Engelens Ledsagelse 32, 34.

Imidlertid blev den Erklæring af Herren, at Han vilde sende en Engel foran Folket, men ikke selv drage op med til

*) De nøiagtig optagne Mandtalslister minder os igjen om Ægypten, hvor denne Orden iagttoges i høi Grad. I et Gravkammer ved Gurnah er, efter Rosellini, en ægyptisk Udskrivning afbildet Soldaterne, førte af en Befalingsmand, gaae frem for en Skriver, før at blive indrullerede.

„Landet, som flyder med Melk og Honning", for at han ikke paa Veien skulde fortære det gjenstridige Folk, af dette selv endnu anseet for et ondt d. e. et Vredes Ord, og Israel sørgede derover, og Ingen tog sin Prydelse paa 33, 4. Denne udvortes Bod blev som Tegn paa og Paamindelse om den indvortes indtil videre stadfæstet af Herren, og fra Bjerget Horeb af aflagde Israels Børn deres Prydelse 33, 6. Men Mose gik endnu videre, idet han opslog sit Høvdingstelt udenfor Leiren, langt borte fra den og kaldte det Forsamlingsteltet. Denne Anordning skulde betegne Herrens Adskillelse fra Folket, som nu, indtil Herren vilde forbarme sig paany og lade det tidligere bebudede egentlige Forsamlingstelt oprette iblandt dem, kun ved den i Forbrydelsen udeelagtige Høvding kunde have Samqvem med Gud. Ogsaa denne Bodstilstand underkastede det sønderknuste Folk sig med Taalmodighed. Naar Mose gik ud til Teltet, reiste hele Folket sig, og hver stillede sig ved Indgangen til sit Telt og saae efter Mose, og naar Skystøtten dalede ned og stod ved Indgangen til det fraskilte Telt, idet Herren talede med Mose, kastede Folket sig til Jorden, hver ved Indgangen til sit Telt. Ved disse Sammenkomster talede Herren med Mose Ansigt til Ansigt, som en Mand taler til sin Næste, og naar Mose vendte tilbage til Leiren, holdt hans Tjener, den unge Mand Josva, uafladelig Vagt ved Teltet 33, 11.

Men Mose kunde i sin Kjærlighed til sit Folk ikke lade det beroe ved denne Adskillelse, hvorved han alene var den Benaadede. Han stiller sig paany i Gabet for sit Folk (Ps. 106, 23), og idet han beraaber sig paa den Naade, han selv som Folkets Fører har fundet for Herrens Øine, beder han, at Herren vil vise ham sin Vei og atter ansee Folket som sit Folk 33, 13. Herren lover nu, at hans Ansigt skal gaae med og skaffe Mose Hvile, men Mose bliver ved at

bede, at Herren selv vil vandre med ham og Folket ligesom før og derved gjøre dem kjendelige fra alle andre Folk paa Jorden. Ogsaa denne Bøn bliver hørt, saa Mose i sin Henrykkelse faaer Mod til at stige endnu høiere i Bønnen sigende: Kjære! lad mig see din Herlighed! 33, 18. Og Herren svarede naadig, at han vil lade al sin Godhed og Herlighed gaae forbi ham og nævne sit Navn for ham, men see hans Ansigt kunde Mose ikke, thi, siger Herren, „Mennesket kan ikke see mig og leve“ 33, 20. En Klippehule blev anviist Mose paa Bjerget, hvor han under Herrens skjærmende Haand skulde see hans forbidragende Herlighed ligesom bagfra 33, 23. Og med denne overordentlige Naadesbeviisning imod Mose fulgte nu ogsaa Tilsagnet om Gjenoprettelse af Pagten med Folket. Næste Dags Morgen skulde Mose, medens intet Levende maatte vove at nærme sig Bjerget, bestige dets Tind med tvende nye udhugne Steentavler lig de forrige, han slog itu, og paa dem vilde Herren skrive de samme Ord 34, 1. Tidlig om Morgenen den næste Dag indfandt Mose sig efter Herrens Befaling, og Herren steg ned i Skyen for ham, nævnede sig ved Navn og aabenbarede sig for ham som den barmhjertige, naadige og langmodige Gud, fuld af Sandhed og Kjærlighed 34, 6. Nedbøiet til Jorden gjentog Mose sin Bøn, at Herren vilde vandre midt iblandt dem, skjøndt det var et haardnakket Folk, „saa at Du, siger han, „forlader vor Brøde og vor Synd og tager os til dit Eiendomsfolk“ 34, 9. Og nu erklærede Herren Pagten atter for sluttet 34, 10 og fornyede sine Løfter om det mageløse Storværk, han vilde gjøre for dette Folks Øine. De kananitiske Folk vilde han uddrive, men advarede imod Forbund med dem og deraf følgende Deelagtighed i deres Afguderie, der skulde udryddes; thi Israel maa ikke knæle for nogen anden Gud ei, heller gjøre sig noget Gudebillede 34, 14. 17. I ti Bud 34, 18—26 bliver

Slutningen af de ved den første Pagt givne Forskrifter §. 23, 14—19 gjentaget for at tilkjendegive, at Alt fra først til sidst skal fornyes, og efterat Mose havde faaet Befaling til at opskrive det Altsammen, tilbragte han atter 40 Dage og Nætter paa Bjerget i Herrens Samfund uden at spise eller drikke og vendte endelig tilbage med Lovtavlerne, der, som vi see af 5 Mos. 10, 4 ligesom de første Tavler egenhændigt af Herren vare beskrevne med Pagtens Ord, de ti Budord 34, 28. Saa nær havde han denne Gang været Herren, at hans Ansigt straalede med et Gjenskin af den guddommelige Herlighed, uden at han selv vidste det 34, 29. I en Tale forelagde han nu Folket Alt, hvad Herren havde talet til ham paa Sinai Bjerg, men da han fornam, at Folket og selv Aron frygtede Herlighedsglandsen i hans Ansigt, lagde han et Slør derover og aftog dette kun da, naar han atter traadte for Herrens Aasyn for at tale med ham 34, 34, og medens han kundgjorde Folket, hvad Herren havde befalet ham. Forgængelig var denne Herlighed som tilhørende Fordømmelsens Tjeneste 2 Cor. 3, 7. 9 og ei at ligne med den Herlighed, som hører til Retfærdiggjørelsens Tjeneste formedelst Midleren, som var og er Guds Herligheds Glands og Væsens udtrykte Billede Hebr. 1, 3, og en anderledes Frimodighed end Israels Børn med Dækket for Øinene eller paa Hjerterne kunne de have, som med ubedækket Ansigt skue Herrens Herlighed som i et Speil og blive forvandlede efter det samme Billede fra Herlighed til Herlighed formedelst Aanden, der gjør levende og fri 2 Cor. 3, 12—18. Men hvad Mose angaaer, betegnede Straalerne om hans Hoved, der for Malerne er bleven et staaende Tegn paa hellige Personer, ham som den gamle Pagts udvalgte Midler og bebudede ligesom den tilkommende Time i Tidens Fylde, da han tilligemed den himmelfarne Prophet, i nært Samfund med Herren paa Bjer-

get omstraaledes af hans Herlighed Matth. 17. Endskjøndt Sinais klosterlige Tradition i historisk Henseende har dømt sig selv, kan den idetmindste poetisk betragtes som en Glorie, der omgiver det hellige Bjerg i Lighed med Mosehovedets Glorie. Man viste Schubert den Bjergkløft, hvor Mose stod, da han begjærede at see Herrens Herlighed og fik sin Begjæring opfyldt saavidt, som det kunde times en Dødelig (Schubert Reise II. S. 315). I Bostandalen vises Dschebel-Harun eller Aronsbjerget, hvor man troer, at Aron med de 70 Ældste opholdt sig, medens Mose og Josva besteg de høiere Regioner. Ligeledes forevises ved Forsiden af det nu saakaldte Horeb et Hul i en Granitklippe som den Form, hvori Aron skal have støbt Guldkalven, og en Forhøining i Nærheden deraf, hvor Aron stod, medens Folket paa Sletten dandsede omkring Kalven og Mose bag ham steg ned af Bjerget. Tæt ved Foden af det nærliggende Hjørne af Horeb ligger en Klippe, som skal betegne det Sted, hvor Mose kastede Lovtavlerne og slog dem itu. Saavel Munkene som Araberne troe, at disse endnu den Dag idag ligge begravede der, og Araberne grave ofte omkring Stedet i det Haab at finde dem (s. Schubert II. S. 334 fgd. Robins. I. S. 186).

Efterat den brudte Pagt var gjenoprettet, skrider Mose til Udførelsen af de tidligere givne Anordninger for Gudsdyrkelsen. Han indskjærper endnu engang Sabbatens Grundlov vistnok ogsaa med Hensyn til Arbeidet, som nu skulde gjøres for Herren, og saa strængt skulde den holdes, at Israeliterne ikke engang maatte gjøre Ild paa i deres Huse om Hviledagen 35, 3. Derpaa fulgte Opfordringen til det frivillige Offer til Helligdommen, og da alt Materialet saaledes var tilveiebragt, udførtes alt Arbeidet nøiagtigt efter de guddommelige Bestemmelser. 39, 32 med en Iver, som gjorde det muligt, at Forsamlingsteltets Bolig allerede paa Nytaars-

dagen i det andet Aar efter Udgangen af Aegypten kunde reises 40, 1. 17, altsaa i en Tid af omtrent sex Maaneder, da der fra det forløbne Aar maa drages først de to Maaneder før Ankomsten til Sinai og dernæst idetmindste de to Gange 40 Dage, som Mose tilbragte paa Bjerget. Da Alt var færdigt, overleveredes det til Mose, som synede Værket og lyste Velsignelse over dem, der havde gjort det 39, 33. 43. Nu fik Mose Befaling til ved Salvelse med den hellige Olie at indvie Boligen og al dens Tilbehør, og efter paa lignende Maade at have viet Aron og hans Sønner, overdrage dem og deres Efterkommere Præstedømmet for stedse 40, 9—15. Selv maatte han imidlertid forrette den første Præstetjeneste med at ordne Skuebrødene, antænde Lamperne og Røgelsen 40, 23. 25. 27. Derfor maatte han saavelsom de viede Præster vaske Hænder og Fødder i Kobberkarret før Indtrædelsen i Helligdommen 40, 31 og dermed bekjende, at ogsaa han, skjøndt høit benaadet, i sin naturlige Ureenhed var adskilt fra Gud. Efter Indvielsen skjulte Skyen Forsamlingsteltet, og Herrens Herlighed fyldte Boligen, saa at end ikke Mose kunde træde derind 40, 34. 35. Og ligesom Herren saaledes havde taget Bolig iblandt Israels Børn, saa vandrede han ogsaa fra nu af med dem som deres Fører; thi „naar Skyen reiste sig fra Boligen, brød de op paa hele deres Vandring, men naar Skyen ikke reiste sig, brød de ikke op“ 40, 36. 37. „Hvad enten Skyen reiste sig ved Dag eller ved Nat, brød de op, men om den dvælede over Boligen to Dage eller en Maaned eller Aaret om, holdt Israels Børn Leir og brød ikke op; paa Herrens Ord leirede de sig og paa Herrens Ord brød de op“ (s. 4 Mos. 9, 17—23). Det var den velbekjendte Skystøtte fra det røde Hav; thi „om Natten skinnede den som Ild for hele Israels Øine paa hele deres Vandring“ 40, 38. Om Dagen saae den ud som en Sky, men om Af-

tenen blev den af Anseelse som Ild over Boligen indtil om Morgenen 4 Mos. 6, 15. 16.

Den fortsatte Lovgivning.

Efterat Forsamlingsteltet var opreist og indrettet, var det altid herfra, at Herren talede til Mose 3 Mos. 1, 1 nemlig saaledes, at naar Mose traadte ind i Forsamlingsteltet, hørte han Røsten, som talede til ham ovenfra Naadestolen over Lovens Ark ud mellem Tordenenglene 4 Mos. 7, 89. Indtil den tyvende Dag i 2den Maaned af det 2det Aar opholdt Israels Børn sig endnu i Sinai Ørk 4 Mos. 10, 11 altsaa 50 Dage efter Helligdommens Fuldbringelse, og denne Tid anvendtes til at fortsætte og videre udvikle Lovgivningen samt til at udføre adskillige allerede givne Anordninger. Først bestemtes de forskjellige Slags frivillige Offre, som alle havde det tilfælleds med de Befalede, at de maatte bringes til Indgangen af Forsamlingsteltet for at tækkes Herren 3 Mos. 1. 3, saa at dette blev Stedet, hvor Folket kom til Herren, ligesom Han til Folket. Forsaavidt som Offergaverne bestod i Dyr, maatte det være tamme Dyr enten af stort eller smaat Qvæg 3 Mos. 1, 2. Disse Dyr (הַבְּהֵמָה det Stumme i Modsætning til det talende Menneske) der som Huusdyr stode Menneskerne nærmest, vare deres Eiendom og blev brugt af dem til Føde — skulde træde i Stedet for Mennesket selv. Vi finde dog ikke, at Hebræerne have offret andet end Oxer, Faar og Geder, skjøndt ogsaa Kameler og Esler stode til deres Tjeneste. Af Fugle anvendtes ligeledes kun de, som hos Israeliterne vare tamme, nemlig Duer og

Turteldduer 1, 14. Ved dette Udvalg adskilte Guds Folk sig fra Hedningerne, som (med Undtagelse af Fiske) offrede alle Slags Dyr, rene og urene, tamme og vilde, saasom Heste til Solen, Sviin til Ceres (i Ægypten til Bacchus), Hunde til Hecate, Ulve til Mars o. s. v. De gamle Arabere offrede ogsaa Kameler. Offerskikkens Almindelighed hos alle Folk, saavelsom hvad vi veed om Abels Offer, tyder hen paa, at det fra Begyndelsen har været en af Herren selv indstiftet sindbilledlig Handling, som Menneskerne havde forvansket og misbrugt paa mange Maader, men som Herren i en renset Skikkelse fornyede for Lovens Folk. Brændofferet var det Vigtigste — det lignede meest Abrahams og Patriarkernes Offre og blev, med Undtagelse af Huden, der tilfaldt Præsterne 3 Mos. 7, 8, offret heelt i Ilden ligesom det daglige Offer 2 Mos. 29, 38 fgd., til hvilken Opbrændelse Ilden bestandig maatte vedligeholdes af Præsterne baade Dag og Nat og aldrig slukkes 1, 7 jf. 6, 1—6. Kun et lydesløst Handyr maatte bruges dertil 1, 10; og efterat det var slagtet, blev Blodet af Præsterne deels stænket omkring paa Alteret, deels udgydt ved dets Fod, hvor der sandsynligviis var en afledende Rende ligesom siden den i Templet, der førte det overflødige Blod ud i Kedrons Bæk. Kroppen blev skilt ad i visse Stykker, Indmaden og Benene vel vaskede, og det Hele, vistnok efter at være saltet (s. 2, 13), brændt 1, 13. Til de mindre Formuende var der taget Hensyn ved Bestemmelsen om Offergaverne af Turteldduer eller Dueunger 1, 14. Var nogen for fattig til at bringe dette Offer jf. 5, 7. 11, kunde han ogsaa nøies med et Madoffer. Dette bestod blot i Hvedemeel med Olie paa, der tilligemed Viraf for en Deel brændtes paa Alteret som Røgoffer, men for Resten tilfaldt Præsterne 2, 1—3, der maatte fortære det i Forgaarden ved Forsamlingsteltet 6, 9. Det stod den Offrende frit for at

offre friske Ax ristede ved Ild og stødte smaat med Olie og Virak 2, 14 eller at bringe Hvedemelet bagt til Kager eller Fladbrød i Ovn, Pande eller Gryde 2, 4 fgd. Ovnene have hos de vandrende Israeliter rimeligviis været i al Simpelhed lig dem, man endnu somoftest finder i Orienten, hvor man bager sit Brød til hver Dag og behøver dertil kun enten et med Leer beklædt Hul i Jorden med Ild paa Bunden og de flade Brødkager klinede til Siderne, saa de i et Par Minuter blive bagte, eller og et Slags Potte eller Gryde, ved hvis Hjælp den samme Bagning udføres, og som af Araberne endnu kaldes tenûr, der ganske er det samme Ord som den hebraiske Benævnelse for Ovn (תַּנּוּר). Ligesaa hyppigt bages af Arabere og andre Østerlændere de flade Brød paa Pander eller Jernplader, der sættes over Ilden paa fire Stene. Som en saare velsmagende Spise ansees af Beduinerne usyret Brød, brudt i Stykker og æltet paany i Smør, Olie, Honning o. a., og maaskee har det Madoffer, som bestod i brudt Brød med Olie paa, været af denne Art 2, 6. Honning maatte ligesaalidt som Suurdeig komme i Madoffret, da begge Dele indeholder Gjæringsstof og derved afbilder Syndens Ureenhed; derimod skulde alt Offer saltes, da Salt renser og bevarer for Forraadnelse og kaldes derfor Guds Pagts Salt 2, 13. Det tredie Slags af frivillige Offre var Takoffret eller Fredsoffret (זֶבַח שְׁלָמִים), hvoraf de Offrende selv nød en Deel ved et Offermaaltid til Tegn paa, at de havde Fred med og Glæde i Gud, efterat foruden Blodet ogsaa Fedtet var offret paa Alteret. Til de allerfedeste Dele regnedes hos et Offerlam Halen 3, 9, hvilket viser, at Israeliternes Faar have været omtrent af samme Race som de nuværende syriske og palæstinensiske Faar, der have saa uhyre Fedthaler, at de undertiden næsten veie en Fjerdedeel af hele Kroppen og maa trækkes paa smaae Hjul efter Faarene.

Syndofferet og Skyldofferet, hvoraf det Første indesluttede det Sidste, men ikke omvendt, idet Synden bliver til Skyld ved et bestemt Indgreb i Guds eller Menneskers Ret og saaledes kræver en egen Erstatning (s. 4 Mos. 5, 5—8 og om Forskjellen Hengstenb. Authent II. S. 214 fgd.), — vare ikke frivillige men lovbefalede og bestemte i Forhold til Personen, som havde forsyndet sig (s. 3 Mos. Kap. 4 og 5). Præsterne fik ogsaa deres Deel deraf med Undtagelse af Offrene for Ypperstepræstens og hele Menighedens Forseelser 4, 3. 13, hvilke tillagdes samme Vægt og betegnedes i deres større Strafskyldighed derved, at noget af Offerdyrets Blod bragtes ind i Helligdommen og sprængtes syv Gange foran det indre Forhæng ligesom og paa Røgelsealterets Horn 4, 6. 7. 17. 18, og at hele Kroppen med Hud og Haar opbrændtes ovenfor Leiren paa Askepladsen 4, 12. Hvor helligt det Maaltid skulde agtes, som Præsterne nød af Offrene „paa helligt Sted“, sees blandt Andet deraf, at Leerkarret, hvori Kjødet kogtes, strax maatte sønderbrydes, eller om det var et Kobberkar*), maatte det skures og skylles, førend det kunde tjene til andet Brug 6, 21. At ogsaa Syndofferets Kjød blev spiist, peger for os hen paa det store Syndoffer, som, efter at have gjort Fyldest for al Verdens Synd, skjænkes det hele præstelige Folk til Spise. I det daglige Offer af to Lam, hvoraf det Ene bragtes ved Solens Opgang, efterat Røgelsen var antændt paa det gyldne Altar og førend noget andet Offer, det Andet ved Solens Nedgang før Nattens Frembrud, begge som Brændoffre ved en jævn Ild for at brænde desto længere og ledsaget af et dagligt Madoffer 6, 12 — seer man med Rette Udtrykket af hele Folkets dag-

*) Alle Huusgeraadskar, som nævnes i den hellige Skrift, vare, ligesom endnu i Orienten, af Leer, Kobber eller Træ, aldrig af Jern.

nye Dag; Bøn og Taksigelse s. 2 Mos. 29, 38 fgg. Fuldmagtsofferet, som nævnes tilligemed de Øvrige 7, 37, hører til Præstevielsen og bestod deels i simpelt Brændoffer, deels i Syndoffer til Forsoning baade for Alteret og dets Tjenere jfr. 2 Mos. 29, 10—37. Denne Præstevielse foretoges nu i 7 Dage efter de givne Bestemmelser 3 Mos. 8 jf. 2 Mos. 29, i hvilken Tid Mose selv forrettede Præsteembedet; paa den ottende Dag tiltraadtes det af Aron og hans Sønner 3 Mos. 9. Efterat Aron havde offret for sig selv og Folket og lyst Velsignelse over dette, førte Mose ham ind i Helligdommen, og da „de gik ud igjen og velsignede Folket, aabenbaredes Herrens Herlighed for hele Folket, og en Ild kom ud fra Herrens Ansigt og fortærede Brændofferet og det Fede paa Alteret, og hele Folket saae det, de jublede og faldt paa deres Ansigt“ 9, 23. 24. For hele Folkets Øine var Arons og hans Sønners Præstedømme saaledes stadfæstet af Herren selv (s. Ranke Pentat. I. S. 101).

Det var Ild fra Herrens Ansigt, som fortærede Brændofferet, og det synes rimeligt, at Ilden paa Alteret, der aldrig maatte slukkes, fra nu af agtedes som hellig Ild. Man kan sammenligne dermed den hellige Ild, som Zoroaster udgav sig for at have bragt fra Himmelen, og som hans Tilhængere med den største Ærbødighed og Omhyggelighed bevare og mene at have bevaret indtil denne Dag. Rabbinerne fortælle Adskilligt, som iagttoges ved den hellige Ild i Tabernaklet og Templet, hvilket stemmer overeens med Persernes Skikke, og det er rimeligt, at Zoroaster har laant disse Forestillinger fra den Israelitiske Tradition, og at det samme gjælder om Grækernes hellige og uslukkelige Ild i Delphi, Romernes i Vestatemplet o. s. v. Men jo mere Herren saaledes havde helliget sin Dyrkelse, desto strængere maatte det tages med enhver Vanhelligelse af det Hellige, og Præsterne vare truede

med Døden for den mindste Afvigelse fra det Foreskrevne, saasom naar de ikke havde Præsteklæderne paa i Helligdommen, ikke før Indtrædelsen toede Fødderne f. 2 Mos. 28, 35. 30, 21 o. s. v. Nu vovede Arons tvende ældste Sønner Nadab og Abihu, samme Dag, da Indvielsen var fuldbyrdet, at tage fremmed Ild til Røgelsen, som de skulde bringe ind paa Røgelsealteret; af Magelighed eller Ligegyldighed toge de formodentlig Ilden fra et eller andet Ildsted i Forgaarden, hvor Præsternes Maaltid tillavedes, istedetfor at hente den oppe fra Brændofferalteret efter Herrens Befaling; men Følgen var, at en Ild foer ud fra Herrens Ansigt og fortærede dem, saa de døde paa Stedet 10, 2. De ere blevne trufne som af en Lynstraale; thi opbrændte bleve de ikke, siden de udbares udenfor Leiren i deres Præstekjortler 10, 5. Mose mindede strax Aron om Herrens Udsagn, at han vilde holdes hellig blandt dem, som nærme sig ham, og herliggjøres for alt Folket 10, 3. Nadab og Abihu havde været ham meget nær f. 2 Mos. 24, 9, og deres Overmod maatte derfor straffes desto eftertrykkeligere. Aron taug i sin Smerte og lod Mose træffe de nødvendige Forholdsregler, for at Straffedommen ikke skulde gaae ud over hele det vanhelligede Præsteskab, ja hele Menigheden 10, 6. Begravelsen maatte besørges af de Slægtninge, som ei vare Præster, og hele Menigheden tage Deel i Sorgen over den Brand, Herren havde optændt 10, 6, Præsterne derimod maatte frasige sig enhver udvortes Deeltagelse i Sagen, og, som om intet var skeet, varetage deres Embede. I samme Anledning blev det dem forbudt at drikke Viin eller stærk Drik, naar de traadte ind i Forsamlingsteltet, nogle have meent, fordi Nadab og Abihu havde forseet sig dermed, hvilket dog ikke behøver at antages for at forklare ogsaa denne Opfordring til hellig Afholdenhed og Ædruelighed under Embedsgjerningen. Dernæst opfordredes de til-

bagblevne Præster til uforstyrret at holde deres Offermaaltid, hvori deres Døttre tilligemed Sønnerne skulde tage Deel som en fuldstændig Familiefest 10, 14. Og da Mose søgte nøie efter Gedebukken til Syndoffer, hvis Blod ikke var kommen ind i Helligdommen og derfor skulde være spiist, men fandt den heelt opbrændt, straffede han Eleasar og Ithamar for denne Overtrædelse af Lovens Bogstav, men maatte dog billige Arons Paastand, at de, hvem noget Saadant var vederfaret, ikke samme Dag kunde være skikkede til den hellige Nydelse af Syndofferet 10, 19. 20. Kalkar har uden Tvivl Ret, naar han siger, at Lovens Aand her seirede over dens Bogstav.

Fra nu af stod Aron som Ypperpepræst ved Siden ad Mose som Herrens Prophet, og de følgende Lovbestemmelser bleve derfor meddeelte dem begge i Forening 11, 1. Til disse hørte Spiselovene, der skulde „gjøre Skilsmisse mellem Reent og Ureent og mellem Dyr, som maa spises og dem, som ikke maa spises“ 11, 47. At denne Forskjel var ældgammel, vide vi af Noahs Historie og slutte ogsaa deraf, at den har grundet sig paa en umiddelbar Naturanskuelse hos Mennesket, som efter Syndefaldet saae Fordærvelsen og Ureenheden afspeilet ogsaa i Naturgjenstandene og især i Dyreverdenen, der tilligemed Mennesket var Døden, Syndens Sold, underkastet. Hvad der forhen var Skik og Vedtægt, blev nu for Herrens Folk fastsat ved Lov med nøiere og udvidede Bestemmelser. Hermed havde Herren vistnok sine Hensigter og især den at adskille sit Folk fra de hedenske Naboer f. 20, 25. 26, hvortil, som Michaelis (Mos. Ret. II. S. 355 fgd. dansk Oversættelse) godt har viist, Spiselovene bleve et virksomt Middel. Man kan see det endnu i Orienten, hvor den strænge Skilsmisse i Henseende til Spiisning især danner Skillevæggen imellem Muhammedaner og Christne. Ogsaa

er det vitterligt, at siden den Tid, da Jøder og Hedninger bleve forenede i Christi Kirke ved Hjælp af en overordentlig Aabenbarelse, som just brugte Ophævelsen af Forskjellen mellem rene og urene Dyr som Sindbillede paa Gjenforeningen af det Adskilte i en høiere Eenhed Ap. Gjern. 10, har neppe noget Folk, som holdt strængt paa religiøse Spiselove, stiftet Religion. Muligt er det, at der i de mosaiske Spiselove ogsaa er taget noget diætetisk Hensyn f. Ex. ved Forbudet imod Svinekjød*), men Hovedhensigten har dog vistnok været det hellige Folks Udelukkelse fra Samqvem med de Vanhellige. Fra Kananiter og Phœnicer vare Israeliterne derved paa det Skarpeste adskilte, da disse Folk synes næsten slet ingen Forskjel at have gjort paa Spiser, saa de f. Ex. aad Hundekjød. Fra Araberne, der vare i nærmere Slægtskab med Israeliterne, fjærnede Spiselovene dem mindre, men dog tilstrækkeligt, idet f. Ex. Kamelen, eet af Arabernes Hovedfødemidler var dem forbudt, ligesom det Samme gjaldt om Haren og den arabiske, formedelst de lange Bagbeen saakaldte tobenede Springmuus, der almindelig spistes af Araberne 11, 4. 5 (s. Michael. M. R. II. S. 356 fgd.). Hvad Ægypterne angaae, saa staae de

*) Afskyen for Svinet havde Israeliterne tilfælleds med alle deres Naboer, Ægypterne saavel som Araber og Phœnicer. Svinet var maaskee det eneste Dyr, som Ægypterne alle vare enige om at afholde sig fra som ureent, og Svinehyrder vare meest af alle foragtede hos dem. Dog brugte de Svinet til visse Offringer. Muhammedanerne afskye dette Dyr ligesaameget som Jøderne, og Begge kunne kun have dermed at gjøre som Handelsartikel. Til Grund for denne almindelige Sædvane i Orienten ligger derfor uden Tvivl en naturlig Modbydelighed, der kan være bleven bestyrket ved den Kjendsgjerning, at Svinets Flesk især i hine Egne er skadelig for Sundheden og især befordrer Hudsygdomme, ligesom dette Dyr alene skal være udsat for Spedalskhed.

ogsaa i denne Henseende i et mærkeligt Forhold, til Israeliterne, idet disse to Folk vare de Eneste i Oldtiden, som havde fastsatte religiøse Spiselove. „Hos Begge, siger Hengstenberg havde Spiselovene gjennemgribende Betydning, for Ægypterne blev derved nogle af de vigtigste Næringsmidler, som deres Land frembød, enten ganske unddragne eller forbittrede f. Ex. Fiskene, som slet ikke maatte spises af Ægypterne (cf. Herod. II, 37 Plutarch de Is. p. 363), og Bælgfrugter" (Hengstenberg. Mos. u. Æg. S. 190). Der er ei heller nogen Tvivl om, at Ægypternes Spiseforbud hvilede paa religiøs-moralsk Grund. Man afholdt sig fra de Spiser, som formeentlig stode i Forbindelse med Typhon, det onde Princip, og Grunden til Afskyen for disse Dyr laae overalt deri, at disse ansaaes som Billeder og Aabenbaringsformer af Typhon. Efter Plutarch afholdt de sig fra Fisk, fordi disse stammede fra Havet, der hørte til Typhons Gebeet. Svinene vare dem forhadte, formedelst deres smudsige Levemaade, som Incarnation af den onde Aand. Typhons Repræsentanter i Dyreriget gjaldt tillige for Billede paa de ham hengivne Mennesker. „Den Skyldige", bemærker Champollion i Forklaringen af en billedlig Fremstilling, „viser sig i Skikkelse af en mægtig So, over hvilken man har skrevet med store Bogstaver: Fraadseri og Fylderi, uden Tvivl Hovedforbrydelsen hos den Skyldige, een eller anden Fraadser fra den Tid." Hos Israeliterne vare ligeledes Hunde og de med dem ligestaaende Dyr Billeder paa sædelig Ureenhed s. f. Ex. 5 Mos. 23. 18, hvor Skjøgeløn og Hundesold betyder Eet og det Samme. En saadan Synsmaade ere Israeliterne blevne vante til i Ægypten, og Herrens Viisdom kunde derfor benytte den i sin Lov og efter sin Hensigt, saameget mere som Israeliterne ved selve Ægypternes Spiselove vare adskilte fra dem; thi ligesom disse allerede i Patriarkernes Dage ikke

kunde spise med Jakobs Sønner, saaledes er det ogsaa vitterligt, at Israeliterne siden aad Dyr, som aldrig slagtedes af Ægypterne f. Ex. Køen, der var helliget Guddommen, og at andre Dyr blev dem i Loven forbudt, som Ægypterne frit brugte til Spise f. Ex. Slanger. Hvad Kjendetegnene paa de tilladte Dyr angaaer, at de have Klove heelt igjennem kløvet og tillige tygge Drøv, da har man undret sig over en saa systematisk naturhistorisk Inddeling af Dyrearterne i Oldtiden, uden at betænke, at den hidrører fra Naturens Skaber, der ogsaa som Kjender maa gaae forud for alle Naturforskere. Ved disse nøiagtige Bestemmelser blev ogsaa Kamelen udelukt, da dens Hov ikke er heelt igjennem kløvet 11, 4, og det er rimeligt, at Israeliterne ved dette, som det synes, nye Forbud netop skulde fjærnes fra Nomadefolkene og forhindres fra deres Levemaade (s. Michaelis p. a. St. S. 363). Fiskene deles ved deres Finner og Skjel, da de, som mangle disse, have en vis Lighed med den fremfor Alt vederstyggelige Slange. De forbudte Fugle vare fornemmelig Rovfugle, som leve af Aadsler. Alle Insekter, flyvende Kryb 11, 20 saavelsom alt det, som kryber paa Bugen (Slangen), paa fire eller paa mange Been 11, 42, skulde være en Vederstyggelighed; dog undtages herfra Græshoppernes forskjellige Arter 11, 22, der, ligesom nu i Palæstina og Arabien, vare en af de almindelige og for de Fattige vigtigste Spiser. Naar Græshoppesværme ødelægge Agrene, tjene de selv til at afhjælpe Hungersnøden, saa at de Fattige undertiden endog med Længsel see en saadan Landeplage imøde (s. Michaelis S. 364). Græshopperne indsamles endog til Salg i Bazarerne, og i nogle Byer findes udelukkende Udsalgssteder for tørrede, saltede eller henkogte Græshopper, der som oftest blandede med Smør spises paa Brød. Mærkværdigt er det iøvrigt, at efter Burckhardts Beretning er Halvøen ved Sinai

nu det eneste Sted, hvor Beduinerne ikke bruge Græshopper til Føde.

Loven om Barselqvinders Renselse 3 Mos. 12 henhører ogsaa til Bestemmelserne for legemlig Reenhed og Ureenhed og har Hensyn til den Fordandelse, der hviler over Qvinden, som Følge af Syndefaldet og Syndigheden. Mærkelig for os bliver den især derved, at ved denne Lov det bestemte Renselsesoffer for de mindre Formuende, to Turteldue eller to Duenunger 12, 8 endnu blev bragt i Templet af Jomfru Maria efter hans Fødsel, som ved sin Reenhed ophæver al baade legemlig og aandelig Ureenhed hos sine Troende Luc. 2, 24. Det synes dog, at i Palæstina, hvor mange vare bosatte langt fra Helligdommen, Barselqvinderne ikke altid strax efter den bestemte Tidsperiode indfandt sig med deres Offer. Samuels Moder kom først med sit, efterat Drengen var vænt fra 1 Sam. 1, 23. Men som urene maatte de dog ansees, saalænge Præsten ikke havde gjort Forligelse for dem 12, 8.

Af alle legemlige Ureenheder er Spedalskheden den, Loven eftertrykkeligst erklærer sig imod. Det hører til de ægyptiske Præsters løgnagtige Fordreielser af den historiske Sandhed, som allerede Josephus har gjendrevet, at Hebræerne for deres Spedalskheds Skyld bleve uddrevne af Ægypten, medens det derimod er vist, at Israeliterne bragte denne gruelige Sygdom med sig fra Ægypten. Her havde den og har endnu sit Hjem, men er nu en almindelig Sygdom ogsaa i Syrien og Palæstina, ligesom den heller ikke har været ubekjendt i Europa, hvortil den i Middelalderen ved Korstogene banede sig Vei. Dens Udvikling skal befordres ved fugtig sumpig Luft og Nydelsen af fede og tranede Spiser, i Særdeleshed Fisk, saavelsom ved Mangel paa Reenlighed. Israeliternes Bosættelse i Gosen ved Nilen, hvor de kunde spise Fisk

efter Behag 4 Mos. 11, 5 og siden deres undertrykte Forfatning, hvoraf fulgte for Mange Fattigdom og Ureenlighed, maatte saaledes udsætte dem for, at Sygdommen ogsaa blandt dem blev endemisk. En engelsk Læge bemærker, at intet kunde fremme den mere end Legemets og Sindets fortrykte Tilstand, haardt Arbeide under en brændende Sol, medens Legemet bedækkedes af Muursteens Støv, en fattig Levemaade o. s. v. De nyere Jagttageres Beskrivelse af de forskjellige Arter Spedalskhed saavelsom deres Symptomer passer nøiagtigt til hvad vi læse 3 Mos. 13. Lægen Pryssonel, som i Aaret 1757 udsendtes til Guadeloupe for at undersøge den der udbrydende Spedalskhed, beskriver den saaledes: „Dens Begyndelse er umærkelig; der lader sig kun nogle faa sortagtig-røde Pletter tilsyne paa de Hvides Hud, men paa de Sorte ere de kobberrøde. Disse Pletter ere i Begyndelsen hverken forbundne med Smerter eller med noget andet Tilfælde, men man kan paa ingen Maade faae dem bort. Sygdommen tager ufor-mærket til og bliver nogle Aar igjennem ved mere og mere at vise sig. Pletterne blive større og udbrede sig uden Forskjel over Huden paa hele Legemet. De ere undertiden noget ophøiede, dog flade. Naar Sygdommen tager til, saa hovner den øverste Deel af Næsen, Næseborene bliver større og Næsen selv blød. Paa Kinderne lade sig Hævelser see, Øienbrynene ere opdrevne, Ørerne blive tykke, det Yderste af Fingrene saavelsom Fødder og Tæer hovne, Neglene blive fulde af Skjel, Ledemodene paa Hænder og Fødder løsnes og døe, i den flade Haand og paa Fodsaalerne findes dybe tørre Bylder, der tage stærkt til og saa igjen forsvinde. Kort, naar Sygdommen gjør sit sidste Optrin, saa bliver den Syge forskrækkelig og falder hen i Stykker. Alle disse Tilfælde indfinde sig med meget langsomme Skridt, eet efter det Andet og udfordre ofte mange Aar, inden de alle indfinde sig: den Syge

har ingen heftige Smerter, dog føler han i sine Hænder og Fødder en Slags Stivhed. Disse Folk hindres hele Tiden igjennem ikke i de saakaldte naturalibus: de spise og drikke som de tilforn pleiede at gjøre, og selv da, naar Fingre og Tæer ere døde bort, er dog Tabet af den afdøde Deel den eneste Følge; thi Saaret læges igjen til af sig selv uden Cur og Lægemiddel, men naar de stakkels Folk komme i den sidste Periode af Sygdommen, have de en afskyelig Skikkelse og ere meget ynkværdige" (s. Michaelis M. R. II. S. 383 fgd.). Spedalskheden maa ansees for ulægelig undtagen i enkelte Tilfælde, hvor Naturen ligesom hjælper sig selv, idet Sygdommen strax kommer til fuldkomment Udbrud og den Syge bliver hvid paa hele Legemet (s. Winer Reallex. I. S. 135). I dette Tilfælde kunde Sygdommen erklæres for at være hævet 3 Mos. 13, 12. 13. Ogsaa gives der hos Araberne en Hudsygdom, der endnu ligesom hos Hebræerne kaldes Bohak og ikke maa forvexles med Spedalskhed 13, 38. 39. Da de i Orienten sædvanligt sorte Haar blive hvide ved Spedalskhed, var dette et Kjendetegn paa Sygdommen tilligemed Pletterne 13, 25, som det efter Niebuhr endnu skal være i Arabien, og da de angrebne Haar derefter falde af, er det altid mistænkeligt, naar nogen i hine Egne begynder at blive skaldet; dog skulde den Skaldede ikke, naar ikke andre Symptomer kom til, agtes for ureen 13, 40. 41. Det er ikke ganske afgjort, at Spedalskheden er smitsom undtagen ved den allernærmeste Berørelse (saasom Samleie), derimod er det vist, at den er arvelig, skjøndt kun i 3die og 4de Led (s. Michaelis II. S. 389). Herved betegner den sig selv baade som Affødning og Afbillede af Synden, hvilken Herren udtrykkelig har truet med Hjemsøgelse indtil 3die og 4de Led, og vi maae i det Hele give Hengstenberg Ret, naar han siger (Christologie d. A. T. III. S. 594: „Spedalskheden er Syndens legemlige Afbillede;

hvad derfor bliver gjort ved den Spedalske, bliver egentlig gjort ved Synderen, enhver Spedalsk var en vandrende Prædiken, en lydelig Formaning til at holde sig ubesmittet af Verden." De Spedalskes Udelukkelse af Leiren svarer billedlig til Aabenb. 21, 27 Eph. 5, 5. Denne Udelukkelse 13, 46, som blev overholdt paa det Strængeste, ogsaa f. Ex. med Moses Søster, ja endnu i sildigere Tid endog med Kong Usias 2 Kong. 15, 5, vilde tilligemed den paabudne dybeste Bodstilstand 3 Mos. 13, 45, være en urimelig Haardhed, dersom Hensigten dermed kun havde været at forebygge den tvivlsomme Smittes Udbredelse og ikke meget mere at betegne denne Sygdom som Syndens Billede og Guds Straf. Saaledes fortæller Herodot, at den blev anseet ogsaa af de gamle Perser, der ogsaa udelukkede Spedalske af Selskabet, og det Samme gjør efter Niebuhr Østerlænderne endnu. De Syge blive ikke indespærrede, men gaae frit omkring, dog saaledes, at de ere nødte til at skye andre Mennesker, just som vi finde dem i Jesu Dage hos Evangelisterne. Da Sygdommen var en Ureenhed for Gud, blev det Præsternes Sag at syne og bedømme den saavelsom alle andre lignende ondartede Skader og Ureenheder ei alene paa Mennesker, men ogsaa paa hvad der nærmest hører Menneskerne til, deres Klæder og Huse, naar Israel i Kanaans Land fik saadanne 14, 34, samt i Helbredelsens sjældne Tilfælde at foranstalte den lovmæssige Renselse med tilhørende Offer 3 Mos. 14 og 15. Man tog to rene levende Fugle (ikke Spurver, som Lindberg ogsaa oversætter), uden rimeligviis Duer; slagtede den Ene og dyppede den Anden i den Slagtedes Blod tilligemed en af Cedertræ, Karmesinuld og Isop formodentlig sammensat Stænkekost, hvormed den forhenværende Spedalske blev stænket, medens den levende Fugl løslodes 14, 4—7. Derved betegnedes, at den Urene var indviet til Døden, ligesom Klæderne til Ilden, men at der

af Naade skjænkedes ham nyt Liv og dermed Frihed. Dog maatte han endnu underkaste sig forskjellige Renselser og Offringer, førend han kunde erklæres for reen 14, 20 — Altsammen „paa det at Israels Børn skulde skilles fra hvad der var ureent hos dem, at de ikke skulde døe for deres Ureenhed, naar de besmittede Herrens Bolig midt iblandt dem" 15, 31. At der ved Siden ad denne Hovedhensigt ogsaa var taget Hensyn til at afværge og forebygge Sygdommens Udbredelse og Forplantelse, er aldeles rimeligt, ligesom og, at disse strænge Forholdsregler have tilligemed den øvrige Levemaade i Ørken tjent til at fremme Folkets legemlige Sundhed i det Hele. Det har været til stor Skade for senere østerlandske Folk, at Muhammed har erklæret alle Sygdomme for usmitsomme, og selv de muhammedanske Fortolkere af Koranen bemærke, at dette oprindelig stred imod Folketroen. Alligevel har Muhammed optaget meget af den mosaiske Lovs Bestemmelser om legemlig Ureenhed og Renselse. Saaledes er det f. Ex. endnu Skik hos Muhammedaner og Hinduer ligesom i Oldtiden hos Ægypterne at sønderbryde ethvert for Besmittelse mistænkt Leerkar jf. 15, 12, der rimeligviis ogsaa hos Israeliterne vare af den porøse og uglaserede Art, som er saa skikket til Vandets Køling og Filtrering, men og desmere udsat for at gjennemtrænges af hvilkensomhelst Vædske.

Uagtet alle disse Renselser og Jagttagelser skulde Israels Børn vide, at en bestandig Ureenhed klæbede ved dem, som Syndere for Gud, og efter Arons tvende Sønners Død blev derfor det store aarlige *Forsoningsoffer* indstiftet 16, 1. Ikke paa enhver Tid turde selv Ypperstepræsten træde ind i det Allerhelligste 16, 2, men kun een Gang om Aaret, paa den *tiende* Dag i den *syvende* Maaned efter den kirkelige Tidsregning, hvilken var den første efter borgerlig Regning, nemlig Maaneden Tisri, der nærmest svarer til vor October

16, 29. Paa denne Dag skulde der skee Forligelse baade for Præsterne og hele Folket, for alle deres Synder og tillige for den ved deres Synder besmittede hellige Bolig, paa det at Herren kunde blive ved at boe iblandt dem 16, 16. 33. 34. Derfor skulde Ypperstepræsten offre Syndoffer først for sig og sit Huus 16, 6 og dernæst for Folket. Syndoffrenes Blod skulde han bringe indenfor det inderste Forhæng og bestænke selve Naadestolen dermed 16, 14. 15 og paa samme Tid frembære vellugtende Røgelse, tændt ved Gløder fra Brændofferalteret, indenfor Forhænget, saa Røgelseskyen skjulte Naadestolen, som var over Loven, at han ikke skulde døe 16, 13. Under denne Forretning maatte intet andet Menneske være i Forsamlingsteltet 16, 17. Men af de to Gedebukke, som han af Folket havde modtaget til Syndoffer, skulde kun den Ene udvalgt ved Lodkastning offres, den Anden derimod efter fuldendt Forligelse føres frem, og Ypperstepræsten med Haandspaalæggelse og Syndsbekjendelse lægge hele Folkets Synder paa dens Hoved for derefter at lade en Mand føre den ud til Asasel i Ørken, hvor den blev sluppen løs 16, 21. 22. 26. At Asasel, der ligefrem stilles i Modsætning til Herren 16, 8, og hvis Navn betyder den Affaldne eller Affondrede, er Ørkenens onde Aand, til hvem Synderne efter at være forsonede blive sendte tilbage, fordi de oprindelig ere komne fra ham, har Hengstenberg vidtløftigen beviist baade i sin Christologie og i Mos. u. Æg. S. 166 fgd. Næst efter Herren gjør man ogsaa Anklageren Fyldest, som ellers anklager Guds Udvalgte Nat og Dag s. Zachar. 3 Aabenb. 12, 10. 11. Derfor lærer Talmud, at Satan har Magt til alle Dage i Aaret at anklage Israel, men maa forstumme paa Forsoningsdagen. Ligeledes har Hengstenberg viist, at denne Lære ikke kunde være fremmed eller uforstaaelig for Israeliterne, der kjendte Ægypternes Forestillinger om Typhon.

Dennes Gebeet var Ørkenen, og alt Ondt tilskreves ham, men der er den Forskjel, at medens Ægypterne dyrkede den onde Aand og søgte at forlige sig med ham, saa oplærtes Israels Børn ogsaa ved Forsoningsfesten til at forsage ham samt hans Væsen og Gjerninger. En evig Skik skulde denne Fest være for Israel og holdes som en fuldkommen Hviledag med Bøn og Faste til at ydmyge Sjælene 16, 31 fra Aar til Aar; men just ved denne Gjentagelse vistes Ufuldkommenheden af den derved tilveiebragte Forsoning, hvis evige Betydning kun ligger i Forbilledet paa den Ypperstepræst, som een Gang for alle gik med sit eget Blod, men ei for sin egen Synd, ind i den ikke med Hænder byggede Helligdom og fandt en evig Forløsning, idet han rensede vor Samvittighed for døde Gjerninger til at tjene den levende Gud s. Hebr. 5 og 9.

Jo helligere Offringen i Helligdommen blev holdt, desto strængere maatte alle Offringer udenfor Helligdommen forbydes, saameget mere som Israeliterne fra Ægypten tilligemed al anden Ureenhed havde medbragt et næsten uovervindeligt Hang til alskens Afgudsdyrkelse. For den Slægt, som vandrede i Ørken, blev det derfor endog under Dødsstraf forbudt at slagte de til Offring bestemte Dyr enten i eller udenfor Leiren paa fri Mark, men de skulde alle føres frem til Indgangen af Forsamlingsteltet og der slagtes som Takoffer 17, 3 fgd. Fedtet og Blodet skulde saaledes høre Herren til, medens Kjødet overlodes de Offrende. Hverken Fedt eller Blod maatte de spise; thi „al Fedmen hører Herren til" 3 Mos. 3, 16. 17, og „Kjødets Sjæl (eller Liv) er i Blodet, og jeg (siger Herren) haver givet Eder det paa Alteret til at gjøre Forligelse for Eders Sjæle; thi Blodet er det, som skal gjøre Forligelse for Sjælen" 17, 11. Derfor skulde selv de paa Jagten fangede vilde Dyrs og Fugles Blod udøses paa Jorden og skjules med Muld 17, 13. Naar man betænker,

at Israeliterne ligesom de nuværende omvankende Østerlændere vistnok kun sjældent og ved høitidelige Leiligheder nøde Kjødspiser, og at de især paa Vandringen gjennem Ørken maatte holde tilraade med deres Hjorder, kan man ikke finde et saadant Forbud uoverholdeligt, hvorved alle deres Slagtninger bleve hvad Michaelis kalder Gjæstebudsoffre. Senere blev denne Lov med Hensyn til deres Bosættelse i det forjættede Land forsaavidt ophævet, at de vel kun maatte offre paa det Sted, som Herren vilde udvælge i Landet for sin Bolig, men ellers efter Hjertens Lyst slagte i alle deres Stæder og spise Kjødet ogsaa af Offerqvæg som af Raa og Hjort, naar de kun ikke spiste Blodet, men udgød det paa Jorden som Vand*) s. 5 Mos. 12, 13—16. 20—25. At det i Ørken kun er gaaet sparsomt til med de frivillige Gjæstebudsoffre, og at Offerloven i det Hele kun daarligt er blevet overholdt af den fordærvede og gjenstridige Slægt, seer man af Moses Klage 5 Mos. 12, 8 over, at Enhver hidtil har gjort hvad ret var i hans Øine, og af det mærkværdige Sted hos Amos 5, 25. 26, som Stephanus anfører Ap. Gjern. 7, 42. 43, og hvor Israeliterne anklages for i de 40 Aar i Ørken at have forsømt Slagtoffre og andre Offre til Herren og derimod at have tjent Himmelens Hær og andre Afguder. Denne Afgudstjeneste har Hengstenberg (Authent. d. P. I. S. 108 fgd.) viist at falde sammen med den velbekjendte Ægyptiske, der i Særdeleshed var henvendt til Himmelkongen Solen som befrugtende Naturprincip, men opfattede dette pantheistisk ogsaa under lavere især dyriske Sindbilleder. Saale-

---

*) Vistnok har man ogsaa ved saadanne Slagtninger tænkt paa Offerdyrenes egentlige Bestemmelse, ligesom Chardin fortæller, at de Persiske Slagtere altid vende Slagterqvægets Hoved imod Mekka.

des dyrkedes den ægyptiske Gud Mendes under en Buks Skikkelse, hvorfor Grækerne gjøre ham til Eet med Pan, idet ogsaa Ægypterne deri saae en Personifikation af den mandlige befrugtende Kraft og lode Qvinderne give sig til Priis for denne Vellystens Dyrkelse. Alligevel var Mendes efter Herodot een af de otte Hovedguder og havde efter Diodor endog Forrangen imellem dem. Et prægtigt Tempel var opreist for ham, hvoraf der endnu skal være Levninger, og som Solgud findes han skjøndt i Pan- eller Bukkeskikkelse afbildet i gamle Billedværker. Hvor nøie dette passer til Forestillingen om de שְׂעִירִם (eg. Bukke, Lindberg: Trolde, Kalkar: Skovtrolde), som Israeliterne i Ørken med deres Offre siges at have bolet efter 17, 7, falder af sig selv i Øinene, og for, om muligt, at afholde dem fra slige Vederstyggeligheder, blev det strænge Forbud givet.

Den samme guddommelige Hensigt at adskille Israels Børn baade fra det Folk, hvorfra de kom og det, hvortil de drog, ei alene i Henseende til Gudsdyrkelsen, men og de dermed forbundne Sæder i det borgerlige og menneskelige Liv, fremhæves udtrykkeligt i Loven imod Ægteskaber med de nærmeste Slægtninge 18, 6 fgd. og imod de unaturlige Synder, der ere Herren en Vederstyggelighed 18, 22. 23. Heri maatte de hverken ligne Ægypter*) eller Kananiter, for at de ikke

*) Hos intet af Oldtidens Folk var Følelsen i Henseende til Ægteskabet med nære Paarørende i den Grad sløvet som hos Ægypterne. Ægteskabet med en kjødelig Søster var hos dem aldeles tilladeligt. Pausanias siger om Kong Philadelphus, som ægtede sin Søster Arsinoe, at han derved vel havde handlet imod Macedonernes, men ei imod Ægypternes Love. Philo beretter ogsaa saadanne Ægteskabers fuldkomne Lovlighed i Ægypten, og Wilkinson bemærker, at det ved Skulpturerne i Øvre- og Nedre-Ægypten sættes udenfor al Tvivl, at disse Love fra de ældste Ti-

skulde blive urene som disse, og det forjættede Land „udspye dem“, ligesom det snart vilde udspye sine nuværende Beboere 18, 28. Derfor bliver der ogsaa udtrykkelig advaret imod den kananitiske Moloks Dyrkelse, til hvis Affkyeligheder det hørte, at man offrede sit eget Afkom 18, 21. De forskjellige deels negative deels positive Bestemmelser, som endnu med Hensyn til Adskillelsen fra hedensk Sindelag og Leveviis knyttes hertil, kunne sammenfattes i de Bud: I skulle være hellige 19, 2 og: du skal elske din Næste som dig selv 19, 18. Deraf følger Omsorg for Fattige og Fremmede, Medlidenhed med Hjælpeløse (som Blinde og Døve 19, 14), Upartiskhed og Retfærdighed imod Alle 19, 15. Dertil hører ogsaa Agtelse for Naturens Orden 19, 19 og ærbødig Taknemlighed for Landets Frugtbarhed 19, 23. Det hellige Folk kunde ikke antage saadanne legemlige Mærker, hvorved Hedninger meente at behage deres Guder, saasom Indsnit eller indbrændte Tegn (Tattovering) 19, 27. 28, og ligesaalidt have noget med Trolddom, Manen og Sandsigeri at gjøre 19, 31. Hos dem maatte Ærbødighed mod Gamle og Graahærdede, fremfor hvad Herodot fortæller om Ægypter og Spartaner, grunde sig i Herrens Frygt 19, 32, og ingen Uredelighed i Handel og Vandel maatte findes iblandt dem 19, 35. 36. For vitterlig Overtrædelse af saadanne Bud, der skulde gjøre Skilsmisse imellem Herren og hans Folk paa den ene Side og Hedningerne med deres Afguder paa den anden Side, var der sat Dødsstraf, og Folket skulde selv udføre Straffen ved at

---

der have været gjældende. At foruden Blodskam ogsaa Bestialitet har været bedrevet af Ægypterne, sees af Beretningen hos Herodot II. 46 om en Qvinde, som paa hans Tid offentlig for Alles Øine havde havt Omgang med en Buk, saavelsom af andre Efterretninger fra Oldtiden (Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 216).

flere den Skyldige 20, 2; men dersom Folket saae igjennem Fingre dermed, vilde Herren selv straffe 20, 5. Med Hensyn til Straffene finder L. Müller (Bibelhist. I. S. 61) Herrens Lov besynderlig mild, da „Dødsstraffe kun vare fastsatte for de groveste Synder imod de ti Bud som for Afgudsdyrkelse og Gudsbespottelse, hvortil ogsaa regnedes Trolddom og forsætligt Brud paa Sabbathen, modvillig Trods mod Forældre, forenet med Drukkenskab, Mord, Ægteskabsbrud og Menneskétyveri, samt unaturlig Vellyst.“ Mild kan den vel ogsaa siges at være i Sammenligning med andre Oldtidens Lovgivninger, men ligesom den tillige var stræng retfærdig, saaledes maa man i Særdeleshed prise den for den Viisdom, hvormed den var lempet efter Folkets eiendommelige Forhold, og naar f. Ex. „Tyven slap med at betale Kosterne firedobbelt eller i manglende Fald blive Træl til Hvileaaret, og selv det falske Vidne, skjøndt brændemærket med Guds Afsky, skulde borgerlig kun lide den Straf, han havde stræbt at paaføre den Uskyldige“, saa maa man vel sige videre med Grundtvig: „Her er Viisdom, saa Lovgiverne i Christenheden kunde i Mose-Loven fundet Nok, der var at efterligne uden at anvende Loven om Gudsbespottelse og hvad dertil hører, hvor den ingen Gavn kunde gjøre, men megen Skade; thi den var kun paa sit rette Sted i Kirkestaten, hvor Folket havde Landet til Lehn af Jehovah paa det Vilkaar ei at begaae Majestætsforbrydelse“ (Verdenshist. I. S. 131).

Med Præsterne og især Ypperstepræsten blev Helligheden naturligviis taget een eller flere Grader strængere end med Folket i Almindelighed 21, 6, navnligen hvad Ægteskabet angik, saa at en Præst ikke turde ægte en krænket Qvinde 21, 7, en Ypperstepræst, der bar en Krone af sin Guds Salveolie, ikke engang en Enke, men kun en Jomfru af sit Folk 21, 13. 14. Det er rimeligt, at den græske Kirke har laant

sine Grader i Henseende til Præsteægteskabets Tilladelighed fra disse Bestemmelser, men dog skjærpet dem derhen, at en Patriarch eller Biskop slet ikke maa være gift. Den romerske Kirke, som ellers ikke forsmaaer at beraabe sig paa det gamle Testament, staaer med sit Cœlibat ganske forladt af den mosaiske Præstelov. Legemlig lydesløse maatte Præsterne være 21, 17 saavelsom Offerdyrene, de skulde modtage 22, 19, og rene maatte de holde sig i alle Maader for at kunne spise af det Hellige som deres Levebrød 22, 7. Ogsaa i deres Huse skulde der være stræng Tugt, og naar en Præstedatter begyndte paa at bedrive Hoer, vanhelligede hun sin Fader og skulde brændes i Ilden 21, 9.

Ogsaa Loven om Fester og Høitider blev nu nøiere bestemt. Disse vare foruden den ugentlige Sabbat ikke faa. De Dage, da Nyet tændtes eller blev synligt, holdtes hellige med Offringer og Basunklang dog uden Afhold fra Arbeide. Med Nymaanen begyndte hver Maaned, hvoraf fulgte, at Aaret var et Maaneaar, der til visse Tider ved Hjælp af en 13de Skudmaaned maatte bringes i Overeensstemmelse med Solaaret eller det ved Sæden og Høsten betegnede naturlige Aar. Den første Dag (med Nymaane) i den 7de Maaned, Tisri, der omtrent svarer til vor October, skulde tillige være Hviledag med Basunklang til Mindefest og hellig Forsamling; thi det var Nytaarsdagen i det naturlige og borgerlige Aar, hvorimod det kirkelige Aar skulde begynde med den Maaned, hvori Paasken holdtes; thi Paaskens guddommelige Begivenhed var, som Ranke (II. S. 108) bemærker, af saa afgjørende Virkning for Israel, at Maaneden, hvori den skete, blev ophøiet til den Første blandt Maanederne, ligesom Aaret til det Første i en ny Æra. Paaskefesten holdtes regelmæssig fra Aftenen den 14de i denne Maaned 23, 5 i syv Dage indtil den 21de. I Forhold til vort Aar kunde denne Maa-

ned falde deels i Marts, deels i April, ja endog trække sig ind i Mai, naar Skudmaanedsaaret, som da fik 13 Maaneder, anvendtes for at bringe den tilbage paa sin naturlige Plads. Altid maatte den for en Deel falde i April, naar den skulde være, hvad den kaldtes, Axmaaned, (Abib); thi i April kunde man i Palæstina have modne Ax, hvoraf et Neg som Førstegrøde skulde Dagen efter Paaskens første Høitidsdag bringes til Alteret 23, 11. „Naar der nu“, siger Michaelis, „efter 12 Maaneders Forløb af det forrige Aar (efter kirkelig Regning) ved Nymaane enten vare Ax til, eller man dog kunde haabe, at de i Midten af Maaneden vilde i al Fald være enkelt at faae og nok til at gjøre et Neg af, saa var dette Axmaaneden og den Første af det nye Aar; men var Enden af de 12 Maaneder ved Maanedernes Disharmonie med Solaaret kommen saa langt tilbage i Marts, at man ingen Ax kunde vente midt i Maaneden, altsaa ikke kunde helligholde Passafesten, saa maatte man endnu regne denne trettende Maaned til det forrige Aar, det er, om jeg skal give det med andre Ord, indskyde en Maaned, som Jøderne nu i deres Kalender kalde Veaddar (den anden Addar)“ (s. Mos. Ret II. S. 338).

P a a s k e n var Israels Hovedfest, fordi al deres Frelse og Velsignelse beroede paa Udgangen af Ægypten. Naar det var bestemt, at alt Mandkjøn paa hver af de tre store Høitider skulde indfinde sig ved Helligdommen 2 Mos. 23, 17, saa gjaldt dette dog især om Paaskehøitiden, fordi Paaskelammet var et Offer, der ikke maatte slagtes uden ved Helligdommen 5 Mos. 16, 5 (Michaelis M. R. II. S. 348). Syv Dage skulde den holdes, men kun den Første og Sidste af Dagene skulde være Forsamlingsdage og Hviledage 23, 7. 8, ligesom det og stod de Mødende frit for Dagen efter Paaskemaaltidet altsaa endnu under Festen at drage hjem 5 Mos.

16, 7. Foruden Paaskelammet offredes mange andre Offre s. 4 Mos. 28, 16 fgd. 5 Mos. 16, 2, som deels vare Festoffre i hele Folkets Navn, deels frivillige Takoffre af Enkelte med dertilhørende Offermaaltider. De i denne og flere Henseender af Kritikerne udfundne Uovereensstemmelser imellem de forskjellige Festanordninger i Mosebøgerne ere tilstrækkeligen blevet oplyste og modbeviste af Hengstenberg (Authent. d. P. II. S. 371 fgd.) og Ranke (Unters. über d. Pent. II. S. 367 fgd.). Da det er Byghøsten, som først modnes i Palæstina, sige jødiske Skribenter, at Førstegrødesofferet paa anden Paaskedag bestod i Byg, der under visse Ceremonier blev afskaaret af tre dertil udvalgte Mænd paa tre forskjellige Steder og bragt ind i Templets Forgaard, der torsket og en Deel af Kornet efter at være stødt i en Morter og besprængt med Olie, tilligemed en Haandfuld Røgelse lagt i Ilden paa Alteret, medens Præsten fik Resten, og først nu havde Enhver Lov til at begynde sin Høst. Denne beregnedes til syv Uger, hvorefter paa „Ugernes Fest" eller Pintsefesten det egentlige Høstoffer bragtes i Førstegrøden af Hveden, og med Hensyn dertil kaldes Pintsefestdagen ogsaa Førstegrødens Dag s. 4 Mos. 28, 26 og var den egentlige Høstfest. Hovedofferet bestod denne Gang i to Brød af nyt Hvedemeel, bagt med Suurdeig som Førstegrøden for Herren 3 Mos. 23, 17, der ikke kom paa Alteret, men tilfaldt Præsten, efterat han havde ladet det „svæve som Svævoffer for Herrens Ansigt" 23, 20. Førstegrøden af al Avl og det Førstefødte af alle Dyr hørte nemlig foruden Tienden deels til Præsternes Indtægt og anvendtes deels til festlige Maaltider, og da Alt skulde føres til Helligdommen, maatte det i Regelen bringes med paa een af de høie Fester og navnlig paa Pintsefesten. Qvantiteten beroede paa Enhvers gode Villie, og for saadanne Leiligheder lagdes Giveren den Bøn og Bekjendelse i Mun-

den, som vi læse 5 Mos. 26, 5 fgd.: Min Fader var en stakkels Syrer, som drog ned til Ægypten o. s. v. Saaledes skulde man ogsaa ved Pintsefesten mindes hele Guds underlige Førelse med sit Folk fra Ægypten tilbage til det forjættede Land og modtage al Velsignelsen i dette som Gave eller Laan af Ham, hvem Landet tilhørte, og som derfor havde Ret til at hæve Renter af det Betroede til Brug for sit Huus og dem, han vilde forsørge saasom Leviten, den Fremmede, Enken og de Faderløse, der saa ofte nævnes i denne Sammenhæng 5 Mos. 26, 11. 12. 13. Derfor passer godt til Anordningen af Pintsefesten som Høstfest den Formaning, som tilføies 3 Mos. 23, 22: „Og naar I høste Eders Lands Afgrøde, skal du ikke ganske afmeie Hjørnet af din Mark, og ikke gjøre nogen Eftersankning; til den Fattige og Fremmede skal du efterlade det. Jeg er Herren Eders Gud!“ I Mosebøgerne omtales Pintsen kun som Høstfest, men da den efter Tiden staaer i samme Forhold til Paasken, som Lovgivningen paa Sinai til Udgangen af Ægypten, have Rabbinerne og de nyere Jøder, ifølge en Tradition, som findes i Talmud (s. Wetstein til Ap. Gjern. 2, 1), rimeligviis Ret til at ansee den tillige som Mindefest for Lovgivningen paa Sinai. Uagtet den ikke udtrykkelig nævnes uden som een Dags Fest, er det dog vist, at den holdtes ligesom Paasken i syv Dage, men kun den første Dag var Hviledag og Forsamlingsdag 23, 21. 4 Mos. 28, 26. At Pintsefesten har havt en dobbelt Betydning, stemmer overeens med hvad der udtrykkelig berettes om den tredie store Høitid i Aaret, Frugtsamlingsfesten ved Aarets Udgang 2 Mos. 23, 16, der tillige kaldes Løvsalernes eller Hytternes Fest, til Minde om, at Herren lod Israels Børn boe i Hytter eller Telte, da han førte dem ud af Ægyptens Land 23, 34. 43. Ogsaa denne Fest, som begyndte paa den 15de Dag i den 7de Maaned,

skulde holdes i syv Dage, og i disse Dage alle Israeliter boe i Hytter, som vare flettede af Løv, og hver Dag bringe bestemte Offringer til Helligdommen; kun den første Dag var Hviledag og hellig Forsamlingsdag, men efter de syv Dage helligholdtes endnu en Ottende som Hvile- og Samlingsdag 4 Mos. 29, 35*). Maaskee har denne sidste været den egentlige Taksigelsesfest for Frugterne af Viintræet og andre Træer, og dette kan have givet Hedninger Anledning til at udgive Jøderne for Tilbedere af Bacchus. Plutarch**) fortæller, at paa Viinhøstens Tid dækkede Jøderne Borde med alle Slags Frugter og boede i Hytter, sædvanlig sammenflettede af Palmer og Epheu, og kaldte det Løvsalernes Fest. „Faa Dage derefter, siger han, holdt de en anden Fest, hvis Skikke aabenbar vare til Ære for Bacchus, idet de bar Palmegrene i Hænderne og drog ind i Templet anførte af Leviterne med Instrumentalmusik.“ Alle Israels Høitider vare Glædesdage med Maaltider, Musik, Sang og Dands, men rimeligviis især Løvsalsfesten, efterat hele Aarets Grøde var indhøstet, da de „skulde tage Frugter af smukke Træer, Palmegrene, Grene af løvrige Træer og Vidier ved Bækken og være glade for Herren deres Gud“ 23, 40, ligesom det om samme festlige Tid hedder 5 Mos. 16, 13 fgd: „Løvsalernes Fest skal du holde i syv Dage, naar du har indsamlet fra din Tærskeplads og Perse, og du skal være glad paa din Fest, du og din Søn og din Datter, din Tjener og din Tjenestepige og

*) Rimeligviis er det denne, som Johannes (Ev. 7, 37) kalder den sidste og store Høitidsdag, da Jesus — det sande Viintræ — stod frem og sagde: „om nogen tørster, han komme til mig og drikke“.

**) S. Symposiacon lib. IV. qvæstio VI.: qvis Judæorum Deus sit?

Leviten, den Fremmede, den Faderløse og Enken; som er inden dine Porte. Syv Dage skal du holde Fest for Herren din Gud paa det Sted, Herren udvælger, fordi Herren din Gud vil velsigne dig i al dit Indkomme og i alle dine Hænders Gjerninger, saa du skal kun være glad*)." I streng Modsætning til denne Glædestid stod Forsoningsfesten, der som Bods- og Bededag holdtes kun faa Dage før Løvsalernes Fest og var maaskee, som Michaelis bemærker, den Helligste i hele Aaret og den eneste fuldkomne Fastedag 23, 26 fgd. jf. 16, 31. Om det store Forsoningsoffer paa denne Dag have vi allerede talt og vil kun tilføie, at efter Jødernes Mening var det paa denne Dag Syndefaldet skete (s. L. Müllers Bib. Hist. I. S. 57).

Midt i Lovgivningen om Alt hvad der skulde helliges Herren, gav en indtruffen Begivenhed Anledning til deels nye deels indskærpede Bestemmelser imod visse grove Overtrædelser. En Søn af en israelitisk Qvinde og en ægyptisk Mand kom i Leiren i Trætte med en israelitisk Mand, lastede „Navnet", Herrens det hellige Navn, bandede det og blev derfor

*) Løvsalsfesten var Slutningsfesten for hele Høsten ligesom for alle Kirkeaarets Festdage, hvorfor den ottende Dag kaldes עֲצֶרֶת Slutning 23, 36. „Dette siger Bähr, hævede naturligviis Løvsalsfesten i Egenskab af Høstfest over Paaske og Pintse og gav den Charakteer af en særdeles og forhøiet Glæde, hvortil endnu kommer, at navnlig de Produkter, hvis Indsamling Festen nærmest angik, saasom især Olie og Viin, mere tjente til Glæde end det daglige Brød og vare Vidnesbyrd om Rigdom og Overflødighed. Med Løvsalsfesten ophørte alt Markarbeide, og Vinteren, Hvilens Tid, tog sin Begyndelse. Enhver saae sig lønnet for sin Møie Aaret igjennem, Sorgerne vare forsvundne, den guddommelige Velsignelses hele Fylde laae i Enhvers Hænder, saa at ingen Tid af Aaret i den Grad opfordrede til Glæde og Munterhed" (s. Baumgarten II. S. 226).

ført frem for Mose, der lod ham kaste i Fængsel, indtil der kom et klart Svar af Herrens Mund om denne Sag. Dette lød paa, at Gudsbespotteren skulde føres udenfor Leiren, og efterat Vidnerne til hans Forbrydelse havde lagt Hænderne paa hans Hoved for ligesom i hele Folkets Navn at fralægge sig Lod og Deel i Synden og indvie ham til Offer for sin egen Brøde, skulde hele Menigheden stene ham. Og dette skulde være Lov herefter baade for Indfødte og Fremmede 24, 10—16. Det var efter denne Lov, som kun, hvor „Herren" tillige er Folkets Konge, kan have borgerlig Gyldighed, at Christus „for Gudsbespottelse" blev dømt skyldig til Døden, og Stephanus ligesom Naboth fordum (s. 1 Kong. 21, 13) stenet. Begivenheden, som gav Anledning til Loven, giver tillige et Vink om, hvorledes det vel for en stor Deel hang sammen med det Blandingsfolk, som fulgte med Israeliterne ud af Ægypten s. 2 Mos. 12, 38 4 Mos. 11, 4. At Faderen til Gudsbespotteren var en Ægypter og Moderen en Israelitinde, bemærker Hengstenberg, passer ganske til Ægypternes almindelige Forhold til Israeliterne, medens det omvendte Tilfælde, en israelitisk Fader og en ægyptisk Moder, ikke saa godt var tænkeligt. Ganske naturligt er det, at det hedenske Blod giver sig tilkjende i den ægyptiske Faders Søn, saa at han bander Israels Gud" (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 217).

Høidepunktet af den sinaitiske Lovgivning kalder Ranke Loven om *Hvileaaret* og *Jubelaaret*. „Kunde Jubelaarets Helligholdelse", siger han, „paa den meest storartede Maade vidne om, at Israels Gud var ingen Ringere end Alverdens Skaber, saa skulde den ligesaa meget tjene til Mindesmærke om hans kjærlige Omsorg for Sine. Ved Sabbatsdagen havde denne Kjærlighed allerede aabenbaret sig; thi derved blev sørget for Hvile og Vederqvægelse for de Ringeste

blandt Folket, Slaverne og de Fremmede; ikke mindre ved Sabbatsaaret; thi Indkomsterne deraf skulde komme de Fattige i Landet tilgode 2 Mos. 23, 11. 12. Men den meest straalende Aabenbarelse fandt Jehovas Kjærlighed til sit Folk i Jubelaaret, hvori enhver Forarmet skulde igjen vende tilbage til sine Fædres Besiddelse og Enhver, som var bleven ufri, til sin Familie. Saaledes har det udviklet sig, hvad der allerede laae skjult i Skabelsens Historie; thi Sabbatens Indtrædelse efter Menneskets Skabelse har uden Tvivl sin Grund deri, at Skabningen i Mennesket har naaet sit Maal, og at Mennesket er Guds Elskede ligesom hans Billede" (Pentat. II. S. 112 fgd). Jubelaaret fuldender den hellige Tidsinddeling, hvori Syvtallet*) spiller Hovedrollen. Hver syvende Dag er Hviledag, hvert syvende Aar Hvileaar, og naar syv Hvileaar havde fundet Sted, kommer Jubelaaret. Dette begyndte ikke, som Hvileaaret synes at have gjort, med den kirkelige, men med den naturlige Nytaarsdag i Maaneden Tisri og paa den tiende Dag i denne Maaned; altsaa paa den store Forsoningsdag forkyndtes det ved Basunernes Jubelklang, hvoraf dets Navn, og dermed udraabtes Frihed i Landet for alle dets Beboere 26, 9. 10, saa at den almindelige Gjenløsning og Frigivelse faldt sammen med den almindelige Forsoning. Naar man antager, at Halvdelen deraf faldt udenfor det syvende og sidste Hvileaar, kan det med Rette kaldes det Halvtredsindstyvende 25, 10. Naturligviis holdtes det ogsaa selv som Hvileaar 25, 11. Al Skyld imellem Israels Børn blev eftergivet 5 Mos. 15, 2, alle Slaver bleve frie, og Enhver traadte ind i sin Eiendom igjen, der kun maatte sælges eller rettere pantsættes indtil Jubelaaret med billigt

*) De tre store Høitider holdtes hver i syv Dage, den syvende Uge efter Paasken bragte Pintsen, den syvende Maaned Løvsalsfesten.

Hensyn til Tallet af de Høstaar, som vare tilbage 25, 15, saa det egentlig kun var disse Aars Afgrøder, som bleve solgte 25, 16. Hertil knyttede sig Indløsningsretten for slige afhændede Jorder saavelsom Huse i Landsbyer og i Leviternes Stæder, der deels vare uadskillelige fra Jorden, deels udgjorde Leviternes eneste Grundeiendom blandt Israels Børn 25, 33. Saaledes skulde hele Landet hævdes som egentlig Eiendom alene for Herren, hos hvem Brugerne vare at betragte som Fremmede og Indsiddere 25, 23, og tillige blev derved sørget for, at ingen alt for meget blev beriget paa Brødres Bekostning, saa at om end en Israelit kunde blive forarmet og nødes til at tjene, kunde han dog ikke blive livegen Træl og maatte behandles som en Dagløнner og Gjæst 25, 43, og skjøndt der ikke skulde ophøre at være Fattige i Landet, imod hvem man kunde bevise Barmhjertighed 5 Mos. 15, 11, saa skulde der dog aldrig være nogen aldeles eiendomsløs Stodder 5 Mos. 15, 4. For Fremmede var der, som vi have seet, ogsaa sørget, skjøndt de ikke kunde blive faste Landeiendomsbesiddere og kunde kjøbes og bruges som Slaver. At ogsaa Saadanne bleve gjæstfrit behandlede, sees deraf, at endog en Israelit kunde sælges til en Fremmed og, indtil Indløsning skete, være i hans Besiddelse 25, 47, hvilket var et meget liberalere Forhold end det, der nu finder Sted i Orienten, hvor ingen Christen eller Jøde tør have muhammedanske Tyende. „Naar saadanne Love blev holdt, siger Grundtvig med Rette (Verdenshist. I. S. 129), havde Folk ondt ved at blive meget rige, og selv de Rigeste kunde kun stakket være Herremænd og aldrig faae Bugt med de velhavende Selveiere, der i et frugtbart Land, uden Skat og Told, rimeligviis altid vilde udgjøre Mængden“ — og atter maa man sige med samme Forfatter, at „i Jødeland havde Loven lært den underlige Kunst at være stræng og at være

barmhjertig, saa Overtrædelsen fik sin rette Løn, men der var Haab for den, som trængtes og Haab for den, som angrede sin Brøde og Baand paa Aagerkarlen og paa den, som vilde opæde Enkers Huse og sammenføie Agre til at gjøre Landet trangt og Næsten til sin Træl; ja det Jubelaar var med sin Klang en hellig Varsel om den store Time, da det klinger over Aanders Land om Frihed for de Bundne og om Adgang til forloren Odel, til den skjønne, skammeligen solgte Arvelod i Paradiset: da det skulde klinge som det klang i Nazareth fra Herrens, fra den store Løsers Mund: „Herrens Aand er over mig, derfor salvede han mig, han haver sendt mig at kundgjøre Fattige det Gammensord, at helbrede dem, som have sønderknuste Hjerter, at prædike for Fangerne, at de skal lades løs, og at de Blinde skal faae Syn, og at man skal udlade de Plagede i Frihed, at bebude Herrens Jubelaar“ Luc. 4 (s. Kort Begreb af Verd. Kr. S. 265).

Endskjøndt der i 3 Mos. 27 endnu findes et Anhang om frivillige Gaver og Løfter til Helligdommen samt disses Indfrielse efter Præstens Kjendelse, medens der for Personer, som havde lovet sig til Herrens Tjeneste, vare bestemte Løsesummer efter Kjøn og Alder 27, 3 fgd., og det saakaldte Bandsgods (Cherem), som nogen under Band har helliget Herren, aldeles ikke maatte sælges eller løses og ligesaalidt noget bandlyst Menneske, hvis Liv Andre havde lovet til Herren 27, 28. 29 (s. Hengstenb. Authent. d. Pent. II. S. 128) — saa kan man dog sige, at med Loven om Jubelaaret den egentlige sinaitiske Lovgivning er sluttet, som det ogsaa bliver antydet ved Slutningsformelen 26, 46: „Disse ere de Skikke, Bud og Love mellem Herren og Israels Børn, som han gav ved Mose paa Sinai Bjerg.“ Men ligesom der ved den første Pagtslutning paa Bjerget og efter de foreløbige Lovbestemmelser blev tilføiet Forjættelser om det velsignede Land, som Her-

ren vilde give Israel, og hvor Lovens enkelte Bestemmelser først kunde træde i Kraft 2 Mos. 23, 20 fgd., saaledes sluttes ogsaa nu den tilligemed de nye Tavler fornyede og fuldstændigere Lovgivning, (der ved Bestemmelsen om Hvile- og Jubelaaret tydelig har viist hen til det forjættede Land, under Forudsætning af Folkets Lydighed,) med Velsignelser paa den ene Side, som lovede Regn og frugtbare Tider, saa Tærskningen skulde naae Viinhøsten og Viinhøsten Sædetiden 26, 5, Fred i Landet, let Seir over alle Modstandere, stor Folkeformerelse og desuagtet Overflødighed paa Alt, og et venligt Samfund med Herren, som vilde reise sin Bolig midt iblandt sit Folk 26, 6—12; men ogsaa paa den anden Side med de grueligste Forbandelser over Folket, dersom dette, som det alt havde begyndt, vilde vrage Herrens Love og bryde hans Pagt 26, 15. I dette kun altfor visse Tilfælde vilde Herren syvfold tugte sit Folk, og om det alligevel ikke vilde høre ham, atter og atter syvfold 26, 18. 21. 24. 28. Himmelen skulde blive som Jern, og Jorden som Kobber, og Landet miste sin Frugtbarhed 26, 19. Mangelen skulde blive saa stor, at ti Familiemødre kunde bage deres Brød i een Ovn 26, 26, og Hungersnøden tilsidst saa skrækkelig, at Forældre aad deres egne Børn 26, 29. Fiender skulde herske i Landet og endelig lægge det aldeles øde, saa det nu kom til at fryde sig ved sine Hvileaar, som det gjenstridige Folk havde nægtet det 26, 34. 35, en Trudsel, hvis Opfyldelse endnu udtrykkelig bliver bemærket 2 Kron. 36, 21 med Hensyn til den babyloniske Udlændighed, under hvilken „Landet fik betalt sine Hvileaar, da det hvilede under hele Ødelæggelsen i fulde 70 Aar“, uden at vi dog derfor med Michaelis (Mos. Ret. I. S. 375) behøve at slutte, at Sabbatsaarets Helligholdelse har været forsømt halvfjerdsindstyve Gange efter hinanden eller i et Tidsrum af henved 500 Aar. Israel, til hvis Udvælgelse

det hørte, at Folket adskilt fra andre Folk boede i sit eget Land, skulde tilsidst adspredes og hensvinde for deres og deres Fædres Brøde i Fjendeland 26, 39; men naar da deres uomskaarne Hjerter ydmygede sig og hengav sig i deres Brødes Straf, saa vilde Herren atter mindes sin Pagt med Jakob, Isak og Abraham og komme Landet ihu 26, 41. 42. Thi selv medens de ere i deres Fjenders Land, har han ikke forskudt dem for ganske at ødelægge dem, men vil mindes sin Pagt med Fædrene, som han førte ud af Ægyptens Land for Hedningernes Øine til at være deres Gud 26, 45.

Opbrud fra Sinai.

Lovgivningen paa Sinai Bjerg var sluttet, og kun enkelte nøiere Bestemmelser og speciellere Anordninger blive efterhaanden tilføiede. Forsamlingsteltet var som Middelpunkt for det nye Folkeliv under Loven oprettet i første Maaned af det 2det Aar efter Udgangen af Ægypten, og ved Begyndelsen af den anden Maaned beredte man sig nu til at bryde op fra Sinai og drage ind i det forjættede Land, hvis Besiddelse Lovgivningen for en stor Deel forudsatte. Til Forberedelserne for Afreisen hørte for det Første Folketællingen, der vel var foretaget foreløbigt under Tabernaklets Oprettelse i Anledning af Kopskatten, men fuldførtes nu med Hensyn til Folkevæbningen. Der blev optaget Mandtal „over alle Vaabenføre af Israels Børn efter deres Hære“ 4 Mos. 1, 3 med Undtagelse af Levi Stamme, der for sig selv skulde udgjøre Livvagten omkring Helligdommen, til hvis Tjeneste den var udvalgt 1, 49 fgd. Ved Folketællingen understøttedes

Mose og Aron af Stammernes Høvdinger, "Stamfyrsterne, de Kaldte af Menigheden" 1, 16*), hvilke optælles saaledes, at Leas Børn nævnes først, derefter Rachels — Ephraim og Manasse i den af Jakob bebudede Orden — og tilsidst Medhustruernes, medens Stammerne selv opregnes i den Orden, hvori de kom til at ligge i Leir omkring Helligdommen. Folketallet beløb sig, som alt anført, til 603,550, hvorhos det viser sig, at Juda Stamme var den Talrigste, og at Ephraim allerede overgik Manasse, medens de begge tilsammen endog overgik Juda. Hver Stamme skulde leire sig ved sit Banner**) under sit fædrene Huses Mærke omkring Forsamlingsteltet 2, 2, saaledes at Juda tilligemed Isaskar og Sebulon under Judas Hovedbanner udgjorde Leiren imod Øst, altsaa foran Helligdommens Indgang, og naar man reiste, drog foran 2, 9, Ruben med Simeon og Gad laae mod Syd og var paa Marschen Hærens anden Afdeling, Ephraim i

*) Disse vare uden Tvivl de Samme som "de Ældste", som Mose først henvendte sig til i Ægypten, og kan sammenlignes med Høvdingerne, "Scheikerne" hos de nuværende omvankende Araber, hvoraf hver enkelt Stamme har sin. Disse Høvdinger udgjorde en egen Forsamling omkring Mose s. 4 Mos. 10, 4 og havde ogsaa i den senere israelitiske Historie meget at betyde som de enkelte Stammers Ledere.

**) Bannere skal være en ægyptisk Opfindelse, ligesom Ægypterne i det Hele havde den første regelmæssige Krigshærsorganisation, man kjender. Diodor fortæller, at Ægypternes Bannere bestod i Dyrefigurer paa Enden af et Spyd, og baade dette og andre Slags findes paa de gamle Afbildninger. Rimeligt er det altsaa, at Hebræerne have ført ogsaa denne Skik med sig fra Ægypten. Hvori de enkelte Stammers Mærke har bestaaet, lader sig ikke afgjøre. Rabbinerne gjætte paa en Løve for Juda, en Slange for Dan, en Ulv for Benjamin o. s. v. med Hensyn til 1 Mos. 49.

Spidsen for Manasse og Benjamin leirede sig mod Vest og udgjorde første Afdeling af Bagtroppen, der sluttedes af Dan med Aser og Naphtali, som i Leiren laae mod Nord. Imellem For- og Bag-Troppen skulde Forsamlingsteltet drage frem med Leviternes Leir midt i Hæren 2, 17. Jødiske Skribenter paastaae, at Leiren havde et Omfang af 12 Mile, hvilket neppe er formeget for en Hær af idetmindste 3 Millioner. Et herligt Skue maa en saadan Leir have afgivet, saa vi ogsaa uden Hensyn til den prophetiske Begeistring ikke undre os over Bileams Udraab, da han oversaae den fra Bjergtoppen: „Hvor deilige ere dine Telte, Jakob, dine Boliger, Israel!" o. s. v. 4 Mos. 24, 5.

Leviternes Leir skulde være midt i Hæren som nærmeste Omgivelse af Forsamlingsteltet, til hvis Varetægt og Tjeneste de skulde „hengives af Israels Børn til Aron og hans Sønner" 3, 9 som „et Gavefolk udaf Israels Børn til at gjøre Israels Børns Tjeneste ved Forsamlingsteltet og gjøre Forligelse for dem, for at der ei skal være nogen Plage blandt Israels Børn, naar de nærme sig Helligdommen" 8, 19. For at betegne dem som Stedfortrædere maatte ved Indvielsen Israels Børn lægge deres Hænder paa Leviterne 8, 10; nogle have meent, at da ikke alle kunde komme til at gjøre det, har det været de Førstefødte, som udførte denne Forretning. Leviterne vare nemlig offrede til Herrens Tjeneste istedetfor alle Førstefødte i Israel, som Herren havde helliget sig den Dag, han slog de Førstefødte i Egypten 3, 13. Til den Ende maatte der optages Mandtal ogsaa over Leviterne, og de maatte tælles med fra en Maaneds Alder som de, der alt fra Fødselen af vare Herren indviede. Det viste sig ved denne Tælling, at Levi Stamme var langt mindre i Tal end nogen af de andre; thi hele Summen af deres tre Hovedliniers Mandtal beløb sig til 22,300 og angives kun til 22,000

f. 3, 39, efter den jødiske Tradition paa Grund af Udeladelsen af Leviternes egne Førstefødte, der ei kunde træde i Stedet for andre. Tallet paa de øvrige Stammers Fødstefødte 22, 273 f. 3, 43 svarede temmelig nøie dertil, men de 273, som ingen Stedfortrædere fandt i Leviterne, maatte løses med 5 Sekler for hvert Hoved 3, 47, hvilken Sum var bestemt som Løsepenge for et Drengebarn fra en Maaneds indtil 5 Aars Alder f. 3 Mos. 27, 6 og viser altsaa, at man kun har talt de Førstefødte i denne Alder: ellers vilde deres Tal ogsaa have været altfor lidet i Forhold til hele Mandskabet. Leviterne skulde tjene ved Helligdommen fra 30 til 50 Aars Alder 4, 3, og naar det 8, 24 bestemmes, at de allerede fra 25 Aars Alder skulde tiltræde deres Tjeneste, saa maa det dog antages, at først fra det 30te Aar paalaae dem det strængere Arbeide, der omtales i 3die Kap., ligesom de efter fyldt 50de Aar vedblev at tjene i Forsamlingsteltet, men ikke mere gjorde Arbeidet 8, 26. Efterat Helligdommen havde faaet en fast Plads, og det svære Arbeide med dens Transport fra Sted til Sted var ophørt, lod David Leviterne tiltræde deres Tjeneste allerede med det 20de Aar f. 1 Krøn. 23, 25. 26. (jfr. Hengstenberg Authent. II. S. 391 fgd.).

Ligesom Leviterne vare Tjenere i hele Tempeltjenesten for Præsterne, hvis eiendommelige Forretning det kun synes at have været at sprænge Blod og lægge Brænd- og Røgelse-Offer tilrette paa Altrene, saaledes maatte de ogsaa paa Vandringen sætte Tabernaklet op og tage det ned igjen, samt bevare og transportere de enkelte Stykker deraf. Til den Ende vare de deelte i tre Hold efter deres Hovedlinier. Kahatidernes Slægt, til hvilken den præstelige Familie hørte, var udvalgt til at bære og tage Vare paa de høihellige Redskaber, efterat Aron med stor Omhyggelighed, men hurtig havde indpakket dem, for at ingen Uvedkommende skulde, ved at komme

for nær og see, paadrage sig Døden 4, 20. Til denne Slægts Udmærkelse hørte det ogsaa, at Arons ældste Søn, Hovedet for Leviternes Formænd, Eleasar havde nærmest Opsyn over dem 3, 32. I Leiren laae Kahatiderne paa Sondersiden af Boligen 3, 29, ligesom Gersoniderne paa Vestsiden med Forpligtelse til under Præsten Ithamars Tilsyn at tage sig af alle Helligdommens Tepper, Overdække og Snore (med Undtagelse af det inderste Forhæng, hvori Pagtens Ark blev svøbt) og dertil hørende Redskaber, og paa Nordsiden Merariderne, hvem Boligens Brædder, Stænger, Fodstykker med alt Tilbehør var betroet ligeledes under Ithamars Overopsyn. Gersoniderne fik siden to Vogne med fire Oxer som Transportmiddel og Merariderne fire Vogne; men Kahats Børn fik ingen; „thi Helligdommens Tjeneste laae paa dem, saa de maatte bære Alt paa deres Skuldre" 7, 9*). Foran Indgangen til Forsamlingsteltet mod Østen altsaa indenfor Juda Leir skulde Mose og Aron samt hans Sønner, hvem Helligdommens Bevaring i Israels Sted var betroet, leire sig 3, 38. Selv Moses Sønner vare altsaa udelukkede fra denne Forvagt og regnede iblandt de øvrige Kahatider. Til denne Tjeneste bleve Leviterne ligesom forhen Præsterne ved Vaskning og Renselsesoffer indviede**) af Aron og hans Sønner 8, 15. 21, og ligesom Præsterne fik deres Offergaver, Førstegrøder og Førstefødte o. s. v. at leve af, saaledes gav Herren Levi Børn i Almindelighed hele Tienden i Israel til Arv for den Tjeneste, de skulde gjøre ved Forsamlingsteltet, hvorimod de ikke skulde tage anden Arv

*) Det gik galt, da man imod denne Anordning vilde sætte Pagtens Ark paa en Vogn 1 Krøn. 13, 7—10 jf. 15, 2. 12—15.

**) De maatte ved denne Leilighed rage hele Legemet, hvilket ogsaa var Brug hos de ægyptiske Præster.

blandt Israels Børn 17, 21. 23 jfr. 5 Mos. 10, 9: „Herren er hans Arv". Af Tienden skulde de atter yde Præsterne Tiende og Offer 18, 26. 29. Desuden skulde der af de andre Stammer forholdsviis efter deres Størrelse afgives til Leviterne ialt 48 Stæder med deres nøiagtigt udmaalte Overdrev 35, 2 fgd., hvoriblandt sex vare Fristæder, hvorhen den ufrivillige Drabsmand kunde tage sin Tilflugt for Blodhævneren, men hvis Enemærker han indtil den daværende Ypperstepræstes Død ikke turde forlade, da han ellers ligesom den forsætlige Morder hjemfaldt til den lovmæssige Blodhævn 35, 6. 12 fgd. Kan man nu end sige, at Leviterne som Præstekaste, ligesom saa meget Andet af Israeliternes Indretninger, minder om Ægypten, saa maa man dog med Grundtvig give Agt paa den borgerlige Stilling, som Mose gav sin Præstekaste; „thi den var saa langt fra at være ægyptisk, at den maatte kaldes fortvivlet, naar Kirkestaten ikke virkelig havde den Høieste til sin Beskytter. Moses forkastede nemlig i Øvrigt hele den Ægyptiske Stats-Indretning, som det gjennemførte Kastevæsen var Hovedhjulet i, saa Præsterne i Memphis vilde bestemt sagt, han var løbet for tidlig af Skole og bemærket, at vilde han og blot have sin Kirkestat til at bestaae, maätte han idetmindste gjøre Høvdingskabet arveligt i sin Æt og skabe en Krigerkaste af Josephs Stamme til Thronens og Alterets Værn. Nu gjorde han imidlertid intet Saadant, udnævnede vel Ephraemiten Josva til sin Eftermand, men overlod, naar han var død, udtrykkelig Regjeringen og Lovens Haandhævelse til Folket selv, som de turde forsvare det for Gud og deres Samvittighed, og da stod Præster og Leviter, med Tabernaklet og Lovbogen, arveløse og værgeløse, aldeles overladte til Forsynet og Folkets Godtbefindende" (s. Verdenshist. I. S. 127). Naar man iøvrigt antager, at Leviterne ogsaa deri lignede de ægyptiske Præster, at de ikke blot vare Alterets Tjenere,

men tillige udgjorde den hele egentlige lærde Stand og gjorde Gavn som Lovlærere, Dommere, Skrivere, Læger o. s. v., saa kan man ikke finde, at Tienden foruden andre Emolumenter var nogen ubillig Godtgjorelse baade for deres Tjeneste og for den trettende Deel af Landet, der tilkom dem, men nu blev deelt imellem de øvrige Stammer (s. Grundtvig p. a. St., Michaelis Mos. R. I. S. 231).

Som Anhang til den af Herren indstiftede og helligede Præstestand kan Naziræerstanden*) betragtes og dog som Modsætning dertil, forsaavidt den grundede sig paa et frivilligt Løfte af Mand eller Qvinde om at vie sig til Herren 6, 2. Det var et Løfte om Afholdenhed fra Viin og stærk Drik 6. 3 og tillige om Afsondring fra andre Mennesker, hvilket betegnedes derved, at man lod sit Haar frit voxe, en Skik til Tegn paa Sorg eller bodfærdigt Liv, som Israeliterne synes at have optaget efter Ægypterne, for hvem den ellers var ganske eiendommelig (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 204 fgd. jf. Israels Hist. i 1ste Mos. Bog S. 231 fgd.). At Naziræerens Liv, saalænge Løftets Tid varede, (der afbrudt ved en ufrivillig Besmittelse maatte begyndes forfra og fornyes med Syndoffer 6, 9 fgd.) skulde ansees som helligt 6, 8 og ved Siden ad Præstestanden ligesom træde i Stedet for det almindelige Præstedømme, hvortil Israel som

*) Til denne Stand blev siden stundom Børn indviede fra Fødselen af. Saaledes Samson, Samuel og Johannes den Døber. I Persien, fortæller Morier, har man en Skik, som har megen Lighed dermed. For et Drengebarn, hvis Haar ellers bliver raget af, gjør Moderen stundom under ulykkelige Omstændigheder det Løfte, at hvis Lykken vil vende sig, skal der ikke komme Ragekniv paa hans Hoved hele hans Liv eller i et vist Tidsrum. Naar Løftet er opfyldt, gjør hun et Gilde og sender Gaver til en hellig Moskee.

Guds hellige Folk var kaldet 2 Mos. 19, 6 — ligger ogsaa i den Talemaade, hvormed de ubeskaarne Viinstokke i det Herren helligede Jubelaar billedlig kaldes Naziræer 3 Mos. 25, 5. 11. Af Amos 2, 11. 12 see vi, at Naziræer stilles ved Siden ad Propheter som kaldede paa overordentlig Maade af Herren, naar han vilde bevise sit Folk Naade. Da ogsaa Qvinder kunde indvie sig som Naziræer til Herren 6, 2, saa ledes man derved til at tænke paa de hellige Qvinder, som maaskee allerede efter 2 Mos. 38, 8 tjente ved Indgangen til Forsamlingsteltet, ligesom senere i Elis Dage 1 Sam. 2, 22 og endnu i det Nye Testamentes Tid, da Prophetinden Anna ikke veg fra Templet, men tjente Gud med Bøn og Faste Nat og Dag Luc. 2, 37. Ogsaa disse Indstiftelser synes at være noget, som Mose forefandt og helligede ved Loven, efterat det alt havde udviklet sig i Folkelivet rimeligviis i Analogie med ægyptiske Skikke; thi at idetmindste hellige Qvinder i Ægypten uden at være Præstinder vare indviede til Guden Ammons Tjeneste, er godtgjort ved mange Vidnesbyrd af Herodot, Diodor og Strabo saavelsom af de Mindesmærker, man i nyere Tid har lært at kjende (s. Hengstenberg Mos. u. Æg. S. 196 fgd.).

Den hellige Leir maatte renses paa enhver Maade. Derfor blev det endnu før Opbrudet befalet og udført, at alle Spedalske og andre Urene skikkedes udenfor Leiren 5, 2 fgd., at skjulte Forurettelser mellem Mand og Mand skulde erstattes med Rente og tillige afbødes med Offer 5, 5 fgd., og en Gudsdom blev indført, hvorved en Mand, som mistænkte sin Hustrue for Utroskab kunde under hellige af Præsten ledede Ceremonier lade hende drikke Bandsvand og forelægge en Forbandelses-Eed, som hun maatte sige Amen til og dermed fralægge sig Brøden eller paadrage sig Forbandelsen 5, 11 fgd. Et helligt Folk skulde imidlertid ogsaa

være et velsignet Folk, og ligesom Aron allerede efter sin Indsættelse i Præsteembedet havde med opløftede Hænder velsignet Folket s. 3 Mos. 9, 22, saaledes blev det nu til Slutning befalet Aron og hans Sønner at lyse Velsignelsen over Israels Børn med de Ord, som er gaaet over i den christne Kirke: „Herren velsigne og bevare dig! Herren lade sit Ansigt lyse over dig og være dig naadig! Herren løfte sit Aasyn paa dig og give dig Fred!“ 6, 23—26.

I Anledning af Alterets Indvielse bragte Israels Stamfyrster, hver for sin Stamme og paa sin Dag, frivillige Gaver, som deels vare beregnede paa Helligdommens Transport ved det forestaaende Opbrud (Vogne og Oxer), deels bestod i Offerkar af Sølv og Guld og i alle Slags Offerdyr til de tre Hovedoffre s. 3 Mos. Kap. 7. Allerede i den første Maaned af det andet Aar efter Udgangen af Ægypten havde Israel faaet Befaling til at holde Paaske paa den bestemte Tid inden Afreisen, men da der nu var nogle Personer, som paa den Tid vare urene formedelst Liig og ikke kunde tage Deel i Paaskeofferet, saa blev i denne Anledning den Bestemmelse tilføiet, at der kunde holdes en Efterpaaske paa 14de Dag i anden Maaned til Bedste for dem, som i første Maaned vare lovlig undskyldte 9, 6 fgd. Og nu fik Mose Befaling til at gjøre sig tvende Lure af Sølv, der skulde tjene til at kalde Menigheden sammen og lade Leiren bryde op 10, 2. Disse Lure beskrives af Josephus (Oldskr. III. 13) som et Slags Trompeter, en Alen lange, og de, der findes afbildede paa Titus's Triumfbue, ligne ogsaa meest vore Trompeter. Der var kun to til Brug for Arons tvende Sønner 10, 8. Siden brugtes flere; i Salomons Tid see vi, at 120 Præster blæste i Trompeter. Signalerne, som gaves dermed, vare forskjellige. Naar der blæstes svagere i dem, gjaldt det en Forsamling ved Helligdommens Indgang enten af For-

mændene eller hele Menigheden 10, 3. 4, navnlig ogsaa paa Fryde- og Festdage 10, 10. Men naar der stødtes stærkt i dem, gjaldt det Leirens Opbrud i en vis Orden og i Krigstid Kamp samt Anraabelse af Herrens Bistand 10, 9.

Efterat saaledes Alt var ordnet og beredt, hævede Skyen sig paa den 20de Dag i den anden Maaned, altsaa eet Aar mindre end ti Dage efter Ankomsten til Sinai, op fra Lovens Bolig, og Israels Børn brød op paa deres Vandring fra Sinai Ørk første Gang efter Herrens Ord ved Mose 10, 10, og i den Orden, som var bestemt, dog saaledes, at efter Stammernes første Trefylking med Juda i Spidsen kom de to Afdelinger af Leviter, som førte Alt, hvad der hørte til Boligen, for at de kunde faae denne opreist, førend Kahatiderne, der bare Helligdommen i egentlig Forstand og gik i Midten af Hæren, ankom paa Stedet 10, 21. At imidlertid Pagtens Ark, adskilt fra de øvrige hellige Ting, blev baaren foran hele Hæren, uden Tvivl i umiddelbar Forbindelse med Skystøtten, see vi af 10, 33, hvor det hedder, at „Israels Børn drog tre Dagsreiser fra Herrens Bjerg, og Herrens Pagtes Ark drog tre Dagsreiser foran dem for at søge dem Hvile“, saa det formodentlig især har været, naar de i længere Tid holdt Rastdag, og naar Boligen var bleven opreist, at Skystøtten udvidede sig til en Sky og udbredte sig over Leiren 10, 34 jf. Psalm. 105, 39: „Han udbredte en Sky til Skjul og en Ild til at lyse om Natten“ og 1 Cor. 10, 1: „vore Fædre vare alle under Skyen“. Naar da Skyen ved at hæve sig gav Tegn til Opbrud 9, 17, brød Arken først op, og Mose sagde da: „reis dig o Herre! og dine Fjender skal spredes, dine Hadere flygte for dit Aasyn!“ og naar Skyen hvilede, blev Arken bragt tilbag til sit Sted, idet Mose sagde: „kom tilbage o Herre! til Israels Tusinders ti Tusinder!“ En mageløs baade Leir og Karavane har det været, og vil

man have et Billede, om end i mange Henseender kun et Vrængebillede deraf, saa finder man det maaskee intetsteds saaledes som just i de samme Egne, naar de store Karavaner af Pilgrimme samle sig f. Ex. ved Kairo eller Damaskus og drage til Mekka. De reise da i en fast Orden og i bestemte Afdelinger, hver bestaaende undertiden af flere tusinde Kameler, og hver med sin Anfører. Om Natten, da man for at undgaae Dagens Hede især reiser, har man Fakler, hvoraf undertiden ti eller tolv bæres paa een høi Stang foran hver Afdeling, for at Marschen kan styres derefter. Disse Stænger, som i en vis Afstand fra hinanden sættes i Jorden, hvor Hæren skal leire sig, danne ved Hjælp af de anbragte Fakler forskjellige Figurer for at kjendes fra hinanden og bæres ogsaa om Dagen uden at være antændte foran som Standarter. Som Helligdom fører enhver Karavane med sig, foruden Gaver til det hellige Huus i Mekka, Koranen i en Pavillon af sort Silke, hvis Tepper hænge ned til Jorden fra den udvalgte Kameel, som bærer den. Ogsaa Hebræernes forskjellige Afdelinger havde, som vi have seet, deres Bannere, men Lys behøvede de ikke om Natten, da Ildstøtten udbredte sin Glands over Hæren og lyste for den paa Veien f. Nehem. 9, 12. Ikke heller behøvede de nogen anden Veileder; men ligesom Mose tilligemed de andre Høvdinger dog bleve Anførere under Engelens almindelige Styrelse, undrer det os ikke heller, at han henvendte sig til sin Svoger Hobab, Midianiteren Reguels Søn og Jethros Broder, hvis Jethro er en anden end Reguel, for at formaae ham til at drage med, eftersom han vidste „hvor de kunde leire sig i Ørken, og kunde være deres Øie“ 10, 31; thi der kunde være mange Ting af Vigtighed i Henseende til Leirpladsens Udvælgelse, saasom at finde Vandkilder, Græsninger i Dalene o. s. v., som Skyen og Engelen i Skyen overlod til de menneskelige Lederes egen Forstand.

Hobab fandtes først uvillig til at følge med, endskjøndt der blev lovet ham at dele alt Godt med Israel 10, 30. 32, men maa rimeligviis dog have ladet sig bevæge, saa det var ogsaa som Løn for denne udviste Kjærlighed, at hans Slægt Keniterne siden tildeels kom til at boe sammen med Judas Børn Domm. 1, 16, og de af dem, som bleve tilbage paa den sinaitiske Halvøe, skaanedes af Saul, da han slog Amalekiterne 1 Sam. 15, 6.

Fra Sinai Ørk brød Israels Folk op for at drage til Parans Ørk 10, 12. Den første Station, som nævnes, fik Navnet Tabgera af Leirbranden, hvorved det yderste af Leiren blev fortæret, og det var Herrens Ild, „som brændte imellem dem", fordi Folket allerede begyndte at vaande sig ved Togets Besværligheder og at knurre imod Herren. Men da Folket raabte til Mose og Mose bad til Herren, slukkes Ilden 11, 1—3. Det næste Udbrud af Vantroen og Utaalmodigheden foranledigedes af det sammenløbne Pak, som fra Ægypten havde sluttet sig til det udvandrende Folk. Disse Fremmede vare de Første til at længes efter Ægyptens Kjødgryder, og med dem gav ogsaa Israels Børn sig til at klynke og klage for Kjød saavelsom for Fisken, de aad for intet i Ægypten samt Græskarrene, Melonerne, det spiselige Græs og de forskjellige Slags Løg, hvoraf der intet fandtes i Ørken til Afvexling med det Manna, som de hver Dag saae for deres Øine 11, 4—6. Det gamle Ægyptens Overflødighed paa Fisk er noksom bekjendt ved Herodots, Diodors og Andres Beretninger. Man spiste Fisken fordetmeste saltet eller tørret i Solen uden anden Tilberedelse, og Ægypterne skal have været de Første, som fandt paa at bevare Spiser i længere Tid ved Saltning. Herodot har ogsaa den Bemærkning (II. 92), at en Deel af Beboerne i Delta, som vare Hyrder maaskee ikke af ægyptisk Stamme og derfor forhadte af Ager-

dyrkerne, levede ganske af Fisk. At Fiskemængden i Ægypten er endnu den Samme, godtgjøres ved de nyere Reisendes Vidnesbyrd. Radzivil fortæller f. Ex.: Vi saae idag omtrent hundrede Fiskere ligge i Nilens mudrede Vand og fange Fisk med Hænderne. Nogle af dem kom op med tre Fisk, een i hver Haand og een i Munden. Fiskene vare alenlange af forskjellige Arter" (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 221). Man spiser Fisken deels frisk, deels soltørret, og især i de varme Maaneder nyder man næsten intet Andet end Fisk med Tilsætning af vegetabilsk Føde. Man kan saaledes let forklare sig, at Israeliterne nu i den hede Aarstid midt i Ørken kunde savne Fisken og de Vegetabilier, som de pleiede at nyde. Interessant er med Hensyn dertil en Bemærkning af Harmer, at efter de Vitriacos Fortælling var der i Aaret 1218, da Damiette blev beleiret, mange mere forfinede Ægypter, som, endskjøndt de havde Korn i Overflødighed, omkom af Mangel paa Agurker, Løg, Fisk, Fugle, Frugter og Urter, hvortil de havde været vant (s. Pictorial Bible Noten til 11, 5). De vederqvægende Vandmeloner, som i Heden stiller baade Hunger og Tørst ligesom ogsaa Græskar, Agurker og Løg, der ved Solheden i hine Egne miste al Skarphed og faae en sød og behagelig Smag, har efter alle Vidnesbyrd til alle Tider været Yndlingsspiser i Ægypten og erholdes næsten for intet til Brug for Fattige. Mærkeligt er endnu det spiselige Græs (חָצִיר), der omtales som Gjenstand for Israeliternes kjødelige Længsel. Man har fra gammel Tid oversat dette Ord ved Porre: ogsaa Lindberg og Kalkar have denne Oversættelse; men Hengstenberg har viist, at Ordet baade efter sin Oprindelse og efter Sprogbrugen maa betegne en Foderurt for Qvæg, og det Paafaldende deri, at en Saadan nævnes iblandt menneskelige Spiser, hæves paa en overraskende Maade ved den Oplysning, som nyere Rei-

ende have tilveiebragt, at der blandt Naturmærkværdighederne i Ægypten findes en kløveragtig Foderurt ved Navn Helbeh, som endnu med særdeles Velbehag fortæres af Indbyggerne. Mayr fortæller saaledes i sin Reise til Ægypten: „En stor Bunke Kløver blev kastet for Dyrene; en mindre Bunke af kløveragtigt Foder anrettede man for Husets Herre og hans Ledsagere. De Fiir- og Tobenede bed lige begjærligt til, og de Sidstes Bunke var fortæret, førend de Første vare færdige med deres. Denne Urt ligner meget Kløveret, undtagen at den har spidsere Blade og hvidlige Blomster. Ubeskrivelig hyppigt bliver den spiist af Indvaanerne, den er ikke ubehagelig, og jeg var senere selv, naar jeg hungrede, i det Tilfælde, at jeg lagde mig paa saadanne Agre, for efter Hjertens Lyst at græsse.“ Ogsaa Sonnini beretter i sin ægyptiske Reise, at Helbeh vel tjener til Føde for Kreaturene, men at ogsaa Ægypterne selv i den Grad bruge det som Spise, at man med Grund kunde kalde det Menneskefoder (fourage des hommes). Det bliver solgt paa Byernes Gader i store Bylter, som Indbyggerne ere ivrige paa at kjøbe til lav Priis, og spise med en utrolig Begjærlighed uden nogen Slags Tilberedelse. Man anseer det for meget sundt, ja næsten som et Universalmiddel mod Sygdomme, saa det er bleven til et Ordsprog: Lykkelige ere de Fødder, som betræde Jorden, hvor Helbeh groer!“ (s. Hengstenb. p. a. St. S. 218 fgd.). Schubert har været Vidne til det Samme paa sin Reise. Han fortæller (II. S. 207): Allerede paa vor lille Reise til Sakkara og tilbage fra Pyramiderne havde vi ofte bemærket, at vore Eselsdrivere aad det unge Kløver med samme Fornøielse som deres Dyr. Her i Ghizeh saae vi et heelt Selskab af Landsbyfolk sidde omkring en Hob Kløver, der laae paa den smudsige Gade og spise af disse raae Urter med en Appetit, som om det var kogte Asparges. Da vi drog hen,

var Hoben ganske høi, men ved vor Tilbagekomst næsten ganske fortæret."

Det er høist rimeligt, at det ogsaa har været dette ægyptiske Græs, Israeliterne blandt meget Andet savnede i Ørken, saa at Mose maatte høre dem klynke, den ene Familie med den Anden, hver for Indgangen af sit Telt 11, 10. Men Herren blev meget vred derover, og Mose følte sig nær ved at synke under den Byrde, som Folkets Utaalmodighed og Utaknemlighed mere og mere paalagde ham. Han klagede sin Nød for Herren og erklærede, at det faldt ham for svært alene at bære det Folk, hvis Fader han dog ikke var, til det Land, Herren havde tilsvoret deres Fædre. Hvorfra skulde han tage Kjød til at tilfredsstille hele det klagende Folk? Hellere end lade ham see paa denne sin Nød maatte Herren slaae ham ihjel, om han havde fundet Naade for hans Øine 11, 15. Nu gjaldt det først om at trøste den tro Tjener i den dybe Sorg, som havde sin Grund i hans Kjærlighed til det gjenstridige Folk saavelsom i Mistillid til sig selv af samme Art, som da han i Begyndelsen vægrede sig ved at modtage sit svære Kald. Herren bød Mose at sammenkalde ham 70 Mænd af Israels Ældste, som allerede vare Folkets Ældste og Tilsynsmænd og stille dem hos sig ved Forsamlingsteltet, saa vilde han stige ned og tage af den Aand, som var over Mose og lægge paa dem, saa de skulde blive i Stand til at bære Folkets Byrde med ham. Paa samme Tid skulde Folket berede sig til at modtage Kjød af Herren til Beviis paa, hvor daarligt de havde spurgt: „Hvo vil give os Kjød at spise? vi havde det bedre i Ægypten" 11, 18. Kjød skulde de faae, denne Gang en heel Maaned i saadan Mængde, at de skulde komme til at væmmes derved og nødes til at skamme sig ved deres udviste Foragt mod Herren 11, 20. Mose havde imidlertid ondt ved at troe dette Tilsagn og meente, at for at

faae nok til Folkets hele Mængde, maatte ei alene Faar og Oxer slagtes, men og alle Fiskene i Havet samles 11, 22. Han maatte vises tilrette med det Spørgsmaal: mon Herrens Haand er forkortet? og nu gik han ud for at efterkomme Herrens Opfordring. De 70 Mænd, maaskee de Samme, som havde taget Deel i Aabenbarelsen paa Bjerget 2 Mos. 24, 9, bleve sammenkaldte og af Herren i Skyen gjorte deelagtige i Moses Aand, saa de strax propheterede uden dog siden at yttre den prophetiske Gave 11, 25. To af dem, Eldad og Medad, som vare blandt de Skrevnes og Indbudtes Tal, men maaskee af Beskedenhed havde holdt sig tilbage, fik ogsaa i Leiren den samme Naadegave af Aanden, som hvilede over dem, og da det blev meldt til Mose, og Josva vilde have dem det formeent, fordi de ikke vare ordentlig fremstillede for Herren, var Mose frisindet nok til at ønske, at hele Herrens Folk var Propheter, og at Herren vilde give sin Aand over dem 11, 29. Da nu Mose tilligemed sine med Aanden udrustede Medhjælpere kom tilbage til Leiren, reiste der sig en Vind fra Herren, som førte en saadan Mængde Vagteler fra Havet ind over Leiren, at de laae i alenhøie Bunker rundt omkring, saa den af Folket, som havde samlet mindst, fik ti Bunker, som de nu spredte til Tørring og hvis Forraad let kunde være tilstrækkeligt til en Maaned. Men medens Kjødet endnu var mellem Tænderne paa det graadige Folk, som istedetfor at hellige sig til Nydelsen af Herrens Gave 11, 18 kun tænkte paa at tilfredsstille sin Lyst, optændtes Herrens Vrede imod dem, og han tilføiede dem et stort Nederlag rimeligviis ved Sygdom, der, efter Bochart let opstaaer ved umaadelig Nydelse af Vagteler. Stedet, hvor dette skete, fik atter Navn af Begivenheden; thi det kaldtes Kibroth-Hattaava d. e. Slugergravene, fordi Slughalsene her bleve begravede 11, 34.

Herfra brød man op og kom til Hazeroth 11, 35, hvor man atter blev i længere Tid. Denne Israeliternes anden Hovedstation efter Afreisen fra Sinai troer man med temmelig Sikkerhed at have fundet. Allerede Burckhardt har yttret den Mening, at Kilden El-Hudhera, Nordost for Sinai og ikke langt fra Ostkysten af den sinaitiske Halvøe, maaskee kunde være det bibelske Hazeroth. Robinson erklærer sig for samme Mening, idet han bemærker (I. S. 249): „Det er klart, at det arabiske og hebraiske Navn er Eet, da ethvert af dem indeholder de tilsvarende Rodbogstaver, og Afstanden af 18 Timers Vei (Stunden) fra Sinai stemmer ret godt overeens med denne Hypothese. Bestemmelsen af dette Sted er maaskee af større Vigtighed i den bibelske Historie end det synes ved første Diekast: thi naar dette bliver antaget som Hazeroths Beliggenhed, saa er paa een Gang Spørgsmaalet om Israeliternes hele Marsch imellem Sinai og Kadesch afgjort. Det viser sig deraf, at de maae have fulgt Veien til Havet, hvorpaa vi nu befandt os og saaledes langs med Kysten til Akabah og derfra sandsynligviis gjennem den store Wadi-el-Arabah til Kadesch. Landets Beskaffenhed var af den Art, at saasnart de een Gang vare komne til denne Kilde, kunde de ikke godt vige af fra deres indslagne Retning, holde sig fjærnt fra Havet og gaae videre paa den vestlige Ørkens Høislette.“ Kilden Hudhera skal være den Eneste i denne Egn, som hele Aaret igjennem giver Vand. Robinson saae den i Afstand omgivet af nogle lave Palmetræer. Burckhardt, som var paa Stedet, bemærker ogsaa, at der i Nærheden er Daddeltræer og Muurlevninger, som have indesluttet tidligere Anlæg (s. Raumer Zug der Israeliten S. 39 og Kaartet dertil).

I Hazeroth havde Mose den Sorg, at hans egne Søskende satte sig op imod ham i Anledning af den Kuschitinde,

som Mose havde taget til Hustru, og som maaskee nu først var kommen til ham. De pukkede paa, at Herren talede i dem saavelsom i Mose, thi Mirjam var en Prophetinde s. 2. Mos. 15, 20, og Aron Ypperstepræst, og Begge ældre end Mose. Denne taug stille og beviste derved sin mageløse Sagtmodighed 12, 3, som man ei behøver med Spinoza og Andre at forarges over at see nævnet af ham selv, efterdi han — den Guds Mand — skrev sine Bøger drevet af Sandhedsaanden, der aldrig lægger Dølgsmaal paa hvad sandt er. Men Herren hørte de Knurrende og stevnede dem tilligemed Mose for Indgangen til Teltet, hvor han stod i Skystøtten og med straffende Tale viste dem Forskjellen imellem en Prophet, som Herren aabenbarer sig for i enkelte Syner, Drømme og Gaader — og den udvalgte Tjener, hvem hele Herrens Huus er betroet, og med hvem han taler Mund til Mund 12, 8. I Vrede gik Herren bort og efterlod Mirjam, fra hvem Misundelsen var kommen, hvid af Spedalskhed. Nu bad Aron Mose om Forladelse for hende og for sig selv, at hun dog ikke herefter skulde være som en Dødfødt eller Levendedød 12, 12, og Mose bad til Herren om Lægedom for Søsteren. Men Herren dømte, at hun — som om „hendes Fader havde spyttet hende i Øinene", en Handling, der endnu i Orienten ansees som den største Vanære — skulde med sin Ureenhed udelukkes 7 Dage af Leiren 12, 14. Først efterat hun igjen var optaget som helbredet og taget til Naade, brød Folket op fra Hazeroth og slog nu Leir i Parans Ørk 12, 16.

Første Ophold i Kades og Tilbagetog derfra.

I Parans Ørk eller Slette laae Kades 13, 26 og den maa derfor have strakt sig op til Sydgrændsen af Palæstina; thi at Kades eller Kades-Barnea var beliggende ved denne Sydgrændse, er aabenbart af den Begivenhed, som her foregik (s. Kap. 13 jf. 5 Mos. 1, 20. 9, 23) saavelsom af adskillige andre Skriftsteder. Men Kades angives ogsaa at ligge i Ørken Zin 4 Mos. 27, 14. 5 Mos. 32, 51 jf. 4 Mos. 33, 36: „Ørken Zin det er Kades" Ps. 29, 8: „Kades Ørk"; og da saavel Zin som Kades tydelig henlægges ved Vestsiden af Edoms og Sydgrændsen af Kanaans Land 34, 3 Josv. 15, 1—3, saa maa Paran være omtrent det Samme som Zin, eller maaskee indbefatte dette, saa at Zin bliver den nordlige Deel af Paransletten (s. Raumer Zug. d. Isr. S. 37). Høist sandsynligt er det nu, at Israeliterne, efterat de fra Hazeroth langs med Kysten ere dragne op til Nordspidsen af den Bugt, hvorved nu Akabah ligger, derfra have fulgt den store af Bjerge paa begge Sider indesluttede Slettedal, som under Navn af Wadi-el-Arabah strækker sig fra det røde til det døde Hav og fortsættes under Navn af El-Ghor gjennem hele Jordandalen, hvorfor ogsaa Arabah, skjøndt vistnok feilagtigt, har været anseet for Jordans videre Løbebane indtil det røde Hav. Wadi-el-Arabah bliver da formodentlig den Ørk, hvori Kades fordum laae, og her mener Robinson ogsaa at have fundet det. Han bemærker (III. S. 171), at Kades efter Skriftens Vidnesbyrd ligesom ogsaa den sydlige Egn af Juda laae ved Grændsen af Edom 4 Mos. 20, 16. 34, 3. 4 Josv. 15, 1—3. Herfra drog Speiderne op ad Bjergene til Palæstina, og siden forsøgte Israeliterne at bryde ind ad samme Vei, men bleve af Amalekiter og Kananiter og sandsynligviis

ogsaa af Kongen i Arad drevne tilbage indtil Horma, som dengang hed Zephath 4 Mos. 13, 17. 14, 40—45 5 Mos. 1, 4—44 jf. Domm. 1, 17. I Kades gaves der en Kilde, som var bekjendt længe før Israeliternes Tog under Navn af Mispats Kilde=Kades 1 Mos. 14, 7. Fra Kades vendte Israeliterne tilbage til Bjerget Hor og drog saa videre henimod det røde Hav. I den nordlige Deel af W. Arabah paa Vestsiden deraf, omtrent 8 Miil sydvestlig for det døde Hav findes en Kilde eller rettere en Samling af Kilder ved Navn Ain=el=Weibeh, om hvilken Robinson bemærker Følgende (III. S. 139 fgd.): „Vi vare ved el=Weibeh overraskede ved dens Beliggenheds fuldkomne Overeensstemmelse med den bibelske Fortælling om Israeliternes Begivenheder ved deres anden Ankomst til Kades 4 Mos. 20. Der fandtes i Kades en Kilde ogsaa kaldet Mispat; denne var dengang enten tildeels udtørret eller udtømt af Folkemængden, saa at „Menigheden intet Vand havde“. Ved et Underværk flød rigeligt Vand udaf Klippen. Mose sendte nu Bud til Edomiternes Konge og lod ham sige, at de vare i Kades, Staden ved hans Grændser og bad om Tilladelse til at gaae igjennem hans Land for siden at fortsætte Veien omkring Moab og komme fra Østen til Palæstina. Dette nægtede Edom, og Israeliterne droge derfra til Hor, hvor Aron døde og saa langs med Arabah til det døde Hav 4 Mos. 20, 14—29. Her i El=Weibeh laae alle disse Scener for vore Øine. Her var Kilden endnu den Dag idag den meest besøgte Vandingsplads i hele Arabah. I Nordvest ligger Bjerget, over hvilket Israeliterne forsøgte at stige op til Palæstina og bleve drevne tilbage 4 Mos. 14, 40—45 5 Mos. 1, 41—46. Ligeoverfor os laae Edoms Land; vi vare ved dets yderste Grændse, og den store Wadi=el=Ghuweir, som tilbød en directe og let Gjennemgang mellem Bjergene til det

flade Land ovenfor, viste sig ligefor os, medens videre sydligt Hor, i en Afstand af to gode Dagsreiser for en saadan Hær, danner et fremragende og overraskende Punkt. Den lille Kilde Et-Tajibieh, nede ved Enden af Passet Er-Ruhay, kan da enten have været Israeliternes Beroth Bne-Jakan eller Moseroth 4 Mos. 33, 30. 31. 5 Mos. 10, 6. De sydligere Stationer Gudegoda og Jothbath lade sig maaskee gjenfinde ved Mundingen af Vadi-Ghurundel og i det af Laborde og Schubert længere hen imod Akabah omtalte sumpede Landstrøg med Palmetræer, hvor vi i al Fald om Vinteren idetmindste vilde finde „et Land med Vandbække" s. 5 Mos. 10, 7. I Betragtning af alle disse Omstændigheder vare vi tilbøielige til at ansee El-Weibeh for den sandsynlige Beliggenhed for det gamle Kades og følte, at vi her betraadte en ved mange hellige Erindringer indviet Jordbund". Ethvert Spor af Staden og selv af dens Navn er imidlertid forsvundet. Den franske Reisende Bertou mener at have hørt Navnet Kadessa for et iøvrigt mærkværdigt eneståaende Bjerg Madura Nord for El-Weibeh, men hverken Robinson eller Seetzen har ved nøiagtige Undersøgelser paa Stedet fundet det stadfæstet (s. Robins. III. S. 771). Derimod findes Nordvest for El-Weibeh og tæt ved Madura et Bjergpas ved Navn Suph ah, der ganske svarer til Zephat, ligesom Tell-Arad endnu mere nordligt betegner det gamle Arads Beliggenhed. Dertil kommer endnu Nærheden af det døde Havs Sydspidse, Klipperækken, der adskiller Ghor fra Arabah og kan svare til „Opgangen til Akrabbim" 4 Mos. 34, 3. 4 Josv. 15, 2. 3 og Ørkenen Zin med et Sted af samme Navn imellem Akrabbim og Kades ikke usandsynlig ved Kilden Hasb i Arabah 4 Mos. 20, 1. Schubert bemærker (II. S. 441), at han ved El-Weibeh fandt Palmetræer, og mærkeligt nok er det, at Zin betyder en lav Palme (s. Gesenius thes. S. 1165), og at

Palæstinas Sydgrændse i Ezech. 47, 19 bestemmes fra Thamar til Kades. Thamar betyder ogsaa Palme, ligesom vallis Palmarum hos Middelalderens Skribenter fandtes sammesteds. Ogsaa Zoar (Palmestaden) maa have hørt til den el-Ghor, som rimeligviis var det Samme som Ørken Zin (s. v. Raumer Zug. d. Isr. S. 37) i den nordlige Deel af Wadi-Arabah. Endnu maa bemærkes, at ligesom Abulfeda har den rigtige Notits: „El-Ghor er en dyb af Bjerge indesluttet Dal. Dette Landstrøg har en Mængde Palmetræer, Kilder og Strømme, ogsaa Snee falder der undertiden. En Deel strækker sig fra Jordandistrictet, indtil man gaaer over Beisan, derpaa følger Palæstina, og naar man bestandig følger denne Dal mod Syd, kommer man til Ailah (ved det røde Hav)" — saaledes har allerede Grundtexten i det gamle Testament Navnet Arabah. Ordet betyder en øde Slette eller Steppe, men med Artiklen bruges det i det Hebraiske som Egennavn for den omtalte Dalslette ligesom endnu af Araberne. Den sættes i det gamle Testament i tydelig Forbindelse med det røde Hav og Elath saavelsom med Tiberias Sø s. 5 Mos. 1, 1. 2, 8 Josv. 12, 3. 2 Sam. 4, 7. 2 Kong. 25. 4, og det døde Hav selv kaldes Arabahs Hav Josv. 3, 16. 12, 3. 5 Mos. 4, 49 (s. Robins. III. S. 159 fgd.).

Fra Sinai til El-Weibeh, i hvis Nærhed i al Fald Kades maa have ligget, kan regnes noget over 40 Miil eller 10 Dagsreiser, og de 18 Stationer, som nævnes 4 Mos. 33, 18 fgd. fra Hazeroth alene til Ezion-Geber-Akabah (omtrent 12 Miil) maa derfor antages at høre til den senere Frem- og Tilbagevandring. Efter 4 Mos. 13 finde vi ingen Mellemstationer angivne imellem Hazeroth og Kades i Parans Ørk, rimeligviis fordi ingen mærkelige Begivenheder knyttede sig til noget enkelt Sted førend den, som i Kades blev Vendepunktet i Folkets Skjæbne.

Her, nær ved Grændsen af det hellige Land besluttede nemlig Mose at sende Speidere, een Hovedsmand af hver Stamme for at bereise Landet og undersøge dets Beskaffenhed samt dets Beboeres Tilstand 13, 2. 17 fgd. Af Levi Stamme sendtes ingen Speider, men derimod To af Josephs Slægt for Manasse og Ephraim og deriblandt Hosea Nuns Søn, som fra nu af hedder Josva d. e. Herren hjælper, til godt Varsel for Indtagelsen af det Land, Herren havde lovet Israel. Idet Mose afskediger disse Sendebud, paalægger han dem udtrykkelig at bringe noget af Landets Frugt med tilbage 13, 20, og Aarstiden bemærkes at have været den, i hvilken de første Druer vare modne. Fra Sinai vare Israeliterne brudt op paa den 20de Dag i den anden Maaned af det andet Aar efter Udgangen af Ægypten, hvilket svarer til Begyndelsen af Mai. Da de første Druer i Juda Bjergegn modnes i Juli Maaned, maa man tænke sig Speidernes Tilbagekomst efter 40 Dage i August eller Begyndelsen af September (s. Robins. III. S. 173), og saaledes vare omtrent fire Maaneder forløbne siden Leiren forlod Sinai Ørk. Speiderne havde imidlertid bereist Kanaans Land fra Ørken Zin til Rehob og Hamath imod Nord og vare paa Tilbageveien dragne op i Sydlandet til Hebron, hvor de fra Eskols Dal foruden Granatæbler og Figener afskar en Viinqvist med en Viindrue-Klase saa stor, at to af dem bar den imellem sig paa en Dragestang 13, 23. Rehob eller Beth-Rehob nævnes oftere i Skriften og maa i ethvert Tilfælde have ligget i den nordligste Deel af Kanaan; rimeligviis menes her det Beth-Rehob, som laae tæt ved Dan s. Domm. 18, 28. Hamath er endnu bekjendt som Navnet paa en stor Stad paa begge Sider af Orontes i Syrien. Den var Hovedstad i et syrisk Kongerige og synes ikke at have hørt til Israels Land, medmindre det har været i Davids og Salo-

mons Dage, da Landets Udstrækning oftere regnes fra Ægyptens Bæk til Hamath ligesom ellers fra Beersaba til Dan s. 1 Kong. 7, 65 1 Krøn. 13, 5. Iøvrigt nævnes Hamath ogsaa som en fast Stad i Naphtali Stamme Josv. 19, 35 og maa ligesom Rehob have ligget høit mod Nord*). Speiderne have saaledes gjennemreist hele Landet paa langs og rimeligviis først fulgt Jordans Løb mod Nord og siden paa Tilbageveien gaaet igjennem de vestlige Egne til Sydlandet. Viindruerne i enkelte Bjergdale af Palæstina og navnlig ved Hebron ere endnu berømte for deres Skjønhed og Størrelse, der skal overgaae Alt, hvad man i andre Lande har seet. Flere Reisende have bevidnet, at man her kan finde Klaser af 10 til 12 Punds Vægt, og Munke, som have boet længe i Palæstina, paastaae endnu enormere Størrelser. At to Mænd bare et saadant Exemplar imellem sig paa en Stang, havde imidlertid vel ikke blot sin Grund i Vægten, men ogsaa i Bærernes Omhu for at bevare det ubeskadiget. For Israeliterne, som kom fra Ægypten, hvor Viindruerne ere smaae, maatte et saadant Syn være dobbelt paafaldende. Viindruerne, som Speiderne toge med sig paa Tilbagereisen, maae have været af de sildigere modne, der pleie at høstes i September og Oktober. Granatæbler og Figener kunde de ogsaa erholde af første Qvalitet i Hebron paa samme Aarstid (s. Robins. I. S. 356).

Der var altsaa Syn for Sagn, da Speiderne ved Tilbagekomsten til Kades fortalte om Kanaan som et Land, der flød med Melk og Honning 13, 27. Men da de tillige berettede om de faste og store Stæder i Landet og det ligesaa stærke Folk, hvoriblandt de i Hebron havde seet Kæmper af

*) Josephus siger, at de reiste fra Grændsen af Ægypten til Hamath og Libanon (Oldstr. III. 15).

Anaks Affkom 13, 22. 28 jf. Josv. 14, 15, om Amalekiterne i Sydlandet, Hethiter, Jebusiter og Amoriter paa Bjerget og de egentlige Kananiter ved Havet og langs med Jordan, saa blev Israels Folk strax forsagt, saa at Kaleb, der tilligemed Josva adskilte sig fra de øvrige Speidere, maatte tysse paa Folket og med Henviisning til Mose søge at sætte Mod i dem til uden Frygt at tage det forjættede Land i Besiddelse 13, 30. De andre Speidere gjorde derimod hvad de kunde for at afskrække Folket derfra, idet de fremstillede det som et fortvivlet Foretagende, beskrev Kanaan som et for dets Indbyggere fordærveligt Land, „der aad sine Indbyggere“ og Indbyggerne selv som „Fuldmaalskarle“, men især Kæmperne, i hvis Øine de havde været som Græshopper 13, 32, 33. Dette var nok for at bringe det vantro og gjenstridige Folk til Fortvivlelse. Hele Natten blev tilbragt under Graad og Klage, Israels Børn ønskede sig døde i Ægypten eller og i denne Ørk hellere end, at de med Qvinder og Børn skulde falde for Sværdet i Kanaan, ja, de opmuntrede hinanden til at udvælge en ny Formand, der skulde føre dem tilbage til Ægypten 14, 1—4. Mose og Aron falde, i Forfærdelse over denne Utaknemlighed, paa deres Ansigt for hele Folkets Aasyn, medens Josva og Kaleb med sønderrevne Klæder træde i Gabet for at standse det oprørte Folk. De forestillede paany Landets Deilighed og Frugtbarhed, og hvor lidet dets Indbyggere vare at frygte, naar Herren kun havde Behag i Israel; „deres Skygge d. e. Beskyttelse*) var veget fra dem“, saa dem kunde man tage som en Bid Brød, naar man havde Herren med sig 14, 9. Folket blev imidlertid kun endmere

*) Efter almindelig østerlandsk Talebrug, som endnu kjendes i persiske Talemaader som: „Han er min Skygge d. e. Beskjærmer; dette Folk har mistet sin Skygge“ o. s. v.

forbittret og raabte allerede paa at stene Talerne, da — Herrens Herlighed aabenbarede sig i Forsamlingsteltet for alle Israels Børn 14, 10. Til Mose var Herrens Tale henvendt, som gik ud paa ikke længere at taale Folkets Vantro og Trods, og truede ligesom ved Sinai 32, 10 med at udrydde det for ved Mose at sætte et nyt og bedre Folk istedet. Men da Mose atter her gik i Forbøn for Folket paa samme Maade som før, saa beviste Herren ogsaa denne Gang sin store Langmodighed og Trofasthed ved Siden ad sin Nidkjærhed og Retfærdighed, idet den endelige Dom lød paa, at den Slægt, som havde seet Herrens Herlighed og Tegn i Ægypten og i Ørken, og dog fristet ham vel ti Gange*) og rottet sig sammen imod ham, skulde døe og forgaae i denne Ørk uden at faae det forjættede Land at see 14, 22. 23. 35 dog med Undtagelse af Josva og Kaleb, der havde ladet sig drive af en anden Aand 14, 24. 30; hvorimod Børnene af denne Slægt vel som Hyrder i Ørken i 40 Aar efter de Dages Tal, hvori Speiderne havde bereist Landet, skulde bære deres Fædres Brud paa Ægtepagten 14, 33, men dog tilsidst føres ind i Landet, som disse havde foragtet 14, 31. Til Tegn paa denne Doms guddommelige Sandhed skete det, at de Ti af Speiderne, som havde bragt Folket i Oprør ved de onde Rygter, døde paa Stedet for Herrens Ansigt, medens Josva og Kaleb bleve i Live. Og nu vilde Folket, omendskjøndt Her-

*) Dette kan tages for et rundt Tal, men mærkværdigt er det dog, hvad Ranke I. S. 121 gjør opmærksom paa, at man virkelig kan tælle ti Tilfælde, hvorved Folket hidtil havde lagt sin Vantro for Dagen: 1) 2 Mos. 5, 20. 21. 2) 2 Mos. 14, 11. 12. 3) 2 Mos. 15, 22—27. 4) 2 Mos. 16, 2. 3. 5) 2 Mos. 16, 20. 6) 2 Mos. 17, 1—7. 7) 2 Mos. 32. 8) 4 Mos. 11, 1—4. 9) 4 Mos. 11, 4—35. 10) 4 Mos. 14.

man udtrykkelig havde befalet at bryde op til Ørken ad Veien til det røde Hav, den næste Dag selvraadigen drage op imod Kanaan og saaledes gjøre den forrige Dags Synd god igjen. Mose advarede imod denne ny Overtrædelse af Herrens Bud, hvorved de, forladte af Herren, kun vilde falde i Hænderne paa Amalekiter og Kananiter, som havde besat Bjergpassene. Men uagtet Pagtens Ark og Mose ikke veg fra Leiren, droge Israels Børn dumdristigen op paa Bjergtinden, hvoraf Følgen da ogsaa var, at de bleve slagne af deres Fiender paa Bjerget og kastede tilbage lige til Horma 14, 45. Naar Ain-el-Weibeh er Stedet for det gamle Kades, saa passer dertil, at man derfra strax kommer til Kalksteenshøie, hvorigjennem Veien fører imod Nordvest opad til den høiere Egn (s. Robins. III. S. 142). Landet hæver sig her i Bjergafsatser, hvoraf den Første er fire til fem hundrede Fod høiere end Egnen ved Ain-el-Weibeh. Efter at have besteget denne, laae den Næste for Robinson som en „næsten noverstigelig Barriere, en nøgen Kalksteensryg af ikke mindre end 1000 Fods Høide og meget steil." Opad fører dog tre forskjellige Bjergpasse, hvoraf det Mellemste hedder Es-Sufâh og afgiver den korteste Vei. Det seer ud som et meget gammelt paa enkelte Steder i Klipperne indhugget Pas, og da Navnet svarer til det hebraiske Zephat, der er det Samme som Horma s. Domm. 1, 17. 5 Mos. 1, 44, antager Robinson det for meget sandsynligt, „at vi i Navnet „es-Sufah" have en Reminiscents af det gamle Pas, som her maa have existeret og bar Navn af den tilgrændsende Stad Zephat" eller Horma s. Josv. 12, 14. 15, 30. 19, 4. Af det sidste Navn findes dog intet Spor paa Stedet (s. Robins. III. S. 150). Ogsaa Schubert syntes at være kommen ad denne Vei ind i det sydlige Palæstina (s. Robins. II. S. 441—446). I Nærheden deraf ligger det eneftaaende Bjerg Madura, hvor

14*

mange Sagn i denne Egn knytte sig om en Stad, der for Indbyggernes Lasters Skyld er begravet under Bjerget, menneskelige Legemer, som skal være forvandlede til Steen o. s. v. Det er dette Bjerg, som Hr. v. Berton skjøndt vistnok feilagtigt giver Navnet Kadessa (s. Rob. III. S. 147).

At uagtet den gamle Slægts Udelukkelse af Kanaans Land Folket i det Hele dog ikke var forkastet og sat udenfor Lovens Pagt, viste sig ei alene i den Fortsættelse af Lovgivningen, som vedbliver at gaae igjennem Mosebøgerne, men og i den strænge Overholdelse af Loven, naar den ikke blot af Vanvare, i hvilket Tilfælde Brøden kunde affones 15, 27, men forsætligen og paa Trods blev overtraadt. Saaledes var det under den følgende lange Vandring i Ørken, at en Mand blev truffen, som sankede Brænde paa Hviledagen 15, 32. At Dødsstraf var sat paa det Brud af Grundloven, som laae i aabenbar Krænkelse af Sabbaten, derom kunde ingen Tvivl være s. 2 Mos. 31, 15. 25, 2; men Spørgsmaalet var her deels maaskee, hvorvidt dette Tilfælde maatte ansees som Forseelse eller vitterlig Forbrydelse og deels om Dødsmaaden. Derfor sattes Forbryderen i Fængsel indtil det blev klarlig bestemt, hvad man skulde gjøre ved ham 15, 34. Men Herren gav ved Mose Befaling baade til hans Aflivelse og til, at Menigheden skulde stene ham ihjel udenfor Leiren, og saaledes skete det 15, 35. 36. Til ydermere Paamindelse om at holde Loven i alle dens Bud anordnedes for Israels Børn, at de Slægt efter Slægt skulde have Kvaster paa Fligene af deres Klæder at see paa som Mindetegn. Det var uden Tvivl disse Kvaster (κράσπεδα), som Pharisæerne gjorde store for at ansees af Mennesker som Lovens strænge Overholdere Matth. 23, 5, ligesom ogsaa Frelseren selv, der i alle Ting rettede sig efter Loven, synes at have baaret saadanne Kvaster, da den blodsottige Qvinde stræbte efter

at berøre rimeligviis hvad hun ansaae for en hellig Deel af hans Klædebragt Luc. 8. 44.

Paa Tilbagevandringen i Ørken, eller maaskee, som L. Müller mener (Bib. Hist. S. 69), endnu medens Folket laae i Leir ved Kades, udbrød ogsaa det store Oprør af Korahs Bande. Korah var Levit og hørte ligesom Mose og Aron til Leviternes fornemste Slægt Kahatiderne, idet han var en Søn af Amrams ældre Broder Jizehar 16, 1. Den naturlige Betragtning af Sagen maaskee i Forbindelse med Følelsen af naturlige Fortrin kunde da lede hans Hovmod til at ansee sig og Flere for utilbørlig tilsidesatte ved Moses og navnlig Arons Ophøielse. Med Korah forbandt sig Rubeniterne Dathan og Abiram samt On, hvilken Sidste dog maaskee atter er traadt tilbage, da han ikke nævnes mere. Rubeniterne kunde, som Grotius bemærker, ikke vel døie, at Levi havde faaet Præstedømmet fremfor Ruben, den Førstefødte. Dertil kom endnu 250 Mænd af forskjellige Stammer, men lutter Høvdinger og Formænd i Menigheden, anseete Mænd 16, 2, som vare enige med hine Oprørere om at beraabe sig paa hele Menighedens præstelige Hellighed, jf. 2 Mos. 19, 6, der ikke kunde taale, at nogen Enkelt „hævede sig over Herrens Forsamling“ 16, 3. Mose tiltalede nu, efter at have styrket sig i ydmyg Bøn, først Korah og de andre oprørske Leviter, mindede dem om den Udvælgelse, der var bleven hele Stammen til Deel, og at, naar de misundte Aron hans Værdighed, var det ikke ham, men Herren, de sammenrottede sig imod; thi Herren havde skjænket Aron Præstedømmet og vilde ogsaa nu stadfæste denne Udvælgelse for deres Øine, dersom de tilligemed Aron turde underkaste sig en Prøve ved næste Morgen hver for sig at bringe antændt Røgelse frem for Helligdommen 16, 5 fgd. Ogsaa de rubenitiske Høvdinger sendte Mose Bud til med samme Forslag, men fik kun

de groveste Bebreidelser til Svar, og bad derfor, idet han beraabte sig paa, at han aldrig havde paa nogen Maade forurettet dem, Herren at vende sig bort fra deres Madoffer 16, 15. Næste Morgen kom de 250 Høvdinger foruden Korah og Aron med deres Røgelsefade, efterat Korah havde samlet hele Menigheden som Vidne for sig imod Mose og Aron 16, 19. Men nu aabenbaredes Herrens Herlighed for hele Menigheden. Atter vilde Herren i et Dieblik gjøre Ende paa det gjenstridige Folk, men blev holdt tilbage ved Moses og Arons Bøn til „al Skabnings Aanders Gud“ om ikke at lade hele Menigheden undgjælde for een Mands Synd 16, 22. Nu bød Herren Alle at stille sig fra Korahs, Dathans og Abirams Boliger. Da Rubeniternes Leir var paa samme Side af Tabernaklet som Kahatidernes, kunde disse Boliger være i nogenlunde Nærhed af hinanden. Mose gik desuden, fulgt af Israels Ældste, over til Rubeniternes Leir, hvor Dathan og Abiram med hele deres Slægt trodsende stode ved Indgangen af deres Telte; han bød Folket ogsaa her at stille sig fra de Ugudelige og erklærede høitideligt, at dersom disse Mennesker kun bleve hjemsøgte som andre Syndere med en naturlig Død, skulde det agtes som et Tegn imod ham; men dersom Herren her gjorde noget Nyt, saa Jorden aabnede sin Mund og slugte dem, saa var det et Beviis paa, at de havde foragtet Herren. Det Sidste skete i næste Dieblik; de Skyldige med Alt, hvad der hørte dem til*), foer levende ned til Helvedes Afgrund, medens alle Israeliter, som stode trindt omkring, flyede ved deres Skrig. Og paa samme Tid foer

*) Dog see vi af 4 Mos. 26, 11, at Korahs Sønner ikke omkom, disse maae da allerede have havt selvstændige Familier og ikke boet sammen med Faderen, ligesaalidt som de have havt Deel i hans Forbrydelse (s. Ranke II. S. 243).

Ild ud fra Herren og fortærede de 250 Mænd, som offrede Røgelsen 16, 35. Til advarende Minde om denne Begivenhed maatte Præsten Eleasar tage de ved Ilden, som fortærede Synderne, helligede Røgelsekar udaf Branden og lade dem slaae i Blikplader til at beklæde Alteret med 16, 37 fgd. Alligevel knurrede hele Israels Menighed allerede den næste Dag imod Mose og Aron og beviste derved sin Deeltagelse i den forrige Dags Oprør. I have slaaet Herrens Folk ihjel, sagde de Haardnakkede og samlede sig som til Trods ved Forsamlingsteltet, hvor Mose og Aron traadte frem, medens Herrens Herlighed atter lod sig til Syne, og Trudselen blev gjentaget om at gjøre Ende paa Folket. Uagtet Mose og Aron laae paa deres Ansigt i Forbøn, var Dødsdommen allerede begyndt at sættes i Værk, da den Tanke indskødes Mose at lade Aron som Ypperstepræst fremføre Røgoffer, som ellers hørte til Alteret inde i Helligdommen, til Forligelse midt iblandt Folket. Aron adlød og Begges Tro blev ikke beskæmmet. Vel vare de, som døde i den udbrudte Plage, ikke mindre end 14,700; men Aron stod med Forligelsesofferet imellem de Levende og de Døde, og Plagen standsede 16, 41 fgd. Til blivende Vidnesbyrd om Arons præstelige Udvælgelse lod Herren udtage en Stav for hver af Stammefyrsterne med Navnet paaskrevet, og deriblandt Arons Navn paa Levi Stav. Stavene nedlagdes i Forsamlingsteltet foran Loven, og da Mose den næste Dag tog dem frem, da havde Arons Stav for Levis Huus skudt Knopper og baaret Blomster, ja modne Mandler. Denne Stav bød Herren nu at gjemmes i Helligdommen til et Tegn imod Oprørsbørnene, at det kunde faae Ende med deres Knurren imod Herren 17, 10. Det var den levende Stav imellem alle de Døde, levende og frugtbar for de Troende ligesom Skriften, den hellige Skrift

iblandt alle Verdens Bøger, alt som Skriftens Sanger fremstiller det, naar det hedder (Grundtv. Sangv. II. S. 179 fgd.):

Arons Stav blev lagt i Arken
Til et Tegn og Vidnesbyrd
Om Guds Vei og om Guds Orden,
Viisdom dyb og Sandhed dyr:
Himmelstorm i Jordens Leire
Føder Helved-Seire.

Bogen over alle Bøger
Blomstrer saa den Dag idag,
Bærer søde modne Mandler
Efter Kirkefolkets Smag,
Aandens Bogstav er en Pave
Mellem alle Stave.

Men istedetfor i Troen at glæde sig ved dette Under af Herrens Naade, følte Israels Børn kun Skræk ved Vidnesbyrdet om Herrens Nærhed og brød, naar de ikke mere vovede at trodse, ud i Fortvivlelse: „vi sætte Livet til, vi gaae til Grunde, hver, som kommer nær til Herrens Bolig, maa døe“ 17, 12. 13. Saaledes stadfæstede den vantro og vanartede Slægt selv Dommen, hvorefter den skulde gaae under i Ørken.

Andet Ophold i Kades.

Efter Korahs Oprør med dets Følger fortæller Mosebogen intet Videre om Israeliternes Ophold i Ørken, forend de ved Begyndelsen af det 40de Aar som den i Straffedom-

men fastsatte Termin, atter befandt sig i Kades, hvor Dommen var fældet. Denne Mellemtid indbefatter omtrent 37 Aar; thi i det 2det Aar efter Udgangen af Ægypten kom de første Gang til Kades. Her, hedder det i 5 Mos. 1, 46, laae de en lang Tid; men at denne ikke kan have været meget over et halvt Aar, see vi af 5 Mos. 2, 14, hvor det siges udtrykkelig: „De Dage, vi havde vandret fra Kades-Barnea til vi gik over Sareds Bæk, vare 38 Aar, indtil hele denne Slægt af Krigsfolk var uddød i Leiren, ligesom Herren havde svoret over dem.“ Egnen, hvor de tilbragte denne Vandringstid er tydelig betegnet 5 Mos. 2, 1. „Saa vendte vi os og brød op (fra Kades) ad Ørken til paa Veien til det røde Hav, ligesom Herren havde talt til mig, og vi vandrede i lang Tid rundt om Seirs Bjerg.“ Deres Hovedleir maa rimeligviis bestandig have været i Wadi-Arabah eller i Nærheden deraf, medens de i mindre Partier kan have gjennemstreifet den sinaitiske Halvøe eller det petræiske Arabien. Dog synes de ikke nogensinde atter at være komne til Sinai Bjerg; thi efter 4 Mos. 33, hvor deres Reisestationer nævnes, synes Ezion Geber, der laae ved den nordlige Spidse af Havbugten ved Akabah, at have været den sydligste Station, hvorfra de igjen drog imod Nord, indtil de i første Maaned af det 40de Aar and n Gang kom til Kades i Ørken Zin s. 4 Mos. 33, 36 jf. 20, 1. Deres Vandringer, siger Robinson (III. S. 174), udstrakte sig uden Tvivl over den vestlige Ørken, omendskjøndt de anførte Stationer sandsynligviis kun ere de Hovedqvarterer, hvor Tabernaklet blev opslaaet, og hvor Mose med de Ældste og Præsterne leirede sig, medens Hovedmassen af Folket adspredte sig i forskjellige Retninger. Paa mange af disse Egne passer fuldkommen den Beskrivelse, som gives 5 Mos. 8, 15: „Den store frygtelige Ørk med de giftige Slanger og Skorpioner og de tørstige Steder, hvor der er

ingen Vand« jf. 5 Mos. 1, 19. 32, 10. Jerem. 2, 6. Navnlig gjælder det om den store Ørken Et-Tih, eller, som den ogsaa endnu skal kaldes: Et-Tih-Beni Israel d. e. Israels Børns Vandrings Ørk. Fra Gazas Slette indtil Sinai, 12 Dagsreiser, fandt Seetzen ikke en eneste By, derimod nøgne Kridthøie, uoverseelige med sorte Flintesteen overstrøede Sletter, vide Strækninger Flyvesand, hist og her Pøse med udrikkeligt Brakvand. Paa en lav Bjergryg saae denne Reisende til alle Sider »intet andet end det frygteligste Vildnis uden Træ, Busk og uden en grøn Plet« — han siger, at Tihbjerget, hvorover han kom, er maaskee den meest øde og ufrugtbare Bjergegn i Verden.« I samme Egn kom Felix Fabri allerede i det 15de Aarhundrede og beretter derom: »Vi kom i Vildegnen og jo længere vi drog, des vildere blev det, indtil vi kom ind i den rigtige vilde Ørken, hvor intet Menneske har boet eller noget Menneskes Barn blevet, og nu saae vi ingen Stad, intet Kastel, intet Huus, ingen Hyrdehytte engang, hverken Agre eller Enge, Skov eller Mark, hverken Busk eller Træ, Løv eller Græs, men kun en fortørret og forbrændt sort og ufrugtbar Flade og kolde Høie og Bjerge; der er hverken noget Flyvende, Løbende eller Krybende (s. Raumer Zug d. Isr. S. 42 fg.)*). Imidlertid ere ikke alle

*) Jf. Raumer S. 6: »Bjergegnen Et-Tih er efter Burckhardt den regelmæssigste Bjergrække paa Halvøen, næsten heelt af lige Høide uden fremragende Toppe og strækker sig i uafbrudt Række imod Østen, nemlig fra Nærheden af Havbugten ved Suez næsten til den ailanitiske Bugt. Den strækkelige Ørken Et-Tih begynder med denne Bjergkjæde, hvis lige Høide og Mangel paa Toppe allerede forraade de horizontal schichtede Kridt-, Mergel- og Sand-Formationer, hvoraf den bestaaer; de samme Formationer trække sig herfra imod Nord over hiin Ørken af Arabia Petræa indtil Middelhavet og fra Nilen til Edomiterbjerget. Vide Strækninger af

Egne i det petræiske Arabien af denne Beskaffenhed, og navnlig gjælder det ikke ubetinget om den Egn, i hvilken Israeliterne gjerne havde deres Hovedleir, nemlig Wadi Arabah. Denne lange Dalslette siger Raumer S. 7, viser sig efter Burckhardt „som et udstrakt Sandhav, hvis Flade bliver afbrudt ved utallige Sandbølger og smaae Høie. Dog findes der af og til grønne Oaser, Buske og Palmer, ogsaa Ruiner af forgaaede Stæder.“ Mangfoldige Spor vise hen til, at den arabiske Ørkens Hjælpekilder tidligere fløde betydeligt rigeligere end nu. I de fleste Dale, bemærker Rüppel, „finder man enkelte tykstammede Acacietræer, som fordum skulle have været langt hyppigere, men hvis Antal daglig formindskes formedelst Arabernes Kulhandel. Den efterhaanden forstyrrede Træværk i Urbjergsdalene har vistnok bidraget meget til Landets Ødelæggelse“ (s. Hengstenberg: die Geschichte Bileams, Anhang S. 288). Hvad vi læse i Mosebogen om den forfærdelige Ørken, maa derfor forstaaes cum grano salis, og naar Robinson (III. S. 174) udbryder: „Hvorledes i disse store Ørkener en saadan Skare af mere end to Millioner Sjæle

---

dette sørgelige Øde ere bedækkede med sorte Flintestene, hvoraf hist og her nogne Kridthøie tige frem; de vexle af med uoverseelige Flader af blændende hvidt Flyvesand, der som et Spil for Ørkenens Vinde hist og her bliver blæst sammen til Høie og igjen blæst fra hinanden. I denne Ørken har Tørsten sit Rige; Kilder ere høist sjældne, og de faa, som man finder, ere fordetmeste udrikkelige for saltagtig Bitterhed. Ligesom der fattes Kilder og Bække, saaledes er der intet Grønt, intet Træ, ingen Busk at see; Strudser, hurtigere end Pilen, vise sig af og til; Karavaner forsynede med Spise og Drikke, ligesom Skibsfolk paa lange Søreiser, drage igjennem den tause Ørken. Karavanernes Kameel kalde Araberne Ørkenens Skib. Men nedsætte sig kan intet Menneske i et Land, som ligger under Forbandelsen: paa den vide Strækning fra Sinai til Nærheden af Gaza findes ikke en eneste By.

uden Handel og Samfærdsel med de omboende Horder kunde finde tilstrækkelig Underholdning af Spise og Vand uden et fortløbende Underværk, er jeg for min Deel ikke i Stand til at gjætte", og derpaa viser hen til, at de nu i samme Egn omstreifende Stammer, skjøndt neppe et Par Tusinde Mand stærke, ere udsatte for Hungersnød og Savn af enhver Art — saa maae vi for det Første mindes, at Israel tilvisse var ledsaget gjennem Ørken af fortløbende Underværker, som kunde afhjælpe Trangen, forsaavidt det behøvedes, og dernæst med Hengstenberg gjøre opmærksom paa, at Israeliterne, medens de paa Nomadeviis boede i Ørken, ikke vare saa blottede selv for naturlige Hjælpemidler, som det almindeligen antages. Thi vist er det jo efter Mosebøgernes egen Beretning, at disse Egne dengang og endnu tidligere vare Sædet for adskillige Folkestammer saasom Ismaeliter, Amalekiter, Midianiter, hvilke Sidste i Moses Dage græssede med deres Hjorder i Egnen af Sinai Bjerg. Ogsaa Israeliterne toge talrige Hjorder med sig fra Ægypten (s. 2 Mos. 12, 38. 17, 3. 34, 3) og havde dem endnu mod Slutningen af deres Vandring (s. 4 Mos. 20, 19 og Kap. 32,) hvor Ruben og Gad Stammer faae Land paa hiin Side Jordan formedelst deres store Hjorder. Denne Besiddelse af Hjorder maatte være en betydelig Næringskilde for dem, og Egne, hvor Qvæget kunde finde Næring, kunde ei heller være ganske blottede for Frembringelser til Spise for Mennesker. Saaledes nævnes 2 Mos. 15, 27 Palmetræer. Endelig havde Israeliterne bragt betydelig Formue med sig fra Ægypten og selv i Ørken havt Leilighed til at forøge den. Dermed kunde de, naar de kom i Berørelse med andre Folk, kjøbe sig Fødemidler, hvortil de paa Østgrændsen af Edom udtrykkelig bleve henviste s. 5 Mos. 2, 6. 7: „Mad skal I tilhandle Eder af dem for rede Penge og spise det, ja endog Vandet skal I

kjøbe af dem for rede Penge og drikke det." Hengstenberg bemærker, at hvad her bliver sagt udtrykkelig med Hensyn til Toget langs med Østgrændsen, fordi Fristelsen her laae nær ikke at kjøbe, men røve af det fra denne Side aabne Land, det have Israeliterne vist ogsaa gjort allerede under deres Tog langs med den faste Vestgrændse, og sandsynligen opholdt de sig ogsaa af denne Grund saameget som muligt i Nærheden deraf (s. Hengstenb. Geschichte Bileams, Anhang S. 286).

Stationerne paa Israels Tilbagetog fra Kades nævnes 4 Mos. 33 i Forbindelse med Stationerne paa Henreisen, hvoraf dog Hazeroth er den Sidste, og som maa suppleres af 12, 16. 13, 26 med Kades i Parans Ørk, medens Mellemstationerne her ikke ere nævnede. Om Kades 4 Mos. 33, som Raumer mener, er betegnet med et andet Navn, saa man efter 5 Mos. 1, 2 skulde af de 20 Stationer tælle elleve fra Horeb over Seirs Bjerg til Kades-Barnea og ni tilbage fra Kades til Ezion-Geber, er uvist. Paa den anden Reise fra Ezion-Geber til Kades nævnes ikke heller Mellemstationerne 33, 36. Ezion-Geber er tilligemed Elath (begge nævnes sammen 5 Mos. 2, 8) bekjendte Punkter ved den østlige Bugt af det røde Hav, s. 1 Kong 9, 26, hvor Salomon bygger Skibe „i Ezion-Geber, som ligger ved Elath ved Kysten af det røde Hav i Edoms Land." Af Kong Asaria blev Elath befæstet 2 Kong 14, 22. Den hed hos Grækerne Aila, hvorfor Bugten kaldes den Ælanitiske. Nu er her Kastellet Akabah, som de arabiske Geographer endnu kalde Akabet-Aila*) (s. Raumer Palæstina S. 271). Fra dette yderste

*) Burckhardt anfører følgende Notits af den ægyptiske Historieskriver Makrizi om Akabah: „i ældre Tider var det en Grændsepost for Grækerne, en Miil derfra er Cæsarernes Triumphbue. I Islams

Punkt vendte Israels Folk altsaa atter tilbage og kom i det 40de Aar anden Gang til Kades, og det maa, som Ranke bemærker, ikke undre os, at den egentlige Vandring i Ørken behandles med saadan Korthed, da det ikke laae i Mosebogens Plan at give en fuldstændig Historie om Israeliterne, men det overalt kun kom an paa at udvikle Forholdet, hvori Israel stod til Jehova. Af samme Grund er det lange Ophold i Ægypten ligesom ogsaa mange Partier i Genesis behandlede med samme Korthed (s. Ranke I. S. 122). Det viser sig tilstrækkeligt, at den gamle forkastede Slægt endnu bestandig er i sin forhærdede og fortvivlede Tilstand, uden at dog Folket i sin Heelhed er opgivet af Herren, men føres, skjøndt paa Omveie, sikkert til sit Maal.

Unde det sidste Ophold i Kades døde Prophetinden Mirjam og blev begravet der 20, 1. Ogsaa hun var altsaa indesluttet i d n almindelige Dødsdom. Men det skulde vise sig, at ei alene hendes Broder Aron, der engang havde gjort fælleds Sag med hende imod Mose, men ogsaa Mose selv, den Største iblandt Alle, vare som Syndere hjemfaldne til Dommen, der var fældet over hele Folket paa det Sted, hvor de nu

---

Tid var det en smuk By beboet af Beni-Omeja. Ibn-Ahmed-ibn-Tulaun, en Sultan i Ægypten, anlagde Veien over Akabah, et steilt Bjerg foran Aila. Der var mange Mosteer i Aila, og mange Jøder levede der. Den blev taget af Frankerne under Korstogene, men i Aar 566 (efter Hedschra) bragte Saladin Skibe paa Kameler fra Kairo dertil og erobrede den tilbage. Nær ved Aila var fordum en stor og smuk By ved Navn Azioun (Ezion-Geber)". Nu er Akabah snarere et Fort end en By, den ligger et Par Hundrede Skridt fra Havbugten, omgivet af Palmelunde og har dybe Brønde med ret godt Vand. Dets Bestemmelse er nu at afgive et Oplagssted for Provisioner til den store Pilgrims-Karavane til og fra Mekka (s. Schubert om hans Ophold i Akabah II. S. 379 fgd.)

vare, saa det var kun ved en særegen Udvælgelse, at Josva og Kaleb gik frie. I Kades var denne Gang Vandmangel, og Folket begyndte paa gammel Viis at kive med Mose og ønske, at de hellere vare omkomne med deres Brødre for Herrens Ansigt 20, 3, end at de skulde leve i en saa fæl Egn, hvor der ikke var Sted til at saae, ingen Figentræ eller Viinstok eller Granatæbler, ja ikke engang Vand til at drikke 20, 5. Mose og Aron begav sig da hen til Forsamlingsteltets Indgang og faldt paa deres Ansigt og snart lod Herrens Herlighed sig til Syne for dem. Herren befalede Mose tilligemed Aron at tage Staven, nemlig Guds dem betroede Stav (s. 2 Mos. 17, 9), som nu var nedlagt for Herrens Aasyn 20, 9 og med den i Haand tale til Klippen for deres Øine, som da skulde give Vand tilstrækkeligt for Folket og deres Qvæg 20, 8. Mose tog Staven, som Herren havde befalet ham, og efterat han tilligemed Aron havde sammenkaldt Forsamlingen foran den anviste Klippe, sagde han til dem: „Hører dog I Gjenstridige! mon vi kan skaffe Eder Vand af denne Klippe?“ Og saa løftede Mose sin Haand og slog paa Klippen to Gange med sin Stav. Vel flød der nu meget Vand udaf Klippen, og Menigheden drak og ligesaa deres Dyr 20, 11. Men „Mose gik det ilde for deres Skyld. De forbittrede hans Aand, saa han talede ubetænksomt med sine Læber“ Ps. 106, 33. Istedetfor at tale troende til Klippen, talede han tvivlende og utaalmodig til Folket; thi Mon er, som Grotius bemærker, den Tvivlendes Ord ligesom 1 Mos. 18, 13. I sin Utaalmodighed slog han Klippen to Gange, medens Aron, som i Alt var afhængig af Broderen, hverken gjorde eller sagde noget, men maaskee forud, i Tillid til Staven, havde tilraadet Mose at bruge den ligesom tidligere. Herren sagde nu til dem Begge: Fordi I ikke troede paa mig, saa I holdt mig hellig for Israels Børns Øine,

skal I ikke føre denne Forsamling ind i det Land, som jeg har givet dem 20, 12. Og Stedet blev, ligesom hiint Sted ved Horebs Klippe, hvor Israels Børn havde fristet Herren med det Spørgsmaal: mon Herren er midt iblandt os eller ikke? 2 Mos. 17, 7, kaldet Meribas Vande; thi ogsaa her havde Israels Børn kivet mod Herren, men han havde helliget sig iblandt dem 20, 13, idet han beviste sin almægtige og hellige Nærværelse baade ved at give Vand af Klippen og ved at straffe endog den ringeste Afvigelse fra Troens Lydighed paa dem, hvem meget var betroet, og af hvem derfor meget maatte fordres. Om Moses Synd og Straf siger Sangeren (Sangværk II. S. 161):

Vidunder=Staven, som var i hans Haand
Han misbrugde engang i sin Vrede,
Som ikke Nok var Guds Ord og Guds Aand
Til af Klippen et Væld at udlede.

Klippen han slog, og den sprudede Vand,
Ei til Guds, men til Konstnerens Ære,
Derfor ei heller til Kanaans Land
Maatte Fod over Jordan ham bære.

Hvorledes Mose bøiede sig under sin Guds straffende Haand, høre vi siden; men ikke et Dieblik vaklede han efter at have hørt Straffedommen, i Udførelsen af sit Kald, som den, der skulde føre Folket til det forjættede Land, hvoraf han selv nu var udelukt. Da han atter i Kades befandt sig med Folket i Nærheden deels af Kanaans deels af Edoms Grændse, men vidste, at de fjendtlige Amalekiter og Kananiter havde besat Bjergpassene, hvorigjennem Veien gik fra Kades op til den sydlige Egn af Kanaan s. 14, 45, medens han derimod i Edomiterne, som beboede den ligesaa steile Bjergegn paa ..ire Side af Arabah=Dalen, maatte vente at finde et Folk,

som kom sit Slægtskab med Israel ihu, besluttede han at søge fri Gjennemgang her for at komme til Landet Østen for Jordan, hvorfra det vilde blive lettere at bane sig Vei ind i det forjættede Land. Derfor sendte han Bud til Edoms Konge og lod forkynde, at Edoms Broder Israel efter i underlig Maade at være udfriet af Ægypten, var kommen til Kades, „en Stad paa Grændsen af dine Landemærker“ 20, 16, og begjærede kun fredeligt at drage gjennem hans Landemærker; ikke over Mark og Viingaard vilde de drage, ikke engang drikke Vandet af nogen Brønd uden at give Vederlag derfor, men Kongeveien eller Alfarveien vilde de følge uden at boie af enten til Hoire eller til Venstre 20, 17. 19. Men Edom fornægtede ikke sin hadefulde Natur, hvorpaa alt Amalek havde givet Prøver, men afslog Israels Begjæring og mødte Broderfolket med Sværd i Haand, saa de atter maatte bøie af og drage mod Syd for at omgaae Seirs Bjerg 20, 21, da det ikke var dem tilladt med Magt at bane sig Vei gjennem det Land, Herren havde givet Esau til Eie s. 5 Mos. 2, 5. Seirs Bjerg eller Edoms Land er nemlig det nuværende Dschebal og El-Schera (s. Isr. Hist. i 1ste Mos. B. S. 178 fgd. jf. S. 173 Anmærk.). Fra Wadi-el-Ahsa, som rimeligviis er Bækken Sared, der skilte Moab fra Edom, strækker Edoms Land sig som en smal Bjergryg imellem den østlige Ørken og Wadi-Arabah lige ned til den ælanitiske Havbugt. Wadi-el-Ghuveir er det, efter Burckhardt, som deler Edom i det nordlige Dschebal og det sydlige Schera, og det er den eneste Bjergdal fra Vest til Øst, hvorigjennem en Hær kunde drage, medens hele Strækningen ellers frembyder steile og ubestigelige Klipper ud imod Wadi-el-Arabah, og først i Nærheden af Akabah ved det røde Hav sænker sig saameget, at Overgangen bliver let. Denne Wadi-el-Ghuveir, have vi allerede seet, aabner sig ligeoverfor Kilden El-Weibeh, hvor

vi med Robinson have antaget Kades beliggende (s. Rob. III. S. 172), og her har det altsaa rimeligviis været, at Edomiterne, som allerede havde bævet ved at høre Israels Overgang over det røde Hav 2 Mos. 15, 15, med væbnet Haand forbød dem Gjennemgangen „ad Kongeveien" og ansaae sig iøvrigt for sikkre fra denne Side. Israeliterne maatte som Følge deraf gjøre den store Omvei sydlig omkring Seirs Bjerg for at komme til Østlandet, over hvilket Edoms Bjergland paa denne Side kun lidet hæver sig, hvorfor vi ogsaa see, at da Edomiterne saae Israel paa denne Side, tabte de Modet, saa de villigen overlode dem Spise og Drikke 5 Mos. 2, 29. Denne Omvei beskrives saaledes 5 Mos. 2, 8: „Saa drog vi bort fra vore Brødre, Esaus Børn, som boe paa Seir, fra Veien ved Sletten (Arabah), fra Elat og Ezion-Geber, og vi vendte os og drog igjennem ad Veien til Moabs Ørk", og maaskee endnu tydeligere Domm. 11, hvor Jephta fortæller om Underhandlingen med Edom og siger 11, 17. 18: „Saa blev Israel i Kades og vandrede i Ørken, drog omkring Edoms Land og Moabs Land og kom Østerfra til Moabs Land". Endnu er det iøvrigt den samme Vei, paa hvilken Karavanerne, som reise fra Måan til Gaza drage omkring Sydenden af Seirs Bjerg og vende sig derefter imod Nordvest til Gaza (s. Raumer Palæst. S. 266, Zug der Isr. S. 44. 45 jf. Robins. III. S. 108).

Andet Tilbagetog fra Kades.

Israels Børn brød da (for sidste Gang) op fra Kades og hele Menigheden kom til Bjerget Hor ved Grændsen af Edoms

Land 20, 22. 23, hvor Herren sagde til Mose og Aron: Aron skal samles til sit Folk; thi han skal ikke komme ind i det Land, som jeg har givet Israels Børn, fordi I vare gjenstridige mod mit Bud ved Meribas Vande 20, 14. Og nu maatte Mose paa Herrens Befaling føre Aron og hans Søn Eleasar op paa Bjerget, afføre den Første sine Præsteklæder og iføre den Sidste dem som hans Efterfølger i Embedet. Aron døde der paa Bjergtoppen, men Mose og Eleasar stege ned af Bjerget, og da Menigheden saae, at Aron havde opgivet Aanden, begræd hele Israels Huus ham i 30 Dage 20, 29. Dette skete i det 40de Aar efter Israels Børns Udgang af Ægypten paa den første Dag i den femte Maaned s. 4 Mos. 33, 38. Denne Maaned svarer deels til August, deels til September, og fra samme Aarstid i det andet Aar, da vi have seet, det første Opbrud fra Kades omtrent maa være skeet, vare saaledes omtrent 38 Aar forløbne, hvilket stemmer overeens med Beretningen i 5 Mos. 2, 14. Aron var 123 Aar gammel, da han døde paa Bjerget Hor s. 4 Mos. 33, 39, altsaa 3 Aar ældre end Mose, som døde endnu i samme Aar 120 Aar gammel s. 5 Mos. 34, 7. Naar det 5 Mos. 10, 6 hedder, at Aron døde i Mosera, hvilket uden Tvivl er det Samme som Moseroth 4 Mos. 33, 30, saa maa det rimeligviis betegne Leirpladsen i Dalen, hvorfra Mose og Aron besteg Bjerget Hor. De enkelte Stationer, som nævnes 4 Mos. 33 i denne Egn, stemme overeens med dem i 5 Mos. 10, naar man antager Jäakans Brønde at være omtrent det Samme som Kades, der jo var berømt for sine Brønde, og at Stationernes Orden 4 Mos. 33, 31 hører til den første Henreise og 5 Mos. 10, 6 til den sidste Tilbagereise. Saaledes har Hengstenberg (Authent. II. S. 430—434) og med ham Ranke (II.

S. 284) Raumer (Zug der Isr. S. 40*) og for en Deel allerede Lightfoot løst denne tilsyneladende og af Kritikerne stærkt udhævede Vanskelighed. At Mose midt i sin Formaningstale til Folket om Herrens langmodige Førelser kommer til at nævne Arons Død med Israels dertil nærmest hørende Stationer 5 Mos. 10, 6. 7, forklares bedst som et Beviis for denne Langmodighed, idet Aron, som alt i det 2det Aar var fordømt tilligemed Folket, dog paa Moses Forbøn 5 Mos. 9, 20 blev skaanet, og nu først i det 40de Aar, under den sidste Reise gjennem Ørken, var hjemkaldt ved en rolig Død til sine Fædre, efter at have seet Sønnen arve hans Præsteembede.

Ved Arons Grav paa Bjergtoppen maae vi med det sørgende Israel standse et Øieblik for nærmere at betragte dette Punkt og dets mærkværdige Omegn. Den høieste Spidse af Edoms Bjerge nærved Mosedalen (Wadi-Musa) og de deri beliggende Ruiner af den gamle edomitiske Hovedstad Petra, som gav hele denne Deel af Arabien sit Navn, er endnu benævnet efter Propheten Aron (Nebi Harûn) og helliget ved hans Gravsted.

Der er ingen Tvivl om, at dette Bjerg, som hæver sig betydeligt over alle omliggende Klipper og ligger omtrent midt imellem Akabahbugten og det døde Hav, er det gamle Hor, som fordum maaskee endog har været en Benævnelse for hele Bjergkjæden. Dette Bjerg rager enkeltstaaende frem blandt de forreste Klipper af den for Arabah østlige Bjergkjæde. Dets Gestalt er en uregelmæssig afstumpet Kegle med tre takkede Spidser, hvoriblandt den i Nordost er den høieste og er prydet med det muhammedanske Veli eller Gravkapel for Aron.

*) Raumer mener, at Stationen Tehath 33, 26 snarest skulde falde sammen med Kades.

Denne Spidse hedder blandt Araberne Nebi Harûn og giver Bjerget sit Navn. Af en Beretning af Irby og Mangles om Bestigelsen af Bjerget i Aaret 1818 (s. Robins. III. S. 54—100 og Anmærk. S. 758 fgd.), ville vi meddele Følgende:

„Vi toge en arabisk Hyrde med som Fører og begyndte at stige op ad den yderst bratte og møisommelige Sti, hvorpaa man neppe kan fæste Fod; fordetmeste maa Pilgrimmen søge sin Vei saa godt han kan og ofte paa Hænder og Knæer. Hvor det af Naturen vilde være umuligt at komme frem, er der anbragt grove Trin eller skraae Flader af sammenlagte Stene og hist og her indhugget Nischer i Klippemassen for at optage Fodtrin. Paa Bjerget fandt vi næsten lige til den høieste Spidse mange Enebærtræer, og en Mængde Planter stode i Blomster, som vi ellers intetsteds havde bemærket, nogle af dem ere meget skjønne, de Fleste tornede. Ovenpaa Bjerget er en fremspringende Klippekant, som danner et Slags Hule; her fandt vi en ophængt Spand med yderst slet Drikkevand og et Straaleie tilligemed den her boende Scheicks Krukke og andre fattige Eiendele. Han er en skrøbelig gammel Mand, som har tilbragt en Række af 40 Aar her og imidlertid udholdt den Besværlighed at stige op og ned ad Bjerget. Graven selv ligger indesluttet i en lille Bygning, som i sin ydre Form og Udseende aldeles ikke adskiller sig fra de almindelige Gravsteder for muhammedanske Helgene og er rimeligviis opbygget paany for ikke meget lang Tid siden. — — — I den nordostlige Krog af Bygningen er en Gang, som paa Trappetrin fører ned til en Hvælving eller Grotte. — Scheicken, som ikke vidste, at vi vare Christne, lod os tage en Smørlampe med. Ved den anden Ende af denne Hvælving ligge begge Fløiene af et Jerngitter, som tidligere afspærrede den nærmere Adgang til Prophetens Grav, de ere imidlertid øde-

lagte, og vi kom saa nær, at vi kunde røre ved Graven, der var bedækket med et sønderrevet Ligklæde. Vi bleve nødt til at stige barfodet ned og vare ei ganske uden Frygt for paa et saadant Sted at træde paa Skorpioner eller andet Kryb. Udsigten fra Spidsen af Bygningen er meget udstrakt i enhver Retning; men Øiet hviler paa saa Gjenstande, som det tydeligt kan skjelne, endskjøndt man erholder et fortreffeligt Begreb om Landets almindelige Skikkelse og Beskaffenhed. En Kunstner, som vil studere Klippescenerie i de vildeste og extravaganteste Formationer og Farver, som for den, der ikke har seet det, neppe synes at forekomme i Naturen, vilde see sig belønnet her, om han endog kun i denne Hensigt besøgte Bjerget Hor. Vi havde tilbragt en Time med at stige op, og fandt, at vor Tilbagegang til det Sted, hvor vi havde efterladt vore Heste, udfordrede ligesaa megen Tid."

Legh, som ledsagede Irby og Mangles, siger: "Paa Muren i det øverste Gemak (hvor en Tyrkisk Sarkophag er anbragt ligefor Indgangen, lig dem, der findes paa Rachels og Abners Gravsteder s. Schubert) "hang Glasperler, Lapper af Tøi og Læder o. s. v. som Votivgaver, de Andægtige havde efterladt; paa een Side vistes os en i Muren indlagt dunkelfarvet Steen, som stod i Ry for at besidde overordentlige Kræfter til at helbrede Sygdomme og tidligere at have tjent Propheten til Sæde." Araberne pleie, naar de komme til Hor, at offre en Ged til Aron paa et Sted, hvor de kunne see Gravkapellet og opreise en Steenhob over Blodet. Burckhardt, der reiste som Muselmand og gjorde det Samme, siger, at under Offringen udraabte hans Ledsager: O Harun! see paa os! det er for dig, vi slagte dette Offerdyr! O Harun! beskyt og tilgiv os! O Harun! tag til Takke med vor gode Villie, thi det er kun en daarlig Ged o. s. v. Ogsaa Schubert besøgte Hor og fandt paa Skraaningen af

Bjerget mange Cypresser og prægtige Blomster. Han saae ogsaa Levninger af gamle Bygninger, hvor han mener, der har staaet et christeligt Kloster. Ligeledes omtaler han en stor Mængde Skaar af tykke Steen- og Leerkar og derimellem smaae Stykker farvet Glas lig dem, han havde seet i Nærheden af de ægyptiske Pyramider (Reise II. S. 420 fgd.). Robinson blev ved et uheldigt Sammenstød med Omegnens Arabere forhindret fra at bestige Bjerget, hvilket han meget havde ønsket deels for at nyde den vide Udsigt og tage Stedbestemmelser, men især „fordi det er eet af de bestemtest markerede Steder, hvor den store hebraiske Lovgiver virkelig stod — hvor Slutningsscenen sandt Sted imellem de to prophetiske Brødre, da den Ældre for den Yngres og sin egen Søns Øine opgav sin Aand og døde oppe paa Bjerget“ (Robins. III. S. 99). Fra dette Punkt maa Ypperstepræsten endnu før sin Død have kunnet see Sinai mod Syd og overskue en stor Deel af den vilde Ørken, i hvilken han med Israels Folk havde vandret saa mange Aar frem og tilbage.

Hvilken historisk Forbindelse der i Oldtiden har været imellem Arons Bjerg og Moses Dal, som findes tæt derved, lader sig af Mangel paa Efterretninger ikke sige*);

---

*) Har Mose maaskee, idet han, hvad let kunde skee, fra Hor kom ned i Dalen, efterladt sig et Mindesmærke, som gav Dalen sit Navn? Har han maaskee fornyet Underhandlingerne med de allerede dengang „i Klippekløfter“ boende Edomiter? I ethvert Tilfælde har Wadi Musa allerede dengang idetmindste som Naturmærkværdighed existeret. Navnet forekommer først i Korstogenes Tid, da Kong Balduin den Første i Aaret 1100 gjorde et Tog gjennem Edoms Land og kom til „Wallis Moysi“. Men maaskee var det et gammelt Navn, som kom frem igjen, da Ihukommelsen af Staden Petra i den Grad var forsvundet, at man søgte den der, hvor Kerak ligger, hvilket har givet Anledning til megen

men den Sidste er i sig selv saa mærkværdig, at vi ikke kunne ved Hor gaae den forbi uden at meddele vore Læsere noget derom efter de nyere Besøgendes Beretninger. Tæt ved Landsbyen Elji i den østlige Deel af Edoms Bjergkjæde, som her kan være omtrent 3 Mile bred, udspringer en rig Kilde under en Klippe. Det er Ain Musa (Moses Kilde), som efter at have optaget flere Kildevæld bliver til en Bæk og danner, idet den udgyder sig imod Vesten, Wadi Musa. Denne Dal med Bækken i Midten, der er tæt bevoxet med blaae bestandig blomstrende Oleanderbuske, bliver snart snevrere og indesluttes af stedse høiere, næsten lodrette Sandsteensklipper, hvor der allerede sees talrige, kunstigen i Klipperne indhugne Gravmæler, skjøndt dette kun er at ansee som en Forstad til den store Nekropolis. I Begyndelsen er Wadien endnu omtrent 150 Fod bred, og de røde Sandsteensklipper paa begge Sider 40 til 50 Fod høie, men Sneverheden saavelsom Klippernes Høide tiltager, indtil man kommer til en lille indesluttet Plads, hvorfra Bækken slynger sig gjennem en snever af en Klippevæg næsten skjult Spalte. Her er Aabningen til den frygtelige Kløft, som i gamle Dage dannede fra denne Side den eneste Adgang til Klippestaden. Det er det saakaldte og berømte Es-Sîk i Wadi Musa. Et Par Skridt fra Indgangen er en prægtig Bue opført høit op fra den ene Klippevæg til den Anden med Nischer, som under begge Ender ere indhuggede i Klippen og prydede med Søiler, sandsynligviis bestemte til Statuer. Den svæver saa dristig imellem ubestigelige Klipper, at Araberne mene, ikke Mennesker, men onde

---

geographisk Forvirring s. Robins. III. S. 124. Ogsaa Hor med Arons Grav fandt Korsfarerne dengang, skjøndt nogle af deres Geographer ogsaa her toge feil og ansaae Hor for Sinai (Rob. III. S. 119).

Aander, som boe og virke i Luften, have bygget den. Her er Es-Sîk kun 12 Fod bred, og intetsteds mere end 3 til 4 Gange saa bred. Klipperne ere alle af rødlig Sandsteen, lodrette paa begge Sider og rage paa nogle Steder saa langt frem over Gangen, at de næsten slet intet Lys lade falde igjennem fraoven. Paa andre Steder ere de efter al Sandsynlighed huggede bort med Menneskehaand. I Virkeligheden seer hele denne uhyre Klippemasse ud, som om den oprindelig ved en stor Naturrystelse var revet fra hinanden, og saaledes denne lange snevre krumme og pragtfulde Kløft var opstaaet. Klippernes Høide udgjør i Begyndelsen 80 til 100 Fod, men Grunden har et rask Affald, og Siderne blive henimod Vesten høiere: de stige fra 150 indtil 200 eller maaskee 250 Fod. Bækken i Dalen ledsager Vandreren som en Ariadnetraad paa hans underjordiske Gang. Oleanderbuskadset spærrer næsten Veien, vilde Figen og Tamarisketræer voxe hist og her frem af Klipperne, tætte Ranker af Slyngeplanter omspinde som med et Net Nischerne, Tavlerne og Indskrifterne paa Væggene og hænge i smukke Guirlander ned ovenfra. Den store Vandmængde i Regntiden er fordum bleven afledet ved Vandledninger og Rør langs med Klipperne, hvoraf der endnu sees Levninger. Grunden har i gammel Tid været brolagt med fiirkantede Steen, som ogsaa endnu ere til Syne paa forskjellige Steder. I Nischerne har maaskee staaet Büster og Statuer og paa de glathuggede Tavler Indskrifter.

„Dette underfulde Steds Charakteer", siger Robinson, af hvis Beretning Ovenstaaende allerede for største Delen er uddraget, „og Indtrykket, som det frembringer, er ganske ubeskriveligt, og intet er mig bekjendt, som kunde give et svagt Begreb derom. Jeg havde besøgt de sælsomme Sandsteensgange og Veie i Adersbach og med Henrykkelse gjennemvandret de romantiske Grunde i det sachsiske Schweits, men saa-

vel hiint som dette frembyder kun faa Sammenligningspunkter. Alt er her efter èn større Maalestok af vild og majestætisk Høihed. Vi gik nølende langs med denne herlige Indgang, med langsomme Skridt og ofte standsende uden at tænke paa noget Andet og uden Hensyn til den forløbende Tid. Længden er omtrent en stiv (engelsk) Miil; vi brugte med vor slendrende Gang 40 Minuter til at gaae igjennem. Da vi kom nær ved den vestlige Ende brød Sollyset ind foran os paa de bratte Klipper. Her ender Sik-Kløften, idet den næsten under rette Vinkler løber ud i en lignende kløftagtig Wadi, som er bredere, kommer ned fra Syd og gaaer nordvestlig frem".

"Paa een Gang faldt os i Øinene den skjønne Façade af Khuzneh i den vestlige Klippevæg, ligeoverfor Mundingen af Sik, med alt dens fine Meiselarbeide og med hele Friskheden og Skiønheden af dens milde Colorit. Jeg havde seet forskjellige Kobberstik deraf og læst alle Beskrivelser; men det var eet af de sjældne Tilfælde, da Anskuelsens Virkelighed overtraf den forud fattede Forestilling. Det er i Sandhed noget ganske ubeskrivelig Skjønt, og intet, som jeg havde seet af architektonisk Effekt i Rom, Theben eller selv i Athen, kan i Henseende til det første Indtryk sammenlignes dermed. Den kan med Hensyn til dens Architektur ikke udholde nogen stræng Kritik; dog er denne idetmindste symmetrisk. Den gjennembrudte Gavl og andre Zirater ere ikke alle af reen Stil, og saae man det Hele i et andet Land eller uden de her omgivende Biværker, saa vilde det maaskee opvække mindre Beundring. Men dens Beliggenhed paa dette Sted som en Deel af den farvede Klippes høie Masse ligeoverfor den imposante Indgang, dens forunderlig godt vedligeholdte Tilstand, Stenens skjønne Farve, og de vilde Naturscener rundt omkring, alt dette er eneste i sit Slags og forener sig til at fremkalde

en Række af Indtryk, som fuldkommen bemægtiger sig Sjælen. Kun een Søile af Portikussen er afbrudt, dog er det Heles symmetriske Effekt af den Art, at dette Hul i Begyndelsen ikke falder i Dinene. Jeg var ganske fortryllet ved dette herlige Værk af gammel Kunst paa dette øde Sted, og Tanken derom svævede mægtig for min Sjæl hele Dagen og Natten igjennem. Næste Morgen vendte jeg tilbage og betragtede det paany med tiltagende Beundring. Der stod det, som det havde staaet igjennem Aarhundreder i Skjønhed og Ynde; de Generationer, som fordum havde beundret det, ere forsvundne; den vilde Araber, betragter det, naar han vandrer forbi, med dum Ligegyldighed, og alene den Fremmede kommer fra fjærne Lande for at skatte det efter sit sande Værd. Dets rige Rosenfarver blev, da jeg tog Afsked derfra, forgyldt af Morgensolens blide Straaler, og jeg vendte mig tilsidst bort med et Indtryk, som kun vil udslettes i Døden."

„Navnet El-Khuzneh, som Araberne give denne Bygning, betyder Skatten, som de tillægge Pharao og mene at befinde sig i Urnen, der kroner Spidsen af den ziirlige Façade, hundrede Fod eller endnu høiere oppe fra Jorden. Deres eneste Interesse ved alle disse Monumenter bestaaer kun deri at søge efter skjulte Skatte, og da de ellers intetsteds finde nogle, saa indbilde de sig, at de ere nedlagte i denne Urne, som er utilgængelig for dem. Den bærer Spor af mange Flintekugler, som de have affyret paa den i det Haab at slaae den i Stykker og saaledes hæve den indbildte Skat. Det Indre af Bygningsværket svarer aldeles ikke til dets imposante Ydre. Fra Forhallen fører Døren til et i Klippen udhulet simpelt høit Værelse med glatte, for Zirater ganske blottede Vægge; bagved dette er et andet Kammer af ringere Størrelse og smaa Sidegemakker, som paa begge Sider aabne

sig ud til det store Værelse og Forhallen. Var dette et Tempel eller kun et Sted for de Døde? I Monumentet selv frembyder sig intet, som kan tjene til at løse dette Spørgsmaal; men dersom man kan holde nogen af de underfulde Bygninger paa dette Sted for et Tempel, saa vilde jeg ansee denne derfor. Her som paa det interessanteste Sted i Wadi Musa, skreve vi vore Navne paa den indre Muur, hvor allerede tidligere Reisende, et Par Europæer og en eneste Amerikaner havde efterladt deres, ligesom vi ogsaa tidligere havde gjort det Samme i Gravene ved Theben og paa Spidsen af den store Pyramide" (s. Robins. III. S. 60—67).

I Beskrivelsen af de øvrige Oldtidsværker, hvoraf Wadi Musa er opfyldt, ville vi fatte os kortere og kun gjøre Udddrag af de udførligere Beretninger. Langs med Gravmæler, som i utallig Mængde og uendelig Mangfoldighed*), hvad de ydre Façaders Skikkelse angaaer, ere indhuggede i de høie lodrette Klipper paa begge Sider af Wadien, kommer man til Theatret. Det er ligeledes uden Muurværk ganske hugget ud af Klippemassen. Pladsen er i Gjennemsnit 120 Fod, 33 Rækker af Sæder hæve sig den Ene over den Anden i den bagved liggende Klippe. Ovenover Sæderne er en Række smaae Kamre udhulede rundt omkring i Klipperne, hvorfra man skuer ned paa Scenen. Efter Burckhardts Regning kan Theatret rumme omtrent 3000 Tilskuere, men Robinson antager endnu Flere. Klipperne paa begge Sider ere fulde

*) Burckhardt betvivler med Rette "om i Wadi Musa to Gravmæler fuldkommen ligne hinanden, tværtimod ere de i Omfang, Gestalt og Forziringer meget forskjellige. Paa nogle Steder ere tre Gravmæler indhuggede det Ene over det Andet, og Bjergets Side er saa steil, at det synes umuligt at nærme sig det Øverste" (s. Rob. III. S. 68).

af Grave, medens foran, langs med de østlige Klippers Væg Beskuerens Øie hviler paa en Mængde af de største og pragtfuldeste Gravmæler. „Var det den ægyptiske Tungsindighed, siger Bäßler (das heil. Land und angr. Landschaften S. 138 fgd.), som her saa sindrigt forenede det meest Modstræbende, for endog under Livets Leg at høre den alvorlige Advarsel: det er Mennesket bestemt engang at døe og derefter Dommen Hebr. 9, 27? Eller var det den græske Letsindighed, som ligeoverfor Forgængelighedens uundgaaelige Vidnesbyrd fandt Summen af al Livsviisdom i de Ord: Lader os æde og drikke, thi imorgen døe vi 1 Cor. 15, 32?"

Længer hen gaaer Dalen ud i et vidt Rum, som ved den mod Vesten strømmende Bæk er deelt i to Halvdele og rundt om er begrændset deels af steile Klippevægge, deels af Høie, som lidt efter lidt stige op bag hinanden.*) Her er Grunden bedækket med Hobe af velhuggede Stene, Grundmure, Brudstykker af Søiler og Levninger af brolagte Gader. Alt viser tydelig, at her engang har staaet en stor Stad, som havde ikke mindre end en halv Miil i Omfang og Rum

*) Robinson gjør opmærksom paa det Feilagtige i den almindelige Forestilling, at Petra var fra alle Sider indesluttet af steile Klipper, og at Sik var den eneste ikke besværlige Indgang. Dette er ikke Tilfældet. Kun mod Øst og Vest findes de steile Klippevægge, mod Syd og Nord er Udsigten fri. Nordlig for Vadi Musa ligger en Høislette kaldet Sutûh Beida d. e. hvide Terrasser, sydlig derimod Sutûh Harûn d. e. Arons Terrasser, som strækker sig vestlig henimod Bjerget Hor. Fra Stadens Area gaaer en Vei langs med en snever med Grave besat Vadi hen til denne Terrasse. Derfra løber den forbi den sydlige Fod af Hor, deler sig og fører paa forskjellige Stier ud i Vadi Arabah (Robinson III. S. 75—77). Schubert kom ad denne Vei fra Hor til Vadi Musa.

nok for 30 til 40,000 Indbyggere. Ved Bækken staaer endnu en Triumphbue, der synes at føre til en stor Bygning, som indvendig er inddeelt i flere Gemakker og Stokværk og kaldes af Araberne Kusr Farôn d. e. Pharaos Palads uden dog at kunne tillægges synderlig Ælde. Paa en Høi sydlig for Paladset findes en enkelt Søile, af Araberne kaldet Zub Faron, som har hængt sammen med et Tempel, hvis Grundmuur endnu sees, og hvoraf flere Søiler ligge strøede deromkring.

Den vestlige Klipperad, hvorigjennem Bækken fortsætter sit Løb i en ny Sik, er høiere end de østlige og naaer til en Høide af 300 til 400 Fod. Væggen er ogsaa fuld af Grave, hvoraf nogle ligge meget høit oppe i Klippen*). Her er et ufuldendt Gravmæle, hvoraf det sees, at Arbeidsfolkene ved Façadernes Skulptur efter Afglatning af Klippens Forvæg begyndte at arbeide fraoven og steg saa bestandig dybere ned. Hvorledes de kom derop, er næsten ubegribeligt.

Klippen, hvori alle disse Monumenter ere indhuggede, er den bløde, røde Sandsteen. Stenens Blødhed tjente til stor Lettelse ved Udhulingen af Gravkamrene og ved Skulpturen af deres Ornamenter, men den samme Aarsag har ogsaa virket skadeligt paa deres Vedligeholdelse, undtagen hvor de ere beskyttede ved deres Beliggenhed. Khuzneh er saaledes

---

*) Ogsaa i afsides Kløfter og Dale findes Gravsteder undertiden ogsaa imellem Bjerghøiderne, hvortil da Trapper udhugne i Klipperne føre op. Saaledes ligger det saakaldte Deir høit oppe mellem Klipperne af den vestlige Bjergryg, mere end en Fjerdingvei fjærnt fra Stadens Plads. Dette Monument er af større Dimensioner, men ikke af saa ædel Stil som Khuzneh. Foran det er ved Kunst indrettet en stor fiirkantet Plads, og det Ydre saavelsom det Indre tyder hen paa, at det har været et hedensk Tempel, som senere er bleven benyttet til christelig Kirke (s. Rob. III. S. 86 fgd.).

ene og alene bleven saa vidunderlig forskaanet ved den overragende beskjærmende Klippehvælving. Ikke den mindste Mærkværdighed paa dette sælsomme Sted er Klippernes Farve. Det er ikke blot en død Masse af mat monotont Rødt, men en uendelig Mangfoldighed af klare, levende Farver fra det dunkleste Karmosin indtil det fineste Blegrøde, undertiden også saa spillende over i Orange og Guult. Disse afvexlende Schatteringer ere ofte tydelig adskilte ved bølgeformede Linier, saa det kommer til at see ud som Silketøi eller malede Tapeter. Dette Farvespil seer man paa en frappant Maade udfolde sig paa Stierne, der føre til Deir og til Bjerget Hor. „Det er umuligt, hedder det hos Irby og Mangles S. 423, at give Læseren en Forestilling om disse Klippers sælsomme Effekt, som ere colorerede med de usædvanligste Farver, og hvis Toppe vise os Naturen i dens vildeste og meest romantiske Form*), medens deres Basis er udarbeidet med al Kunstens Symmetrie og Regelmæssighed, med Colonnader og Gavle og Rækker af Corridorer, som hænge paa deres lodrette Vægge.“

I den architektoniske Mangfoldighed, som her sætter Beskueren i Forbauselse, er dog øiensynlig en dobbelt Stil fremtrædende, den ægyptiske og den romersk-græske, eller rettere, det er en Blanding og Forening af Begge. Den første viser sig især i Façadernes Dannelse, hvor de afstumpede Pyramidalformer og de noget mod oven sammenløbende Fronter og Sider bestandig minde om de herlige Portaler og Propylæer i de thebiske Templer. Grækenlands og Roms mere klassiske Ordener træde frem i Søilerne og andre Forziringer,

*) Klippernes Gestalt er ofte yderst uregelmæssig og grotesk; det høieste og i Grunden eneste høie Punkt i hele Sandsteensgrunden er Hor (s. Robins. III. S. 97)

og ere aldeles herskende i nogle af de betydeligere Monumenter. Men ogsaa her er alt forziret og overlæsset, hvilket henviser til en senere Tidsalder og en udartet Smag, hvor Følelsen for det Skjønne var blevet tilbage, men uden Naturens Simpelhed. Denne Blanding i Stilen kan have sin Grund i den først overveiende romerske Indflydelse og siden det romerske Herredømme, som udbredte sig herhen saavel fra Lilleasien og Syrien som fra Ægypten. Dette skete, som vi veed, omtrent paa Christi Fødselstid, og i denne Periode og de nærmest følgende Aarhundreder maa man sandsynligviis sætte den architektoniske Kunst og de Monumenter, som den Fremmede nu betragter med Forundring*)" (Robins. III. S. 81).

At disse Udhulinger i Klipperne ikke alle blot have været bestemte og brugte til Gravkamre, men nogle af dem ogsaa til Templer og maaskee anden offentlig Tjeneste, synes at være umiskjendeligt. Derimod er det ikke sandsynligt, at de have tjent som Boliger for de Levende paa den Tid, da en heel Stad stod bygget i Dalen. Et andet Spørgsmaal er det vel, om ikke i en tidligere Periode Klippehuler ogsaa her ligesom i det Hele paa Seirs Bjerg har været Boliger for

*) Det var Burckhardt, som i Aaret 1812 paa Reisen fra Damaskus til Kairo opdagede disse Oldtidsminder. Seetzen havde hørt underlige Fortællinger derom af Araberne, hvorom han meddeelte Beretninger og blandt Andet disse Ord af hans arabiske Ledsager: "O hvor jeg græder, naar jeg seer Ruinerne i Vadi Musa!" Men selv kom han dog ikke derhen. Først Burckhardt naaede det, endskjøndt hans Ledsagers Frygt for denne Reise gjennem Ørken var saa stor, at han kun kunde bevæges dertil ved det Foregivende af Burckhardt, at han havde gjort et Løfte om at slagte en Ged ved Arons Grav, hvorfor Araberen af Frygt for at paadrage sig Arons Vrede, ikke længer vovede at modsætte sig.

Hulebeboere, og disse raae Huler siden have givet Anledning og Anviisning for Kunsten. Jeremias straffer de trodsige og hovmodige Edomiter, som boede i Klipperifter og byggede Reder høit som Ørnen Jerem. 49, 16, og rimeligviis var det paa deres Boligers Utilgængelighed de trodsede alt i Moses Dage. I ethvert Tilfælde bar deres senere Hovedstad med Rette Navn af Klippestad, Sela 2 Kong. 14, 7 Es. 16, 1, det græske Petra*) og maa i sin Tid have været prægtig i sine Klipperifter og som rig og mægtig Handelsstad. Men ogsaa denne Herlighed er forsvunden, og kun Dødens Minder ere tilbage. Opfyldt er Prophetens Spaadom, som truede Edom med at nedstyrtes fra sin sikkre Høide og deres Stad at blive øde, saa ingen skulde boe eller huses i den Jerem. 49, 16—18. Naar man overhovedet læser de Trudsler, som af det gamle Testamentes Propheter ere udtalte imod Edom (s. Esaias 34 Jerem. 49 Ezech. 25, 13. 14. 35, 1 fgd. Amos 1, 11. 12 Obad. 1, 1 fgd. Malach. 1, 3. 4), saa faaer man Billedet af en rig og mægtig Stat, stolt i sin Sikkerhed og med sine faste Stæder, hvoriblandt

*) Jf. om Edomiternes Historie Isr. Hist. i 1ste Mos. B. S. 179 fgd. Petra blev Hovedstaden i det senere petræisk-arabiske Kongerige, som oprettedes af Nabathæerne, og hvis Konge Aretas endnu nævnes af Apostelen Paulus 2 Cor. 11, 32 jf. Ap. Gjern. 9, 24. 25. Ikke længe efter blev under Keiser Trajan ogsaa dette Kongerige lagt til Romerriget; men Petra vedblev endnu længe at være et vigtigt Oplagssted for Handelen, hvorved indiske og arabiske Vahrer bragtes ved Karavaner fra det røde Hav til Middelhavet. Til Lettelse for denne Handel anlagdes af Romerne deels Militairstationer til Forsvar mod Ørkenens Røverhorder, deels Veie. En saadan Landevei, hvoraf der endnu sees Spor, førte fra Ailah til Petra og derfra deels til Damask, deels til Jerusalem, Askalon og andre Steder ved Middelhavet.

især Bosra og Teman nævnes, og frygtelig for sine Naboer, men hvis Land i Tidens Løb skulde under Guds Straffedomme forvandles til den vildeste Ørken, saa det „skal være forbi med alle dets Fyrster, paa dets Paladser skal opvoxe Torne, Nælder og Tidsler i dets Fæstninger, og det bliver en Bolig for Schakaler, en Gaard for Strudsunger“ o. s. v. Es. 34, 12. 13; „der bliver ingen Viisdom mere i Teman, Bosra bliver til Ødelæggelse og Forbandelse, alle deres Stæder til et evigt Øde“ Jerem. 49, 7. 13. Saaledes skulde Edom straffes for sit Hovmod og sit bestandige Fjendskab mod Israel. „Dit Hjertes Overmod haver forført dig, som boer i Klipperifter. I Høiden er hans Bolig, saa han siger til sig selv: hvo vil drage mig ned paa Jorden? Men stiger du end saa høit som Ørnen, og bygger du end din Rede imellem Stjernerne, saa vil jeg derfra drage dig ned, siger Herren“ Obad. 1, 3—4. Og det er skeet, som Herren sagde. Ødere kan intet Land være end Edoms Land nu er i det Hele, endskjøndt det er fuldt af Mindesmærker om fordums Storhed og Vælde. „Med Sandhed“, siger Burckhardt (Travels p. 436) „kan det kaldes Petræa ikke alene paa Grund af dets Klippebjerge, men ogsaa med Hensyn til Høisletten, som er saaledes bedækket med Steen, især Flintesteen, at den fortjener Navn af en stenet Ørken, endskjøndt den er modtagelig for Cultur; paa mange Steder er den overgroet med vilde Urter og maa engang have været tæt beboet; thi Spor af mange Stæder og Byer træffer man paa begge Sider af Hadsch (Pilgrims) Veien imellem Måan og Akabah saavelsom imellem Måan og Haurans Sletter, i hvilken Retning der ogsaa er mange Kilder. For nærværende Tid er hele Landet en Ørken og Måan (Teman?) er den eneste beboede Plads deri.“ De Beduiner, som gjennemstreife disse Egne, høre ogsaa til de vildeste og farligste for Fremmede, saa Landet er endnu

ligesaa ugjæstfrit og vanskeligt at bereise som i Moses Dage. Da Irby og Mangles tilligemed Bankes og Legh i Aaret 1818 vilde gjøre Reisen derhen, fraraadte man dem det paa det Stærkeste ei alene i Konstantinopel, men ogsaa i Jerusalem og Hebron og lagde dem mange Hindringer i Veien. Ligesaa vanskeligt var det at finde Arabere, som turde vove at ledsage dem. Ikke for 5000 Piastre, sagde de, vilde de gjøre det, „eftersom Penge ikke kan nytte en Mand, naar han har mistet sit Liv.“ Endelig fandt de en mærkværdig uforfærdet arabisk Høvding, som lovede at bringe dem til Wadi Musa. Scheicken i denne Dal modsatte sig det paa det Heftigste tilligemed sine Folk og svor, „at de skulde hverken drikke af deres Vand eller gaae igjennem deres Land.“ Men den anden Araberhøvding svor ogsaa „ved en sand Muselmands Tro, at de skulde drikke af Vandet i Wadi Musa og gaae hvorhen det behagede ham at føre dem.“ Flere Dage gik hen med Trudsler, Underhandlinger, listige Anslag o. s. v.; men begge Parter vare lige haardnakkede. De Reisende kunde ikke andet end „sammenligne deres Tilfælde med Israeliternes under Mose, da Edom nægtede at tillade dem Gjennemgang igjennem deres Land.“ Nær var det kommen til aaben Kamp med de fjendtlige Arabere, der truede med at ville nedskyde som Hunde dem, som vilde trænge igjennem Landet. Men den kjække Høvding Abu Raschid satte dog sin Villie igjennem, og der blev sluttet en Overeenskomst, hvorefter de Reisende fik Tilladelse til i en ganske kort Tid at tage Ruinerne i Øiesyn, medens de kunde see deres Modstandere rundt omkring paa Høiderne at holde Vagt over dem (s. Keith: Evidence of the truth of the Christian religion derivated from the literal fulfilment of Prophecy, Edinburg 1831 p. 187 etc.). Ogsaa Robinson og hans Ledsagere bleve af den samme fjendtligsindede Scheick endnu i Aaret 1838 forstyrrede under Besøget i Wadi Musa, saa han

allerede Dagen efter sin Ankomst maatte begive sig paa Tilbagereisen uden at have besteget Bjerget Hor eller besøgt Arons Grav (s. Robins. III. S. 90 fgd.).

Under Opholdet i Nærheden af Hor var det, at den kananitiske Konge af Arad, som boede i Sydlandet 4 Mos. 21, 1, fik Nys om, at Israeliterne anden Gang vare paa Veien*) til Kanaan. Han kom da ned fra Grændsebjergene (ligesom første Gang Amalekiter og Kananiter 4 Mos. 14, 45), angreb dem og gjorde nogle af dem til Fanger. Nu gjorde Israeliterne et Løfte om at lyse alle kananitiske Stæder i Band, naar de fik dem i deres Magt, og til Tegn paa, at Herren billigede dette Løfte, fik de allerede nu Magt til, efter at have slaaet Kananiterne tilbage, at udøve Bandlysningen over de Stæder, som de havde bemægtiget sig ogsaa Sønden for deres egentlige Grændse, og da fik dette Sted første Gang Navnet Horma 21, 3, hvormed det dog allerede 14, 45 forud er bleven nævnet. Uagtet disse Fordele over Kananiterne vovede Israeliterne dog ikke mere ad denne Vei at trænge ind i Landet; af Frygt for Arads Konge droge de videre Sønder paa s. 4 Mos. 33, 40. 41, og Horma, som efter 5 Mos. 1, 44 laae ved Seir, altsaa udenfor det egentlige Kanaan, maa atter være faldet i de forrige Besidderes Hænder og endnu længe have baaret sit forrige Navn Zephat; thi omendskjøndt Josva slog baade Kongen af Arad og af Horma Josv. 12, 14, og lyste hele Landet i Band,

*) דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים kan, som nogle baade af de gamle og de nyere Oversættelser have givet det, betyde Speidernes Vei, og usandsynligt er det ikke, at Kongen af Arad endnu mindedes den Udspeidning, der for 37 Aar siden fra denne Side havde fundet Sted samt det derpaa følgende Angreb, hvis Gjentagelse han nu vilde forekomme.

see vi dog, at endnu senere Simeon i Forbindelse med Juda Stamme maatte, efter at have slaaet Kananiterne, der boede i Zephat, forny̆e Bandlysningen saavel som Navnet Horma s. Domm. 1, 17. (s. om Indvendingerne mod den mosaiske Fortællings Ægthed paa Grund af disse forskjellige Angivelser Hengstenberg Authent. d. Pent. II. S. 220 fgd.). Af Navnet Zephat have vi allerede fundet Spor i Bjergpasset Es-Sufah, der fører op til „Sydlandet“ af Kanaan. Arad har Robinson uden al Tvivl fundet i Tell-Arad d. e. Arads Høi, der ligger omtrent 3 Miil Syd for Hebron og ligesaa langt Vesten for det døde Hav (s. Robins. III. S. 12).

Paa Veien „fra Hor mod det røde Hav for at gaae udenom Edoms Land“ 21, 4 blev Folkets Sjæl atter forknyt, og de Utaalmodiges Klage lød paany imod Gud og imod Mose 21, 5, som den udtrykkes af Müller (Bibelhist. I. S. 72): „at de vare kede ad den slaue Føde, det Manna, og hvad det dog skulde sige, at han havde ført dem ud af Ægypten for at omkomme i en Ørk, hvor der hverken var Vand eller Brød.“ Da sendte Herren giftige, (egentlig brændende שְׂרָפִים) Slanger mod dem, som bed Folket, saa der døde mange af Israel 21, 6. Men da nu Folket bekjendte sin Synd og bad Mose om at gaae i Forbøn hos Herren, at han vilde tage Slangerne bort, saa skete dette vel ikke saaledes, men derimod noget endnu Større, idet Herren bød Mose gjøre en Slange og sætte den op paa en Stang ligesom en Standart (נֵס) med det Tilsagn, at Enhver, som var bidt og saae paa dette Tegn, skulde beholde Livet 21, 8. Det var en Kobberslange 21, 9, som Mose saaledes ophøiede i Ørken, og som i sin dybere Betydning deels pegede tilbage paa den gamle Slange, hvis Bid volder alle Synderes Død, deels fremad paa den Frelser i Synderskikkelse, som i Tidens Fylde skulde ophøies paa Korsets Træ, paa det at hver den, som i Troen

saae hen til ham, ikke skulde fortabes, men have det evige Liv s. Joh. 3, 14. 15. Saaledes er vel den giftige Slange ikke blevet borttaget, men dens Gift er blevet overvunden af den frelsende Naade formedelst Troen. Den straffende Plage i Ørken kommer Mose ihu, naar han 5 Mos. 8, 15 taler om „den store frygtelige Ørk med de giftige Slanger og Skorpioner og de tørstige Steder, hvor der er ingen Vand“ og at dette ogsaa paa naturlig Viis passer navnligen til den sydlige Deel af Wadi Arabah i Nærheden af den arabiske Havbugt, sees ei alene af Herodots Fortælling om den Deel af Arabien, som var nærmest ved Ægypten og hvor han havde fundet store Hobe af Slangeskeletter (Herod. II. 75), men ogsaa af nyere Reisendes Beretninger. Baade Burckhardt og Laborde tale om den store Mængde Slanger i disse Egne, og den Første, som dog kun kom paa Vestkysten af den ælanitiske Bugt bemærker (Tour in the Peninsula of Sinai p. 499): „Aid fortalte mig, at Slanger ere meget hyppige i disse Egne, at Fiskerne ere meget bange for dem, saa de slukke deres Baal om Aftenen førend de lægge sig til at sove, fordi Lyset trækker dem til sig. Da Slanger ere saa talrige paa denne Side, fattes de uden Tvivl ikke heller ved Spidsen af Bugten paa den modsatte Side, hvor det synes at Israeliterne drog forbi, da de reiste fra Bjerget Hor paa Veien til det røde Hav for at gaae udenom Edoms Land, og da Herren sendte brændende Slanger imellem dem.“ Kobberslangen, som Mose havde ladet gjøre, blev gjemt til Amindelse om Begivenheden, men siden misbrugt til Afguderie, hvorfor den af Kong Ezechias blev tilintetgjort s. 2 Kong. 18, 4.

Efterat Israeliterne atter vare gaaet Syd paa indtil det røde Hav, fik de endelig Tilladelse og Befaling til her at drage igjennem Esaus Børns Landemærke og vende sig imod Nord for paa den østlige Side af Seirs Bjerg og Edoms

Land at komme til Moab og siden over Jordan til Kanaan s. 5 Mos. 2, 3. 4. Her skulde Edomiterne frygte for dem og ikke mere lægge dem nogen Hindring i Veien; men fra deres Side skulde de ogsaa tage sig vel i Agt for at lægge sig i Strid med Edom; thi ikke en Fodbred vilde Herren give dem af det Land, han een Gang havde givet Esau til Eie s. 5 Mos. 2, 4. 5. Ifølge denne Befaling drog Israeliterne nu fra Veien ved Sletten d. e. Vadi Arabah forbi Elat og Eziongeber og vendte sig derpaa for at gaae ad Veien til Moabs Ørk 5 Mos. 2, 8. De drog igjennem Edoms Land ved dettes Sydspidse, hvor Seirs Bjerg sænker sig imod Havet og havde saaledes naaet den østlige Høislette, paa hvilken de uden videre at berøre Edom kunde komme til Moab. Dette er, som allerede anført, endnu den sædvanlige Karavanvei langs Grændsen imellem det øde og det petræiske Arabien indtil Østsiden af Jordans Ghor, paa hvilken Vei man naturligviis undgaaer den østlige Ørken saameget som muligt, men ogsaa de dybe og for belæssede Kameler uoverstigelige Klippedale, som høiere oppe dannes af Floderne Vadi-el-Ahsy (Sared), Vadi-el-Mojeb (Arnon) og Zerka (Jabok). Ligesom Karavanerne nu, saaledes holdt vistnok ogsaa Israeliternes Tog sig paa den øde Høislette ovenover disse Smaafloders Kildepunkter, men dog nær nok ved det cultiverede Land for derfra at kunne forsyne sig med Spise og Drikke 5 Mos. 2, 6 (s. Raumer Zug der Israel S. 45). Som første Station paa denne Vei nævnes 4 Mos. 33, 41 Zalmona. Navnet betyder det Skyggefulde, og Raumer formoder, at Stedet kunde være det nuværende Maân*), dog uden at no-

*) Seetzen bemærker, at Maân ogsaa kaldes Alâm Maân. Burckhardt holder Maân for det Samme som Teman og synes at have Hieronymus for sig deri (s. Raumer Palæst. S. 271).

gen Grund derfor kan hentes fra Navnet. Iøvrigt er det vist, at Maân nu er en Hovedstation paa den syriske Pilgrimsvei over Akabah til Mekka. Haverne og Viinbjergene ved Maàn, siger Burckhardt, ere for de trætte Pilgrimme ikke mere velkomne end for deres Kameler de vildtvoxende Urter, som indsamles af Indbyggerne, hvilke for en stor Deel leve af deres Handel med Pilgrimmene. Ogsaa Israeliterne kunne have kjøbt Levnetsmidler i Maân, som i al Fald var en edomitisk Stad, og med god Grund sættes i Forbindelse med Maoniterne, der i Skriften nævnes i Sammenhæng med Amalekiter og Araber s. Domm. 10, 12. 1 Krøn. 4, 41 2 Krøn. 26, 7 (Robins. III. S. 127). Den næste Station, som nævnes, 4 Mos. 33, 42 Phunon er uden Tvivl den edomitiske Stad Phinon s. 1 Mos. 36, 41 og anføres endnu af Hieronymus som en Flekke imellem Petra og Zoar. Seetzen hørte i denne Egn et Kalaât Pheuân nævne (s. Raumer S. 46). Stationen Oboth 4 Mos. 33, 43 nævnes ogsaa 21, 10, men er ikke videre bekjendt. Derfra gik Toget til Jjim ved Bjerget Abarim paa Moabs Grændse 4 Mos. 33, 44 og var nu ved Sareds Dal 21, 12. Abarim maa have været den Kjæde af lave Bjerge, som efter Burckhardt trækker sig fra Sydsiden af Vadi Kerak i en Bue først imod Øst og siden mod Nord. Saaledes kan Pisga være en Deel af samme Bjergkjæde imod Nord og Bjerget Nebo dens nordligste Spidse 21, 20. 33, 47, og Israeliterne, som først havde berørt Abarim Syd fra, drog uden om Bjergkjæden saavel som Moabs Land og kom først ved Nebo tilbage dertil (s. Raumer Palæst. S. 71). De turde nemlig ligesaalidt angribe Moabs og senere Ammons, som tidligere Edoms Land; thi begge Førstnævnte havde Herren givet Lots Børn til Eie, efterat de ved Herrens Bistand havde uddrevet de tidligere Besiddere, Kæmpefolkene Emiter og Samsumiter, ligesom Edom Horiterne, og

ligesom Israel nu skulde uddrive Kananiterne for at boe i deres Sted (s. 5 Mos. 2, 9—12. 19—22).

Ophold i Moabs Land, Bileams Historie.

Moabiter og Ammoniter, Begge Efterkommere af Lot, boede uden Tvivl først tilsammen i Landet Øst for det døde Hav og Jordan, de Første imod Syd indtil Sared (Wadi-el-Ahsy), de Sidste imod Nord indtil Jabok (Zerka eller Zurka) s. Domm. 11, 13. Men af Amoriterne, som udvidede sig ogsaa paa hiin Side af Jordan, bleve de trængte tilbage, saa at Moabs Land nu var indskrænket imellem Arnon (Wadi-el-Mojeb) og Sared s. 4 Mos. 21, 26, og Ammoniterne havde maattet vige Østen for den nuværende Nahr-el-Ammân, der løber fra Syd til Nord, men bøier siden imod Vest og falder i Jordan under Navn af Zurka*). Amoriterne besad paa Moses Tid hele den nærmeste Landstrækning Østen for Jordan imellem det døde Hav og Genesareth Søe, idet Jabok gjorde Grændse imellem Kong Sihon og Kong Og i Basan, ligesom Arnon nu var Grændseskjel imellem

*) Nahr Ammân, hvorved Ammân ligger, er efter Abulfeda og Buckingham Kildefloden til Zurka. Saaledes kunde den øvre Jabok være Vestgrændse for Ammoniterne s. 4 Mos. 21, 24 5 Mos. 2, 37 Josv. 12, 2 Domm. 11, 13 tidligere imod Sihon, senere mod Gad Stamme, medens den nedre, den egentlige Jabok, der deler Gilead i to Dele kunde være Grændsen imellem Sihons og Ogs Land og senere imellem Gads og Manasses Gebeet (s. Raumer Palæst. S. 73).

Amoriter og Moabiter 21, 13. Naar Israeliterne nu skulde omgaae Moab, maatte de gjennem Ørken endnu paa denne Side af Arnon komme til Amoriternes Grændse 21, 13 jf. Domm. 11, 18. Om det forestaaende Angreb paa det fjendtlige Land, hvortil vi læse Opfordringen 5 Mos. 2, 24: „Reiser Eder! bryder op, gaaer over Arnons Bæk, see, jeg har givet Amoriten Sihon, Hesbons Konge og hans Land i din Vold; begynd, tag det i Besiddelse, paafør ham Krig!“ — maae vi forstaae Kamp- eller Seir-Sangen, som formodentlig i et Brudstykke anføres af „Herrens Krigsbog“ 21, 14: „mod Vaheb i Stormen og mod Arnons Strømme, mod Strømmenes Vandløb, som bøier sig imod Ars Bolig, læner sig til Moabs Grændse.“ Til samme Samling af historiske Mindeqvad hører uden Tvivl baade den Sang, Israel sang i Beer til Ære for Brønden, hvoraf Herren gav Folket Vand, og som Fyrster vare med at grave 21, 16—18 og endelig den, som „i Gaadesprog“ først peger hen paa Moabs og dens Afguds Kamos's Undertrykkelse af Amoriterkongen, men dernæst paa Gjengjældelsen over Amoriterne, hvorved deres „Glands slukkedes fra Hesbon til Dibon, og Ødelæggelsen strakte sig til Medeba“ 21, 27—30. Førend Israeliterne saaledes gik fjendtlig tilværks, sendte de fra Ørken Kedemoth (den østlige Ørken) 5 Mos. 2, 26 Bud til Kong Sihon med Anmodning om at maatte drage igjennem Landet ligesom det var bleven dem tilladt af Esaus Børn paa Seir og Moabiterne i Ar, i hvilket Tilfælde de ogsaa her vilde drage fredeligt igjennem paa Konge- eller Alfarveien, uden at bøie ind over Mark eller Viingaard, og betale baade Maden, de spiste, og Vandet, de drak, med rede Penge 21, 22. 5 Mos. 2, 27. 28. Men istedetfor at indrømme dette, drog Sihon dem imode i Ørken til Jahza, men blev slagen i staaende Strid, og nu tog Israel hans Land i Besiddelse fra Arnon til Ja-

dok ligehen til Ammoniternes faste Grændse 21, 24. Hovedstaden Hesbon med alle dens Aflæggere og siden Jaeser med dens Aflæggere blev taget og ødelagt under Bandlysning med Mænd, Qvinder og Børn 21, 25. 32 5 Mos. 2, 34. „Fra Aroer, som ligger ved Bredden af Arnons Bæk, siger Mose 5 Mos. 2, 36 og Staden, som ligger i Dalen og indtil Gilead var der ikke en Stad, som var os for høi — Herren vor Gud havde overgivet os dem alle“. Ammoniternes Land maatte de ikke nærme sig 5 Mos. 2, 19. 37; derimod lode de sig ikke standse ved Gilead, men efterat de vare rykket frem fra Brønden i Ørken (Beer) over Mathana, Nahaliel og Bamoth til den Dal, som ligger i Moabs Slette ovenpaa Pisga*) 21, 18—20, og derfra havde fuldendt Landets Erobring, saa de nu boede i Amoriternes Land 21, 31, vendte de om og drog op ad Veien til Basan, hvor Basans Konge Og drog imod dem med alt sit Folk, men blev slaaet ved sin Hovedstad Edrei, og hans Land taget i Besiddelse paa samme Maade som Sihons, saa nu havde Israeliterne hele Landet fra Arnons Bæk indtil Hermons Bjerg (som „Sidonierne kaldte Sirjon og Amoriterne Senir“), hele Gilead og Basan indtil Salka og Edrei 5 Mos. 3, 9. 10. Her var mange Stæder befæstede med høie Mure, dobbelte Porte og Stænger foruden overmaade mange aabne Byer 5 Mos. 3, 5. At Kong Og var en Levning af Kæmpeslægten (Rephaiterne), bemærkes 5 Mos. 3, 11 med Tilføiende af, §301 at hans Jernseng, 9 Alen lang og 4 Alen bred efter en Mands Albue at regne (d. e. den hebraiske Alen paa 1½

---

*) Ikke som Lindberg oversætter: ved Foden af Pisga jf. 23, 14, hvor Lindberg selv oversætter det samme Udtryk אֶל רֹאשׁ הַפִּסְגָּה ved: paa Pisgas Top.

Fod)**), stod endnu som Minde om hans Høide i Rabba hos Ammoniterne (s. om de kritiske fra denne Seng hentede Indvendinger Hengstenb. Authent. d. Pent. II. S. 243 fgd.). At Arnon, som danner Sydgrændsen for det Land, Israel saaledes erobrede paa hiin Side Jordan, er den nuværende Wadi-el-Modscheb eller Mojeb (Moabs Bæk), der falder i det døde Hav omtrent midt paa dets Østkyst, er utvivlsomt. Tæt nordlig for denne Bæk ligger Ruiner af Arair d. e. det gamle Aroer, som laae nær ved Arnon, medens Ar, Moabs Stad d. e. Hovedstad, det senere Areopolis, maa have været „Staden, som ligger i Dalen" d. e. umiddelbart ved Floden, men sydlig for Samme. Rimeligviis er det den, som kaldes Rabbath Moab d. e. Moabs Storstad og kan derfor intet have med det nuværende Rabba at gjøre, som Seetzen og Burckhardt fandt imellem Modscheb og Wadi Kerak. Derimod beskriver Burckhardt vistnok rigtigt det Sted, hvor Moabs Hovedstad laae med de Ord: „Ved Sammenløbet af Ledschum og Modscheb („Strømmenes Vandløb" s.

---

*) Af Jern var denne Seng uden Tvivl for des sikkrere at kunne bære Brugerens Vægt. I Esth. 1, 6 tales om Senge eller Leier af Guld og Sølv, som ogsaa Herodot og Diodor omtaler hos Perserne. Naar Sengestedet antages at have været en Trediedeel længere end Personen, saa bliver Ogs Længde efter vort Maal 4½ Alen, en Kæmpehøide, der ikke engang i sildigere Tider har været noget Uhørt, og ved hvis Angivelse den hellige Skrift mærkelig adskiller sig fra andre østerlandske Beretninger, deriblandt ogsaa Talmudisternes, hvorefter f. Ex. Og var saa høi, at Mose, skjøndt selv 20 Fod høi, kun naaede ham til Anklerne. Jernsengen skulde da have været hans Vugge som nyfødt Barn. Araberne have endnu Sagn om, at det gamle Basan har været beboet af Kæmper, som de naturligviis ogsaa gjør meget større end Og (s. Pictorial Bible t. d. St.).

21, 15) viste sig en skjøn Engbund, i hvis Midte staaer en Høi med nogle Ruiner. Idet vi steg op ad den sydlige Høide, som hæver sig fra Modscheb, kom vi i lige Retning, fem Minuters Vei fra Broen forbi Ruinerne af et lille Kastel. Ikke langt fra Ruinen er en Vandbeholdning" („Moabs Stad, Arnons Høie" 21, 28). Ogsaa Eusebius og Hjeronymus tale om en dyb Klippedal Norden for Areopolis, hvilket passer til den „frygtelig vilde og dybe Klippedal, hvorigjennem Modscheb flyder" efter Seetzen, som kom til den fra Diban d. e. det gamle Dibon, der er at finde en Miilsvei nordlig for Aroer og Floden (s. Hengstenberg Bileam S. 234 fgd.). I Egnen af denne Floddal begynde Stationerne paa Israels Tog fra Ørken henimod Jordan gjennem Amoriternes Land. Mathana er maaskee det Tedun, som Burckhardt fandt i Ruiner nærved Ledschums Kilde, Ledschum selv hedder efter Burckhardt længere mod Vesten Enscheileh d. e. det gamle Nahaliel, Bamoth maa have været Høiene ved Dibon s. Josv. 13, 17 Esaias 15, 2 og 4 Mos. 33, 45, hvor Dibon nævnes istedetfor Bamoth. Sammesteds anføres endnu en Mellemstation: Almon Diblathaim og derefter Abarims Bjerge ligefor Nebo, som maa være det Samme som „Moabs Mark ovenpaa Pisga, der rager op over Ørken" 21, 20. Denne Slette er Høisletten, som fra Rabbath Ammon gaaer mod Syd til Arnon og tildeels, som f. Ex. i Egnen af Eleale, er vidt og bredt uden Træer, men bedækket med Ruiner af forstyrrede Stæder. Mod Østen løber den hen i Arabiens Ørken, imod Vesten skraaner den ned imod Jordan (s. Raumer Palæst. S. 70). Moabs Mark kaldes den endnu her, fordi Moabiterne for ikke lang Tid siden havde besiddet den. Den betegnes Josv. 13, 16. 17 under Navn af Sletten ved Medeba og Hesbon, af hvilke moabitiske Stæder der ligeledes er funden udstrakte

Ruiner i denne Egn med de næsten uforandrede Navne Medaba og Hesbân. Ogsaa af Ogs Hovedstad Edrei, der endnu af Eusebius, Hieronimus og Ptolomæus nævnes som en betydelig Stad under Navn af Adar, Adra, mener Burckhardt at have fundet Levninger i Landsbyen Eddrâa omtrent en Miil fra Astharoth jfr. 5 Mos. 1, 4. Udførligere Beskrivelse af hele det østjordanensiske Gebeet, som først i nyere Tid er bleven mere bekjendt og er fuldt af Oldtidslevninger, skulle vi senere faae Leilighed til at give.

Fra Hoisletten paa Pisga, hvorfra de sidste Tog imod Jaeser og Basan vare foretagne, brød Israels Børn endelig op og leirede sig nu i (det gamle) Moabs lavere Slette (Arboth Moab) ved Jordan*) ligefor Jericho 22, 1**). Dette var den sidste Station før Overgangen af Jordan og bliver derfor Skuepladsen for de endnu tilbagestaaende Begivenheder i Moses Dage jf. 4 Mos. 36, 13. 5 Mos. 34, 1—8.

Her laae Israel i Leir, da Moabiternes Konge Balak, forfærdet tilligemed sit Folk ved at see Israeliterne som Overvindere af Amorkterne, der nylig havde undertrykt Moab og Ammon, søgte Midler til at sikkre sig imod dem, endskjøndt de hidtil havde beviist sig mere broderlige imod begge sidstnævnte Folkestammer, end disse imod dem (s. Klagen derover 5 Mos. 23, 4). Moab henvendte sig til Midians Ældste med den

---

*) At מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן kun er en nøiere Bestemmelse af עַל יַרְדֵּן, saa at Benævnelsen hiinsides Jordan maa tages som en fast geographisk Benævnelse for det østjordanensiske Land uden Hensyn til Fortællerens Standpunkt, er udførlig viist af Hengstenberg s. Authent. d. Pent. II. S. 313 fgd. og Bileam S. 26 fgd.

**) Ogsaa denne Slette ved Jordan havde tidligere tilhørt Moab eller maaskee, som Robinson mener III. S. 160 kun været benyttet af dem til Græsgang. Den svarer til Jerichos Slette s. Josv. 5, 10. 2 Kong. 25, 5 paa den anden Side af Floden.

for et Hyrdefolk charakteristiske Klage over at nu „denne Flok skal slikke alting af heromkring, ligesom Oxen slikker Markens Urter af" 22, 4. Midianiterne, som her nævnes, maae ikke blandes med de vistnok til samme Stamme hørende Midianiter ved Sinai Bjerg, hos hvem Mose opholdt sig. De boede Østen for Moabiterne. Allerede Edomiternes 4de Konge havde slaaet disse Midianiter paa Moabs Slette 1 Mos. 36, 35, og efter Josv. 13, 21 havde Sihon gjort deres Fyrster skatskyldige tilligemed Moabiterne. Under Ældste havde de ligesom Israeliterne en patriarchalsk Forfatning. I Forbindelse med disse Midianiter, der var et reisende Handelsfolk s. 1 Mos. 37, 28, og derfor let kunde staae i Forbindelse med den mesopotamiske Prophet, sender Balak nu Bud til Bileam, Beors Søn i Pethor, som ligger ved Euphrat jf. 5 Mos. 23, 4: i Mesopotamien, hans Fædreneland, for ved Hjælp af Sandsigerlønnen, som Moabs og Midians Ældste havde med, at bevæge ham til at komme hen og lyse Forbandelse over det indvandrede overmægtige Folk, saa man maaskee i Kraft af denne Forbandelse kunde faae det drevet ud igjen 22, 5—7. Bileams Navn betyder Folkesluger, Folkefordærver, ligesom hans Faders: Fortærelse, og har maaskee sin Oprindelse fra Familiens frygtede Trolddomskunst, hvorved Forbandelser af en slig Mund bleve fordærvelige. Maaskee har især dette Navn givet Anledning til, at Bileam i Aabenbaringens Bog staaer som Forbillede for de saakaldte Nicolaiter, eller de i Bileams (*Νικόλαος*) Aand til Menighedens Fordærvelse virkende Vranglærere (s. Aabenb. 2, 6. 14. 15. Selv hørte han, som det semitiske Navn gjør sandsynligt, til de Chaldæer af Nachors, Abrahams Broders Stamme, som boede i Mesopotamien og vistnok siden udgjorde de saakaldte babyloniske Vises Classe. Deels af Familietradition deels af Rygtet om Israels senere underfulde Historie ligesom Jethro

2 Mos. 18, 1 fgd. og Rahab Josv. 2, 9 fgd. jf. 2 Mos. 15, 14 og Jos. 5, 1, kan han have øst den Erkjendelse af Israels Gud og hans Forjættelser, som han i sin Færd og sine Ord lægger for Dagen. At han var en Sandsiger eller Spaamand i hedensk Betydning (קֹסֵם), siges udtrykkelig Josv. 13, 22, og forsaavidt kan han kaldes en falsk Prophet s. Ezech. 13, 23 2 Kong. 17, 17, og omendskjøndt det er vist, at han havde aabnet sit Øre for den sande Guds Røst og oplod sin Mund for at forkynde hans Villie, saa er det dog ligesaa vist, at han gjorde det ikke af Hjertet og derfor vel under Herrens Styrelse til Gavn for Andre, men ei til Velsignelse for sig selv. Han elskede, som Apostelen siger, Uretfærdigheds Løn 2 Petr. 2, 15 og kunde derfor ikke hengive sit Hjerte til Gud, som ikke kan tjenes tilligemed Mammon. Med Rette finder Hengstenberg (Geschichte Bileams S. 15) et forklarende Modbillede af Bileam i det Nye Testamentes Simeon Troldkarl s. Ap. Gj. 8. Ogsaa han havde forud drevet Trolddom blandt Samaritanerne, saa at Alle, Smaae og Store, hang efter ham og sagde: denne er den Guds Kraft, den Store. Og da Evangeliet blev forkyndt, troede han selv og lod sig døbe, idet han forundrede sig storligen over de Tegn og underlige Gjerninger, som skete. Men at det ei var Sandhed til Salighed, han søgte, men kun egen Fordeel og Ære i Verden, viste sig, da han bød Apostlerne Penge for at faae Magt til ligesom de at meddele den Helligaands Gave ved Haandspaalæggelse, og maatte derfor høre den strænge Dom af Peters Mund: Du haver ikke Lod eller Deel i dette Ord; thi dit Hjerte er ikke ret for Gud. Saaledes hjalp det ikke heller Bileam, at han med store Gaver af Naturen kom i nær Berørelse med Israels Gud, men det blev ham meget mere til Fordærvelse, „fordi hans Hjerte var ikke ret for Gud.

Hvor høit Bileam har været anseet som en Guds Mand i hine Egne (ligesom Abraham iblandt Hetiterne 1 Mos. 23, 6), sees af Kongens Ord: „jeg veed, at hvem du velsigner, er velsignet, og hvem du forbander, skal være forbandet“ 22, 6, ligesom det ogsaa er tydeligt nok, at Mose selv tillægger ham en vis aandelig Magt til at velsigne og forbande, naar han priser Herren, fordi han ikke vilde høre Bileam, men vendte Forbandelsen til Velsignelse s. 5 Mos. 23, 5. Endskjøndt Bileam vel vidste, at Israel var velsignet af Herren, stod hans Hu dog til at forbande for derved at vinde Ære og Løn. Derfor, istedetfor strax at afvise Sendebudene, beholdt han dem tilligemed Sandsigerlønnen Natten over hos sig og lod det komme an paa et Forsøg, om Herren vilde tillade ham at følge med dem. Men Herren sagde: „Du skal ikke gaae med dem og ikke lyse Forbandelse over dette Folk; thi det er velsignet“, og næste Morgen maatte Bileam skikke Balaks Fyrster tilbage med uforrettet Sag 22, 12—14. Balak, som kjendte, eller ved denne Leilighed fik Nys om Bileams svage Side, sendte endnu flere og fornemmere Fyrster til ham og lovede at gjøre stor Ære ad ham og give ham Alt, hvad han forlangte, naar han vilde komme og forbande dette Folk 22, 17. Hos Bileam stod det fast, at han ikke kunde gjøre noget imod Herrens hans Guds Befaling, og derfra vovede han ikke at vige, om han end fik Huset fuldt af Guld og Sølv; men i sit Hjertes heftige Lyst vilde han dog atter forsøge, om ikke Gud selv kunde lade sig bevæge til en anden Bestemmelse, og medens han nu atter beholdt Sendebudene hos sig om Natten, fik han i en natlig Aabenbarelse Tilladelse til at gaae med dem om Morgenen, paa den Betingelse, at han kun gjorde, hvad Herren sagde. I Grundtvigs Sangværk hedder det derom (II. S. 181):

Dog fristed' den Spaamand sin Herre og Gud,
Han i Himlen ei lader sig spotte,
Paa Spørgsmaal: maa jeg overtræde dit Bud?
Kom et spottende Svar, som det maatte.

I Drømme den Spaamand da hørte en Røst,
Som naar Sangværk i Himmelen spille;
Kong Balak du gjæste, naar selv du har Lyst!
Tal mit Ord! med dit Eget ti stille!

Da han formastede sig til ligesom at ville bruge Herren i sine Hensigter, besluttede Herren tvertimod at bruge ham i sine Hensigter, og det kom da an paa en Prøve, om dette skulde geraade ham selv til Velsignelse eller til Fordærvelse. Bileam benyttede sig strax af Tilladelsen, sadlede sin Aseninde og drog med Moabs Fyrster 22, 21, vistnok endnu bestandig i det Haab, at det, Herren vilde byde ham at gjøre, skulde lade sig forene med hans egen Interesse. Men Guds Vrede optændtes, fordi han vilde drage derhen, som den arabiske Oversætter føier til, i en slet Hensigt, og da han saaledes kom som en Fjende af Guds Folk, stillede Herrens Engel sig i Veien, for at staae ham imod, medens han red paa sin Aseninde og havde sine to Drenge med sig, som altsaa tilligemed de moabitiske Ledsagere bleve Vidner til det følgende Optrin, og paa hvis Fortælling Beretningen derom rimeligviis grunder sig.

Medens nemlig Seeren var saa forblindet af sin Reises Maal, at han ikke saae det advarende Englesyn, havde Aseninden seet Herrens Engel staaende paa Veien med et draget Sværd i sin Haand og bøiede derfor af Veien og gik ind paa Marken; men Bileam tvang Dyret ved Slag ind paa Veien igjen. Anden Gang stod Engelen i en Huulvei ved nogle Viingaarde, hvor der var Steengjærde paa begge Sider.

Aseninden saae det og trykkede sig op mod Gjærdet, saa Bileams Fod blev klemt; men den blev atter ved Slag drevet frem. Endnu engang stillede Herrens Engel sig i en Snevring, hvor der hverken var Udvei til Høire eller Venstre. Nu lagde Aseninden sig ned med Bileam; men han blev derved kun endnu mere forbittret og blev ved at slaae hende med sin Stok. Men da aabnede Herren Asenindens Mund, saa hun talende gjorde sin rasende Herre, der kun ønskede sig et Sværd for at slaae hende ihjel, Forestillinger om sin hidtil udviste Troskab 22, 30. Det var Herrens Underværk, at, som Apostelen siger 2 Petr. 2, 16, det umælende Lastdyr talede med menneskelig Røst og forhindrede Prophetens Daarlighed. Og i det Samme aabnede han Bileams Øine, saa ogsaa han saae den truende Engel, og nedkastet paa sit Ansigt i Støvet hørte Engelens Forsikkring, at han var gaaet ud for at staae ham imod paa den farlige Vei 22, 32, og at kun Asenindens Frygt havde reddet hans Liv. Bileam bekjendte nu sin Synd og tilbød at ville vende om igjen; men Herrens Engel bød ham at opfylde sit Moabiterne givne Løfte om at indfinde sig hos Balak og altsaa fortsætte den farlige Reise, hvortil hans Hu fra Begyndelsen havde staaet, men advarede ham tillige endnu engang om kun at tale det Ord, som Herren vilde give ham. Den samme Almagt, som for et Øieblik, idetmindste som det forekom dem, der hørte det, havde givet det umælende Dyr menneskelig Tale, kunde ogsaa lægge guddommelige Ord i den falskfindede og af jordisk Lyst fængslede Prophets Mund.

Balak mødte Propheten for at bevise ham Ære i Moabs Stad ved Arnons Grændseskjel yderst paa Grændsen 22, 36, og vi have seet, at det var den gamle Hovedstad Ar, senere Areopolis, som efterat Sihon havde udvidet sig indtil Arnon, var bleven Grændsestad. Her foreholdt Kongen Pro-

pheten, at han ikke var kommen strax paa hans første Opfordring og derved ligesom havde viist Mistillid til den kongelige Evne til at gjøre Ære ad ham 22, 37. Han troede nu at have ham ganske i sin Magt, hvilket vel og vilde have været Tilfældet, dersom Samvittigheden ikke var bleven rystet ved det, som havde mødt ham paa Veien, rimeligviis i Nærheden af Moabs Grændse. Nu derimod fralagde han sig strax at kunne være Kongen til Villie videre, end Gud vilde tillade det 22, 38, og drog efter denne Erklæring med Balak til Kirjath-Husoth d. e. Gadestaden, hvor Kongen endnu om Aftenen i Anledning af Prophetens Ankomst holdt et stort Offermaaltid til Ære for den Gud, som han haabede Bileam skulde bevæge til at vende sig fra Israel til Moab. Næste Morgen førte han Propheten op paa Baals Høie, hvorfra han havde Udsigt til en Deel af Israels Leir, over hvilken Forbandelsen skulde lyses. Baals Høie (Bamoth Baal) er uden Tvivl det Samme som det Bamoth, som var en af Israeliternes Stationer paa Veien gjennem det amoritiske Gebeet til Jordan, og allerede er viist at staae i nær Forbindelse med Dibon. Ruinerne af Dibon ere fundne under Navn af Diban, og en halv Miil derfra imod Nordvest paa Sydsiden af Wadi-Wale omtaler Burckhardt et Bjerg, paa hvis Spidse der findes en skjøn Slette, og som formodentlig har været Baals Høie (s. Hengstenberg Bileam S. 241 fgd). Kirjath-Husoth har da maaskee ligget ved Foden af det Bjerg, hvorpaa det første Forsøg skulde gjøres paa at fralokke Herren en Forbandelse over sit Folk.

Ligesom Diodor fortæller, at Chaldæerne søgte ved Offringer og Besværgelser at afvende Ulykken og tilvende sig Lykken, saaledes gik Bileam — rimeligviis selv en Chaldæer — i Balaks Interesse ud paa det Samme, da han om Morgenen bød Kongen at bygge ham syv Altere og dertil skaffe

syv Oxer og syv Bæddere 23, 1. Offeraltrene skulde vistnok oprettes for Jehova, som Bileam kaldte sin Gud, og det for Israeliter saavelsom for Hedninger hellige Syvtal bragtes i Anvendelse for at gjøre Offeret desto velbehageligere. Kongen deeltog selv i Handlingen og blev staaende ved sit Brændoffer, medens Bileam gik hen „paa Flakkebjerget“ (Lindberg; שְׁפִי forklares bedst ved en skaldet Bjergtop) for at see, om Herren vilde „møde ham“ 23, 3 med Tegn eller anden Tilkjendegivelse af sin Villie, og da da dette nu skete, idet Herren lagde Propheten Ordet i Munden, som han skulde tale, vendte han tilbage og talede for Balak og alle Moabs Fyrster i sit Billedsprog (מָשָׁל), talede i Aanden skjøndt ikke af Hjertet, saaledes som en Digter (Grundtvig: Kort Begreb af Verdens Krønike S. 160) oversætter det:

Hisset fra Arams
Østlige Bjerge
Kaldte mig Balak,
Kongen af Moab:
Gak at forbande
Jakob, ja gak til at
Fnyse mod Israel!

Naar Gud ei bander,
Hvad kan da jeg?
Hvor kan jeg fnyse,
Naar ei Jehovah
Fnyser i Vrede?
Ham jeg fra Klippens
Toppe betragter,
Ham fra de høie
Steder jeg skuer.

Ikke til Hedningers
Hob dette Folk
Regnes, men haver
Sin eensomme Bolig.
Hvo kan vel tælle
Støvet af Jakob,
Israels Sum?
Ja med den Rette
Dele min Sjæl
Døden! min Udgang
Vorde som hans!

Hvad Seeren saae fra sin aandelige Høide, medens han fra Bjergtoppen saae ud over en Ende af Israels Leir og derfor maaskee nævner „Israels Fjerding" V. 10 med Hensyn til den fiirdeelte Leir — var det udvalgte Folks Eensomhed d. e. dets Afskillelse og Forskjellighed fra alle andre Folk, dets Talløshed, som dets Bestemmelse til at optage alle Folk medfører, og dets Retfærdighed, der følger af Udvælgelsen og maa altid findes hos Kjærnen af Folket, saa at dette med Rette kan bære Navnet Jeschurun 5 Mos. 32, 15 ligesom her Jaschar, den Rette eller Retfærdige. Propheten ønsker sig, maaskee i Anelse om sin egen forestaaende Udgan, Deel i dette Folks Endeligt, viis paa, at ogsaa i Døden det bedste Lod tilfalder de Retfærdige 23, 10. Saaledes havde det alt viist sig, at Gud ikke vilde høre Bileams Hjertes Begjæring 5 Mos. 23, 6, men derimod bruge ham til at udtale Herrens Tanke og Villie, om den end var hiin lige modsat, og dermed undskylder Bileam sig ogsaa, da Kongen forbauset foreholder ham, at han istedetfor at forbande havde aabenbar velsignet (בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ) hans Fjender 23, 11. Balak opgav dog ikke Haabet om, at Forbandelsen endnu kunde

lykkes og vilde derfor som Müller siger (Bibelhist. I. S. 75) prøve sin Lykke paa et andet Sted. Dette Sted var Vogternes eller Speidernes Slette (שְׂדֵה צֹפִים) ovenpaa Pisga 23, 14, og Hengstenberg har tydelig viist, at Stedet maa omtrent være det Samme som den Station for Israeliterne, der nævnes efter Bamoth paa Veien til Jordan under Navn af: Moabs Slette ovenpaa Pisga, som rager op over Ørken 21, 20, ligesom den Samme 33, 47 som sidste Station førend Leirpladsen i Arboth Moab ved Jordan ligeoverfor Jericho betegnes ved „Abarims Bjerge ligefor Nebo“, idet vi mindes om, at Nebo var Toppunktet af Pisga, som igjen var en Deel af Abarim (s. Hengstenberg Bileam S. 243). Den nærmere Bestemmelse af Nebo opsætte vi indtil videre, men see dog allerede her, at de forskjellige Standpunkter for Bileam ligesom de dermed sammenfaldende Stationer føre os stedse nærmere mod Nordvest henimod Jordan, hvor Israels Leir var, og det er da i sin Orden, at Bileam fra Speidersletten paa Pisga nærmere og fuldstændigere kunde faae Syn paa Leiren, uden dog endnu i denne Afstand, adskilt derfra ved adskillige Bjerghøider f. Ex. Peor, at kunne overskue det Hele 23, 13. Bileam gik atter villig ind paa dette Forsøg, og efterat det syvfoldige Offer var gjentaget paa den nye Skueplads, søgte han atter Svar af Herrens Mund, i det Haab, at han kunde have skiftet Sind, men fik det saaledes, som han nu maatte selv udtale det i Billedsproget;

Balak! stat op til at høre,
Zippors Søn! høi nu dit Øre!
Gud er ei Mand for at lyve,
Adams Søn til at fortryde.
Skal Han ei gjøre, hvad han haver sagt,
Ikke stadfæste sin Tale med Magt?

See jeg Velsignelse fik udi Hænde,
Han har velsignet, jeg kan det ei vende,
Uret hos Jakob ei var for hans Øie,
Ei han hos Israel skuede Møie;
Kongens Basune, som klinger til Seir,
Gud Jehova er i Israels Leir.
Gud, som ham førte af Misraims Land,
Styrke som Bøffelens Horn haver han;
Derfor mod Jakob ei Trolddom kan staae,
Ei det mod Israel nytter at spaae,
Ja udi Jakobs og Israels Sang
Gud om sin Gjerning skal tale engang.
Folket Løvinden lig vældigt sig reiser,
Og som den fyrige Løve det kneiser,
Lægger sig ei forend Rovet er plukket,
Før de Ihjelslagnes Blod er uddrukket*).

Balak paastod nu, at om Bileam ikke kunde forbande, skulde han idetmindste ikke velsigne hans Fjender, hvorpaa Propheten undskyldte sig som forhen med, hvad han havde sagt forud, at han maatte tale som Herren bød 23, 25. 26. Alligevel besluttede Kongen at gjøre Forsøget endnu paa et tredie Sted, om det „maaskee kunde behage Gud, at Bileam derfra lyste Forbandelse over Israel" 23, 27, og Bileam fulgte ham nu til Toppen af Peor, som rager ud over Ørken 23, 28. Ved denne Ørken menes aabenbar Jordansletten, det saakaldte Arboth Moab, hvorpaa Israeliterne havde leiret sig, og som umiddelbart maa have stødt op til Bjerghøiden Peor I Nærheden deraf laae vistnok Staden

*) s. Grundtvig: Kort Begreb af Verdens Krønike S. 161 fgd. med nogle smaae Rettelser.

Beth-Peor s. 5 Mos. 3, 29: vi laae stille i Dalen ligefor Beth-Peor jf. 5 Mos. 4, 46. Ogsaa efter Eusebius og Hieronymus laae Staden Bethphogor nærved Bierget Phogor tæt ved Jordansletten og ligeoverfor Jericho (s. Hengstenb. p. a. St. S. 249). Fra dette Standpunkt kunde Bileam see hele Israeliternes Leir udbredt for sine Øine „efter deres Stammer“ 24, 2, idet han, efter endnu engang at have offret med Balak, vendte sit Ansigt mod Ørken 24, 1. Allerede vis paa, at det behagede Herren at velsigne Israel, gik han ikke som de andre Gange hen for at søge Spaadommen, men begyndte strax, idet Guds Aand kom over ham, at tale i sit Billedsprog:

Beors Søn Bileam rører sin Tunge,
Manden med opladte*) Øine mon siunge;
Nu taler han, som mon høre Guds Taler,
Hvem den Almægtige stiller for Øie
Syner at see, naar han sig monne bøie.
Israel! ja i din Bolig at bygge,
Jakob! i dine Pauluner er Lykke,
Ligesom Dalenes Bække
De sig udbrede og strække,
Løfte sig ret som en Have hos Floden,
Ja som en Ceder ved Havet fra Roden,
Og som en Aloe plantet af Gud;
Ja af hans Kilder**) skal Vandløb udrinde

---

*) Egentlig staaer der vel i Texten lukkede Øine, saa det maa forstaaes om Seerens ydre Sands, som lukkes, medens den Indre oplades.

**) I Texten egentlig: af hans dobbelte Spande, saa Folket forestilles som en Vandbærer med to Spande, der flyde over. Lindberg oversætter: af hans Grene.

Og udi Havet hans Sæd man skal finde,
Større end Agag hans Konge skal være,
Høit skal hans Rige opløftes til Ære,
Gud, som ham førte af Misraims Land,
Styrke som Bøffelens Horn haver han,
Han sine Fiender, de Vantroe skal knuse,
Benene bryde, naar Pilene suse
Alt som en Løve, en Løvinde ung,
Han skal sig bøie og lægge sig tung,
Hvo kan ham reise?
Velsignet er den dig velsigner!
Og den dig forbander, forbandet!

Propheten vidner saaledes selv om den Henrykkelse, hvori han er falden, og idet han seer Israels Telte udbrede sig paa Sletten, seer han i Aanden Folkets tilkommende Udbredelse, Velsignelse og evige Storhed. Agag, rimeligviis et Fællesnavn paa Amalekiternes*), Israels første Modstanderes Konger jf. 1 Sam. 15, 32, og et Billede paa alle Verdens mod Guds Rige fiendtlige Magter, skulde intet formaae imod den Konge, som engang skulde opstaae i Israel; alle hans Fiender skulde denne Løve af Juda knuse, og Forbandelsen hvile over dem, der ligesom nu Balak stillede sig fiendtligt imod Guds Folk, men derimod Velsignelse over dem, der i Kjærlighed sluttede sig dertil. Det er aabenbart, at Propheten i sine Taler har de patriarkalske Forjættelser s.

*) I Esthers Bog kaldes Haman den Agagiter, hvilket maaskee betyder det Samme som Amalekiter. At Agag maa her tages collectivt om Gudsfolkets Modstandere i Almindelighed, er ogsaa antydet ved Læsemaaden Gog for Agag, som nogle Haandskrifter have.

1 Mos. 12, 3. 27, 29. 49, 9 for Øie og altsaa i Aanden sigter til det samme Maal som disse; men at Balak ved at høre saadanne Velsignelser istedetfor Forbandelser over sine Fiender tabte Taalmodigheden, var rimeligt. I heftig Vrede bød han Propheten at flygte til sit Hjem, idet han spottende lod ham høre, at Herren havde nægtet ham den Ære, som ellers var ham tiltænkt 24, 11; men nu var, siger Müller, „Propheten kommen i Aande“, og efter at have gjentaget sin Undskyldning, der ligesom forhen gik ud paa, at han ikke imod Herrens Befaling kunde gjøre enten Godt eller Ondt *af sit eget Hjerte* 24, 13, vil han nu til Afsked omsonst forudsige Balak i hvad Forhold dette Folk skal komme til at staae til hans og mange andre Folk endnu i den fjærnere Fremtid (de sidste Dage) 24, 14. Og dermed vil han tillige give Balak et Varsel, et advarende Raad (אֵיעָצְךָ) angaaende det forsigtige Forhold, hvori han maatte sætte sig til Israel. Forsaavidt indeholdes heri en Overgang til det *onde Raad*, som Bileam siden gav 31, 16, og som Talmud indskyder allerede her. I den derpaa følgende Tale fremtræder Bileam ret egentlig som Prophet, og hans Øine blive i den Grad aabnede 24, 16, at han i det Fjærne seer *Stjernen af Jakob*, Spiret af Israel, som skal underlægge sig alle sine Fiender 24, 17. Til Exempel paa disse „Tummelens Sønner“, som de Nyere oversætte בְּנֵי שֵׁת istedetfor det ældre: Seths Sønner (Lindberg og Kalkar), og forstaae derved Hedningerne i Almindelighed, anføres først de Nærmeste i Henseende baade til Tid og Sted, Moab, Edom og Amalek, Hedningernes Førstegrøde, hvis sidste Tid er til Undergang 24, 20. Som Spaadom imod Moab optages dette Sted tildeels ordret af Jeremias 48, 45: „Ild gaaer ud fra Hesbon og Lue fra Sihons Stad og den fortærer Moabs Stad og Tummelens Hoved-

løse". Ligeledes tage Propheterne Amos 9, 12 og Obadias 3. 4. 18 i deres Spaadomme mod Edom tydeligt Hensyn til Bileams Prophetie, der selv i sine Udtryk paa en mærkelig Maade ligger til Grund for senere Prophetier s. Ps. 60, 14. 108, 14 jf. 2 Sam. 14, 47. 48. Fra Amalekiterne gaaer Bileam i sine Trudsler over til Keniterne, uden Tvivl et kananitisk Folk s. 1 Mos. 15, 19 med en Kain til Stamfader 24, 22 og boende høit i Klippeegne ligesom Edomiter og Amalekiter, men ikke at forvexle med de Midianitiske Keniter, Efterkommere af Jethro (og ligeledes opkaldte efter en Kain), der altid nævnes som Israels Venner og Bundsforvandte s. Domm. 1, 16. 4, 11. 1 Sam. 15, 6. 30, 29. Over alle sine Fiender skulde Israel seire, „indtil Assur tager dig (Israel) fangen" 24, 22. Hermed udvides Prophetens Blik til den videste Synskreds. Ogsaa Israels Tugtelse ved det ham velbekjendte Assur staaer for hans Oie; men med Forfærdelse seer han tillige en anden Magt, beskikket af den Almægtige, komme tilsøes fra Kittims Strand for at undertvinge Assur og Eber, saa at ogsaa han maa gaae til Grunde 24, 24. Ved Eber forstaaes vistnok bedst i Parallelisme med Assur de andre Folkeslag hiinsides Euphrat i Prophetens Fædreland 22, 5, som i sin Tid skulde vise sig som Israels overmægtige Fiender for derefter at overvældes af endnu mægtigere over det vestlige Hav tilskikkede Magter (s. Hengstenb. p. a. St. S. 206 fgd.). Prophetien strækker sig saaledes indtil Grækeres og Romeres Tid og slutter sig nærmest til Propheten Daniel, som i sine Fortsættelser af disse Syner ogsaa tager Hensyn til Udsagn af sin længst forsvundne ulykkelige Forgænger paa den prophetiske Bane s. f. E. Dan. 11, 30. Og ligesom Daniel vistnok, selv forplantet til Euphrats Egne, har ihukommet Bileam, saaledes er der al Sandsynlighed for, at endnu i

det Nye Testamentes Tid Magerne fra Østerland ogsaa af Bileams „Stjerne af Jakob" have ladet sig lede til at søge „den Jødernes Konge, hvis Stjerne de havde seet i Øster og derfor kom for at tilbede ham" Math. 2, 1. 2 (s. Hengstenb. p. a. St. S. 177 fgd.).

Efter saaledes at have fuldført sit prophetiske Kald, stod Bileam op for at drage hjem 24, 25, men maa senere have betænkt sig og, overladt til sig selv og sin uovervindelige Lyst til at tjene Uretfærdigheds Løn, gaaet sin Skjæbne imøde. Som Prophet eller Digter var han Herrens Tjener og hans Folks Ven, som Menneske var og blev han Begges Modstander. „Derfor," siger Grundtvig, efter i denne Anledning at have skildret en Skjalds underlige Vilkaar, „kunde Bileam, den ulyksalige Mand, have Guds Syner, glæde sig i dem og udtale dem i saa livsalige Ord, og dog, saa saare Aanden forlod ham, fornægte sin Gud og gjøre Djævelens Gjerning." (Kort Begreb af Verdens Krøn. S. 168). Og til Advarsel for alle dem, der fristes til at blive hans Efterfølgere, synger samme Forfatter i Slutningen af det skjønne historiske Digt: Bileam (Sangv. II. S. 189):

Saa gaaer det med os, naar Guds Aand har vor Mund,
Men den gøglende Verden vort Hjerte,
Da tale vi Sandhed om Saligheds Grund,
Men os selv vi berede kun Smerte.

I Verden saa tit med et lysteligt Skjær
Leger Skjul dog den sorteste Skygge;
For Bileams Vei sig da vogte Enhver!
Uretfærdigheds Vei er Ulykke.

Videre Begivenheder under Opholdet paa Moabs Slette.

Efter Bileams hemmelige Anstiftelse var det, at Israel i Sittim (Acacietræerne)*) begyndte at bole med Moabs Døttre, idet disse indbød Folket til deres Afgudsoffre, og Folket spiste deraf og tilbad deres Guder 25, 1. 2. Af 31, 16 maae vi slutte baade, at Midianitiske Qvinder havde fuldt saamegen Deel i Forførelsen som de Moabitiske, og at Bileam havde lagt Planen deri, som gik ud paa at bringe Israel til Frafald fra sin Gud, den eneste Maade, hvorpaa Ulykke kunde bringes over Folket**). Baal-Peor hed Afguden efter Bjerget Peor, hvor han formodentlig havde sin Dyrkelse, ellers var den moabitiske Afguds særegne Navn Kamos, og hans Dyrkelse, som sædvanligt i disse Egne, forbundet med saadanne Orgier, at den med Rette kaldtes „Moabs Vederstyggelighed" og skaffede Israeliterne den Dom af Propheten Hos. 9, 10: „De kom til Baal-Peor, helligede sig til den Skammelige og bleve vederstyggelige som deres Elsker." Men da Israel saaledes „kobledes" til Baal-Peor, optændtes Herrens Nidkjærhed, og han bød Mose at tage alle Hovedmændene for Folket og (efterat de vare slaaede ihjel) hænge dem op lige imod Solen, for at Herrens Vrede kunde afvendes 25, 4. Mose lod da ved Dommerne bekjendtgjøre, at hver Mand, som

*) Det Samme som Abel-Sittim s. 33, 49: „de havde deres Leirplads ved Jordan fra Beth-Jesimot til Abel-Sittim i Moabs Slette." Fra Sittim sendte Josva Speidere over til Jericho s. Josv. 2, 1.

**) Josephus lader Bileam vidtløftig udvikle sit onde Raad for Balak og de Midianitiske Fyrster, som han kaldte til sig paa Hjemreisen, førend han gik over Euphrat s. Oldskr. IV. 6.

havde taget Deel i Afguderiet, skulde slaaes ihjel uden Skaansel; men medens der i den Anledning var Folkeforsamling foran Forsamlingsteltet med Graad og Klage, var en Fyrste af Simeons Stamme ved Navn **Simri** fræk nok til at føre Midianiterinden **Kosbi** ind i sit Telt for Moses og hele Forsamlingens Öine 25, 6—14. Da reiste **Pinehas**, Søn af Præsten Eleasar, sig, tog et Spyd i sin Haand og gik efter den israelitiske Mand lige ind i det Inderste af Teltet (Alkoven הַקֻּבָּה) og gjennemborede baade Mand og Qvinde paa Stedet 25, 8. Ved denne Nidkjærhed for Herren standsede Plagen, som allerede var udbrudt og havde bortrevet 24000 Mand*), og for denne Præstegjerning fik Pinehas Præstedømmets Pagt stadfæstet af Herren som en Fredspagt for sig og sine Efterkommere 25, 12. 13. Midianiterne derimod, som ikke alene fra først af havde taget Deel i Folkets Forførelse, men ogsaa ved Kosbi, deres Høvdings Datter nær bragt Undergang over Israel, bleve nu selv indviede til Undergang, da Herren befalede Israel at angribe og ihjelslaae dem**) 25, 17.

Før Udførelsen af denne Straffedom over Midian fik Mose og Eleasar Befaling til atter at optage Mandtal over alt det vaabenføre Mandskab, ligesom det var skeet i Sinai Ørk 26, 4 jf. 1, 1. 2, hvilket, som Ranke bemærker (Pentat. I. S. 137), var i sin Orden, at der nu umiddelbar før Indgangen i det forjættede Land toges Tal paa Israels Folk, som fordum ved Indgangen i Ægypten

*) Apostelen Paulus 1 Cor. 10, 20 siger 23000, men har maaskee ikke regnet dem med, som Israeliterne selv slog ihjel.

**) Moabiterne blive uagtet deres Deeltagelse i Forbrydelsen skaanede; dog blev det bestemt, at hverken de eller Ammoniterne maatte nogensinde — end ikke i 10de Led optages i Herrens Menighed f. 5 Mos. 23, 3.

og atter ved Udgangen deraf. Siden sidste Tælling havde nogle Stammer faaet Tilvært, især Manasse, som derfor her nævnes først af Josephs Sønner*) 26, 28. Andre derimod vare aftagne i Tal, men ingen som Simeons Stamme, der fra een af de største nu var bleven den allermindste Stamme, rimeligviis tildeels som Følge af den nylig indtrufne Plage, hvortil Simeoniterne maaskee tilligemed deres Høvding Simri fremfor Andre havde gjort sig fortjent. I det Hele var Folketallet i de 40 Aar i Ørken aftaget med 1820 Sjæle og stod altsaa omtrent paa samme Punkt som ved Udgangen af Ægypten. Dette svarer ikke til den tidligere stærke Formerelse, men foruden de forskjellige dødelige Plager og Straffedomme, som var gaaet over Folket under Vandringen gjennem Ørken, maa det tages i Betragtning, at selve Opholdet i Ørken ikke kunde befordre Forplantelsen, men derimod bidrage meget til, at den af Herren forkastede Slægt desto tidligere uddøde. Rüppell siger i sin Reise gjennem det Petræiske Arabien: „Klimaet i det Petræiske Arabien er yderst sundt, man kjender intet til Febere eller Dyssenterier; desuagtet bemærkede jeg, at der gives faa

*) Ligesom i 1 Mos. 46 bliver her, med Hensyn til Landets forestaaende Udskiftning, ikke blot Stammerne, men ogsaa de enkelte Hovedgrene af Stammerne nævnede, medens 4 Mos. 1. kun Stammerne anføres. Som Følge deraf opregnes Ephraims og Manasses Slægter her første Gang. Stammernes Orden er den Samme som i 4 Mos. 1 med Hensyn til deres Leirpladser omkring Forsamlingsteltet, hvoraf vi see, at Hærens Marschorden er bleven bevaret indtil Enden af Toget. Nogle enkelte Ombytninger eller Omboininger af Navnene findes f. E. Nemuel for Jemuel 26, 12, Osni for Zibeon 26, 16 Jasub for Job 26, 24 jf. 1 Mos. 46. Nogle Navne ere udeladte f. E. Benjaminsønnerne Beker, Gera og Ros, s. 1 Mos. 46, 21, og maae rimeligviis være uddøde i Ørken.

virkelig gamle Folk. Denne Omstændighed har vel sin Grund i Befolkningens sædvanlig knappe og kraftløse Næring, medens den vandrende Levemaade udfordrer betydelig Kraftanstrængelse. Maaskee er det fra Aar til Aar svækkede Legeme, som kun bedækkes slet af en fattig Klædning, ikke mere i Stand til at modstaae den stærke Afvexling i Temperaturen. I Bjergegnene er det i Vinternætterne meget koldt; undertiden fryser endnu i Februar Maaned det frit staaende Vand i Klosterhaven ved St. Katharina; derimod straaler Solen i Sommermaanederne brændende hed i de sandige Dale deels fra Himmelen, deels som Reflex fra de nøgne Klippevægge "(f. Hengstenb. Gesch. Bileam S. 2). En fuldstændig ny Slægt var imidlertid traadt i Stedet for den Gamle og skulde nu tage Lod og Deel i det forjættede Land, hver Stamme i Forhold til sin Størrelse, men, hvad de forskjellige Egnes Fordeling angik, efter Lodkastning 26, 54—56 jf. 33, 54. Da Mandtallet var optaget, var der ikke een Mand tilbage af dem, som vare talte med i Sinai Ørk undtagen Kaleb og Josva 26, 64. 65. Thi Levi Stamme var udenfor Beregningen baade ved den første og den anden Tælling, som den, der ikke skulde have Deel med de andre Stammer i Arven 26, 62 jf. 1, 47. Leviterne havde kjendelig adskilt sig fra det øvrige Folks Fordærvelse og navnlig ikke taget Deel i det store Oprør i Kades, hvorfor de ikke heller her vare faldne under Herrens almindelige Dom f. 4 Mos. 14, 29. Mose og Aron bleve senere ved deres egen Brøde udelukkede af det forjættede Land; men Eleasar og Pinehas kom derind saavelsom Josva og Kaleb. Iøvrigt optoges der nu ogsaa Mandtal over Leviterne, og det fra Maaneds Alder og derover ligesom ved første Folketælling 26, 62 jf. 3, 15.

Fra Manasse nedstammede en Mand ved Navn Zelofhad,

som var død i Ørken uden at efterlade sig Sønner. Derimod havde han fem Døttre 26, 33. Disse havde Mod nok til at træde frem for Mose, Præsten, Fyrsterne og hele Menigheden ved Indgangen til Forsamlingsteltet med Fordring paa, at deres Fader, der var død under Folkets almindelige Brøde, men ikke havde gjort sig skyldig i nogen særegen Forbrydelse i Lighed med Korah og hans Bande, ikke maatte blive gjort arveløs i sin Slægt, men at de selv maatte erholde Arv imellem deres Faders Brødre 27, 4. Sagen blev anseet for vigtig nok til at fremføres for Herren, og efter hans Bestemmelse blev ikke alene de Paagjældendes Fordring kjendt gyldig, men ogsaa Arveretten i Almindelighed tilstaaet Døttre af sønneløse Fædre 27, 8. Hertil føiedes kort efter, paa Andragende af Zelofhads nærmeste Slægt, den Bestemmelse, at saadanne Arvedøttre vel maatte gifte sig med hvem der stod dem an, men kun i deres Faders Stammes Slægtskab, for saaledes at forhindre, at nogen Deel af Stammens Arvelod ved Giftermaal kunde gaae over til andre Stammer 36, 6. 7. Som Følge deraf giftede Zelofhads Døttre sig med deres Farbrødres Sønner, saa at deres Arv blev ved deres fædrene Slægts Stamme 36, 11. 12. Vi see heraf, at det kun var Undtagelsesviis, at Døttre hos Israeliterne arvede; dog maa der foruden den i Anledning af Zelofhads Døttre tagne Bestemmelse ogsaa have været andre Tilfælde, hvorved Døttre kunde faae Arv. Asers Datter Serah, der alene nævnes 26, 46 ligesom 1 Mos. 46, 17 maa paa een eller anden Maade have været Arvedatter, og naar Job gav sine Døttre Arv med deres Brødre s. Job 42, 15, maa Praxis have tilladt idetmindste rige Folk at gjøre det. Jomfru Maria maa have været en Arvedatter og havt en maaskee først ved Jubelaaret forfalden Arvelod i Bethlehem, for hvis Skyld hun

selv maatte reise derhen og lade sig indskrive til Skat. Joseph maatte efter Loven være af samme Stamme som hun og efter Skik og Brug endog af samme Familie, idet Arvedøttre ligesom Zelofhads Døttre ikke pleiede at gifte sig udenfor Familien. Som gift med en arvende Datter maatte han være gaaet over i sin Svigerfaders Familie og lade sig indskrive som Søn af ham s. Michaelis Mos. Ret I. § 78, hvor det endnu bemærkes, at hos Athenienserne gjaldt en næsten aldeles lignende Lov: Arvedatteren hedder i den attiske Lov επικληρος.

Efterat Folket var talt og beskikket til Arv i det forjættede Land, skulde den Mand udnævnes og indvies, som i Moses Sted var bestemt til at føre Folket ind i Landet. Derfor fik Mose allerede nu Befaling til at stige op paa Bjerget Abarim og derfra overskue Landet, som han for den engang udviste Gjenstridigheds Skyld ligesaalidt som hans forudgangne Broder Aron skulde betræde 27, 13, 14. Mose havde ingen Indvending at gjøre, men kun den Bøn, at Herren, Aandernes Gud for alt Kjød — den Levende i alt det Dødelige — vilde beskikke en Mand til at fortsætte hans Førerkald, saa at Menigheden ikke skulde være som en Hjord uden Hyrde 27, 17. Denne Bøn blev hørt; thi Herren bød ham nu tage Josva, Nuns Søn, en Mand, over hvem Aanden var, og med Haandspaalæggelse fremstille ham for Præsten Eleasar og hele Menigheden som den, paa hvem der var lagt en Deel af Moses Hæder — ligesom to Dele af Elias's Aand paa Elisa 2 Kong. 2, 9 — for at hele Israels Menighed maatte lyde ham 27, 20. Dog vilde Herren ikke saaledes tale Mund til Mund til Josva som til Mose s. 12, 8; men gjennem Præsten Eleasar skulde han „spørge om Lysets Dom for Herrens Ansigt“ 27, 21 ved Hjælp af Urim og Thummim, Sindbillederne paa Lys

og Sandhed, som i Embedets Brystsmykke var lagt Ypperstepræsten paa Hjerte 2 Mos. 28, 29. 30. Mose gjorde, som Herren havde befalet ham, og saaledes blev Josva indviet til sit Embede 27, 23.

Endnu var imidlertid Moses Gjerning ikke til Ende. Endnu læse vi i Kapp. 28 og 29 om yderligere Forskrifter for de Offergaver, Israeliterne navnlig paa deres Festdage nu snart i deres eget Land havde at bringe Herren, og i Kap. 30 om Lovbestemmelser især for Qvindernes Løfter og selvpaatagne Forpligtelser, der, saalænge de enten endnu vare i Faderhuset, eller levede i Ægteskab, skulde være afhængige af Faderens eller Mandens i al Fald stiltiende Samtykke. Ogsaa havde Mose endnu Straffedommen over Midianiterne at udføre paa Hans Vegne, som sagde til ham: Tag Hævn over Midianiterne for Israels Børn, og saa skal du samles til dine Folk 31, 2. Det var Herrens Hævn, som skulde tages 31, 3 af hans Folk, derfor blev der udtaget Eet Tusinde af hver Stamme til Kampen, og Pinehas, Præsten Eleasars Søn, allerede navnkundig for sin Nidkjærhed for Herren, gik i Spidsen med de hellige Redskaber (maaskee endog Pagtens Ark) og Krigslurene s. 4 Mos. 10, 9 i sin Haand 31, 6. Midianiterne bleve slagne, alle Mandfolk dræbte og deriblandt fem Konger saavel som Bileam Beors Søn 31, 8. Denne Sidste maa altsaa, efterat han maaskee i sit Hjem havde givet Midianiterne, med hvem han stod i nærmest Forbindelse, det onde Raad, s. 31, 16, og da dette syntes at lykkes saa vel, atter have begivet sig til Israels Fjenders Leir for at hente sin Løn, som han nu fik. Koner og Børn gjorde Israeliterne til Fanger og bortførte alle Hjorder og alt Gods som Bytte efter at have afbrændt alle Midianiternes Stæder og Borge 31, 9. 10. Midianiterne maae altsaa have havt faste Boliger Østen for

Moabiterne; men da de i Særdeleshed vare et vandrende Handelsfolk, kan deres Gebeet have strakt sig vidt, saa det var kun en vis Afdeling af dem, som denne Gang kom i Berørelse med Israeliterne til deres egen Fordærvelse. I Dommernes Tid bleve de paany meget farlige for Israel, men efter Nederlaget, som Gideon anrettede paa dem Domm. 6., hører man dem ikke mere nævne. Alt Byttet blev bragt til Leiren i Moabs Slette ved Jordan, hvorfra Mose, Eleasar og alle Menighedens Høvdinger gik Hæren imøde; men Anførerne fik Utak af Mose, fordi de havde skaanet Qvinderne, der ved deres Forførelse netop havde været Skyld i Frafaldet fra Herren til Baal-Peor og den deraf følgende Plage 31, 16. Efter Herrens Befaling skulde Midianiterne behandles ligesom Kananiterne, der vare bestemte til Udryddelse, og kun de Pigebørn, der ikke kjendte til Samleie med Mænd, skjænkedes Livet 31, 18. At Moabiterne ikke underkastedes den samme strænge Dom, maa have sin Grund i Folkets mindre Grad af Medskyldighed i det Skete*). Derpaa maatte alt Krigsfolket saavel som alt Krigsbyttet renses fra Dødens Besmittelse ved at gaae igjennem Ild eller Vand efter Lovbestemmelsen i 4 Mos. 19, 11—22; og nu blev Byttet deelt saaledes, at Krigsfolket, som havde været med i Kampen, fik Halvdelen, men maatte afgive en Femhundrededeel af Folk, Oxer, Esler og Faar til Eleasar som Hæving for Herren; den anden Halvpart fik den øvrige Menighed med Forpligtelse til at afgive en Halvtredsindstyvendedeel til Leviterne,

*) Moabiter og Ammoniter maatte end ikke i 10de Led optages i Herrens Menighed, derimod skulde en Israelit ikke afskye en Edomit („thi han er din Broder"), ikke heller en Ægypter („thi du var fremmed i hans Land") — Børn af dem i 3die Led kunde optages i Menigheden s. 5 Mos. 23, 3. 7. 8.

som varede paa Herrens Boligs Vagt 31, 30. Desuden bragte Krigsfolkets Høvdinger, efter at have bragt i Erfaring, at ikke een Mand savnedes i Hæren 31, 49, frivilligen en Offergave af de Guldsmykker (Kjæder, Armbaand, Fingerringe, Ørenringe og Livbaand) 31, 50, som Enhver havde fundet, og som tilligemed andet Gods ikke regnedes til det almindelige Bytte. Alene denne Høvdingernes Gave „til Forligelse for deres Sjæle“ beløb sig til 16750 Sekler Guld, som blev nedlagt i Forsamlingsteltet til et Minde for Israels Børn for Herrens Ansigt 31, 54.

Ved den afgjørende Kamp mod Midianiterne var det fra Amoriterne hiinsides Jordan erobrede Land bleven end mere sikkret. Moabiterkongen Balak vovede ikke „at trættes med Israel og føre Krig med dem“ f. Domm. 11, 25, og det var først længe efter den Tid, at Moabiter og Ammoniter gjorde Forsøg paa at vinde det østjordanenske Land, som de tidligere havde besiddet, tilbage f. Domm. 3. og 11. Men skulde disse frugtbare Landstrækninger beholdes, maatte de beboes, og da nu Rubens og Gads Stammer, som havde mange og meget store Hjorder, besaae dette Jaesers og Gileads Land 32, 1, fandt de det saa passende for sig, at de udbad sig af Mose samt Menighedens Ældste som en Gunst at faae dette Land til Eie og ikke blive ført over Jordan 32, 5. Dette Forslag tog Mose først meget ilde op, i den Mening, at de vilde adskille deres Sag fra deres Brødres og slaae sig til Ro, medens disse førte Krig om Landet, som Herren havde givet dem. Han foreholdt dem deres Fædres Exempel i Kades Barnea, da de efter at have synet Landet i Eskols Dal, ikke vilde drage derind og derfor bleve formedelst Herrens Vrede udelukkede deraf for stedse, og nu vilde de i deres Fædres Sted, „en Yngel af syndige Mænd“ gjøre Herrens Vrede mod Israel endnu større og derved bringe Ødelæggelse

over hele Folket 32, 14. 15. Men da Andragerne havde forklaret, at de kun vilde bygge Faarestier for deres Hjorder og befæste Stæder for deres Familier, som skulde blive tilbage, medens de selv drog med deres Brødre over Jordan, og ei vilde vende tilbage, førend Israels Børn havde indtaget hver sin Arv, saa billigede Mose deres Forslag, og idet han indrømmede dem Landet hiinsides Jordan til Bolig, annecterede han dette allerede af Kananiter fra Moabiter og Ammoniter erobrede Gebeet til det egentlige Kanaan. Nu begyndte Gads og Rubens Sønner at bygge d. e. yderligere befæste de allerede faste Stæder i det dem anviste Land og tillige indrette Faarefolde for deres Hjorder. De gav nogle af Stæderne nye Navne, som dog snart synes at være kommen af Brug igjen, men i Almindelighed lod de dem beholde de gamle Navne 32, 34—37. Paa samme Tid havde Hovedgrenen af Manasse Stamme Makiriderne bemægtiget sig en Deel af Landet Nord for Jabok og Jarmuk, det saakaldte Basan, der dog ogsaa regnes til Gilead, og en Søn af Makir fik formodentlig Navnet Gilead af denne Erobring s. 26, 29. 32, 39. 40. 1 Krøn. 7, 14. Ligeledes havde Jair, der, omendskjøndt han stammede ned fra Juda, paa mødrene Side hørte Manasse til s. 1 Krøn. 2, 21. 22, og derfor ifølge Arvedøttrenes Ret eller maaskee som Bastard kaldes Manasses Søn, indtaget en Deel Stæder (חַוֹּת d. e. Levesteder) i Gilead, som opkaldtes efter hans Navn 32, 41 jf. 1 Krøn. 2, 22. En tredie Makiride Nobah havde indtaget Kanat med dens Afllæggere og kaldet den Nobah efter sit eget Navn 32, 42 jf. 1 Krøn. 2, 23*). Dette var uden Tvivl Grunden til, at ogsaa

*) Landets og Stædernes Deling med Hensyn til 1 Krøn. 2, 21 fgd. oplyser Hengstenberg saaledes: Den sydlige Deel af Gilead er-

den halve Manasse Stamme, som saaledes havde vundet Selvstændighed, fik Land anviist af Mose i det nordlige Gilead og Basan 32, 33.

Det Land, som Østen for Jordan var taget fra Amoriterne, blev saaledes deelt, at Ruben Stamme fik den sydlige Deel fra Arnon (Modscheb), medens Moabiterne beholdt Landet Syd for denne Flod; Gad Stamme fik Landstrækningen langs med Jordan indtil Genesareth Sø, samt den Deel af Gileads Bjergegn, som laae Syd for Jabok og havde hørt til Sihons Gebeet s. Josv. 12, 2, medens Ammoniterne allerede af Amoriterne vare trængte tilbage mod Øst og endnu boede ved den øvre Jabok, hvor Rabbath Ammon var deres Hovedstad s. 5 Mos. 3, 11. 16. Josv. 13, 25. Den halve Manasse Stamme erholdt det nordlige Gilead, Argob og Basan, Ogs Land, som ogsaa kaldtes Kæmpelandet 5 Mos. 3, 13 Josv. 13, 30. Imod Øst udvidede disse nomadiske Stammer sig uden bestemte Grændser. Om Rubeniterne læse vi, at de boede i Telte paa hele Østsiden af Gilead langt ud i Ørken indtil Euphrat efter at have ført Krig med Hagarenerne s. 1 Krøn. 5, 9. 10. Om Gads Børn hedder det sammesteds, at de boede i Basan lige til

---

holdt Ruben og Gad, den nordlige tilligemed hele Basan eller Argob fik det halve Manasse; af dette tilfaldt det Nordlige Makir, Jair derimod erholdt Basan; en Deel deraf stod under hans umiddelbare Herredømme, en Anden bestyrede Nobah under hans Overhøihed (s. Hengstenb. Authent. d. Pent. II. S. 229). Naar en Gileadit Jair i Domm. 10, 3—5 nævnes som Dommer i Israel med det halve Antal af Stæderne, som bare hans Navn, saa har Hengstenberg ligeledes viist, at denne Jair har været een af den Førstes Efterkommere, som gjorde Navnet Ære ved at bringe en Deel af Stæderne tilbage til Familien og uddele dem til sine Sønner (s. Hengstenb. p. a. St. S. 235 fgd.).

Salka, der laae og ligger endnu heelt østlig henimod Ørken, og Børnene af den halve Manasse Stamme boede i Landet fra Basan til Baal-Hermon, Senir og Hermons Bjerg*) 1 Krøn. 5, 11. 23. Men efterat disse Stammer allerede af de assyriske Konger Phul og Tiglath Pilesar vare førte bort i Fangenskab, toge Moabiter og Ammoniter, som altid havde været Israels Avindsmænd, Landet, der engang havde tilhørt dem, atter i Besiddelse, og fra den Tid er det ogsaa, at Judas Propheter udtale truende Spaadomme imod dem og nævne de forhenværende israelitiske Stæder som moabitiske og ammonitiske. Endnu efter Jødernes Tilbagekomst fra Exilet i Nehemias's og Makkabæernes Tid vare disse Folk Israels Modstandere, og skjøndt undertvungne af Chaldæer, Perser, Syrer og Ægypter bevarede de endnu under Romerne deres Rigdom og Glands, og Rabbath Ammon var under

---

*) Hermon anføres som nordligt Grændsepunkt for det østjordanensiske Land, hvorved dette tillige forbindes med Landet Vest for Jordan, der strakte sig indtil Libanon, hvoraf Hermon var en Deel. Hermon er det nuværende Dschebel-es-Scheik, og fik maaskee af Israeliterne sit Navn ligesom Hormah, det sydlige Grændsepunkt, af Forbandelsen (חֵרֶם), hvortil Indbyggerne indenfor disse Grændser efter Herrens Befaling vare indviede s. 5 Mos. 3, 6—8. Af Israeliterne kaldtes Bjerget ogsaa Sion af שְׂיאֹן det Ophøiede, heelt forskjelligt fra Zion צִיּוֹן s. 5 Mos. 4, 48. I Henseende til Betydningen stemmer dette Navn overeens med det Sidonitiske: Sirion og det Amoritiske: Senir s. 5 Mos. 3, 9. Det sidste Navn brugtes i Abulfedas Tid om en Deel af Antilibanon i den arabiske Form Sunir. Endnu kaldes en Deel af Libanon Dschebel Sannin, s. Hengstenb. Authent. d. P. om Hermon II. S. 237 fgd. Raumer Palæst. S. 33. Robins. III. S. 625. Schubert Reise III. S. 339. Tidlig brugtes ogsaa Navnet Sneebjerg, det arabiske Dschebel-et-Theldsch, der endnu høres s. Robins. p. a. St.

Navn af Philadelphia een af de ti Stæder d. e. forbundne Fristæder (Dekapolis), hvortil blandt Andre Damaskus, Gerasa, Gadara, Kanatha, Pella og Skythopolis hørte. Selv da Saracenerne oversvømmede Alt, og da Moabiter og Ammoniter alt forlængst som Folk havde tabt sig imellem Araberne, var deres Land endnu, som Gibbon siger, „beriget ved Handelens Velgjerninger og bedækket med Fæstninger og folkerige Stæder.“ Vi maae kaste et Blik paa disse Egnes nuværende Beskaffenhed for deels at finde gamle Minder om Israels fordums Besiddelse, deels talende Vidnesbyrd om Opfyldelsen af Israels Propheters Spaadomme imod Ammon og Moab ligesom forhen imod Edom.

Fra Foden af de sydlige Forbjerge af Dschebel-es-Scheik, som er Skriftens Hermon, udbreder sig en stor Høislette, Romernes Peræa, hvoraf de nuværende Distrikter Dschedur (Romernes Ituræa), Hauran s. Ezech. 47, 16. 18 (Romernes Auranitis), Ledscha (det gamle Trachonitis), Dscholan (Præstestaden Golan 5 Mos. 4, 43 Josv. 20, 8, Romernes Gaulanitis) udgjøre de nordlige Dele; det israelitiske Argob hørte dertil. Syd for Scheriat el Mandhur (Jarmuk) ligge Distrikterne Adschelun og El-Bottin som er det gamle Basan (Romernes Batanæa); derpaa kommer efter Slettens Afbrydelse af Bjerglandet Dschilad (Gilead) paa begge Sider af Zurka (Jabok), imellem denne Flod og Modscheb (Arnon) Landet Belka, og endelig imellem Modscheb og El-Ahsa (Sared) Landet Kerak, som begrændses af Edoms Bjergland. Hele denne Bjergslette er meget frugtbar og i Særdeleshed skikket til Græsgang jf. 4 Mos. 32, 1. Bjergsformationen i de nordlige Egne er Basalt, hvorfor Huse og Stæder her, hvor man ikke finder Træ, fra Oldtiden af bleve byggede af denne haarde sorte Steen. Landet er bedækket med Levninger af saadanne Stæder,

der for det Meste ligge paa Høie og beboes kun nomadisk af den nuværende Befolkning, der for en længere eller kortere Tid tager Bopæl i de sandsynligviis mere end 2000 Aar gamle Steenhuse. I en Omkreds af 30 til 40 Miil finder man Ruinerne af 300 til 400 Stæder, Flekker, Templer og Borge. Landet er saaledes opfyldt med Boliger, at de betragtes som Fælledsgods, og Enhver kan opsøge sig den, som behager ham bedst og blive der, saalænge han vil, eller saalænge han der kan være i Sikkerhed. Ofte bliver en Stad pludselig forladt, en Anden derimod befolket. De fleste af disse Stæder stamme vistnok fra Romernes Tid, men nogle f. E. Salcha, Edrei (nu Adrâa) vise tilbage til Israeliternes Oldtid s. 5 Mos. 3, 10. Alle ere de ligesom byggede for Evigheden. Om een Stad i Hauran siger Burckhardt: „den er paa Landets sædvanlige Viis bygget heelt af Steen, alle Dørrene ere ligeledes af Steen, og selv Stadens mellem 9 og 10 Fod høie Porte bestaae af et eneste Stykke Steen.“ Dørfløiene, siger Seetzen, bestaaer i Ledscha og Hauran af Basaltplader og bevæge sig i Hængsler af Steen. „De aabnes og lukkes kun med Møie,“ bemærker Buckingham, „indenfra blive de lukkede med store Stænger. Hvor vanskelig Angrebet paa og Erobringen af saa faste Boliger have været i de ældste Tider, er let at indsee.“ Naar hvert Huus var en Fæstning, saa vare Stæderne det endnu mere med deres Steenmure og Porte. Dette passer ganske til Beskrivelsen af de 60 Stæder i Argob, der vare „befæstede med høie Mure, dobbelte Porte og Stænger foruden de overmaade mange aabne Flekker“ 5 Mos. 3, 4. 5 jf. 1 Kong. 4, 13 (s. Calwer Bibl. Geogr. S. 82, Raumer Palæst. S. 79 fgd.). Landet Syd for Hauran, det egentlige Basan, bestaaer derimod af Kalksteen, der er let at udhule, og her begynder derfor ogsaa Huleboligerne. Hele Landskabet El-Bottin,

siger Seetzen, er fuldt af Tusinder af Huler, som alle mere eller mindre ere gjorte af deres ældre Indbyggere. Næsten alle Huse i de nu beboede Byer ere halve Grotter, idet man opførte Mure ved Siden af smaae overhængende Klipper. I Om-Keis (det gamle Gadara) er en Mængde herlige, store kunstige Huler, men nu ikke et eneste Huus. Men der lever et halvt Dusin Troglodytfamilier i saadanne Huler, hvis Rummelighed man udenfra slet ikke skulde formode" (s. Raumer Palæst. S. 77).

Hauransletten er vel meget frugtbar og græsrig, men uden Skov. Derimod findes sydligere især i Gilead og det nordlige Belka de deiligste Skovegne. Buckingham fortæller, at i Egnen af Gerasa udbreder sig en Mangfoldighed af skjøn Skov, nede i Dalene immergrønne Ege, paa Bjergryggene Fyr og imellem Begge lavere Træer. Denne Skovegn vedvarede 4 til 5 Miil, siden aabnede sig Udsigter ligesom til kunstige Parkanlæg. Bankes, som havde gjennemreist England, Frankrig, Italien, Spanien og Portugal, bemærkede, at med Undtagelse af nogle Egne i det nordlige Portugal, kjendte han ingen, som i Skjønhed kunde sammenlignes med dem imellem Zurka og Mandhur. Imellem Belkas Bjerge fandt Burckhardt „overalt en behagelig Skygge af skjønne Ege og vilde Pistacietræer og en mere europæisk Charakteer i Landskabet. Derhos er Græsgangen i Belka langt bedre end i det hele øvrige sydlige Syrien. Beduinerne pleie at sige: Du finder intet Land som Belka. Oxerne og Bederne gjælde endnu for de Bedste af alle." Man undre sig altsaa ikke over Rubeniternes og Gaditernes Ønske at besidde dette Land. Om Gileads Skjønheder vil vi atter høre Buckingham (s. Syria and the holy Land by Kelly p. 446): „Saa snart som vi vare gaaet over Toppen af den anden Affats (the second range) og vare steget et lille Stykke ned

paa den østlige Side ad en meget jævn Skraaning, befandt vi os paa Sletter af næsten samme Høide som Bjergene og Høiene selv og vistnok idetmindste 800 Fod over Jordans Flod. Dette Lands Charakteer var aldeles forskjellig fra Alt, hvad jeg havde seet i Palæstina fra min første Landing i Zor (Tyrus) til det nærværende Dieblik. Vi vare nu i et Land af overordentlig Rigdom, fuldt af de skjønneste Udsigter, beklædt med tykke Skove, der afvexle med grønne Skraaninger, og i Besiddelse af udbredte Sletter med en fiin rød Jordbund, nu bedækkede med Tidsler som det bedste Beviis paa deres Frugtbarhed, saa det i ingen Henseende stod tilbage for Zebulons og Esdraelons berømte Sletter i Galilæa og Samaria. Vi fortsatte vor Vei imod Nordost igjennem et Land, hvis Skjønhed forundrede os i den Grad, at vi ofte adspurgte hinanden om vore Fornemmelser, ligesom for at forvisse os om Virkeligheden af det, vi saae og overbevise hinanden ved gjensidig Tilstaaelse af vor Glæde, at Maleriet foran os ikke var en Dienforblindelse. Alene Landskabet, som afvexlede ved enhver Vending og frembød nye Skjønheder fra ethvert forskjelligt Standpunkt, var alle de Besværligheder værd, som ere forbundne med en Excursion til Landet Østen for Jordan for at faae det at see." Om Provindsen Dschebel Adschelun, som omfatter Alt hvad der ligger imellem Jarmuk og Jabok og altsaa tildeels indbefatter Gilead, bemærker Robinsons Ledsager Smith (s. Rob. III. S. 916): „Dschebel Adschelun frembyder det yndigste Landskab, som jeg nogensinde har seet i Syrien. En udstrakt Skov af immergrønne Ege (Sindian) bedækker en betydelig Deel deraf, medens Jordbunden derimellem er beklædt med frodigt Græs, som vi fandt en Fod høit og endnu høiere fuldt af forskjellige vildtvoxende Blomster." Hele Landet Østen for Jordan kalder Buckingham yderst frugtbart, Skovegnene i Belka og Adschelun, siger han, blive neppe over-

træffe af nogen Anden i Skjønhed. Dalene have en Overflødighed af Korn og Oliver, Høiene ere bedækkede med Viinranker; Klimaet er kosteligt. Det sydligere Belka fra Rabbath Ammon til Modscheb (Arnon) saavelsom Landet fra Modscheb til Kerak er ligesom det nordlige Hauran frugtbart, men uden Skov. Først ved den dybe Klippedal Ahsy Syd for Kerak begynder den edomitiske Bjergnatur (Bjerget Seir).

Overalt er der en Mængde Ruiner af tildeels ældgamle betydelige Stæder. Fra en Høide i den sydlige Deel af Ammons Land oversaae Buckingham en viid Slette, hvorpaa i alle Retninger forstyrrede Stæder gave Vidnesbyrd om fordums Storhed, men saavidt Øiet kunde række, var intet Træ at see (s. Raumer Palæst. S. 82 fgd.) *) „Der er aabenbare og mangfoldige Spor af dets fordums Storhed. Sletterne ere bedækkede med Levninger af Stæder paa enhver fremragende Høi eller Plads, som var skikket til et saadant Anlæg. Og da Jorden egner sig til rig Cultur, kan der ikke være nogen Tvivl om, at dette Land, saa øde som det nu er, engang har fremstillet et sammenhængende Billede af Folkerighed og Frugtbarhed" (Irby and Mangles Travels p. 370). Markernes Form er endnu synlig, der er Levninger af Romerske Landeveie, som paa nogle Steder ere fuldkommen brolagte, og hvorpaa findes Milestene fra Trajans, Mark. Aurelius's og Severus's Tid. Hvorsomhelst en Plet bliver dyrket, er Kornet overflødigt, og Jordbundens Rigdom kan maaskee bedst oplyses ved den Kjendsgjerning, at et Hvedekorn i Hesbon overgaaer to almindelige Korn i Størrelse, og at mere end det dobbelte Antal Korn voxe paa eet Ax. De gamle Stæders Mængde saavelsom deres indbyrdes Nærhed beviser, at Landets Befolkning fordum har staaet i Forhold til dets naturlige Frugtbarhed" (s. Evidence of the Prophecy by Keith p. 164 fgd.).

*) Om Moabs Land gjælder det Samme som om Ammons.

I Propheternes truende Spaadomme imod Ammon og Moab paa Grund af deres Hovmod og Forfængelighed samt fiendske Skadefryd ved Israels Hjemsøgelse nævnes for en stor Deel de samme Stæder, som Rubens og Gads Sønner forefandt og befæstede *), men som i en sildigere Periode atter tilfaldt deres forrige Besiddere og endnu i mange Aarhundreder ja endog efter Jerusalems sidste Ødelæggelse stode ved Magt ligesom trodsende Propheternes Trudsler, der dog, om end seent, skulde gaae i en desto fuldkomnere Opfyldelse. Saaledes raades hos Esaias Kapp. 15 og 16 og Jeremias Kap. 48 Vee over Ar-Moab og Kir-Moab, Dibon, Medeba, Hesbon, Eleale, Jaaz, Nimrim, Jaeser, Kirjathaim, Beth-Meon (Baal-Meon 4 Mos. 32, 38, det nuværende Mijun), Sibma, Aroer o. fl. Ammoniternes Rabba, siger Jeremias 49, 2 skal være en Gruushob, og Ezechiel truer baade Moab og Ammon med, at de skal „gjøres til Arv for Østens Børn (Araberne), og gives til Priis for deres Hyrdeleire, saa at Rabba Ammon bliver et Opholdssted for Kameler, og Ammoniter og Moabiter ikke mere mindes blandt Folkenes Tal, s. Ezech. 25 jf. Zephan. 2, 8. 9: „Jeg hører Moabs Haan og Ammons Bespottelser, hvormed de overøse mit Folk og brede sig ud over deres Grændseskjel. Derfor, saa sandt jeg lever, siger Hærskarernes Jehova, Israels Gud, skal Moab blive som Sodom og Ammons Børn som Gomorra, Nelders Eiendom og en Saltkule, forstyrrede til evig Tid.“ Mærkværdigt er det nu, at Navnene paa en stor Deel af disse østjordanensiske Stæder ere gjenfundne i den nyeste Tid næsten uforandrede i Folkemunde og knyttede

*) At Gads Sønner ogsaa befæstede sydlige Stæder som Dibon, Aroer, og Rubens nordligere som Hesbon s. 4 Mos. 32, 34 fgd., maa forklares saaledes, at begge Stammer have handlet i Fælledskab.

til Ruiner, som tydeligt vise deres Beliggenhed, idet de tillige vidne om deres totale Ødelæggelse. Saaledes El=Âl, Heschbân, Medaba, Dibân, Mijun, Arair (Aroer), Thaim (Kirjathaim), Nimrin ved Vadi Schaibs Udløb i Jordan (Beth=Nimra 4 Mos. 32, 36 jf. Nimrims Vande Es. 15, 6), Attarus (Ataroth), Amân (Rabbath=Ammon). I det gamle Basan, der omfatter hele Landet Nord for Jabok, findes ligeledes endnu Dibbin, Jerasa (Gerasa), Radschib (*Ραγαβα* maaskee Argob), Kanuath (Kenath) *), Salchat (Salka), Adrâa (Edrei) o. fl.

Af de mangfoldige Ruiner ville vi kun nøiere beskrive enkelte. I Heschbân fandt Burckhardt og Seetzen Ruiner af en stor Stad med Levninger af et Tempel og nogle andre Bygninger. Nogle afbrudte Søiler staae endnu, og der findes mange dybe Brønde indhuggede i Klipper samt en stor Cisterne. I Medaba findes Ruiner paa en Høi af en halv Miils Omkreds og især en umaadelig Cisterne af hugne Steen, om hvilke Burckhardt bemærker, at den „endnu kunde blive til Nytte for Beduinerne, naar Grunden deromkring blev renset for Gruus, saa at Vandet kunde løbe dertil, hvilket dog er et Foretagende, der langt overgaaer de vandrende Arabers Tanker.“ Der er ogsaa Grundvolden af et Tempel, bygget af store Stene og sandsynligviis af stor Ælde med to Søiler i Nærheden. Blandt alle de ødelagte Stæder, hvormed det gamle Moab er bedækket, saaledes at ingen af Europas meest befolkede og frugtbare Provindser af samme Størrelse har saamange Stæder, er alene Kerak, hvoraf nu hele Distriktet har sit Navn, i beboelig Stand, skjøndt nu, som Seetzen siger, kun for en Landsby at regne. Den var rimeligviis det gamle

---

*) Ogsaa en Stad, ved Navn Nobah har Burckhardt fundet i det nuværende Dscholan jf. 4 Mos. 32, 33.

Kir Moab (Moabs Muur) Es. 15, 1 og det Samme som Kir-Hareseth, Kir-Hares Es. 16, 7 Jerem. 48, 31, hvor den chaldaiske Oversætter har Kerakin Moab, ligesom allerede 2 Makkab. 12, 17 Karaka. Den ligger paa Toppen af en steil Høi og omgivet af beskadigede Mure med store Taarne. Paa en Kridtklippe tæt derved ligger Kastellet, som i Aaret 1183 forgjæves blev beleiret af Saladin. Den er efter Seetzen og Burckhardt beboet af 400 tyrkiske og 150 christne Familier, som leve i god Enighed og forsvare sig kjækt imod Paschaens og Beduinernes Røveranfald. Navnlig ere de Christne i Kerak frygtede i hele Omegnen for deres Tapperhed. Ogsaa ere Indbyggerne berømte for deres Gjæstfrihed, som ganske sætter de Reisende tilbage i Abrahams og Lots Dage. Ingen Vært taaler, at man byder ham Betaling. En Smørsælger er her et ligesaa stort Skjældsord som en Kujon. Beboerne dyrke de omkringliggende Sletter og græsse deres Qvæg paa Bjergskrænterne. Om Sommeren er Staden næsten som uddød, da de fleste Mænd enten opholde sig ved Hjorderne eller ved Høsten under Telte. I Handelen hersker endnu som i Oldtiden Omtuskning, saa at alle Varers Priis beregnes i Korn (s. das heil. Land von Bäßler S. 144 fgd.). Med Undtagelse af denne Stad er hele Landet en Tumleplads for de vandrende Stammer; thi, som Burckhardt bemærker, „hvorsomhelst Beduinerne blive Herrer over Jorddyrkerne, blive disse snart bragt til Bettelstaven ved hines naf ladelige Fordringer." Det er gaaet i bogstavelig Opfyldelse, hvad Propheten siger s. Jerem. 48, 28: „Forlader Byerne og boer i Klippen, Moabs Indvaanere, og værer som en Due, der bygger sin Rede over Mundingen af en gabende Kløft." Volney bemærker, at de ulykkelige Bønder leve i bestandig Frygt for at miste Frugten af deres Arbeide, og aldrig saasnart have de indsamlet deres Høst, førend

de skynde sig at skjule det Indhøstede paa hemmelige Steder og trække sig tilbage imellem Klipperne ved Bredden af det døde Hav." Seetzen fortæller, at mange Familier leve i Huler og kalder dem bestandig Klippernes Beboere. I Nærheden af det ødelagte Hesbon er der ligeledes mange kunstige Huler i en lang Række af lodrette Klipper, og i nogle af dem er indrettet Værelser og smaae Sovekamre (Irby og Mangles). Medens saaledes Stæderne ligge øde, ere Klipperne beboede (s. Evidence of Prophecy by Keith p. 172.

Om Staden Amân (Rabbath-Ammon) ved Nahr-Aman siger Seetzen: „Den var engang mange Kongers Residents, en gammel Stad, som blomstrede længe før Grækere og Romere, ja endog før Hebræerne. Endskjøndt den har været ødelagt og forladt i mange Aarhundreder, fandt jeg dog der adskillige mærkelige Ruiner, som vidne om dens gamle Glands, saasom 1) en fiirkantet Bygning i høi Grad udziret, som maaskee har været et Mausoleum, 2) Ruinerne af et stort Palads, 3) et prægtigt Amphitheater af umaadeligt Omfang og vel vedligeholdt med et Peristyl af Corinthiske Søiler uden Piedestaler, 4) et Tempel med en stor Mængde Søiler, 5) Ruinerne af en stor Kirke, maaskee et Bispesæde i de græske Keiseres Tid, 6) Levninger af et Tempel med Søiler i Kredsform, 7) Levninger af den gamle Stads Muur med mange andre Bygninger." Burckhardt, som senere besøgte Stedet, omtaler en høi buet Bro over Floden, hvis Bredder tildeels ere brolagte, et stort Theater udhulet i en Klippeside, Corinthiske Søiler 15 Fod høie, Kastellet med tykke Mure, som vidne om høi Ælde, mange Cisterner og Hvælvinger og en heel Slette opfyldt med Levninger af private Bygninger. Saaledes er Rabbath Ammon bleven til en Gruushob Jerem. 49, 2, et Opholdssted for Kameler, et Leie for Faarehjorde Ezechiel 25, 5. Østens Børn have opslaaet deres Hyrdeleire i Ammon, æde

dens Frugt og drikke dens Melk Ezech. 25, 4. Thi hele dette Land, vidne eenstemmigt de Reisende, engang saa folkerigt og blomstrende, er nu forvandlet til en Ørken. Ruiner sees i alle Retninger. Landet er deelt imellem Tyrker og Araber, men især i de Sidstes Besiddelse. Hele Veien, vi reiste, siger Seetzen, saae vi Landsbyer i Ruiner og mødte Araber med deres Kameler. Ruinerne ere af stor Fasthed, opmurede med store Stene, som aabenbart ere tagne fra andre ældre Bygninger. I Hvælvingerne have de arabiske Drivere deres Faar og Geder om Natten og lade dem om Dagen nyde de deilige Græsgange i Dalene (s. Keith Evidence etc. p. 157 fgd.). I Belka er Salt den eneste beboede Stad med 400 muhammedanske og 80 græsk-christne Familier. Den ligger høit med et befæstet Kastel. Omegnen er fortreffelig dyrket med Olietræer og Viinranker *). Salt er sandsynligviis det gamle Ramoth i Gilead (s. Raumer Palæst. S. 258). Ei langt derfra ligge Ruinerne af Nimrin ved Jordan. Af Basans Stæder har Salchat (det gamle Salka 5 Mos. 3. 10 Josv. 12, 4) 800 Huse og et Kastel af Basaltsteen, men er ganske tom for Mennesker, og Adrâa (det gamle Edrêi 4 Mos. 21, 33. 5 Mos. 1, 4. 3, 10) er ligeledes en af Indbyggere for-

*) I Nærheden deraf er Dschebel Oscha, som hæver sig 3000 Fod over Jordandalen, og hvorfra haves een af de videste og pragtfuldeste Udsigter i det hellige Land. Bjerget har sit Navn af Propheten Hoseas's Grav, som foregives at være her og staaer i høi Anseelse hos Tyrker og Christne. Graven i Skikkelse af en Ligkiste 36 Fod lang, ligger under en hvælvet Bygning paa Toppen af Bjerget. Den er bedækket med brogede Silketepper. Pilgrimme strømme fra alle Sider til dette Sted, offre til Ære for Propheten og holde Maaltid med Venner og Bekjendte. Ogsaa Handelsmænd komme i stort Antal hertil, saa at Gravstedet ligesom i Mekka og Jerusalem forvandles til en Markedsplads.

ladt øde Basaltstad (s. Raumer S. 239 og 258). Af Oldtidslevninger i det sydlige eller egentlige Basan fortjener foruden Ruinerne af Om Keis (det gamle Gadara) ikke langt fra Genesareths Sø med de mange beboede Klippegravhuler jf. Marc. 5, 1—20 Luc. 8, 26 fgd., i Særdeleshed at anføres Jerasch, det gamle Gerasa, den fornemste af Tistæderne (s. Matth. 4, 25), som i et Omfang af over en halv Miil med en Mængde pragtfulde Ruiner, to Theatre, et stort Tempel for Baal eller Solen med 250 Søiler, pleier at sammenlignes med det berømte Palmyra *) (s. Kelly: Syria and the Holy Land p. 447 fgd.).

Efterat halvtredie af Israels Stammer havde faaet Boliger paa hiin Side Jordan, beredte man sig til snart at gaae over denne Flod ind i det egentlige Kanaan, og det blev derfor atter indskjærpet Israels Børn, naar de toge Landet i Besiddelse og deelte det imellem sig, at fordrive alle dets Indbyggere og tilintetgjøre alt det Afguderie, hvormed disse havde besmittet det. Forsømte de denne Udrenselse af det hellige Land, saa vilde de kun skaffe sig selv „en Torn i Øiet og Braad i Siden,“ og hvad Herren havde tænkt at gjøre mod deres Modstandere, det vilde han da gjøre mod dem selv 33, 50—56. Derpaa blev Grændserne for det egentlige Kanaans Land bestemt. Sydgrændsen skulde gaae fra Sydspidsen af det døde Hav og „Edoms Sider“ ovenfor Akrabbim (som Robinson mener at finde i en kredsdannet Klipperække, der strækker sig over hele Ghor og danner en Affats til Arabahs høiere Slette Rob. III. S. 45. 46), og efter at være gaaet over Zin løbe ud Syd for Kades-Barnea og derfra over det ube-

*) Efter Legh overgaae Ruinerne af Gerasa dem i Palmyra langt i Pragt og Skjønhed. Derimod paastaaer Lord Lindsay, at de ikke kan sammenlignes dermed.

kjendte Hazar-Adar, der maa have ligget i Ørken *), bøie sig til Egyptens Bæk og endes ved Havet 34, 3 fgd. Vestgrændsen skulde Middelhavet udgjøre 34, 6 idetmindste til Zidon, som efter Josv. 19, 28 Domm. 1, 31 regnes til Aser Stamme. Nordgrændsen skulde strække sig fra Middelhavet til Bjerget Hor (maaskee הַר־הָהָר Bjergets Bjerg d. e. det høieste Bjerg), som naturligviis maa være en fremragende Bjergspidse paa Libanon, over Hamath, Zedad og Ziphron indtil Hazar Enan 34, 7—9. Hamath nævnes ofte som nordligt Grændsepunkt s. 1 Kong. 8, 65. 1 Krøn. 14, 5. 2 Krøn. 7, 8. Ezech. 47, 16—20. Det kan i denne Grændselinie neppe være det nuværende Hamath ved Orontes, men snarere Hamath i Naphtali Land Josv. 19, 35 eller det senere Emesa, nu Homs paa Karavanveien til Damaskus. Det yderste østlige Grændsepunkt maa have været i Nærheden af Damaskus, og Robinson gjenfinder Navnet Zedad i den store By Sudud, som ligger i Ørken østlig paa Veien imellem Damaskus og Homs (s. Robins. III. S. 747). Fra denne Egn gaaer Østgrændsen til „Ribla Østen for Kilden," hvorved rimeligviis forstaaes Jordans Udspring, og længer ned til Østsiden af Genesareth Sø og langs med Jordan til det døde Hav 34, 10. 12, saa at Jordan og Genesareth Sø maa ansees optaget indenfor det egentlige Kanaans Grændser. Ribla mener Robinson at have fundet i Ribleh, en By 5 til 6 Miil fra Homs ved Floden Orontes (s. Robins. III. S. 747). Dette var Landet, som foreløbig var de 9½ Stammer bestemt

*) At den nuværende Ørken, Syd for Palæstina, tidligere har været beboet, sees af de betydelige Ruiner, som endnu findes i denne Egn; „men Ørken har atter tilkæmpet sig sine Rettigheder, og Kulturens paatrængende Haand er viist tilbage; den Slægt, som boede her, er gaaet under, og dens Værker stue i Eensomhed og Stilhed hen over den mægtige Ørken" (Robins. I. S. 322).

til Deling 34, 13. En langt større Udstrækning af Israels Land var allerede Abraham tilsagt 1 Mos. 15. 18, medens Opfyldelsen af begge Bestemmelser beroede paa Folkets Lydighed imod Guds Bud f. 5 Mos. 11, 22—24. Josv. 1, 4. Til at udskifte Landet udnævntes allerede ved Mose foruden Eleasar og Josva en Høvding af hver Stamme 34, 17. 18. Men det blev tillige paalagt Israels Børn at afgive af deres Eiendoms Arv 48 Stæder, med et udmaalt Areal omkring hver, til Leviterne 35, 2. 7, og af disse skulde sex udvælges, tre paa hiin Side Jordan og tre i Kanaans Land*) som Fristæder for ufrivillige Drabsmænd 35, 14. Medens nemlig den forsætlige Morder uden Skaansel blev overgivet Blodhævneren 35, 19, og der ikke engang maatte tages Mandebod som nu blandt Araberne for en Morders Liv 35, 31, skulde derimod Menigheden dømme imellem Hævneren og Vaadesgjerningsmanden, og naar nogen befandtes at være i dette Tilfælde, skulde han være i Sikkerhed i Fristaden, indtil han efter den salvede Ypperstepræstes Død, der maa have været anseet som en Slags Forsoning for alt Folkets Vaade, turde vende tilbage til sin Eiendomsjord 35, 28, uden at dog derved det hellige Land, som havde drukket det uhævnede Menneskeblod, skulde være besmittet for den Herres Aasyn, som her vilde boe midt iblandt Israels Børn 35, 34 jf. 5 Mos. 19, 1 fgd. Saaledes blev i Moabs Slette ved Jordan adskillige Bud og Befalinger føiede til dem, der vare givne paa Sinai Bjerg, til Tegn paa, at Herren endnu altid i Dalen som hist paa Bjerget var med Mose som Israels Lovgiver 36, 13 jf. 3 Mos. 26, 46.

*) f. 5 Mos. 4, 41, hvor Mose udlægger som Fristæder Bezer for Rubeniterne, Ramoth i Gilead for Gaditerne og Golan i Basan for Manassiterne. Til disse Tre skulde efter Kanaans Indtagelse de andre Tre føies f. 5 Mos. 19, 9.

Moses Affked og Død.

Den Bestemmelse af Stedet, hvor Mose sluttede sin Gjerning, som findes 5 Mos. 1, 1. 2: „hiinsides Jordan i Arabah ligeoverfor Suph, mellem Paran, Tophel, Laban, Hazeroth og Di=Sahab, elleve Dags Reiser fra Horeb over Seirs Bjerg til Kades=Barnea“ har Hengstenberg bedst forklaret (Gesch. Bil. S. 221). Arboth Moab er aabenbart en enkelt Deel af den store Arabah d. e. Wadi=Arabah, som strækker sig fra det røde til det døde Hav og siden under Navn af El=Ghor videre mod Nord til Genesareth Sø. Som en Fortsættelse af denne Arabah mod Syd kan den ælanitiske Havbugt betragtes henimod Høiden af Sinai Bjerg og endnu længere. Denne hele Strækning indeslutter væsentlig Israels Bane fra Sinai som Udgangspunkt og til Overgangsstedet af Jordan som Endepunkt. Naar nu Forfatteren vilde forbinde disse to Punkter og dermed antyde Forbindelsen imellem den første Lovgivning og Gjentagelsen deraf, som fandt Sted i Arboth Moab mod Enden af Vandringens 40 Aar, saa kunde det skee ved fra Arboth Moab at pege hen til Suph (det røde Hav) og dernæst nøiere begrændse Forbindelseskanalen ved først at nævne Paran og Tophel, hvoraf den første som bekjendt laae ved Kades Vesten for Seirs Bjerg, den Anden udentvivl er gjenfunden i Staden Tafileh paa Østsiden af Seirs Bjerg, omtrent ligeoverfor Kades paa Vestsiden. Den er Hovedstaden i Dschebal med 600 Huse og beskrives baade af Seetzen og Burckhardt som beliggende i en skjøn Dal, rig paa alle Slags Frugter og fuld af Kilder og Bække, der samle sig og løbe ud i El=Ghor. Laban er rimeligviis det Samme som Libnah, efter 4de Mos. 33. den 5te Station fra Sinai og den 3die fra Hazeroth, som alle ere enige om at gjenfinde i

det nuværende Hudhera. Di-Sahab nævnes kun paa dette Sted, men er formodentlig det Dsahab, som Burckhardt fandt ved Akabahbugten rig paa Daddeltræer, parallel med Sinai. Saaledes fører Forfatteren os med et geographisk Tilbageblik fra Jordansletten over Paran (med det ligeoverfor liggende Tophel) til Suph og videre over Laban, Hazeroth og Disahab til Horebs Egn og derfra igjen til Kades-Barnea, der omtrent skilles fra Arboth Moab ved det døde Havs Længde. Og herved er hele Skuepladsen for Israeliternes Vandring fra den første Lovgivning til den Anden eller den Stadfæstelse af den Første, som især 5te Mose Bog indeholder, sat i Forbindelse med det Sted, hvor Mose nu stod, for som Lovgiver og Fører at tage Afsked med Folket (jf. Robins. III. S. 160).

Her var det paa denne Moabs Dalslette ved Jordan, at Mose omtrent en Maaned før sin Død*) paa den første Dag i den ellevte Maaned af det fyrretyvende Aar talede i alle Maader til Israels Børn, hvad Herren havde befalet ham til dem, idet han begyndte at udlægge og derved stadfæste og lægge Folket paa Hjerte den nu tilligemed Vandringen i Ørken tilendebragte Lov 5 Mos. 1, 5. Den første Tale, som her blev holdt, gaaer ud fra en sammenhængende Række Erindringer om Israeliternes fuldendte Tog og dets vigtigste Begivenheder fra Opbrudet ved Horeb 1, 6 indtil

*) Efter Josephus døde Mose netop Nymaanedsdagen i den 12te Maaned, efter andre jødiske Traditioner først den 7de i denne Maaned, og da Israeliterne allerede holdt Paaske den 14de Dag i følgende Maaned paa den anden Side af Jordan Jos. 5, 10, efterat de 30 Graadsdage over Mose endnu i Moabs Slette vare fuldendte 5 Mos. 34, 8, maa Dødsfaldet nødvendig være indtruffet i første Halvdeel af Aarets sidste Maaned (s. Baumgarten II. S. 424).

nu, da de laae stille i Dalen ligefor Beth-Peor 3, 29. Især dvæler Mose ved det sørgelige Minde om den Tid, da de første Gang stod ved Grændsen af det forjættede Land i Kades-Barnea 1, 19, og da de, som han her tilføier, først selv forlangte, hvad Herren havde paalagt Mose, at Landet skulde udspeides, førend de droge derind 1, 22 jf. 4 Mos. 13, 2, men siden mistroede de Gud, som paa hele Veien indtil dette Sted havde baaret sit Folk „ligesom en Mand bærer sit Barn“ 1, 31, og bleve ham ulydige, saa han maatte forkaste hele den onde Slægt, udelukke den fra det skjønne Land, med Undtagelse af Kaleb og Josva, og gjemme det til deres Børn, som endnu ikke forstode sig paa Godt eller Ondt 1, 39. Han taler til den nuværende Slægt, som om den havde været den Forkastede, for at minde sine Tilhørere om, at deres Fædres fordærvede Natur ogsaa var deres og kun ved Guds Naades Tugt var vendt til det Bedre. Ogsaa den Skyld og Straf, han i sit inderlige Sammenhæng med Folket — „for Eders Skyld“ 1, 37 havde paadraget sig, mindes han ved denne Leilighed, idet han med den nye Slægt, selv tilhørende den Gamle, seer tilbage paa den „lange Tid“, Folket havde maattet vandre rundt om Seirs Bjerg 2, 1, de 38 Aar, som vare henrundne fra det første Ophold i Kades-Barnea indtil Overgangen af Sareds Bæk 2, 14. Derpaa kalder han Kampen i Erindring, som den nye Slægt med det nye Mod allerede seierrigt havde begyndt mod den paa Pharaos Viis forstokkede Kong Sihon 2, 30 og den kæmpemæssige Kong Og i Basan 3, 1. 11. Det saaledes indtagne og ryddeliggjorte Land fra Arnons Bæk til Hermons Bjerg 3, 8, var allerede uddeelt til en Deel af Folket, medens Brødrefolkene Edomiter, Moabiter og Ammoniter fik Lov til at boe i Fred i de Egne, hvor Herren tidligere havde gjort Plads for dem ved at fordrive Horiterne samt Emiternes og Samsu-

miternes gamle Kæmpeslægter*) 2, 10. 12. 20, jf. 1 Mos. 14, 5. 6. Paa samme Tid som han havde givet Josva Befaling til at fortsætte den saaledes begyndte Erobring af Landet 3, 21, fortæller Mose, det var, at han selv endnu engang bad Herren om Naade og om Tilladelse til at drage over med og see dette deilige Land paa den anden Side af Jordan og dette skjønne Bjerg og Libanon 3, 24. 25, men tilføier, at Herren ikke havde bønhørt ham, men svaret, at han skulde lade sig nøie med at gaae op paa Toppen af Pisga, løfte sine Øine mod Vesten og Norden, Syden og Østen og see Landet, som Josva i Spidsen for Folket skulde indtage og udskifte som Arv imellem dem 3, 26—28. Mose vidste, at han maatte døe i det Land, hvor han nu var og ikke skulde komme over Jordan 4, 22. Saameget mere vilde han derfor lægge Israels Børn paa Hjerte, naar de havde taget dette skjønne Land i Besiddelse, ikke at glemme Pagten, som Herren havde oprettet med dem 4,23, intet at lægge til eller tage fra Ordet, som var dem givet 4, 2, men holde sig til den mageløse Lov, som de fremfor alle Folk havde modtaget af Herren, og som selv Hedninger skulde prise 4, 6 fgd. Fremfor Alt minder han dem om Dagen, da de stod for Herrens Ansigt ved Horeb, og Herren talede til dem midt ud af Ilden; og ligesom de dengang ikke saae nogen Lignelse, men kun hørte Ordenes Lyd udaf Ilden, saaledes skulde dette være deres Særkjende iblandt Folkene, at de ei dyrkede Gud under nogen synlig Skikkelse, ikke engang under Himmellegemernes straalende Billede, til hvis

*) Ved samme Leilighed nævnes ogsaa 2, 23 Aviterne, som i det egentlige Kanaan, i Landsbyerne lige til Gaza havde maattet give Plads for Kaphtorerne fra Kaphtor (d. e. Kreta), uden Tvivl Eet med Philisterne s. Isr. Historie i 1ste Mos. B. S. 70.

Dyrkelse Herren havde hengivet andre Folk under Himmelen, medens han førte Israel gjennem Ægyptens Smelteovn for at luttre det til sit Arvefolk 4, 19. 20, der saameget mere maatte komme ihu, at Herren deres Gud er en fortærende Ild, en nidkjær Gud 4, 24. Vilde de derfor med Ære blive gamle i Landet, hvorhen de nu gik over denne Jordan 4, 26, saa maatte de holde Herrens Bud og Befalinger 4, 40; hvis ikke, saa tog Mose allerede paa denne Dag Himmel og Jord til Vidne paa, at de skulde udryddes af Landet og som en lille Flok spredes mellem Folkene, hvis Afguder de vilde tjene, og kun naar de i deres Trængsel atter søgte Herren af ganske Hjerte, skulde de finde ham igjen i de sidste Dage som en barmhjertig Gud, der ikke vilde glemme Pagten, han havde tilsvoret deres Fædre 4, 29—31. Efter denne Indledningstale og efterat Mose dernæst havde udseet de tre Fristæder, hvorved ogsaa Landet hiinsides Jordan skulde helliges som en Deel af det forjættede Land 4, 41 fgd., begyndte han atter at forelægge Israels Børn Loven 4, 44 i den anden Formaningstale, der optager Størstedelen af 5te Mose Bog.

Først blev der henviist til de ti Bud, som den Pagt, Herren havde sluttet ikke med Fædrene, men just med dem, som idag stod levende ved Grændsen af det forjættede Land efterat have overtagct Lovens Pagt istedetfor de frafaldne Fædre 5, 3. Budene bleve gjentagne skjøndt med en vis Frihed i Henseende til Bogstavet, saa at f. Ex. Sabbatsbudet ikke som 2 Mos. 20, 11 bliver udledet af Skaberens Hvile, men af Frigjørelsen fra Ægyptens Trældom og peger derved endnu mere hen paa Frihed istedetfor Tvang; og efter at have erindret om den Forfærdelse og Ærefrygt, som var kommet over Folket, da Herren saaledes talede med dem Ansigt til Ansigt paa Bjerget 5, 4, saa de endog frygtede for Døden, hvis ikke Mose gik imellem som Midler 5, 27, frem-

fører Taleren som Indhold af hele Loven og som det bedste Grundlag for Gudsfrygt og Lydighed 6, 2 Kjærligheds-budet med de Ord: „Hør Israel! Herren vor Gud, Herren er een, og Du skal elske Herren Din Gud af Dit ganske Hjerte og af din ganske Sjæl og af al Din Formue" 6, 4. 5. Disse Ord fremfor alle skulde Israels Børn lægge paa Hjerte og indskjærpe deres Børn i alle Maader*) 6, 6—8, for at, naar de kom ind i Landet og tog alle dets Goder i Besiddelse — Stæder, som de ei havde bygget, udhugne Vandbrønde, som de ei havde hugget, Viingaarde og Oliehaver, som de ei havde plantet 6, 10. 11 — de da ingensinde skulde glemme Herren, som førte dem ud af Ægypten af Trællehuset 6, 12. Historien om denne underfulde Frelse skulde de fortælle deres Børn og lægge til Grund for alle Formaninger til at holde alle Herrens Bud og Befalinger som for hans Ansigt 6, 21—25.

Videre taler Mose om den forestaaende Fordrivelse af

---

*) Tegnene paa Haand og paa Pande, som Jøderne ifølge disse Formaninger endnu have, ere de saakaldte Tephilim, det Nye Testamentes Phylakterier og bestaae i smaa Kapseler, som ere indrettede til at binde fast til Panden eller Armen, og hvori indesluttes Pergamentsstrimler med Paaskrift af 2 Mos. 13, 1—10. 11—16, 5 Mos. 6, 4—9. 11, 13—21. Mindetegnene paa Dørrene og Portene 6, 9 ere de saakaldte Mezuzoth, der ligeledes indeholde Strimler af Pergament med 5 Mos. 6, 4—9, 11, 13—20. Den sidste Skik at skrive Sprog (af Koranen) og andre Sententser over Dørre og Porte er hyppig hos Muhammedanerne, og at den er meget gammel i Orienten, saa at den af Mose kunde forudsættes som bekjendt fra Ægypten, stadfæstes ved Afbildninger hos Wilkinson (s. Hengstenb. Mos. u. Ægypt. S. 224).

Kanaans Beboere og nævner syv Folk 7, 1*), medens der i Abrahams Tid nævnedes ti 1 Mos. 15, 19—21, saa at nogle Stammer maae rimeligviis i Mellemtiden, ligesom navnlig Kæmpeslægten Rephaiterne, være uddøde. Større og §251. stærkere vare dog endnu disse Folk end Israeliterne, „det mindste blandt alle Folk" 7, 1. 7, saa det var ikke for deres Storheds og Mangfoldigheds Skyld, men for sin Kjærligheds og Trofastheds Skyld, at Herren havde udvalgt dem til sit hellige Eiendomsfolk 7, 7 fgd. og vilde derfor have enhver Forbindelse imellem dem og Kananiterne forbudt ligesom alle Minder om Landets tidligere Beboeres Afguderi udryddede 7, 3. 5. Dersom Israels Børn holdt Herrens Love, saa vilde han holde dem alle sine Løfter og Forjættelser, og de skulde ikke frygte deres talrige Fjender; thi dem vilde Herren drive ud med Jertegn og Plager, ja med Gedehamser 7, 20, jf. 2 Mos. 23, 28, skjøndt ikke paa een Gang, for at ikke ved den pludselig fortyndede Befolkning Markens vilde Dyr skulde faae Overhaand 7, 22. Saameget mere maatte de vogte sig for paa nogen Maade at besnæres af Guldet og Sølvet, som hørte til Gudebillederne, men var under Herrens Band 7, 26. Mindes skulde de hele den Vei, de havde vandret i Ørken til Ydmygelse og Prøvelse, men og til Bestyrkelse i Troen paa ham, som med himmelfalden Manna havde beviist, at Mennesket lever ikke af Brød alene, men af Alt hvad der udgaaer af Herrens Mund 8, 3. Nød havde de ikke

*) 2 Mos. 3, 17 anføres de samme Folk undtagen Girgasiterne, der som oftest udelades i Fortegnelserne. Om dette Navn kan gjenfindes i Gergasenerne Matth. 8, 28, er uvist, da Marcus og Lucas i Parallelstederne i deres Sted have Gadarenerne, der med Rette vise os hen til Landet Østen for Jordan, medens Girgasiterne aabenbar maae søges Vesten for Jordan. s. Josv. 21, 11.

lidt hverken for Føde eller Klæder 8, 4, men Gud havde tugtet dem som en Mand tugter sin Søn 8, 5, og nu førte han dem ind i det skjønne Land, som han havde givet dem 8, 10. Dette Land beskrives som et Land med Vandbække, Kilder og Strømme, der springe ud paa Bjerg og i Dal, et Land med Hvede og Byg, med Viinstokke, Figentræer og Granatæbler, et Land med Olivenolie og Honning, et Land, hvis Stene er Jern, og af hvis Bjerge skal udhugges Kobber 8, 7—9. Et Lands Frugtbarhed i Orienten beroer, som bekjendt, aldeles paa dets Vandrighed, og at et bjergfuldt Land som Palæstina er, med Libanons høie Alper i Norden, maa have Kilder, Bække og Floder, endskjøndt mange af dem kun ere Vinterstrømme, der udtørres om Sommeren, er en Selvfølge. I denne Henseende er Kanaans Land en fuldkommen Modsætning til Ægypten, som kun har sin ene frugtbargjørende Flod, og hvis Frugtbarhed derfor beroer paa ganske andre Omstændigheder. Derfor siger Mose 11, 10 fgd: „det Land, som Du gaaer ind i for at eie det, det er ikke som Ægyptens Land, I ere dragne ud af, hvor du saaede din Sæd og maatte vande den med din Fod som en Urtegaard, men et Land med Bjerge og Dale, der drikker Vand af Himmelens Regn, et Land, som Herren din Gud sørger for, Herrens din Guds Øine vogte altid paa det fra Aarets Begyndelse til dets Ende". Hengstenberg (Mos. u. Æg. S. 227 fgd) har med mange Vidnesbyrd af Reisende viist, at Ægyptens Agerdyrkning langtfra er saa let og magelig som man skulde troe. Besværligheden begynder først efter Udsæden og bestaaer i Vandingen, da Regn er meget sjælden og for intet at agte. Man maa ofte gjentage Vandingen, siger Forskål, og derfor har man gjennemgravet Landet med Kanaler, som aarlig maae renses og vedligeholdes. Vandet maa deels hentes fra Brønde og bæres hen paa Agrene,

hvilket Arbeide Wilkinson og Rossellini have fundet afbildet paa meget gamle Mindesmærker, deels bliver det ledet fra Nilen eller dens Kanaler ved Hjælp af en Vandmaskine, et Slags Trædemølle, hvis Hjul trædes med Fødderne, og som allerede beskrives af Philo ligesom af Niebuhr (s. Reisebeschr. I. S. 149 fgd, hvor ogsaa Tegninger deraf findes). Fra dette Arbeide, som Israeliterne kun kjendte altfor godt fra Ægypten, fritoges de i Palæstina ved Himmelens Regn, hvilken Mose med Rette sætter i Forbindelse med Landets Bjergnatur, da det er en Kjendsgjerning, at i de varme Lande Bjergegnene have Snee og Regn i Mængde, medens store flade Strækninger ere tørre, sandige og blottede for Regn. Men Mose priser ikke blot Bjergene, men Herren som Regnens Giver og Landets Forsørger. Herodot fortæller II. 13, at „da Ægypterne hørte, at i hele Hellenernes Land faldt der Regn og ingen Flod vandede det, sagde de, at Hellenerne engang kunde blive skuffede i deres skjønneste Haab og lide Hungersnød, det vil sige, naar Gud engang ingen Regn sendte dem, men der indtraadte Tørke, saa vilde Hellenerne omkomme af Hunger, fordi de intetstedsfra kunde faae Vand uden fra Gud“. Dette er charakteristisk for et Folk, hvis hele Tanke dreiede sig om Naturen som Gud, medens Mose vilde lede sit Folk til at stole paa Naturens Herre og prise sig lykkelig ved at være afhængig af hans Naade. Men derfor skulde ogsaa i Kanaan Regn og deraf følgende Frugtbarhed staae i Forhold til Folkets Lydighed eller Ulydighed mod Herren. I første Tilfælde vilde Herren give tidlig og sildig Regn*) til Fordeel for Mennesker og Dyr

---

*) Ved den i de hellige Skrifter saa ofte nævnede tidlige og sildige Regn: (יוֹרֶה og מַלְקוֹשׁ) maa med Hensyn til det naturlige Aars Begyndelse fra Efteraaret forstaaes Efteraars- og Foraars-Regn. Vel regnede det af og til hele Vinteren, men de stærkeste

11, 14. 15, men i Sidste vilde han lukke Himlen, saa der ikke blev Regn, og Jorden ikke gav sin Grøde, og de maatte snart gaae til Grunde i det skjønne Land, Herren havde givet dem 11, 17. I Lykkens Dage maatte de derfor vel vogte sig for at hovmode sig og glemme Herren, som havde ført dem ud af Ægyptens Trællehuus og selv i Ørken forsørget dem, men ogsaa ydmyget og prøvet dem for at gjøre vel imod dem i den sidste Tid 8, 16, nu da de vare komne til Hvilelandet. Hvad Landets anførte Produkter angaaer, saa er det vitterligt, at Kanaan uagtet sin overordentlig stærke Befolkning udførte baade Hvede og Byg, Viin og Olie til Phønicerne. Salomon leverede saaledes Kong Hiram efter Accord Aar for Aar 20000 Tønder malet Hvede, 20000 Tønder Byg, 20000 Ankere Viin og 20000 Ankere Olie s. 2 Krøn. 2, 10. 1 Kong. 5, 11 og fodrede sine mangfoldige Heste med Byg 1 Kong 4, 28. Tredsindstyve indtil hundrede Fold var intet Uhørt s. 1 Mos. 26, 12 Matth. 13, 8. Hvor Landet dyrkes, viser det endnu samme Frugtbarhed (jf. hvad tidligere er anført i Anledning af 2 Mos. 3, 8), og endnu udføres Korn fra Jaffa til Konstantinopel. Oliventræer fandtes og findes tildeels endnu i stor Mængde. Figen- og Viin-Træer opnaae i dette Land en overordentlig Størrelse, og Frugterne ere af udmærket Beskaffenhed. Stephan Schultz fortæller om Drueklaser, som veiede 12 Pund, og hvis Bær kunde sammenlignes med vore Blommer. „Til Aftens“, siger han, „spiste vi under en stor Viinstok, hvis Stamme omtrent havde 1½ Fod i Gjennemsnit. Høiden naaede 30 Fod, og med sine Grene og Ranker bedækkede den

og for Landets Frugtbarhed meest afgjørende Regnskyl faldt ved Foraars- og Efteraars-Jævndøgn, medens Sommeren imellem disse næsten er altid tør.

en Hytte, der var mere end 50 Fod bred og lang. Jeg tænkte paa Micha 4, 4: Enhver skal boe under sin Viinstok og sit Figentræ. Begge Dele baade Bolig under Viinstok og under Figentræ har jeg fundet i dette Land" (s. Raumer Palæst. S. 99). Granatæbler ere endnu almindelige i Syrien og Palæstina, ligesom de tilligemed Viindruer og Figen hørte til de Frugter, som Speiderne bragte med fra Eskols Dal 4 Mos. 13, 23. Om Honningen i Palæstina er allerede talt. Og naar Landet i dets nuværende Tilstand afgiver saadanne Frugter, kan man tænke sig dets Frugtbarhed, da det var dyrket med Flid under Herrens særegne Velsignelse. Paa Mineralier var Landet mindre rigt, dog er det vist at Libanon indeholder Jern og Kobber. Ved „Stenene, som ere Jern" 8, 9 (אַבְנֵים בַּרְזֶל) maa rimeligviis forstaaes Basaltstenen, som er saa hyppig i Basan og det nordlige Kanaan, og som virkelig indeholder meget Jernerts. Burckhardt bemærker: „Basalten i Egnen af Arnon synes at have givet Anledning til den gamle Mening, at der paa Østsiden af Jordan gaves Jernbjerge. Endnu troe Araberne, at disse Stene især bestaae af Jern og jeg blev ofte spurgt, om jeg ikke vidste, hvorledes man kunde bringe det ud" s. Raumer Palæst. S. 93 fgd. I et saadant Land kunde Israels Børn bygge sig faste Stæder og leve trygt og i Overflod, hvis de kun ikke glemte Herren deres Gud og derfor maatte gaae til Grunde ligesom Hedningefolkene, som de nu skulde fortrænge. 8, 19. 20.

Hvad Mose derfor især vilde advare dem imod, det var de selvretfærdige Hovmodstanker, som, naar de havde undertvunget Folk større og stærkere end de selv, indtaget Stæderne med de himmelhøie Mure og bekæmpet de ellers uimodstaaelige Anaks Børn 9, 1. 2, kunde forlede dem til at sige i deres Hjerte: „For min Retfærdigheds Skyld har Herren ført mig

ind til at eie dette Land", medens det dog kun var Hedningernes Ugudeligheds Skyld, at Herren som en fortærende Ild vilde rydde Landet for dem 9, 3. 4. At Israel ikke som Folk havde fortjent den Naade og Udvælgelse, som blev dem til Deel, men kun nød godt af Pagten, Herren havde tilsvoret deres Fædre Abraham, Isak og Jakob, det havde Folket selv beviist ved sin haardnakkede Gjenstridighed fra Horeb indtil Kades-Barnea 9, 8. 23. Gjenstridige har I været, siger Mose, saalænge jeg har kjendt Eder 9, 24 og sammenfatter dermed den gamle og den nye Slægt under Eet, saa det var kun paa hans Forbøn, at den brudte Pagt igjen var bleven fornyet til Bedste for dem, som nu stod ved Jordans Flod; og hvad Herren nu krævede af dem, var, at de ikke mere gjorde Nakken stiv, men omskar Hjerternes Forhud til at frygte Herren, vandre alle hans Veie, elske og tjene ham af ganske Sjæl og Hjerte 10, 12. 16, idet de stadigt kom ihu de store Ting, som han havde gjort imod dem fra den Stund af, da deres Fædre med 70 Sjæle drog til Ægypten og indtil nu, da Herren efter sit Ord til Abraham havde gjort dem talrige som Stjernerne paa Himmelen 10, 22 jf. 1 Mos. 15, 5. Mindes skulde de baade Herrens Naadesbeviisninger og hans Straffedomme imod de Gjenstridige saasom Dathan og Abiram 11, 6, og idet baade Velsignelsen og Forbandelsen blev dem forelagt af Mose til at vælge imellem 11, 26 fgd., fik de tillige Befaling til at gjøre sig disse to Alternativer desmere uforglemmelige derved, at de, naar de kom ind i Landet, selv skulde lyse Velsignelsen fra Garizims Bjerg og Forbandelsen fra Ebals Bjerg, „som jo ligge hiinsides Jordan, naar man har tilbagelagt Veien (אַחֲרֵי־דֶרֶךְ) Vester paa gjennem de Kananiters Land, der boe paa Sletten ligefor Gilgal ved More Terebinthelund" 11, 30. More Terebinthelund veed vi af Abrahams Historie, laae ved Sichem,

det nuværende Nabulûs s. 1 Mos. 12, 6, og sammesteds finde vi ogsaa Velsignelsens og Forbandelsens ligeoverfor hinanden liggende Bjerge. Naar man kommer der, er man ganske rigtig kommen over Sletten, som fra Jordan strækker sig hen til Høilandet. Hvad det her nævnte Gilgal angaaer, saa kan det neppe være det, som siden blev saa bekjendt nærved Jericho og først fik sit Navn af Josva s. Josv. 5, 9. Derimod kan der være Rimelighed for Baumgartens Formodning, at dette Gilgal, som kun skal betegne Retningen af Veien fra Jordan henimod Sichem, gjenfindes i det Jiljilia, som efter Robinsons Kaart og Beskrivelse er en stor Landsby omtrent halvveis imellem Jerusalem og Sichem, meget høit beliggende, saa man derfra „nyder en meget viid Udsigt mod Vesten over den store Slette og Havet, medens paa samme Tid Gileads Bjerge fremstille sig for Øiet imod Øst“ (s. Robins. III. S. 299).

Nu følger i Moses Tale en Række af Bud og Love, som Israel skulde tage vare paa at følge i det Land, som Herren gav dem i Eie 12, 1. Det er tildeels Gjentagelser og Indskjærpelser af de allerede givne Love, tildeels ogsaa videre Udviklinger deraf. Den hedenske Gudsdyrkelses Steder og Redskaber saasom Kæmpehøie og Lunde, Altere, Støtter og Gudebilleder*) skulde aldeles ødelægges 12, 3; derimod skulde Israels Børn, naar de vare gaaet over Jordan og vare komne til Rolighed i Landet, dyrke deres Gud paa et Sted, som Herren selv vilde udvælge 12, 10. 11 og paa intet andet Sted, for at den ikke skulde falde i den falske og for-

*) Templer nævnes ikke, og de synes dengang endnu ikke at have fundet Sted i Kanaan. Det første hedenske Tempel, som omtales i den hellige Skrift, er Dagons Tempel i Samsons Historie.

dærvelige Gudsdyrkelses Snare, 12, 30. De falske Propheter, som ved Tegn og underlige Gjerninger vilde lokke dem hen til andre Guder, og hvormed Herren selv vilde prøve dem, om de elskede Herren af ganske Hjerte, skulde de afskye indtil Døden 13, 1 fgd. og ei skaane nogen saadan Forfører, om det saa end var en kjødelig Broder, Søn eller Datter 13, 6. En israelitisk Stad, som lod sig forlede til Afguderie, skulde behandles med samme Strænghed som de kananitiske, ja ødelægges i Bund og Grund og aldrig mere opbygges 13, 16. Gudsfrygt og Broderkjærlighed skulde være Landets Grundpiller, Leviten, der ikke fik Arv i Landet, maatte de ikke glemme 12, 19, saalidt som den Fremmede, Faderløse og Enken 14, 29, Stoddere eller Betlere maatte ikke findes iblandt dem, men vel Fattige, som de skulde hjælpe med rund Haand 15, 4. 11. Deres Høitider skulde de holde med taknemlig Glæde og i Kjærlighed 16, 14—15, og med den lovbestemte Gudsdyrkelse nær forbinde en usvigelig Retspleie 16, 18 fgd., jf. 17, 8 fgd., men ikke engang ved Herrens Alter plante nogen Offerlund, end sige, reise nogen Støtte, da Alt, hvad der paa nogen Maade laantes fra den afgudiske Dyrkelse, var Herren forhadt 16, 21. 22.

Blandt de enkelte Bestemmelser i denne Tale er især Kongeloven mærkelig, hvorved det tillades Israels Børn, naar de have taget Landet i Besiddelse, at tage sig en Konge i Lighed med andre Folk, naar det blev en saadan, som Herren valgte af Folkets egen Midte, altsaa ingen selvvalgt eller fremmed Mand*) 17, 14. 15. Kun maatte han hverken

*) Den sidste Bestemmelse gav siden Jøderne Anledning til eller Paaskud for Oprørskhed imod deres fremmede Beherskere, endskjøndt deres Propheter formanede dem til taalmodigen at bøie sig under de babyloniske Erobreres Aag, ligesom Jesus i sin Tid til at give Keiseren, hvad Keiserens var.

paa ægyptisk Vis holde mange Heste for ikke paa Hestevæsenets Vegne at drage Folket tilbage til Ægypten 17, 16, ikke heller, hvad vel ogsaa allerede var ægyptisk Kongeskik, holde mange Koner, at hans Hjerte ikke skulde vige fra Herren, ei heller samle sig meget Sølv og Guld 17, 17. Derimod skulde han tage sig en Afskrift af Lovbogen, have den hos sig og læse den alle sine Levedage, for at han uden at ophøie sig over sine Brødre kunde lære at frygte Herren og holde hans Bud, og hans Rige i Israel blive varigt for ham og hans Efterkommere 17, 19. 20. Det var især, saalænge Israels Folk endnu ikke var kommen til Fasthed og Selvstændighed i Kanaans Land, at denne Advarsel, med Hensyn til Frygten for at vende tilbage til Ægypten, behovedes imod sligt ægyptisk Væsen; idetmindste blev den allerede i Davids og Salomons Tid ikke mere taget til Hjerte, og vel endnu mindre siden, da Propheten raabte Vee over „dem, som stige ned til Ægypten om Hjælp og forlade sig paa Heste og stole paa Vogne, fordi de ere mange, og paa Ryttere, fordi de ere meget stærke, men skue ikke paa Israels Hellige og søge ei Herren“ Es. 31, 1. Ogsaa Formaningen til at tage Lovbogen med paa Thronen, som Rabbinerne have forstaaet saa bogstavelig, at de have meent, enhver Konge var forbunden til egenhændigt at gjøre sig en Afskrift deraf, blev i Kongetiden i den Grad sat til Side, at den fromme Kong Josias i sit 26de Aar end ikke havde seet Lovbogen s. 2 Krøn. 34, 8. 18. Denne Bog, som Mose havde skrevet og betroet Leviterne i Forvaring, maa enten have været det Samme som Pentateuchen eller dog indeholdt det Væsentlige af Lovgivningen i denne ligesom den Pagtens Bog, der allerede omtales 2 Mos. 24, 3—7. Hengstenberg har imod Kritikerne viist, at heri indeholdes Vidnesbyrd for Skrivekunstens Udbredelse allerede paa Moses Tid (s. Hengstenb. Authent. d. P. I. S. 467 fgd), ligesom

ogsaa, at navnlig Kongeloven beviser sig selv som hørende til en Tid, da Ægypten endnu ansaaes som Hesteavlens egentlige Sæde, medens Israeliterne endog efter at være komne til Kanaan, hvor Heste dog alt vare i Brug, nøiedes med de mere fredelige Esler og Muuldyr, saa at David nok var den Første, der holdt Heste 2 Sam. 8, 4 (s. Hengstenb. Authent. d. P. S. 246 fgd. Mos. u. Æg. S. 232 fgd).

Medens Israeliterne endnu ikke havde Konger saavel som ved Siden af disse skulde dog Præsterne tilligemed Leviterne holdes i Ære og nyde deres lovlige Ret 18, 1 fgd., og istedetfor alskens Troldmænd og Sandsigere, der ikke maatte taales blandt Guds Folk, skulde der opstaae Propheter. De Falske, som enten talede i andre Guders eller selvraadig i Herrens Navn, skulde forkastes 18, 20 fgd.; men de sande Propheter skulde adlydes, og en saadan Prophet, stor fremfor alle Andre, en Prophet ligesom Mose, forsaavidt som han skulde stifte en ny Tingenes Orden, men dog som den, der skulde afløse Mose, større end denne, vilde Herren i sin Tid opreise midt iblandt hans Brødre, ham skulde de høre, og over den, som ei vilde høre de Ord, som han skulde tale i Herrens Navn, vilde Herren kræve Hævn 18, 15—19.

Endnu ville vi i Moses Hovedtale lægge Mærke til Krigslovene 5 Mos. 20, som ved deres Mildhed mod Krigerne synes at staae i Modsætning til den ubøielige Strenghed imod deres Modstandere. Begge Dele vise hen til Herren som Ophavsmand, paa hvis Bud Israels Børn, indviede af Præsten, uden al Frygt skulde gaae i Kamp imod deres Fjender 20, 3. 4, og om begge Dele vil vi anføre Grundtvigs Ord (Verdenshist. I. S. 132): „For Resten er Guds Finger ligesaa øiensynlig ved Indgangen i Kanaan som ved Udgangen af Ægypten, og at Forsynet havde ligesaavel Ret til at

rydde Landet for sit Folk ved Ild og Sværd som ved Ild og Svovel eller Pestilents, kan Alle forstaae, saa vi vil heller lægge Mærke til den mageløs milde Krigsartikel, at naar Hæren var fylket, skulde Mønsterskriveren udraabe, at var Nogen nygift eller nylig bosat eller bange for sit Liv, da skulde han træde ud og blive hjemme, fordi det ikke var Jehovahs Villie, at Brudgommen skulde rives fra Bruden, eller han, som plantede Viingaarden, ei smage dens Frugt, medens Frygt er den værste af alle smitsomme Syger paa Valpladsen" s. 20, 5—8.

Efter flere tilføiede Lovbestemmelser sluttes Talen smukt med Bekjendelser og Bønner, som Mose lægger Israel i Munden til Brug, naar Huusfaderen enten bragte sin Førstegrødes Frugter til Helligdommen eller hjemme i sit Huus, efter at have udredet Tienden af sin Indkomme, i det tredie Aar, som er Tiendeaaret, gav endnu en Tiende til Leviten, den Fremmede, Enken og den Faderløse til Festmaaltid „inden sine egne Porte, og saaledes fik skaffet alt det Hellige d. e. alt det til helligt Brug Indviede ud af Huset 26, 12. 13 jf. 14, 28. 29. Bekjendelsen gik ud paa, hvad Herren havde gjort mod den Stakkels Syrer, som i Ægypten var bleven til et stort og stærkt Folk og nu var ført tilbage til det velsignede Land, hvis første Frugter nedlagdes for Guds Ansigt 26, 5—10 — medens i Bønnen den, som ikke vitterlig havde overtraadt eller glemt noget af Herrens Bud, men stræbt at gjøre efter alle hans Befalinger, anraabte Herren sin Gud med de Ord: „See da ned fra din hellige Bolig, fra Himlen og velsign dit Folk Israel og det Land, som du har givet os, ligesom du har tilsvoret vore Fædre, et Land, som flyder med Melk og Honning!" 26, 15. Slutteligen fremstiller Mose hele Forholdet imellem Herren og hans Folk som et gjensidigt

Forbund, hvori Israel har faaet Løfte *) af Herren om, at han vil være dets Gud, naar det vil vandre i hans Veie og holde hans Bud, og Herren derimod taget Løfte af Folket om, at det vil være hans Eiendomsfolk og holde hans Bud, som da vil sætte det høit over alle de Folk, han har skabt, til et lovpriset, navnkundigt og æret Folk og for Herren et helligt Folk 26, 17—19.

Den Lovs Ord, som Mose saaledes havde lagt Folket paa Hjerte, bød han tilligemed Folkets Ældste dem efter Overgangen ret tydeligt at indskrive paa store Stene, der skulde overstryges med Kalk for at gjøre Skriften desto kjendeligere 27, 2. Om det har været alle Lovforskrifterne i Mosebøgerne eller, som Hengstenberg mener, kun den saakaldte „anden Lov“ d. e. Gjentagelsen eller Qvintessentsen af Loven i 5 Mos. 4, 44—26, 19, hvoraf den sidste Mosebog har sit Navn Deuteronomium, lade vi uafgjort, men bemærke kun, at hverken det Opskrevnes Mængde eller Skrivekunstens Tilstand paa den Tid kan danne nogen grundet Indvending imod Beretningens Troværdighed. Der siges ikke, hvormange store Stene der skulde anvendes til denne offentlige Lovbog, ikke heller skulde det Skrevne indhugges i Stenene, da Hensigten ikke saameget var paa denne Maade at forevige det for Efterverdenen, som at stadfæste og indprente det hos dem, der beskrev eller høitideligen opreiste de beskrevne Stene. Maaden, hvorpaa det efter Moses Anordning skulde skee, stemmer ganske overeens med hvad man

*) אֶת־יְהֹוָה הֶאֱמַרְתָּ oversætter Lindberg og Kalkar: du tilsiger idag Herren, medens det tværtimod er: du lader Herren sige eller love d. e. tager ham i Løfte og siden: Herren lader dig sige d. e. tager Løfte af dig. Med Løfterne ere Betingelserne derfor fra begge Sider uadskillelig forbundne (s. Gesenius Thesaur. I. p. 121).

endnu kan see i Ægypten paa hele Vægge fulde af Skrift og Malerie. Minutoli beskriver det saaledes i sin Reise: „De udhuggede Vægge bleve først omhyggelig jævnede og de beskadigede Steder udfyldte med Kalk, Gips eller Kit, hvori man derefter udskar Figurerne og Hieroglypherne lige som i Stenen selv, hvilket jeg kan bevise ved flere medbragte Prøver. Vægge, som skulde bemales, bleve sædvanlig først overslaaet med Dynd, Kalk eller Gips og i første Tilfælde hvidtet, hvorpaa siden Maleriet udførtes.“ Ligeledes bemærker Heeren i sin Beskrivelse af Kongegravene: „Alle Væggene ere fulde af Skulpturer og Malerier. Men formedelst Stenens Beskaffenhed kunde de ikke her som i Paladserne udarbeides i Klippen selv, men Væggene ere optrukne med en Kalksammensætning, og paa denne er Skulpturerne og Malerierne udførte“ (s. Hengstenb. Authent. d. Pent. I. S. 460 fgd). De saaledes rimeligviis af Præsterne beskrevne Stene skulde Israel opreise paa Ebals Bjerg tilligemed et midlertidigt Alter af den i 2. Mos. 20, 21. 22 beskrevne Beskaffenhed for at hellige denne Lovens Stadfæstelse 27, 26 ved Offer og et glad Offermaaltid 27, 6. 7. Handlingen selv skulde foregaae saaledes, at Folket deeltes*) lige imellem Garizim som Velsignelsens og Ebal som Forbandelsens Bjerg, medens Præsterne stode i Midten med Pagtens Ark s. Josv. 8, 33 og lyste baade Forbandelse og Velsignelse over Folket alt efter dettes Forhold til Loven, hvorfor ogsaa hele Folket skulde svare og sige Amen til hvert enkelt af de høitidelige Ord 27, 15 fgd.

---

*) Mærkeligt ved Stammernes Fordeling er det, at paa Velsignelsens Bjerg staae kun Leas og Rachels Sønner, paa Forbandelsens derimod Tjenesteqvindernes med Tilføielse, for at gjøre Antallet lige, af Leas ældste, den forstødte Ruben og Zebulon, hende yngste Søn.

Hvad der skulde ligge baade i Velsignelsen og i Forbandelsen, udfører Mose i det Enkelte med de stærkeste Udtryk. Velsignelsen skulde, naar Israel holdt Guds Bud, strække sig til Huus og Mark, Mennesker og Qvæg, det Største og det Mindste. Himlens gode Skat vilde Herren oplade over Landet 28, 12, og Seir og Overmagt over andre Folk vilde han give sit Folk 28, 7. 12. 13. Men ligesom han havde glædet sig ved at gjøre Israels Børn vel, saaledes vilde han ogsaa glæde sig ved at gjøre dem ilde og lægge dem øde, naar de ikke holdt hans Lov og ei hørte hans Røst 28, 15. 63. Og da dette Tilfælde blev forudseet som indtræffende, dvæles der i Moses Tale meest ved dets ulykſalige Følger ganske som i 3 Mos. 26, hvor den sinaitiske Lovgivning paa samme Maade bliver sluttet. Forbandelse skulde hvile over Alt, hvad de foretog dem. Pest og alle Ægyptens ulægelige Plager, Misvært af Mangel paa Regn, al Slags Fordærvelse i Kornmarker, Viingaarde og Oliehaver, og alle Krigens Trængsler skulde komme over dem. De skulde ligge under for deres Fiender og udsuges indtil det Yderste. De skulde tilligemed deres Konge bortføres i Landflygtighed og blive til Forskrækkelse, Ordsprog og Spot for alle Folk 28, 27. Siden, altsaa naar de igjen boede i Landet, vilde Herren føre et Folk op imod dem, langt borte fra, saa hurtigt som Ørnen flyver, et Folk med et fremmed Tungemaal, et uforskammet Folk, som ikke agter Oldingen og ikke skaaner Drengen 28, 50. Dette Folk skulde klemme dem inden deres Porte og høie Mure, som de stolede paa, og bringe det saavidt, at de i Beleiringens Trængsel maatte æde deres egen Livsfrugt, ja at den fine og kjælne Qvinde, som i sin ægyptiske Forfinelse ikke nænte at sætte sin Fod til Jorden (s. Hengstenb. Mos. u. Æg. S. 235), vilde stride med hendes ligesaa forfinede Mand om Resten af deres Børn og endog af Mangel paa Alt for-

tære sin egen Efterbyrd i Skjul 28, 52—57. Tilsidst skulde de adspredes mellem alle Folk fra den ene Ende af Jorden til den Anden og intetsteds finde Ro eller Hvile for deres Fod, men allevegne have et bævende Hjerte, forsmægtende Øine, en vansmægtende Sjæl, et som i en Traad hængende Liv, saa de maae ræddes Dag og Nat for det Syn de saae at see med deres Øine" 28, 64—67. Endog til Ægypten, hvorfra de nu troede sig for stedse udfriede, skulde de da paa Skibe føres tilbage i saadan Mængde og i en saa ynkelig Tilstand, at paa Slavemarkedet ingen vilde kjøbe dem 28, 68. Hvad enten vi see hen til Jødernes Skjæbne hos Perserne f. Ex. i Esthers Dage, eller i deres eget Land under de syriske og romerske Tyranner, eller i Europa i Middelalderen, eller endnu under det tyrkiske Scepter, saa ere disse Spaadomme gaaede i gruelig Opfyldelse for vore Øine, og imidlertid er Israels Bestemmelse at „laane ud til mange Folk, men ei selv tage til Laans" 28, 12 vel i aandelig Forstand kommen dem tilgode, som sidde tilhuse i Sems Pauluner, og endnu i vore Dage ere Jøderne som i et Vrængebillede deraf al Verdens Pengelaanere, medens det dog ogsaa er skeet, at de i Tidernes Løb sank saa dybt under de Fremmede, at de i Modsætning til deres Stammes Kald maae tage Civilisation og borgerlig Dannelse og endnu, som vi haabe, Christendom tillaans af disse 28, 44, vistnok, som vi atter haabe, for at give det Laante tilbage med Rente da, naar Olietræets afhugne Grene paany skal indpodes i deres eget Træ, og ligesom deres Forkastelse blev Verdens Forligelse, saaledes deres Antagelse blive Liv af Død Rom. 11, 15. 24.

Det samme Pagtens Ord, som Herren havde oprettet og igjen fornyet med Israels Børn ved Horeb 2 Mos. 20. og 34, havde han nu ladet Mose gjentage for Folket her i Moabs Land 29, 1, og denne sluttede da Forhandlingen derom med

en fjerde Tale, hvori han endnu engang mindede om Alt, hvad Herren havde gjort for deres Øine fra Udgangen af Ægypten til Grændsen af det forjættede Land, endskjøndt Herren formedelst deres egen Sløvhed og Vrangvillighed „indtil denne Dag ikke havde givet dem Hjerte til at forstaae, Øine til at see eller Øren til at høre med“ 29, 4. Han byder dem atter, alle baade Høie og Lave, Store og Smaae at indtræde i denne Herrens Pagt og edelige Forbund, som oprettedes ei alene med de nu Tilstedeværende, men ogsaa med de kommende Slægter 29, 14. Han advarer dem atter imod enten hver for sig eller i det Hele at skyde op som en bitter Rod i Hjertets Haardhed eller Sikkerhed „for at slaae Vaadt og Tørt sammen“ 29, 19, thi Herren vilde ikke tilgive saadan Gjenstridighed, men lade Pagtens Forbandelser komme over Landet i Lighed med Sodomas, Gomorras, Adamas og Zeboims Ødelæggelse 29, 23; og naar der i sin Tid spørges, hvorfor Herren har gjort saaledes mod dette Land, da skal der svares: „fordi de forlod Herrens, deres Fædres Guds Pagt, som han sluttede med dem, da han førte dem ud af Ægyptens Land“ — thi, siger Mose, „det Skjulte (d. e. hvad Herren vil gjøre i sin Tid) er for Herren vor Gud, det Aabenbare (hvad vi skal gjøre til enhver Tid), er for os og vore Børn til evig Tid, for at vi skal holde alle denne Lovs Ord“ 29, 29. Det var især Straffen og Ulykken, som Mose, eftersom Fremtiden laae for hans prophetisk opladte Øie, maatte stille i Udsigt, men dog dvæler han tilsidst ved de Dage, da Israel vilde vende om til Herren sin Gud 30, 2, og Herren vilde forbarme sig og føre de Fangne tilbage, samle de Adspredte og omskjære deres Hjerter til at elske Herren af ganske Hjerte og Sjæl 30, 3—6, saa de kunde annamme Velsignelse istedetfor Forbandelse, idet de annammede Ordet, som ikke var langt borte fra dem i Himlen eller hiinsides Havet, at det først

maatte hentes derfra, men var dem, ligesom Mose, Ordets og Pagtens Midler, endnu i denne Stund, meget nær i deres Mund og i deres Hjerte, at de skulde høre og gjøre det 30, 11—14. Saaledes prædikede Mose endnu paa det Sidste Lovens Retfærdighed, men pegede dermed, som Apostelen Paulus har forklaret, allerede hen paa Retfærdigheden af Troen, der skulde komme med Christus, Lovens Ende, den nye Pagts Midler, der hverken skal hentes ned fra Himmelen eller op fra Afgrunden, men med sit Ord være de Troende nær i deres Mund og i deres Hjerte, saa at hvo, som bekjender den Herre Jesum med sin Mund og troer i sit Hjerte, at Gud opreiste ham fra de Døde, skal blive salig s. Rom. 10, 4—9. Og saaledes kunde Mose sige til Slutning: Jeg tager idag Himlen og Jorden til Vidne mod Eder, at jeg har forelagt dig Livet og Døden, Velsignelsen og Forbandelsen, for at du maa vælge Livet, at du maa leve, du og din Afkom, saa du elsker Herren din Gud, hører efter hans Røst og hænger ved ham; thi det er dit Liv og dine Dages Længde, at du maa boe i det Land, som Herren tilsvor dine Fædre, Abraham, Isak og Jakob at ville give dem" 30, 19. 20.

Hermed var rimeligviis Lovbogen til Ende, hvori Mose opskrev ogsaa sine sidste Taler 31, 24 og overgav den derpaa til Præsterne, Levi Sønner og til Israels Ældste med Befaling til at oplæse Loven paa helligt Sted for al Israels Øren hvert 7de Aar i Hvileaaret paa Løvsalernes Fest 31, 9. 10. 11, for at baade Mænd og Qvinder, Smaabørn og den Fremmede kunde høre det og lære at frygte Herren og holde Lovens Ord 31, 12. Thi vel nedskrev Mose endnu selv sin Svanesang 31, 22 og rimeligviis ogsaa sin sidste Velsignelse over Israel; men indskrevne i Lovens Bog bleve disse Stykker vistnok senere af Josva, om hvem det udtrykkelig fortælles Jos. 24, 26, at han indførte noget i Guds Lovbog. An-

hanget til 5te Mosebog, hvori Fortællingen saavel som Indfatningen af Moses Affkedsord skyldes Josva, maa derfor antages at begynde med Kap. 31. (f. Gjendrivelse af Indvendingerne imod det Vidnesbyrd, som deri indeholdes for de mosaiske Skrifters Ægthed: Hengstenb. Authent. d. Pant. II. S. 153 fgd.).

Mose skulde nu tage Afsked med Folket. Han vidste at de 40 Vandringsaar og dermed ogsaa hans Bane var til Ende, og han sagde derfor til det forsamlede Folk: „Jeg er idag 120 Aar gammel, jeg kan ikke længer gaae ud og ind, og Herren har sagt til mig: Du skal ikke gaae over denne Jordan“ 31, 2. I hans Sted skulde nu Josva gaae foran, medens Herren dog var og blev den egentlige Forgænger og Anfører 31, 3. Derfor skulde de ikke frygte; thi Herren vilde være med dem som hidtil og ikke slippe eller forlade dem 31, 6. Josva bød han det Samme for hele Israels Øine og indsatte ham dermed som sin Efterfølger 31, 7. Endnu blev Josva tilligemed Mose kaldt hen til Forsamlingsteltet for at modtage Befaling af Herren, som aabenbarede sig i Skystøtten over Indgangen til Teltet 31, 14. 15. Efter at have forkyndt Mose, at hans Dødsdag nu var nær 31, 14, og forudsagt, hvorledes Folket, naar han hvilede hos sine Fædre, vilde bole efter fremmede Guder og bryde Pagten med Herren og derved paadrage sig hans Vrede, befalede han Mose og Josva at opskrive Svanesangen og lære Israels Børn den, at den kunde blive et Vidnesbyrd imod dem, hvilket ogsaa skete samme Dag 31, 22. Men Josva bød Herren at være stærk og frimodig, for at han kunde føre Folket ind i det forjættede Land. Den fuldendte Lovbog 31, 24 blev paa Mose Bud af Leviterne nedlagt ved Siden af Pagtens Ark (eller som Lindberg oversætter: ved Siden i Pagtens Ark) til Vidnesbyrd om dens nøie Sammenhæng med Pagten selv;

hvis Tavler laae i Arken 31, 26. Derefter lod han endnu engang Menigheden samt dens Ældste sammenkalde og fremsagde nu først Varselsangen og derefter den prophetiske Velsignelse over Israel.

En Varselsang kalde vi Moses Svanesang, fordi den gaaer ud paa at advare Folket imod den daarlige Utaknemmelighed, der hidtil var viist den trofaste, retfærdige og sanddrue Gud, hvis Navn Mose endnu paa det Sidste vil prædike, medens Himmel og Jord lytte til hans Tale, og hans Lærdom drypper som Regn over Græsset, som Dug over Planten 32, 1—3. Israels Klippe er Herren, fuldkomment hans Værk 32, 4, som Fader har han viist sig imod dette Folk, ei alene som skabende, men ogsaa som gjenløsende Fader 32, 6. Da den Høieste gav Folkene Arv og adskilte Menneskernes Børn, satte han Folkenes Grændser efter Israels Sønners Tal 32, 8; thi Folketavlen 1 Mos. 10 svarer i Stammernes Tal og derfor vist ogsaa i deres historiske Betydning til de 70 Sjæle af Jakobs Huus, der kom med ham til Ægypten 1 Mos. 46, 27. Jakob blev Herrens Arvedeel, som han selv i Ørken vogtede som sin Øiesteen, udbredte sine Vinger over ham som Ørnen over sine Unger og førte ham som paa Ørnevinger s. 2. Mos. 19, 4 til Landet, hvor han nu opammede ham med Klippens Honning, Olie af haarden Flint*), Melk af Qvæg, Bæddere af Basans Kuld, Hvedens Nyrefedme og Druens Blod 32, 9—14. Men da Jeschurun, den Rette og Udvalgte, blev fed, slog han op, forlod sin Skaber, foragtede sin Frelses Klippe, tirrede ham med fremmede Guder

*) Vild Bihonning findes ofte i Palæstina flydende ud af Klipperifter, ligesom ogsaa Olietræet voxer paa Klipperne, naar det kun kan finde en Smule Jord at hæfte sine Rødder i (s. Winers Reallexicon derom).

og offrede til Tidens Aander. Derfor forkastede Herren igjen fortørnet sine Sønner og Døttre, hos hvem ei Troskab findes, saa de blev en Slægt indviet til Undergang. Havde de tirret ham med Guder, som ei ere Gud, saa vilde han straffe dem med Folk, som ei ere Folk, med Daarefolk, og i den Vrede, som brænder til nederste Helvede, dynge Ulykker over dem 32, 15—23. Ja han vilde aldeles udslette deres Minde, hvis han ikke gruede for Fjendens Trods, som vilde tage feil og sige: vor høie Haand, ei Herren har gjort det 32, 26. 27. Men ogsaa disse Daarer, disse Grene af Sodomas og Gomorras Viinstok vilde han tugte og lære dem, at Hævnen hører Herren til, som dømmer sit Folk, men forbarmer sig over sine Tjenere, naar al Kraft synes svunden, og at han er Gud og ingen Anden, som giver Død og skjænker Liv, saarer og læger, hvæsser sit Lynildssværd til Dommen og gjengjælder alle dem, som ham hade 32, 28—41. Ogsaa for Hedninger var derfor ingen Frelse af hans Haand, uden at de omvendte sig til Israels Gud, da skulde de lovsynge hans Folk, naar han hævnede sine Tjeneres Blod og gav sine Fjender Løn som forskyldt, men forsonede sit Land og sit Folk*) 32, 43. Dette er Indholdet af Moses Sang, som han med Josva ved sin Side fremsagde for Folkets Øren, og efterat han endnu engang havde lagt dem alle disse Ord paa Hjerte, for at de skulde byde deres Børn efter dem at holde alle Lovens Ord, hvoraf ikke eet var magtesløst, men hvorpaa deres Liv og Lykke beroede 32, 44—47, fik han selv atter Befaling til at stige op paa Nebobjerget og sidste Gang skue ud over Kanaan, som nu blev givet Israels Børn

*) See den deilige poetiske Udførelse af Moses Svanesang: Grundtvigs Sangværk II. S. 162 fgd).

til Eie, men som hans Fod ikke skulde betræde; thi nu skulde han døe paa dette Bjerg ligesom hans Broder paa Hor for deres fælleds Forsyndelses Skyld ved Meribas Vande 32, 49—52.

Døende var altsaa Mose, den Guds Mand, i denne Stund, skjøndt sund og karsk for Menneskers Øine, og som døende lyste han derfor lig Patriarken Jakob paa sit Leie i prophetisk Aand den sidste Velsignelse over Israels Børn 33, 1. Han begynder med at prise Herren, som har aabenbaret sig straalende over Sinais, Seirs og Parans Bjerge, med Lovens Ild i sin høire Haand, med Kjærlighed til Folkene og især til sine Hellige, der annamme hans Ord 33, 2. 3. Mose selv nævnes som Lovgiveren og derfor som Konge over Jeschurun, Samler af Israels Stammer 33, 4. 5. Derefter faaer hver Stamme sin særegne Velsignelse, med Undtagelse af Simeon, der, allerede af Jacob indviet til Adspredelse og endnu i den nye Slægt fortrinsviis skyldig i Frafald s. 4 Mos. 25, 14, rimeligviis underlægges Juda.

Juda prises her især som vældig Kriger under Herrens Varetægt 33, 7. Levi velsignes i sit præstelige Kald til at lære Israel Herrens Lov og fremføre Røg- og Brænd-Offre paa hans Alter 33, 8—11. Joseph velsignes ligesom 1 Mos. 49 med Himmelens og Jordens Frugtbarhed „af hans Naade, som boede i Tornebusken“; ved „hans Hæder, hans Oxes Førstefødte, som skal stöde Folkene sönder indtil Landets Grændser“, maa vistnok tænkes paa Josva, Fyrsten over Ephraims Titusinder og Manasses Tusinder 33, 13—17. De øvrige Stammer ere ogsaa med Hensyn til den mosaiske Velsignelse tilstrækkeligt omtalte ved Jakobs Prophetie 1 Mos. 49 (s. Israels Historie i første Mose-Bog S. 288 fgd). Mose ender med atter at prise Jeschuruns Gud, den gamle Gud, hvis evige Arm er Israels

Tilflugt og Støtte og fordriver dets Fiender, saa det kan boe trygt og ene jf. 4 Mos. 23, 9, beskuende et Land med Korn og Most og vædet af Himmelens Dug. „Livsalig du est", saa lyde Slutningsordene, „o Israel! hvo er som du et Folk, frelst i Herren; han er Skjold og Hjælp for dig, han er din Vældes Sværd; for dig skal dine Fiender smigre, paa deres Høie du træde!" 33, 29.

Derpaa steg Mose op fra Moabs Slette paa Nebos Bjerg, Toppen af Pisga, som ligger ligeoverfor Jericho, og Herren lod ham see hele Landet Gilead indtil Dan og hele Naphtali, Ephraims og Manasses Land og hele Judas Land indtil Middelhavet, Sydlandet, Sletten, Dalen ved Palmestaden Jericho indtil Zoar. Og Herren sagde til ham: det er dette Land, som jeg har tilsvoret Abraham, Isak og Jakob, da jeg sagde: til din Afkom vil jeg give det; jeg har ladet dig see det med dine egne Dine, men du skal ikke drage derover 34, 1—4. Bjerget Nebo har man efter Seetzen og Burckhardt almindelig villet søge i Dschebel Attarus paa Østsiden af det døde Hav omtrent midt imellem dettes Nordspidse og Wadi Modscheb, fordi dette Punkt er det høieste Punkt i Omegnen. Hengstenberg har imidlertid viist, (s. Mos. u. Eg. S. 244 fgd.), at Attarus, der ligger nær ved Diban, maa være Bibelens Ataroth, der gjentagne Gange nævnes i Forbindelse med Dibon, og kan ikke være det Samme som Nebo, som skal ligge ligeoverfor Jericho. Derimod nævnes Nebo oftere i nær Forbindelse med Hesbon og anføres ogsaa af Eusebius som beliggende ligeoverfor Jericho, paa Veien imellem Livias (i Jordandalen) og Hesbon nær ved Bjerget Peor. Navnet Nebo er forsvundet, og dets Punkt lader sig endnu ikke bestemme i en Egn, som kun er lidet undersøgt, men saameget er vist, at Omegnen af Hesbon passer ganske til den i Mosebogen angivne Localitet. „Staden Hesbân,

siger Buckingham, ligger paa en saa beherskende Plads, at Udsigten derfra idetmindste strækker sig 30 Mile vidt til alle Sider, ja imod Syd naaer Blikket maaskee 60 Mile langt. Udsigten fra dette Punkt er skjøn og udstrakt. Mod Vesten er en dyb Dal, men endnu meget dybere er Jordandalen, i lige Linie omtrent 6—10 (engelske) Mile derfra. Jerusalem kan man fra dette Punkt see lige i Vest og Bethlehem endnu tydeligere. Ogsaa seer man Vestsiden af det døde Hav; imod Øst og Syd er Udsigten ubegrændset." Her omtrent har det da vel været, at Mose havde sit sidste jordiske Syn, der vistnok for hans af Herren opladte Øie strakte sig endnu videre end hine Udsigter, siden han oversaae hele Landet ogsaa mod Nord og Vest indtil Dan (den senere Nordgrændse s. Isr. Hist. i første Mos. B. S. 111) og Middelhavet. Og her var det, han stedtes til sin sidste Hvile, som Grundtvig synger (Sangv. II. S. 160):

Moses var gammel, af Verdens Uro
Var han kjed og af Ondskabens Pile,
Sex Snese Aar blev den Arbeider tro,
I den Syvende gik han til Hvile.

Ørken laae bag ham, udbredt for sit Blik
Saae han Landet fra Jordan til Havet,
Korteste Vei han til Fædrene gik
Paa en Sti, som for Engle er lavet.

Ansigt til Ansigt han talde med Gud
Som en Mand under Sol med sin Næste,
Da fra Guds Herlighed Straaler gik ud
I hans Aasyn med Glands sig at fæste.

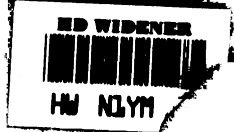
Derfor han gik gjennem Verden med Slør,
Alt paa Jorden med Himlen forbundet.

Ikkun paa Skrømt den Forklarede døer,
Intet Under, hans Grav blev ei fundet!

Thi det hedder udtrykkelig, at Mose, Herrens Tjener døde i Moabs Land efter Herrens Ord, og han begravede ham i Dalen i Moabs Land ligeoverfor Beth=Peor, men ingen kjendte hans Grav indtil denne Dag 34, 5. 6. Noget Hemmelighedsfuldt, Overordentligt maa der altsaa have været ved hans Begravelse saavelsom ved hans Død, hvis Syn endnu ikke var bleven sløvt og hans Kraft ei veget fra ham 34, 7, og Vink derom tør vi finde i Juda Brev V. 9 om Overengelen, som tvistede med Djævelen om Moses Legeme, saavelsom i Forklarelsen paa Bjerget Matth. 17. Israels Børn begræd Mose som død ligesom Aron i 30 Dage, og saalænge opholdt de dem endnu i Moabs Slette 34, 8. I Josva havde de en Fører, paa hvem Mose havde lagt sine Hænder, og som derfor var fyldt med Viisdoms Aand; men der opstod ikke mere en Prophet i Israel som Mose, hvem Herren havde kjendt Ansigt til Ansigt 34, 9. 10. Vi slutte Betragtningen af hans Bøger med Sangeren:

Høit han opfoer, men Aarhundreder svandt,
Før det undtes ham Thabor at gjæste,
Hvor med Elias den Herre han fandt,
Som i Ørken han kaldte sin Næste.

Moses nu lever i Himmerigs Sal,
Er med Jesus opreist og forklaret,
Navnet og lever i Jorderigs Dal,
Har det brusende Hav overfaret!

HD WIDENER
HW N1YM

